

Halkbilimi

Halk Sanatları Vakfı Yayınıdır

2006 YILLIĞI

Halkbilimi

SAYI: 54

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....2	KANİ KANOL	GÖNÜL GÖKDEMİR, AHMET GÜNEYLİ
SHORT SUMMARY OF THE CONTENTS.....3-4	ENGİN ANIL	ESKİLERDEN BİR KAYNAK KIBRIS TÜRK SPORU CİRİT, GÜREŞ, AT YARIŞLARI, FUTBOL, ATLETİZM .....92 (KAYNAK DERGİSİNDEN ALINTI) AHMET ERDENGİZ
DÜĞÜN .....5 (KUTLU ADLI'NIN KİTABI DAĞARCIKTAN BİR ALINTI)	KUTLU ADALI	KARA SAKALLI'NIN FATMA .....98 AHMET ERDENGİZ
KIBRIS'IN SON HALK ANLATICILARINDAN AHMET KARAOĞLULARI'NIN ANISINA (1920-2006) 14	ŞEVKET ÖZNR	THE MANDRA DANCE OF CYPRUS KIBRIS MANDRA DANSI .....100 Dr ANDREAS PAPANDEOU
KIBRIS TÜRK MÂNİLERİNDEN SEÇMELER 19	ÇAĞIN ZORT	THE KASAP DANCES and MANDIRA DANCE IN CYPRUS - KIBRIS'TA KASAP O YUNLARI ve MANDIRA OYUNU .....113 KANİ KANOL – ALİ HOCA
GÖNYELİ' Lİ YAPICI KEMAL USTA'DAN MANİLER.....21	HÜSEYİN DERLEYEN	ÖYKÜ (DENİZ) .....121 EROL REFİKOĞLU
ORTAÇAĞDA ARMACILIK ve KIBRIS ARMALARI 22	EJDAN SADRAZAM	İHTİYARLIK ÜZERİNE RUMCA BİR AĞIT .....125 MAHMUT İSLAMOĞLU – ŞEVKET ÖZNR
25. HALKBİLİMİ SEMPOZYUMU BİLDİRİLERİ.....26		KADIN SAÇLARINDA GAMZELER.....128 ALTAY SAYIL
GEZGİNLERİN VE TARİHİ BELGELERİN İŞİĞİNDE KIBRIS KADINLARININ NAMUSU YA DA AFRODİT'İN LÂNETİ 27	AHMET ERDENGİZ	GÖNYELİ KÖYÜNDE KİLİM YAPIMI .....130 ALTAY SAYIL
AFRODİTTEN THEODORA'YA KIBRIS ZATEN CİNSELLİKTİR... 36	NAZIM BERATLI	KIBRIS'A ÖZGÜ MACUNLARIMIZ MACUNLARIMIZ.....132 TURHAN ZİHNİ
KADININ BUKAĞA'SI CİNSELLİK 45	NERİMAN CAHİT	KIBRIS AĞZINDA MEYVE KARŞILIKLI BİLMECELER .....139 Doç. Dr. ESRA KARABACAK
KIBRIS FOLKLORUNDA CİNSELLİKLE İLGİLİ BÜYÜLER (SOĞUKLUK, DAĞINIKLIK VE MUHABBET BÜYÜLERİ) 58	TUNCER BAĞIŞKAN	GAVE HAVALARI ve BAĞLAMA.....144 SELÇUK GARANTİ
AFRODİT'İN BİLİNEREN DİĞER SIFATLARI, ALIŞKANLIKLARI ve TUTKULARI ; 77	HASAN KARLITAŞ	TÜRK SINEMASINDA KIBRIS FİLMLERİ (1959-1974) .....147 AHMET ERDENGİZ
(25. HALKBİLİMİ SEMPOZYUMU BİLDİRİLERİNE KATKI)		KÜLTÜRDE GÖZ ARDI EDİLEN İNSANIN SOSYAL KONUMU .....153 ÖZKAN YIKICI
14. ÇOCUK VE MASAL SEMPOZYUMU BİLDİRİLERİ HALKBİLİMİ KIBRIS TÜRK MASALLARININ DİL YAPISI 79	Doç. Dr. ESRA KARABACAK	2006 YILI HASDER'DEN HABERLER .....161 TARIK GÜVEN EMİROĞLU
MASAL VE ÇOCUK 81	OĞUZ COŞAN	
FOLKLORE KIBRIS'TA ÇOCUK EDEBİYATI ve AYŞEN DAĞLI 84		

Önsöz

Kani KANOL

“HASDER ile 30 Yıl”

Değerli Okurlar,

Halkbilimi Dergisi'nin elinize ulaştığı bu günlerde HASDER 30. yılını kutlamaya hazırlanmaktadır. Dile kolay tam 30 yıldır yüreği insan sevgisi ve Kıbrıs sevgisi ile dolu, kendilerini barış ve kültür elçileri olarak gören binlerce çocuk, genç ve yetişkin, yarattıkları ortak sinerji ile HASDER'i bugünlere taşıdılar.

Gün gelecek HASDER'in toplumumuzdaki yerini, misyonunu ve etkilerini toplum bilimciler, tarafsız bir gözle araştırıp ortaya koyacaklar. Başarılarını ve başarısızlıklarını irdeleyerek, güçlü bir sivil toplum örgütlenmesi yaratmaya çalışan herkese, örnek oluşturacak veriler elde edecekler. Dıştan bakıldığı zaman nasıl görüldüğü ve nasıl algılandığı çok önemli olmakla birlikte, içerdekiler açısından asıl önemli olan 30 yıl gibi hiç de kısa olmayan bir zaman diliminde ortaklaşa üretilen herşeyi paylaşabilmenin verdiği büyük keyfi yaşamaktı.

İşte bunlardan bir tanesi de elinizde tuttuğunuz ve 20 yıldır yayın hayatına devam etme başarısını gösteren yayın organımız HALKBİLİMİ dergisidir. İlk sayısının yayınlanmasının üzerinden geçen 20 yıl boyunca karşı karşıya kaldığı tüm zorlukları aşmasını becerebilmiş, Kıbrıs kültür, sanat ve folkloruna karınca karınca elinden gelen katkıyı koymasını başarmış bir yayın organı olarak HALKBİLİMİ dergisine katkı koyan ve destekleyen tüm kişi, kurum ve kuruluşlara teşekkür etmek isteriz. Ancak elbette en büyük teşekkürü, yine böylesi bir dergiyi toplumumuza kazandıran ve ısrarla yaşatan HASDER üye ve sempatizanları haketmektedir.

Bugün ülkemizde her geçen gün eriyen ve yozlaşan Kıb-

rıslı kimliğimize ve yüzyıllardan beridir süzülüp gelen kültürümüze, folklorumuza bilerek veya bilmeyerek yöneltilen suçlama ve saldırılar had safhaya ulaşmıştır. Kıbrıslı olmak, kendini Kıbrıslı hissetmek ve Kıbrıslı olarak tanıtmak neredeyse suç sayılacak bir ortam yaratılmaya çalışılmaktadır. Toplumsal varlığımızın tehdit altında olduğu konusunda herkes hemfikir olmakla beraber, bunun yüksek sesle seslendirilmesi veya bu konuda ivedilikle önlemler alınması konusunda ciddi herhangi bir hareket görülmemektedir. Toplumsal varlığımıza ve kimliğimize yönelik aşağılayıcı, küçültücü tavır ve davranışlar karşısında daha ne kadar suskun kalacağız doğrusu kestirmek çok güç. Ancak kim ne derse desin HASDER bugüne kadar olduğu gibi bundan sonra da Kıbrıslı olmakla onur duymaya devam edecektir.

Yüzyıllardır bu ada üzerinde var olmayı başarmış Kıbrıslı Türkler olarak, bundan sonra da var olmaya devam etmekte kararlı olduğumuzu ve bunu da kurumsallaşan örgütlerimizle, koruduğumuz ve geliştirdiğimiz kimliklerimizle, kültürümüzle başaracağımızı vurgulamak isteriz.

Yeniden buluşmak dileğiyle...

Short Summary of Contents

Engin ANIL

Dear Readers,

A year has passed and we are happy to present you 54th issue of our periodical for 2006. We are quite proud that with this work we are celebrating the 20th year of publishing our periodical (annual) Halkbilimi and this year that we have received our periodical, the 2007 we are celebrating the 30th year of foundation of HASDER (The Folk Arts Association, presently The Folk Arts Foundation)

This year we again have got quite wonderful articles and researches edited in our periodical. Apart from these we have got some quoted articles and researches which were printed in some magazines in 1960's. We found it worth to quote these articles as we have not found enough information about these subjects during our researches. We are also happy to welcome some new contributors to our annual with their interesting works.

Let's have a look at what there is in the contents of our periodical.

On page 2 we have got the usual addressing of Kani Kanol, the President of Folk Arts Foundation and also the president of the board of editors of Halkbilimi. His prologue is really important as he is making an evaluation of our present situation on some political issues. On page 3 and 4 there is "Short Summary of the Contents" prepared by myself.

On page 5 we as usual we have quoted an article from the book Dağarcık by Kutlu Adalı both in respect of his name and also that Dağarcık was one of the early works related to folkloric subjects.

There are the 4 lined rhythmical poems, which are called "mani" from 3 different persons. The first one which is on page 14, is by Şevket Öznur. He has dedicated his article in memory of the old man which he had collected these manis from. Ahmet Karaoğulları had died on 13th September 2006.

Çağın Zort and Hüseyin Derleyen, two new contributors, have collected manis from some old people and their collections are on page 19 and 21.

"Heraldry in the Medieval Ages and the Cypriot Heraldry" is an interesting research by Ejdan Sadrazam on page 22 where we can learn details of the life styles of the Lusignan Knights and other Medieval Communities.

Four papers were presented at the 25th Folklore Symposium organised by HASDER. This year the main theme of the Symposium was "Sex in Cypriot folklore"

The first paper "In the Evidence of Proof of the Travelers and History, The Chastity of The Cypriot Women or the Damnation of Aphrodite" which was presented by Ahmet Erdengiz is on page 27. The second paper presented by Nazım Beratlı "Sexualism Has Always Been Dominant in Cyprus since Aphrodite till Today" is on

---

---

4 Halkbilimi

---

page 36. Neriman Cahit who took part in our symposium had researched the subject from the point of view of the women. You may read this interesting article “Sexualism, The Chain on the Leg of Women” on page 45. The fourth article presented which wore the title of “Magic Related to Sexualism in Cypriot Folklore” was by Tuncer Bağışkan and you may read this on page 45.

“Attribution to the Details of Aphrodite. Her Ambitions and Passions” was sent by Hasan Karlıtaş through e mail in order to supply more information on Aphrodite after the Symposium. (Page 77)

Starting from page 79 and onwards, you will be finding the papers presented at the 14th Children and Folk Tale Symposium. The first one is by Esra Karabacak who is a tutor at the Near East University and her Paper is about “The Linguistical Structure of Cyprus Turkish Folk Tales”. On page 84 Gönül Gökdemir and Ahmet Güneylü evaluated Children’s Literature in Northern Cyprus through the works of Aysen Dağlı. The last paper presented at the Symposium was by Oğuz Coşan with the title of “Children and Folk Tales” which you may read on page 81.

“What was sports activities like among the Turkish Cypriots in 1930’s? You can find details of the “Stick Game, Wrestling, Horse Racing, Football and Athletics” on page 92. The article was printed in March 1977 in the second issue of the “Kaynak” magazine of culture issued by the Office of Education in 1976. Another article from the same magazine (1 st issue, September 1977) is a “real story” which Ahmet Savalaş had collected from Cemal Öksüz of Gönendere Village. This story given on page 98 is “Kara Sakallının Fatma” which is a dramatic love story of two young people in a village. The story which is claimed to be a real one was collected by the retired school teacher Ahmet Savalaş in the village of Gönendere

What did researchers find about the Mandra Dance in Cyprus? Two researchers, Kani Kanol (Turkish Cypriot) and Andreas Papandreu’s (Greek Cypriot) researches are given both in English and Turkish on page 100 and 113. We are happy to read both for a comparative folklore study and we leave it to our readers to make any comments on the roots of the Mandra Dance.

Erol Refikoğlu, an actor of the Nicosia Municipality

Theatre, is also a good singer, mask maker, poet and story writer. One of his short stories about his childhood “The Sea” is on page 121. We found it worth editing here as it contained the details of traditional village life in 1960’s

You may find Mahmut İslâmoğlu and Şevket Öznur’s cooperated study on “A Lament on Oldness among Greek Cypriots”. The lament was by Hristoforos Balais (1872-1949). The lament given in both languages (Greek and Turkish) is on page 125.

Altay Sayıl has contributed our periodical with 2 researches. His first research “Tress of Hair of Cypriot Women” is on page 128, while the second one “Rug Weaving in Gönyeli” is on page 130.

A retired primary School Teacher Mr Turhan Zihni has got an article on the “Traditional Preserves of Cyprus”. You may read this article on page 132.

“Riddles with the Answers of Fruits in Turkish Cypriot Dialect” by Esra Karabacak is on page 139.

Selçuk Garanti again has some musical notes for us on page 144. This time the notes are about the “Kahve Havaları ve Bağlama”.

With the interest towards the struggle and fight between Turkish and Greek Cypriots in Cyprus, Turkish film makers have made some films showing the bravery of the Turkish Cypriot Fighters and also not forgetting the introduction of some stories of love. The research was made by Ahmet Erdengiz and you may read this enjoyable article “The Films About Cyprus in the Turkish Cinema Between 1957 and 1975” on page 147.

On page 153 Özkan Yıkıcı has got an article on the “The Ignored Social Position of the Human Beings in Culture”.

Mustafa Şah, has also joined our list of authors with his article on page 161. The article he wrote is about “The Eating Habits of Turkish Cypriots “The article which is in English gives us a brief description and list of food one may find in a typical Turkish Cypriot restaurant.

Ahmet An, has supplied us information and a bibliography of the “The First Books in Turkish Printed in Cyprus”

“Eco / Argo – Tourism and Folklore is an article by Zekâi Altan, in which he comments on “what is Eco / Argo tourism and what it should not be” by giving examples from foreign countries and what is applied in our co-

---

untry in The Karpasian Peninsula region. (page 174)

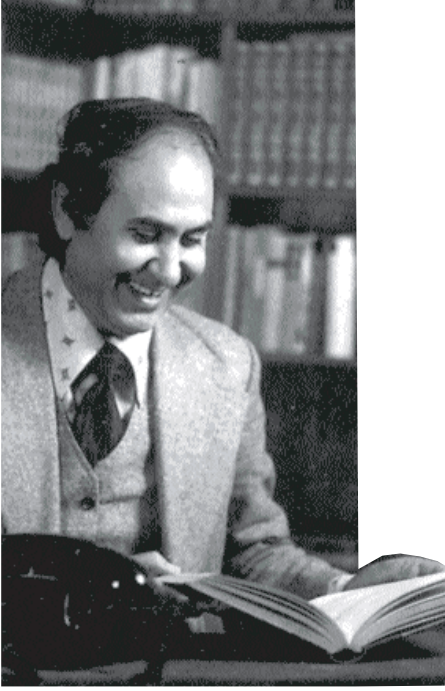
On page 181, Engin Anıl made a brief introduction on the evolution of folk dancing practices and its ideology and the role of HASDER in folk dancing researches and practices. This paper was presented in 2005 at the Folklore Symposium organised by Bi Communal Folk Dancing Group on the occasion of the 1st year of commemoration of Kipros Kiprianou who was the leader of the bi communal folk dancing group after his death because of a heart attack.

Tarık Güven Emiroğlu has prepared the news section as usual. The various activities held in 2006 by HASDER, can be found on page 184.

---

6 Halkbilimi

Eski Kıbrıs Gelenekleri üzerine Kutlu Adalı'nın kitabı "Dağarcık"tan alıntı

Sünnet düğün gibi olaylar bütün köylerde devinme yaratır. Eğlenceden yoksun olan, tek düzenli yaşayan köylü, bu elverişli durumdan yararlanarak birkaç gün, kapalı yaşayıştan sıyrılır, kabuğundan çıkar, gece gündüz yer, içer, zıplar, oynar, şarkı söyler, türkü söyler, tüfek atar!.

Köylerde sünnet, düğün gibi olaylara bütün köylü 7 den 70 e ayrıksız katılır.

Geçtiğimiz köylerde çok düğünlerde bulunduk. Köylünün çeşitli geleneklerine, oyunlarına tanık olduk. Eğlenişini, para döküşünü gördük. Oysa köylü eğlenmesini, gülmesini, oynamasını, şu geçici ömrün tadını çıkarmasını ne güzel biliyormuş!

Düğün

*“ Bir kızın düğünü babasının evinde olmalı,
Cenazesi kocasının evinden kalkmalı. ”*

Kutlu ADALI

Köylerimizde günlerce süren düğünlerde bulunduk. Başından sonuna değin bu düğünleri izledik. Günlerce geceli gündüzlü, davul zurna, keman, tef, darbuka, çalındı. Bütün köylüler, gelen konuklarla birlikte günlerce yeyip, içti, oynadı, para döktü. Köylerdeki düğünler en az iki, en çok yedi gün sürer!

ALEMİNYODA DÜĞÜN

Aleminyo köyünde düğünler Cuma gün başlar, Pazar gün sona erer. Düğünün ilk gününde (Cuma) kına gecesi, ikinci gününe (Cumartesi) Kuşatma, üçüncü gününe (Pazar) paça denir

Kına gecesi

Kına gecesi Cuma gün öğleden sonra gelin hamamı ile başlar. Gelin çalgı ile evinden alınarak köyde dolaştırılır, gene evine getirilir. Köylerde büyük hamamlar olmadığı için, evin avlusunda söz gelişi Gelin hamamı yapılır. Kimi köy buna söz gelişi olduğu için Hamam dönmesi der. Bütün köy kadınları avluda toplanır. Avlunun ortasına bir desti konur. Üstü al bir bezle örtülür. Çalgı başlayınca gelin, bir yanında kız, bir yanında oğlan tarafından bir kızla ellerinde mum, arkalarında bütün köy kızları ile kadınları çalgıya göre, testinin çevresinde yedi kez uyumlu adımlarla yavaş

yavaş dönerler. Bu arada gelinin başına buğday, arpa ser-pilir. Sonra yedi kez çalgıya göre, birer birer yine uyumlu adımlarla yedi kez testinin çevresinde döner. Kırık parçalar ayaklar altında ezilir; kimisi kırık parçaları yer-den alarak bir daha yere çalarlar!

Gelin Hamamından sonra kına tepsileri, içki, kuruyemiş dolu bir sele ile kızın evinden alınır. Meşale ile çalgı ile, erkeklerin kına gecesi yapacağı kahveye getirilir. Kına tepsisi ikidir. Bunun birisi gelinin, ötekisi ise gelin onarıcınınındır. Gelinin kına tepsisinde üç mum vardır. Mumlar kırmızı ipek şeritle sarılıdır. Gelin onarıcınınınkinden ise bir mum vardır.

Bütün köy erkekleri kahvede toplanır. Saat ona değin çalgı ile oynanır, göbek atılır, şarkı, türkü, mani söylenir, yenilir içilir. Sonra gelin onarıcınının kına tepsisi güveyinin önüne getirilir. Güveyi sağ baş parmağını, köylünün alkışları arasında kınaya batırır. Güveyiden sonra önce sağdıçlar, sonra yakınları, sonra da isteyenler sol baş parmaklarını kınaya batırırlar. Kınadan sonra gelin tarafı bütün sağdıçlara kırmızı-beyaz ipekli birer mendil verir. Sağdıçlar, üç gün üç gece düğünün yöneticisi, sorumlusu olduklarından tanınmaları için bu mendilleri, baston gibi bir değneğin elle tutulan yerine bağlarlar. Elllerinde bu mendilli bastonu taşırlar.

Kına yakılması bitince, içi kuru yemiş dolu sele, kına tepsisi ile birlikte herkesin önüne bir bir götürülür. Seleden her yemiş alan kınayı gümüşler, gönlünden kopan parayı kına tepsilerinden birine, ya da ikisine atar. Çokluk gelin onarıcınının tepsisine az para atılır. Yemiş ağırlama para toplama bitince gelinin kına tepsisini sağdıçlardan biri kahveden alır, kızın evine götürür. Erkekler de güneş ışığına değin çalgı ile yer, içer, oynar, şarkı söyler, tüfek atar eğlenirler.

Dalgayı alan esrikleşen köy delikanlıları da içlerini dökerler.

Menekşem hanelensin

Su dökün tanelensin

Ne seni gözüm görsün

Ne gönlüm tazelensin

Menekşem hane hane

Toplalım tane tane

Kızlar pek ucuz olmuş

Alalım üçer tane

Bu arada sabaha karşı hellim, çörek verilir. Gün ışığınca önde güveyi, arkasında bütün köy erkekleri, kahveden çıkarlar. Davul zurna ile köyü dolaşmaya başlarlar. Gelinin kına tepsisi kahveden gelinceye değin kızın evinde toplanmış olan köy kadınları, çalgıya uyararak çeşitli oyunlar oynarlar, göbek atarlar, şarkı, türkü mani söylerler.

Kızlar birbirlerini incitmeden duramazlar. Gönül-lerindeki açığa vururlar “çaktırmadan” manilerle:

Yük üstünde halıyım

Halının kenarıyım

İncitmeyiniz beni

Mustafa'nın malıyım

Genç kızları., yaşlı kadınlar da incitmeden geçmezler:

Adam aman al benden

Parmakların maşa olsun

Bu ateşi al benden

Adam aman al benden

Bir gececik yakına gel

Ne istersen al benden

Kına gelince ortaya konur. Yanında gene bir testi vardır. Orta yaşlı evli bir kadın testinin üstüne oturur. Önde gelin, genç kızlar, testi ile kınanın çevresinde çalgıya uyararak, ellerinde mumlar hem oynarlar, hem dönerler. Sonra yedi kız ayrı ayrı kalkarak, çalgıya göre hem oynarlar, hem yedi kız dönerler. Yedinci kız yedinci

---

---

8 Halkbilimi

---

dönüşten sonra testiyi alır, yere çalarak kırar. Ya da testinin üstünde oturan orta yaşlı kadın yapar bunu. Genç kızlar da kırık parçaları ayakları ile ezerler. Güneş ışığına değin oynanır, eğlenilir. Seledeki yiyecekler yenir. Kına tepsisine para atılır. Hellim, çörek dağıtılır.

Güneş ışımaya başlayınca kına tepsisindeki üç mum yakılır. Karalar giymiş olan gelinin yüzü duvakla örtülür. Önce iki avcunun içine kına ayyıldız yapılır. Sonra on parmağının ucu kınaya batırılır. Gelinden sonra kimse kına yakmaz. Bu arada çalgı sürekli çalar, geleneğe çok bağlı kadınlar da ucundan gelini sümsüklerler, dürterler, ağlasın isterler! Çok kez kına yakılırken gelin ağlar. Ağlamazsa gelenekçiler söylenir:

“Lüzum ağlasın, lüzum ağlasın!”

Gelin ağlar, anası, nenesi ağlar. Bu kez konu komşu anayı avutur:

“El oğlu el kızı için, el kızı el oğlu için.”

Kuşatma:

İkinci gün sabah evin avlusunda, gelinle, güveyinin yatacağı yatağın yorganı kaplanır. Yorgan kaplanırken davul, zurna çalar, köylü gönlünden kopan parayı yorganın üstüne atar. Kimi köyde yorgan kaplanırken çocuklar üstünde takla atar, yuvarlanır, yorgana sarılır. Ama bu atılan paraya dokunmazlar. Yorganın kaplanması bitince, yorgan kaplıyan kadınlardan biri elindeki iğneyi kırar.

Öğleden sonra kız ak gelinliğini giyer. Davul zurna ile evinden alınır. Önde bayrağımız, arkasında gelin, gelinin arkasında yakınları ile birlikte bütün köy. Köy böylece baştan başa gezilir. Gezi sırasında her evden bir kadın çıkar, hayır dua eder, okur üfler, zeytin yaprağı ile gelini tütsüler. Kimi erkekler gelin kapısının önünden geçerken göğe tüfek sıkarak onu esenler. Eğer köyde rumlar da varsa onlar da kendi bölgelerinde toplanırlar ve gelin alayını karşılarlar. Gelini arkasındakiler tütsülerler, üstlerine kolonya serperler. Köy gezildikten sonra gelin alayı, güveyinin bulunduğu eve yönelir. Güveyi gelini evin önünde karşılar. Kalabalığın üstüne para savurur. Gelini koluna alarak eve girerler, yüksekçe konulan

köşedeki koltuklara otururlar, böylece kutlama başlar. Önce babası gelin kızının beline bir kuşak bağlar çözer. Sonra kızı babasının elini öper. Babası da kızına ya altın bilezik ya gerdanlık takar, ya da göğsüne para iğneler. Arkasından bütün soy sop, hısım akraba hem gelini hem güveyiyi kutlamaya, kendilerine bilezik, yüzük, gerdanlık, iğne, saat, takmaya, para iğnelemeye başlarlar.

İkinci gün yapılan bu kutlamaya, salt akrabalarla, komşu köylerle kentlerden gelen konuklar katılır. Köylü için kutlama üçüncü gündür.

Evde gelinle güveyiyi hısım akrabası kutlarken, köylü de köyün içinde “Yastık koşusu” düzenler.

Kendine güvenen gençler soyunur, tüfek atışı ile koşuya başlar. At yarışı yapan köyler de vardır. Koşuda birinci gelen gence, işlemeli kırmızı renkli, ak şeritli, küçük bir yastık verilir. Yastığın içinde para vardır. Genç bu yastığı da andaç olarak saklar, ya da elinde yastık gider gelinle güveyiyi kutlar, yastığı güveyiye verir. Gene gençler arasında güreş yaparlar, hepsini yenene güveyi bahşiş verir.

Gece hısım akrabaya, konuklara yemekli şölen verilir. Çalgılar çalınır, içilir, oynanır, göğe tüfek sıkılır. Oynayanların alınına, çalgıcıların alınına para yapıştırılır. Gece yarısına değin eğlenirler.

Bu arada gelin ile güveyi evde kalır gerdeğe girerler.

Paça:

Gece gerdeğe girmiş olan güveyi ertesi gün (üçüncü gün) güneşle birlikte kalkar. Davul zurna ile sabah sabah köyü dolaşır. Her eve uğrayarak büyüklerin ellerini öper, eli öpülen güveyiyi tütsüler, kolonyalar, şekerle lokumla ağrlar, Hayırdua eder.

Öyleye doğru köylü bir bir giderek gelinle güveyiyi kutlar, takacağını takar, armağanını verir. Sonra yemek masasına oturur, istediğince yer içer. Oynar, zıplar, eğlenir, eğlendirir.

Mübareki:

Düğünden sonraki günlerde gelin evden çıkmaz. Bu kimi yerlerde, iki gün, üç gün, yedi gün, onbeş gün, hatta

---

kırk gün sürer! Her gün gelin hanım bir başka renk giysi giyer. Gelenlerle yeniden tokalaşır, kutlaşır, Gelinin eşyaları götürülür buna mübareki denir.

*

Aleminyoda genel olarak evlenecek erkek evi, kız da bütün eşyaları yapar. Üç gün üç gece süren düğünün bütün giderleri kızın babasına değgindir. Eğer adam yufka ise, bu gideri karşılayamayacak durumda ise sağdıçlar yardımcı olur. Genel olarak kına gecesi ile paça giderlerini sağdıçlar üzerlerine alırlar. Kızın babasına çokluk kuşatma giderleri bırakılır. Kına gecesi ile kuşatma iki çalgılı olur. Biri kadınlara çalar, öteki erkeklerle. Ayrıca dışarda davul zurna bütün köyü eğlendirir. Paçada kadın erkek karışık bir arada eğlendiği için çalgı birdir.

İç düğünleri:

Düğünden yedi gün sonra, Pazar gün güveyi bütün sağdıçları evine çağırır. Onlara yemekli parti verir. Sağdıçlarla, güveyi unutulmaz güzel bir gün geçirirler, aralarında konuşup eğlenirler. Sağdıçlara güveyinin verdiği bu partiye “İç düğünleri” denir.

Sağdıç:

Genel olarak sağdıç: düğünde gelin ya da güveyiye kılavuzluk eden kişi olarak tanınır. Ama sağdıçlık bu tanımın çok dışındadır. Kıbrısta her düğünde her sünnette sağdıç vardır. Düğünde ya da sünnette her isteyen, daha doğrusu düğünü sünneti olana hem maddi hem manevi yardımda bulunmak, onun yükünü paylaşmak isteyen herkes sağdıç olabilir. Düğünü derneği olan biri sevilen biri ise, onun yoksulluğuna, baylığına bakmazlar. Pek çoğu ona yardımda bulunmak için sağdıç olurlar. İstediklerini hemen yerine getirirler. Hatta bütün gideri üstlerine alırlar! Düğün boyunca sağdıçlar düğün evinin kendilerine verdiği kırmızı-beyaz ipeklı mendil bastonlarının ucunda, ayakta iş görürler. Hiç oturmazlar. Yemeği de içkiyi de ayakta alırlar. Sağdıç yasında bu böyledir. Bütün bunlardan dolaydır ki kamu dilinde boşa giden emeğe “Sağdıç emeği” derler. Ama, ne olursa olsun, düğün sünnet gibi derneklerde sağdıçlık övünülmeye değer bir görevdir.

Yenge:

Düğünde geline kılavuzluk eden kadına yenge denir. Yenge çokluk gün görmüş yaşlı bir kadındır. Gerdeğe girecek gelinlere öğütlerde bulunur. Sonra gerdek odasının önünde oturur, gelinin kanlı çarşafını bekler! Yataktan alınan bu kirli çarşafı yenge alarak, önce gelin ile güveyinin anne babasına gösterir. Sonra elinde çarşaf ev ev dolaşır! Köylüler de çarşafın içine para atarlar. Toplanan bu para yengenin olur.

Kentlerde de olan bu geleneğin eski değeri kalmamıştır. Yengelik pek çok köylerde geçer akçe olmaktan çıkmıştır.

Oyunlar:

Düğünlerde erkeklerle kadınlar kendi aralarında, çalgı eşliğinde birçok oyunlar oynarlar. Bu oyunlar bir kişili, iki kişili, dört kişili, beş kişili, de oynanır. Oynayanların başında para çevrilerek alınlarına tükürkle yapıştırılır. Kimi ise parayı doğrudan oynayanın başından çevirip çalgıcıya verir.

Köylerde çokluk şu oyunlar oynanır: Karşılama, Mendil oyunu, bıçak oyunu, kaşık oyunu, zeybek, koroğlu, arabacı, arabiye, kadeh oyunu, orak oyunu, çarliston, kadın oyunu, sirto, dans, çifte telli, tango...

Gümüşleme:

Düğün boyunca gelinle gelin onarıcının kına tepsi-lerine, kaplanan yorganın üstüne, çalgıcıların, berberin, kucağındaki mendiline para atmaya ya da oynayanların alınına, başlarından çevrilerek yapıştırmaya gümüşleme denir. Kimi köylerimizde ise gümüşlemeye işleme denir.

Tilliryada düğün

“Gelin gitti yerine

Kalan kızlar yerine.”

Tillirya bölgesindeki düğünler üç gün üç gece sürer.

---

10 Halkbilimi

Ne var ki bu bölgelerimizdeki düğünler de öteki bölgelerimizdeki düğünlerde görmediğimiz, söz konusu edilmeye değer davranışlar, gelenekler vardır.

Tillirya köylerinde düğün genel olarak Cuma günü başlar. Ama bu bölgedeki köyler Cuma gün Karadağ madeni ile Gemikonağında gemilerde çalıştıkları için son yıllarda düğünlerine Cumartesi başlamayı yükümlü kılmışlardır. Birçok köylerimizde de şimdi böyledir. Bölge çok yoksuldu. Bunun için bir gün bile esirgemez esirgemez!

Bu yüzden Tilliryada düğün Cumartesi günü başlar, Pazartesi günü sona erer. Düğünün ilk gününde (Cumartesi)Kına, ikinci gününe gerdek, üçüncü gününe kutlama denir.

Kına:

Sabah zerde yapılacak buğdayların, davul zurna ile çeşme, ya da kuyu başına götürülmesi ile başlar. Buğdaylar çeşmede yıkanır, değirmende çok kalın öğütülür. Bu arada davul zurna çalar, köylü çılgınca eğlenir. Sonra sıra güveyinin saç sakal traşına gelir. Traş köyün ortasında yapılır. Bu arada davul zurna ortalığı inletir. Köylü coşarak oyuna başlar(*). Berber traşı çok yavaş yapar. Güveyiden sonra sağdıçlar traş olur. Köylü traş sırasınca berberin mendilini gümüşler.

Öğleden sonra gelinin evinden kına tepsisini sağdıçlardan biri alır. Tepside mumlar yanar. Önde sağdıç arkada köylü davul zurna ile köyü baştan başa dolaşılır. Bu köylüyü kına gecesine buyur etme anlamına gelir.

Gece erkekler bir kahvede toplanırlar. Kına çevrileceği sırada gelinin babası ile güveyinin babası kına tepsisinin yanına çağırılırlar. Kınayı gümüşlemeleri istenir. İki baba arasında üstünlük yarışması başlar. Tepsiyi en çok parayı kim atacak. İki baba birbirlerinden alt kalmamak için keselerini çıkarıp tepsiyi atarlar. İki babadan sonra gümüşleme sırası köylüdedir.

Gümüşlemeden sonra kına güveyinin serçe parmağına yakılır. Sağdıçlardan biri güveyinin kınalı parmağını mendille sarıp bağlar. Sonra sağdıça kına yakılır. Onun parmağını da güveyi mendille sarıp bağlar.

Özdeş kınayı sağdıçlardan biri, kadınların toplandığı eve götürür. Kına tepsisi, önce analar, sonra köylü kadınlarca gümüşlenir. Ak giysiler içindeki gelin kınalanır..

Kına gecesi gelinle güveyi uyutulmaz.

Gerdek:

İkinci gün gelin ak gelinliği giyer. Bayrağımız önde davul zurna ile evinden alınır. Köy dolaşıldıktan sonra, güveyinin evine gidilir. Güveyi kızı evin kapısında karşılar. Bu arada kız, elinde getirdiği narı, portokalı, ayvayı bütün gücüyle evin duvarına savurur. Bu meyvelerden en az birinin yarılp, parçalanması gerekmektedir. Parçalanması kızın kız oğlan kız çıkacağı anlamını verir.

Bunun ardından kız oğlanın, oğlan kızın ayağına daha önce basmaya çalışır. Önce kim basarsa ömür boyu onun sözünün geçeceğine inanılır. Sonra güveyi, gelini koluna takar, içeriye yürürler. Evin kapısını girecekleri sırada, damın üstünde duran bir genç, gelinle güveyinin üstüne bademle incir dolu bir elek(**) atar. Güveyi ayağıyla eleği kırar parçalar. Kırıp parçalamazsa beceriksiz sayılır. Onun yerine sağdıçlardan biri kırar eleği. Bu arada köylü bademlerle incirlerin üstüne üşüşür. Güveyi içerde azıcık durduktan sonra dışarıya çıkar, köylünün arasına katılır. Kız da evde kadınlarla kalır. Güveyi evden ayrılınca gelinle güveyinin yatağındaki yorgan alınır; kahveye getirilir, yere yazılır. Gelen köylü yorganı gümüşler!

Gece güveyi sağdıçların koltuğunda, hoca önde, köylü arkalarında, mumlarla camiye gidilir. Camide güveyiye yatsı namazı kıldırılır. Namazdan sonra sağdıç ile hoca güveyinin koluna girerler, ilahi okuyarak güveyiyi evine getirirler. Evin kapısında hoca dua okur, köylü de “amin” der. Duadan sonra güveyi önce hocanın, sonra ana babasının elini öper. Bu arada sağdıçlar güveyiyi kollarlar, yumruklardan onu korumaya çalışırlar. Ama bu arada ta içeriye girene değin köylüden birkaç yumruk yer! Güveyi girince dışardakilere şerbet sunulur. Gelinle güveyi gerdeğe girdikten bir süre sonra sağdıç ve yenge odalarına girerler. Yataktaki çarşafın kirlenip kirlenmediğine bakarlar. Bu arada kızla oğlanın babası, soyu sopu odaya girerler. Onlarda çarşafa bakar.

Çarşaf kanlı ise kızın anası babası kutlanır. Dışarda birkaç kez dinamit patlatılır.

Kutlama:

Ertesi gün sabah gelinle güveyi, evin bir odasında gelinlikleriyle, güveyilikleriyle dururlar. Kanlı çarşaf da önlerine konur. Gelen köylüler hem gelinle hem güveyiyle toka ederek onları kutlarlar. Kimisi gelip ya para ya süs eşyası takar. Kutlamadan sonra köylüler, kanlı çarşafı gümüşlemeden geçmezler!

Çarşafı gümüşleyen isterse öteki odalardaki tigelere, yemeğe, içmeye oturur. İstemezse bir kadeh içki ile yetinir.

Kutlamadan sonra hem güveyi hem de gelin evden dışarı çıkmazlar. Eğer çıkarlarsa yollarına çıkan ilk dereyi geçer geçmez, bir iğne kırmaları gerekir. Kırmazlarsa uğursuzluk sayılır!

(*)Tillirya, Baf Karpaz köylerinde düğünlerde okunan türküler, söylenen maniler hep Rumca'dır.

(**) Badem ile incir Tillirya bölgesinin başlıca geçim kaynağıdır. Bu ürünler köylü için kutsaldır.

Çamlıca'da düğün

"Kız anası kızsız kaldı

Testileri susuz kaldı

Şen evim sen güle güle. "

Leymosun ilçesine bağlı Çamlıca köyünde düğün Cuma günü döğme yapılacak buğdayların, davul zurna ile çeşmeye götürülmesiyle başlar. 2-3 kile olan buğdaylar küçük tahta tekneler içine konur. Bu tekneçiklerin üstü kırmızı bir örtü ile örtülür. Köydeki bütün erkekler bu tekneçiklerden omuzlarına birer tane koyarak, dizi halinde ağır adımlarla çeşme başına giderler. Çeşme başında, köy kızları, erkekleri karşılarlar. Omuzlarından tekneçikleri indirerek yalağın içinde

yıkamaya başlarlar. Kızlar bu arada şarkılar, türküler, maniler söylemeye başlarlar. Erkeklerde bu türkülere, davula, zurnaya uyarak oynarlar. Buğdayların yıkanması bitince yine tekneçiklere doldurulup omuzlarına vurulur. Üstleri kırmızı örtü ile örtülür. Alay kadınlı, erkekli davula uyarak ağır adımlarla değirmene giderler. Değirmen çokluk zeytin, keçiboynuzu öğütülen ilkel değirmendir. Buğdaylar bir bir erkeklerin omuzlarından alınıp değirmenin iri teknesine dökülür. Buğdayın dökülmesiyle göklere sevinç sesleri yükselir. Davul zurna daha da coşar. Köy erkekleri de değirmenin uzun okuna yapışır. Buğday böylece çok cümbüşlü, çok eğlenceli öğütülür. Köylü için düğünlerde en sevilen, dövme için buğday öğütmektir. Bunun verdiği beğeniye köylüler doyamaz. Buğday öğütülünce yine tekneçiklere doldurulup yarısı kız evine yarısı oğlan evine götürülür.

Buğdaylar öğütülürken kız da evinde çalgı ile taranır, giydirilir, boyanır, güzelce onarılır. Onarma bitince gelin alaya çıkarılır. Türk bayrağı önde arkasında gelin davul zurna ile bütün köyü dolaşır. Harman yerine gider. Harmanda bileğine güvenen erkekler güreş yaparlar. Gelin bu güreşleri bitinceye değin seyrederek. Sonra başka bir yoldan gelin evine getirilir. Gelin kapıda çalgı ile karşılanır.

Gece kadınlar bir yerde, erkekler başka yerde eğlenirler, yerler içerler.

Kına:

İkinci gün. Cumartesi sabah, kız evine götürülen öğütülmüş buğdaylar, iri bir kazanda et ile kaynatılır, tuzlanır. Et ile buğdaylar pişinceye değin karıştırılır. Böylece döğme pişirilmiş olur. Kimi köylerde döğmeye, zerde, kimi köylerde de herse denir. Tilliryalıları ise döğmeye Rumca resi derler.

Döğme pişirilirken kızın çeyizi evinden alınarak davul zurna ile güveyinin evine taşınmaya başlar. Çamlıcada genel olarak güveyi evi, gelin de eşyaları yapar. Çeyizler güveyinin evine yedi yolda taşınır. Çeyiz ne değin az ne değin çok olursa olsun yedi yolda taşınır.

Öğleyin yapılan döğme ile birlikte, çeşitli yemekler

---

12 Halkbilimi

---

yenir, içkiler içilir. Yemekten sonra güveyi köyün ortasındaki alanda, davul zurna ile saç sakal traşı olur. Tıraş bitince güveyi berberi işler (gümüşler). Sonra sağdıçlarla arkadaşları bir bir traşa otururlar. Berberi onlar da işlerler. Bu arada köylü, hem çalgıya göre işler hem berberi işler.

Bu arada da kızın evinde yorganlar kaplanır. Yorganın sayısı gelinin aylesinin durumuna bağlıdır. En yoksul gelinin en az üç, paralı olanın da yedi yorganı vardır. Kaplanan yorganların üstünde üç mendil yazılıdır. Bunun biri gelinin, biri yengenin, biri çalgıcılarındır. Köylü yorganları kaplarken mendilleri işler. Toplanan para adına mendil açılanlarındır. Kaplama bittikten sonra kaplayan kadınlar sırtlarına vurarak çalgıya göre uzun süre oynarlar!

Akşam yemeğinden sonra erkekler kına gecesinin yapılacağı kahvede, kadınlarda gelinin evinde toplanmaya başlarlar. Köylü toplanınca sağdıçlar gelinin evine gelirler. Kına tepsisini alırlar. Meşale ile çalgı ile tepsiyi kahveye götürürler. Tepsinin içinde bir mum, sağdıçlara birer mendil, işlenmesi için üç tabak ile çeşitli kuru yemiş vardır.

Kına önce güveyinin önüne götürülür. Güveyi kınayı işler. Sonra sağ baş parmağını mendili ile bağlar. Ardından babaları kınayı özdeş değerlerde işlerler, sonra sağdıçlar, sonra da köylü.

Kınalama bittikten sonra sağdıçlar gene kınayı alayla gelinin evine götürürler.

Kına kız evine gelince gelin onarıcı yenge bütün kadınlara mum dağıtır. Mum'lar yakılır, yenge gelini kaldırarak şatranç gezdirir. Sözü Türkçesi bir kadın ortaya oturur, gelin önde ardında bütün kadınlar, ellerinde mumlarla çalgıya göre ortadaki kadının etrafında yedi kez dönerler. Sonra kına tepsisi gelinin önüne getirilir. Kınayı önce gelinin anaları işler. Ardından köy kadınları onları izlerler. İşleme bitince çerezler yenir, maniler, türküler söylenir. Çalgıya göre oynanır. Ama kına gecelerinin en doyum olmaz yanı mani yarışmalarıdır. Birbirlerini alt edene değin mani söylerler. Çokluk mani yarışmasına kız anası ya da geline taş atmakla başlanır. Örneğin üst üste iki üç kız baş etmiş anaya:

Adam aman kaç taştan
Bir ekmek kaç buğdaydan
Bir minare kaç taştan
Adam aman kaç taştan
Gençler bizi sapana tutmuş
Sakın kendin kaç taştan.
Ya da geline:
Adam aman kuzusu
Yağmur yağar çay bulanır
Nerden içer kuzu su
Adam aman kuzusu
Seni anan beslediyse
Ben de ana kuzusu

Gibi maniler okunur, ardından bir gülüşme bir gülüşme... Böylece sabaha kadar eğlenilir. Güneş ışımağa başlayınca çalgı sabah faslı (sabah serenadı) yapmaya başlar. Bu faslın başlaması ile gelinin anasının, yakınlarının gözleri dolar, hıçkırarak ağlamaya başlarlar. Çünkü artık kızın anasından, ananın da kızından kopma saati gelip çatmıştır. Göz yaşları arasında gelinin avuçlarına kına ile hem ayyıldız hem de hurma dalı çizilir, on parmağının uçları da kınaya batırılır. Bu arada kadınlar uyumlu bir dille:

Kız anası kızsız kaldı
Testileri susuz kaldı
Şen evim sen güle güle...

Derler. Buna her neden çok parayı düşünen, göbekleri para ile kesilmiş olan çalgıcılar yanıt verirler:

Gelinin inci dişi
Kebabçılardan şişi
Biz isteriz bahşişi
Tanrı bağışlasın size gelini.

Kuşatma:

Üçüncü gün sabah oğlan evi, döğme ile birlikte yemekleri hazırlamaya başlar. Öğleye değin bu işle uğraşır. Öte yandan gelin gene onarılarak ortaya çıkarılır.

Bu ortaya çıkma kızın anasının babasının evinde olur. Aylesi hısım akrabası gelini kuşatır. Kuşatma sırasında içerde keman dışarda davul zurna çalınır. Herkes takacağı taktıktan sonra gelin kuşatılmış durumda gene harman yerine çıkarılır. Önde bayrak, onun arkasında gelin, onun arkasında köylü, davul zurna ile köyü dolaşırlar. Gene harman yerine giderler. Harmanda kendine güvenenler gene güreş tutar. Gelin güreşleri gördükten sonra, alay güveyinin kaldığı eve doğru yönelir. Alay eve yaklaşınca geline bir nar verilir. Gelin bu nari savurarak kapının duvarında parçalar. Ardından geline, içinde bal olan bir fincan uzatırlar. Gelin sağ elinin serçe, ile baş parmakları dışındaki üç parmağını bala batırır; kapıda duran kaynanasının donuna sürer! Bunun üzerine güveyi kapıyı içerden açar, gelinin yanında durur; o sırada çalgıcının testi ile oynamakta olduğu oyunu seyrederek. İki de oyuncunun alınına güler yüzle para yapıştırırlar. Ayleler de çalgıcıları işlerler. İşleme bitince oyuncu elindeki testiye yere çalarak parçalar. (*). Güveyi de göğe para savurur. Köylüler paraları toplamak için uğraşırken, güveyi kızı koluna takıp eve girer.

Güveyi yatsıya değin gelinle evde kalır. Sonra evden alınarak, sağdıçların koltuğunda camiye götürülür. Güveyi yatsı namazını kıldıktan sonra, köylüye mumlar dağıtılarak yakılır. Önde meşale arkasında hoca, hocanın arkasında iki sağdıçın koltuğunda güveyi, onların arkasında da hısım akraba, köylü... Hoca önde ilahi okuyarak yürür. Köylü arkadan Hu.. hu.. çeker. Böylece evin önüne gelinir. Bu sırada içerde oturmakta olan gelin, ayağa kaldırılır. Dışarda hoca nikah duası okur. Köylü amin der(**). Bunun üzerine güveyi önce hocanın, sonra babalarının kızın akrabalarının elini öper; Sağdıçlarla öpüşür, sonra çevik bir devinişle kapıdan içeriye dalar. Bu arada köylüler güveyinin arkasına vurmak için uğraşırlar, sağdıçlar da güveyiyi kollamaya. Güveyi içeri girince iki iskemle üzerinde ayakları açık durmakta olan anasının bacakları arasından geçer! (***) Sonra hiç konuşmadan iki rekat namaz kılar. Namaz bitince Yenge, odanın kapısından gelini güveyiye teslim eder. Bu sırada gelin sözü geçsin diye güveyinin ayağını basmaya çalışır.

Güveyi ile gelin gerdekte iken köylüler, çalgı ile yer-

ler, içerler, oynarlar. Yenge ile hısım akraba da dışarıda kirli çarşafı beklerler. Bir süre sonra Yenge gerdek odasına girer. Kanlı çarşafı yataktan alarak dışarı çıkar, Kızla oğlanın anası babası, hısımları çarşafı işlerler. Çarşaf sonra eğlenmekte olan köylülere gösterilir. Çarşafı onlar da işlerler. İşleme bitince köylüler daha da coşarlar. Gece yarısına değin çeşitli oyunlar oynarlar. Çılgınca eğlenirler.

Paça:

Dördüncü gün sabah sabah güveyi ile gelinin kaldığı evin önünde davul, zurna çalmaya başlar. Köylüler kadınlı erkekli evin önünde toplanırlar. Güveyi dışarı çıkana değin köylü dışarda hem yer hem içer hem oynar. Saat dokuzda sağdıçlar güveyiyi dışarı çıkarırlar. Güveyinin bacakları arasında kurban kesilir. Kurbanların kanından güveyinin alınına bir parmak sürülür. Sonra güveyi kahveye götürülür. Evde de kadın çalgıcılar, gelini oyalarlar. Bir süre sonra güveyiyi gene eve götürürler. Gelinle bir köşede koltuklara otururlar, sonra gelinle güveyi kalkarak köylü ile odaları dolaşırlar. Güveyi odaların hepsini dolaşmadan, köşedeki koltuğa gider oturur. Gelin odaların dolaşmasını hepsini bitirince, güveyinin yanına gelir. Güveyi ayağa kalkar gelini işler. Gelin de analarının, babalarının, hısımlarının ellerini öper. Sonra dolaşarak bütün köylü ile kutlaşır. Kutladığı kişiler gelini işlerler. Gelin oturunca güveyi kalkar. O da özdeş devinmeleri yapar. Bu kutlama öğleye değin sürer. Öğleden sonra çalgı susar oyunlar biter, davul zurna sesleri kesilir.

Mübareki:

Düğünden sonra sekiz gün gelin evden çıkmaz. Sekizinci günden sonra ya Cuma ya Pazar günü mübareki savılır. Bundan sonraki günlerde gelin, hısım akrabasını, sonra köylülerini bir bir evlerine, ziyarete gider.

(*) Testi gelinle güveyi arasında geçinme olsun diye kırılırmış. Geleneğe göre gelinden ille bir nen kırılması gerekirmiş.

(**) Bir söylenişe göre o gece alayda bulunup amin diyen evlilerin nikahları yenilenirmiş.

(***) Karpaz bölgesinde de bu gelenek vardır.

Dağyolu'nda bir düğünden notlar

Dağyolunda düğün gününden önce yataklar, yorganlar, yastıklar köylünün önünde dikilir. Dikilirken içine para atılır. Buna “Salım” denir.

Birinci gün (Perşembe): gelin akşam üzeri alaya çıkar. Alayın önünde taşınan bayrak davul zurna ile köy camisinden alınır.

İkinci gün; davul, zurna bütün köyü dolaşır. Her kapının önünde durur. Her evden kendilerine ya para, ya hellim, ya un, ya bulgur, ya da başka nen verilir. Köy çocukları da açacakların (anahtar) içine kibrit başı koyarak anahtar patlatırlar. Sonra döğme yapmaya giderler.

Köyün ortasında iri bir döğme taşı vardır. Taş ağzının üzerinde oturur. Kendine güvenenler hem yukarı döndürmek, hem de taşı memelerine değin kaldırmak için birbirleriyle yarışır. Taşı kim kaldırıp memesine değin kaldırırsa, buğdayı ilk döğmeye hem de ilk yemeye hak kazanır.

Buğday döğme taşının yanına bir torbanın içinde getirilir. Torbanın üstünde kırmızı bir örtü vardır. Torbayı sırtında taşıyan kişinin arkasından yenge gelir. Yengenin elinde içi buğday dolu bir tencere vardır. Buğdayın içinde bir mum sokuludur.

Mum döğme bitinceye kadar yanar. Döğme güveyinin evinde pişirilir.

Döğme bitince camiden gene bayrak alınır, alaya çıkılır. Alayın önünde birisi, gelinin işlediği “Yüz yastığı” taşır. Yastık koşusunda birinci gelene bu yastık verilir. Yastığı alan, gelinin “Dünya ahret kardeşi” olur. Öte yandan “Gelin hamamı” yapılır. Kozan marşı ile kadınlar testinin etrafında yedi kez dönerler. Yengenin omzunda kırmızı bir örtü, üstünde içi buğday dolu bir tencere. Buğdayın içinde yanmakta olan bir mum vardır. Döğme bitince önce davranan bir erkek çocuk destiyi kırar. Bundan dolayı olacak bu köyde:

“Benim karının namusuna dil uzatma. Ben o evin eşliğinden testi kırıklarını çiğniyerek geçtim” denir.

Kına gece yakılır.

Üçüncü gün; öğleye doğru kuşatma olur. Akşam üzeri gelin Cezayir marşı ile gezdirilir. Güveyiye Yatsı namazı kıldırılır. İlahilerle gelinin kapısına gidilir. Güveyi kapıda hem babasının hem kaynanasının baldır yerlerini yere çöker öper! Sonra arkasına tokat, yumruk yiyerek içeri dalar. (bu köyde bir güveyi tam bu anda arkasına bıçak sokularak öldürülmüştür. Gelin de ölüncüye dek evlenmemiştir!)

Eve girince gelin güveyinin elini öper. Bu arada birbirlerinin ayağına basmaya çalışırlar. Sonra güveyi iki rekat namaz kılar. Gerdeğe girer. Namazdan önce öpüşmeleri caizdir!

Dördüncü gün; mübarekidir. Gelin kırk gün mübareki sürer.

Araştırma...Araştırma...Araştırma...Araştırma...Araştırma...

*Kıbrıs'ın Son Halk Anlatıcılarından Ahmet
Karaoğluları'nın Anısına 1920-2006
(In Memory of Ahmet Karaoğluları, The Last
Folk Tale Teller in Cyprus)*

Şevket Öznur *

Doğma büyüme Meluşalı(Kırıkkale) olan Ahmet Dayıyla 1997 yılında ilk defa olarak tanışmıştım, daha sonra 2005 yılı içinde derleme için, dostum Altay Burağan'la Meluşa(Kırıkkale) köyüne gittiğimizde, onunla buluşmak bizi çok mutlu etmişti. Ahmet dayıyla 2005-2006 yıllarında üç defa derleme yaptık ayrıca öğrencilerimi de ona göndererek iki kezde onlara derleme yaptırdım. 13 Eylül 2006 günü Gönendere'den derlemeden Altay dostumla döndüğümüzde, gazeteden onun bu dünyadan göç ettiğini öğrendik ve

kahrolduk. Ahmet dayı tam bir derya insandı, tip bir Kıbrıshydı; çobancılık yapmış, tam 10 evlat sahibi bir insandı, 86 yaşındaydı. Çok sigara içtiği için ona "Duman" diyorlar, tabii son yıllarda sigarayı kesmişti. Dedesi Gara Mehmet'e annesi çocukken "karaoğlum karaoğlum" dediği için soyadları Karaoğlan kalmış. Köklerinin Konya'dan geldiğini bizlere söyleyen Ahmet dayı: "Biz eskiden geceleri toplanır bir birimize, masal, bilmece, mani söylerdik, şimdi bu televizyon çikalı, bütün herşeyi unutmaya başladık, çok masal bilirdim,

günden güne hepsini unutmaya başladım" diyordu. Evet bizler bu değerleri şimdi derlemezsek, bir alt kuşaktan çok az insan, halk söylencelerini biliyor ve anlatıyor, çünkü teknoloji herşeyi yiyip bitiriyor.

Ne yazıkki bu derya insan bugün aramızda yok onun aziz anısına ve tüm Kıbrıs kültürüne sahip çıkan ve onu yaşatan halk anlatıcılarına ithafen bugün sizlere Ahmet Karaoğluları'ndan derlediğimiz manileri sizlere sunmak isteriz.

Maniler

1.
Geldin garşımda durdun
Beni galbimden vurdun
Keşke gelmez olaydın
Şimdi belanı buldun

2.
Mendilim allanıyor
Allanıp pullanıyor
Seversan bir güzel sen
Sevdikçe ballanıyor

3.
Mendilim mavi dallı
İçinde lira bağlı
Duydum yarım hastadır
Çok acidım zavallı

16 Halkbilimi

4.
Yağmur yağdı gar yağdı
Yarım baña darıldı
Öyle sözler söyledi
Yüreğimi parçaladı

5.
Mendil oldum dür beni
İşte geldim gör beni
İstemezsan göresin
Al tüfeği vur beni

6.
Mendili serdim daşa
Vurgunum göze gaşa
Bugün beñi güldürdün
Sevgilim sen çok yaşa

7.
Yol içinde tavuşan
Al mendilimi nisan
Eylenirsam geleyim
İnce beline guşan

8.
Uyukladım esnerim
Benim güzel esmerim
Seni baña verseler
Keman çalar beslerim

9.
Çadır gurdum düzlere
Söyleyeyim sizlere
Çok güzel bir yar sevdim
Diken oldu gözlere

10.
Dağı daşı aşarım
Sular gibi daşarım
Yarım küsmüş dediler
Buna ben çok şaşarım

11.
Elinde mumlar şamdan
Galdır perdeyi camdan
Alacaksan al beni
Şu hayırsız anamdan

12.
Anan buban vardır
Bileziğim dardır
Doğru söyle sevgilim
Bende gönlün vardır

13.
Dağlar dağladı beni
Gören ağladı beni
Yardan ayırdı felek
Gurbete saldı beni

14.
Çaya endim susuzum
Kaç gündür huzursuzum
Varsam yarin yanına
Dilim durmaz huysuzum

15.
Çaya indim çay susuz
Yarin gözler uykusuz
Yarimi sorarsanız
Hem delidir hem huysuz

16.
Düz yürü emekleme
Çiçeği tiftikleme
Hiç kimseye güvenip
Sakın yardım bekleme

17.
Suyu saldım gamışa
Su ne yapsın yanmışa
Allah sabırlar versin
Yarinden ayrılmışa

18.
Çaya indim bulanık
Ela gözler uyanık
Dermansız aşka düştüm
Söylerim yanık yanık

19.
Garanfilim gutuda
Uyurudum uykuda
Ölürsag bir ölelim
Çift goysunlar tabuta

20.
Ben bu dereyi geçmem
Bulanık suyu içmem
Herkeş ne derse desin
Ben yarimden vazgeçmem

21.
Zeytinyağlı yeyemem
Basma fistan geyemem
Ben alıştım iyiye
Kötüye yar deyemem

22.
Ay doğar ayazlanır
Gün doğar beyazlanır
Benim bir yarım vardır
Hem güler hem nazlanır

23.
Garanfil deste deste
Beni annemden iste
Eğer annem vermezse
Artık Allahtan iste

24.
Garanfil biçim biçim
Ölürüm senin için
Alem bana düşmandır
Seni sevdiğim için

25.
Garanfilin moruna
Ölüyorum yoluna
Allah canım almasın
Girmeyince goluna

26.
Garanfil ekeñ
Balınan şekersin
Her aklıma gelince
Ah bir danem deñ

27.
Garanfil kurutmadım
Yar seni unutmadım
Yar senden ayrılalı
Gözyaşı durdutmadım

28.
Garanfilin beyazı
Etme bana bu nazı
Azacık aklın varsa
Gel bize bazı bazı

29.
Bahçalarda hıyarım
Ne söylesen duyarım
Senin için bir danem
Ben canıma gıyarım

30.
Gale galeyeye bakar
Galeden ganlar akar
Delikanlı dururken
İhtiyara kim bakar

31.
Gale galeyeye garşı
Galenin önü çarşı
Gel yarım sarılalım
Dosta düşmana garşı

32.
Kattırımıñ atmıñ
Oktan çıkmış yaysıñ
Geldin önüme düştüñ
Başıma belasıñ

33.
Yollara ektim mersin
Gelen geçenler yesin
Bana sen çok çekirtirdin
Allah belanı versin

34.
Bahriyelim güzelsin
Niçin beni üzersin
Öldürürsen sen öldür
Sevabıma girersin

35.
Gökte yıldız sayılmaz
Çiğ yumurta soyulmaz
Benim bir yarım vardır
Güzelliğine doyulmaz

36.
Gökte uçan arıdır
Ganatları sarıdır
Seni benden ayıran
Bir dürtücü garıdır

37.
Suya inirim suya
Elmayı soya soya
Galdır yarım peçeñi
Seveyim doya doya

38.
Bir ah ettim garadan
Dağlar kalksın ortadan
Merak etme sevgilim
Guvuşturur yaradan

39.
Gara çarşaf başında
Galem oynar gaşında
Yenile bir yar sevdim
Onüç ondört yaşında

40.
Dağları aştım geldim
Yollara düştüm geldim
Deniz mürekkep olsa
Yazılmaz benim derdim

41.
Dere boyu gavaklar
Açtı yeşil yapraklar
Ben sevdim doyamadım
Doysun gara topraklar

42.
Dere geliyor dere
Gumunu sere sere
Al beni götür dere
Yarin olduğu yere

43.
Bir ah ettim derinden
Yer oynadı yerinden
Keşke etmez olaydım
O da gitti elimden

44.
Gadifeden yeleşim
Seni sevdim meleğim
Sen de beni biraz sev
Rahat etsin yüreğim

45.
Gadife yastığım yok
Odana bastığım yok
Kitaba el basarım
Senden başka yarım yok

46.
Su akar şarıl şarıl
Boyarım harıl harıl
Seni ben çok severim
İster kız ister darıl

47.
Yüreğimde bir acı
Yok mu bunun ilacı
Görmek nasip olmadı
Baña evlilik acı

48.
Laleler çiçek açtı
Yaz mevsimi yanaştı
Yarım girdi mezara
Dünyanın dadı gaçtı

49.
Kırda çiçekler açar
Etrafa koku saçar
Yarımı vermezlerse
Yarın benimle gaçar

50.
Ufuklar kadar derin
Rüzgarlar kadar serin
Senin en güzel yerin
Kahverengi gözlerin

51.
Şu gelen kimin gızı
Yanakları gırmızı
Yanağında beni var
Sandım seher yıldızı

52.
Gayadan indim düze
Suyu döktüm mergize
Yar yolunu şaşırıldı
İnşallah gelir bize

53.
Bahçalarda kestane
Kes da ye dane dane
Şimdi kızlar çoğaldı
Alalım beş on dane

54.
Bahçelerde enginar
Şimdi kızlar çok kibar
Ne kadar kibar olsa
Oğullara itibar

55.
Gartal uçar havada
Yavruları yuvada
O yalancı yarımın
Akli fikri havada

56.
Hamurdan gatmer oldu
Ayrılık yeter oldu
Bu seferki ayrılık
Ölümden beter oldu

57.
Bugün ayın yirmisi
Geldi yarin gemisi
Deniz yolu açıldı
Yokdur bunun çaresi

58.
Bugün ayın onudur
Yüküm buğday unudur
Evlüye gönül verme
Gider eve unudur

59.
Bugün ayın ondördü
Gız saçımı kim ördü
Ördüyse yarım ördü
Ay garantlik kim gördü

60.
Kırda çiçekler açar
Etrafa koku saçar
Bir yalançı yarım var
Benden durmadan gaçar

61.
Keklim kayalı yerde
Öter havalı yerde
Sevdiğimin gavalı
Galdı dayalı yerde

62.
Kekliğimi vurdular
Ganadımı gırdılar
Benim nazlı yarımı
Yarından ayırdılar

63.
Sıra sıra gamışlar
Üstüne gonar guşlar
Ben yarime yaptırdım
Uzun topak pabuçlar

64.
Sıra sıra siniler
Hasta olan iniler
Aldı giddi yarımı
Denizdeki gemiler

65.
Dut yedim duttu beni
Sevda guruttu beni
Gidi zalimin gızı
Gitti unuttu beni

66.
Bağa indim üzüme
Sen iliştiñ gözüme
Senin bende gölün yok
Ne gülerdin yüzüme

67.
Etin ayağında nal
Sende de vardır bir hal
Benimle dalga geçeñ
Aklımı başına al

---

18 Halkbilimi

68.
İndim bahçaya güle
Gül darılmış bülbüle
Seniñ bende gönlün yok
Haydi git güle güle

69.
Yollar saña açıktır
Aklım biraz kaçıktır
Aklıñı topla da gel
Kapum saña açıktır

70.
Sakın olma gumarbaz
Cebinde para durmaz
Sonradan gelen aklın
Hiçbir işe yaramaz

71.
Bana inat edersin
Yanlış yola gidersin
Yaktın gavurduñ beñi
Allah belanı versin

72.
Denizlerde balıklar
Suda yüzer gayıklar
Gayıkların içinde
Yarım beni sayıklar

73.
İndim havız başına
Bir kız çıkdı garşıma
Sevda neydi bilmezdim
O getirdi başıma

74.
Havız başında furma
Çapkın garşımda durma
Kırpıkların ok olmuş
Yeter galbime vurma

75.
Havıza sular akar
Güzeller suya bakar
İçlerinden birisi
Benim canımı yakar

76.
Suda yüzer ördekler
Damı dutar mertekler
Ben buraşdan kaçamam
Aşkın beni köstekler

77.
Yola çıktım giderim
Ne olacak gaderim
Sanki benim derdim yok
Derdini de çekerim

78.
Havada gider bulut
Geçmişleri sen unut
Geleceği araştı
Belki bulun hak hukuk

79.
Çöpler çöpte atıktır
Makas yerde yatıktır
İnsanları sorarsan
En gaddar yaratıktır

80.
Dere denize akar
Ateşler sudan gorkar
Su almayan yerlerde
Düştüğü yeri yakar

81.
Dere denize akar
Sevgilim baña bakar
Bir gün görmesin beni
Bütün dünyayı yakar

82.
Derelerin çakılı
Nerden aldı akılı
Benim o sarhoş yarım
Meyhanede çakılı

83.
Güçük çocuk emekler
Sevgilim beni bekler
Gecikirsem gideyim
Boşa gider emekler

84.
Gahveyi gaynatırım
Fincana boşaltırım
Kemanımın teliyle
Herkeşi oynadırım

85.
Eğlenceyi severim
Hem çalar hem söylerim
Garşı destek bulursam
Buna çok sevinirim

86.
Goştum destek aradım
Bir türlü bulamadım
Bu iş yörümez dedim
Ben bu işten farıdım

87.
Galdım yalnız başıma
Endim çocuk yaşıma
Size bir anlatayım
Neler geldi başıma

88.
Yollarda çocuk oldum
Tumarhaneyi buldum
Sonrası allah kerim
Aradığımı buldum

89.
Manilerim konuşur
Hep bir yerde buluşur
Kelimeler uydurup
Manicikler oluşur

90.
Otun adı guşkonmaz
Hiçbir guş ona gonmaz
İnsan düşmeye gerek
Düşenin dostu olmaz

91.
Yemeğin dibi duttu
Etrafını kokuttu
Yarım giddi gelmedi
Bu da beni gorkuğdu

92.
Sende merhamet yoktur
Azacık sevgi yoktur
Bana gıymak istersaın
Atacağın bir okdur

93.
Geceler gündüz olur
Gökte yıldız gaybolur
Güneşin şafkları
Gündüze hakim olur

94.
Dağları aşamadım
Yare ulaşamadım
İçerim gan ağlıyor
Buna alışamadım

95.
Yamırlar yağsın dursun
Gahve fincanı dolsun
Yare ulaşamazsam
Dünya baña haram olsun

96.
Gol gola dağdan endik
Gülerek eve geldik
Annemiz yaptı bize
Yorgun gahvesi içtik

97.
Dinlendik eğmek yeddik
Hem çaldık hem söyledik
Ana baba hepimiz
Güzel vakit geçirdik

98.
Çaldık sabaha gadar
Güneş doğana gadar
Eğlence sona erdi
Bugünlük de bu gadar

99.
Denizin suyu bidmez
Ağlamak fayda edmez
Ben yarımı gaybettim
Gözümün yaşı bidmez

100.
Deniz dalgasız olmaz
Sevgilim bensiz olmaz
Biz elele verirsag
Bizi kimse ayırmaz

101.
Çıkdım dağın burnuna
Bakdım yarım yoluma
Yarım bana yaklaştı
Hemen girdim goluma

102.
Benim sevgili yarım
Yemek pişirir yerim
Allah inandırısın ki
Ben onu çok severim

103.
Yarimin yüzü güzel
Saçının teli güzel
Şakaya bulaştırır
Beni durmadan üzer

104.
Uzun lafın kısası
O başımın belası
Ölse de bir gurtulsam
Okunacak duası

105.
Mezarda rahat eder
Ne üzüntü ne keder
Sarhoşlar da olmasa
Meyhane iflas eder

106.
Ben dağlarda gezerim
Her belayı sezerim
Garşı çıkan olursa
Ayağımla ezerim

107.
Yağmur yağar göl olur
Bereketi bol olur
Benim o çapkın yarım
Yanımdayken kaybolur

108.
Suyu sürme yokuşa
Dokunma aksın aşa
Zorla güzellik olmaz
Emeğin gider boşa

109.
Dağların güzelliği
Ağaçtır özelliği
Dünyaya meydan okur
Yarimin güzelliği

110.
Bağa iendim üzüm yok
El yarınde gözüm yok
Ben yarime söz verdim
Başkasına sözüm yok

111.
Yıldızlar gökyüzünde
Kimse yoktur gözümde
Bir sevgilim varıdı
O da yok yeryüzünde

112.
Dünyayı bıraktı gididi
Gerçek mekana gididi
Garşı çıkdı gidmesin
Allahın emri yeddi

113.
Kimse gidmem deyemez
Buna garşı gelemez
Bu öyle bir emirdir
Hatır gönül dinlemez

114.
Yer aldı dünyaları
Ağlatır anaları
Hiçbir şey yapamıyor
Zavallı bubaları

115.
Ekin ekdim düzlere
Çıkn gelin bizlere
Maniciler hazırıdır
Vereceğim sizlere

116.
Elmayı nazik soydum
Yarin ağzına goydum
Afiyet olsun yarım
Sen yedikçe ben doydum

117.
Pencereden bakarsıñ
Yüreğimi yakarsıñ
Saña ben gonusunca
Hemen benden gaçarsın

118.
Var gücümle goşayım
Dağı daşı aşayım
Allahım sen yardım et
Yarime ulaşayım

119.
Armuttan gayacağım
Odana varacağım
Eğer annen vermezse
Seni gaçıracağım

120.
Armutlar çiçek açdı
Yaz mevsimi yanaşdı
Acele gel sevgilim
Düğünümüz yanaşdı

121.
Bugün günlerden Pazar
Katipler yazı yazar
Gel yarım sarılalım
Dutmasın
bizi nazar

127.
Pınarın başında ağladım durdum
Belalı başımı daşlara vurdum
O yarin yüzünden divane oldum
Nihayet sonunda belamı buldum

128.
Pınarın başında sevgilim durur
O tatlı bakışları galbimi vurur
O dadlı sözleri çıkmaz aklımdan
Bütün hayalleri karşımda durur

122.
Yağmur yağar sellenir
Akar sular göllenir
Benim bir yarım vardır
Hiç durmadan süslenir

123.
Dağları deleyim
Yanına geleyim
Sana güzel dedimsa
Canımı vereyim

124.
Dağları delecem
Yanına gelecem
Güzel hatırın için
Canımı verecem

125.
Pınarın başındayım
Onsekiz yaşındayım
Beni çocuk sanmayı
Evlenecek yaştayım

126.
Pınarın suyu sıcak
Bizim iş ne olacak
Nikahımız gıyılısın
Yadalım gucak gucak

Kıbrıs Türk Manilerinden Seçmeler

Çağın Zort*

Mâni; insanların acısını, sevincini, kederini, özlemine, öfkelerini... kısacası duygularını ifade eder. Sadece aşk üzerine yazılmazlar, insan ruhunu yansıtan her konuda yazılabilirler. Mâniler insanın duygularını belli bir ölçüye göre, mısralara dökerek anlattığı bir vasıta.

Mâniye Azerbaycan Türkleri **bayatı**, Türkmenler **rubayı**, **rubacı**, demektirler. Türkiye sınırları içinde Denizli'de **mâna**, Urfa'da kadınlar arasında söylenenlerine **me'âni**, erkekler arasında söylenenlerine **hoyrat**¹ denir. Kıbrıs ağzında da Anadolu'da söylenildiği şekliyle, bu nazım türü için genelde **mani** sözcüğü kullanılır. Ancak, mâni kelimesindeki **a** ünlüsü kısa okunur. Kıbrıs'ta bazı yerlerde **mâni** türü **beyit** kelimesiyle karşılanmaktadır.

Kıbrıs Türk toplumunda çok eski tarihlerden çok yakın tarihimize kadar mâni yarışmaları yapılmaktaydı. Bu yarışmalarda dile getirilen mânilere **bağlama** denmekteydi. Mâni söylemeye **mâni yakmak** denir. Çok eski dönemlerde düğünlerde ve eğlencelerde düzenlenen mâni yarışmalarına ise **mâni çatışması** denir. Bu yarışmalarda bir konu seçilir, taraflar seçilen konu ve anlam uyarınca birbirlerine mâniler söylerlerdi. Buradaki amaç birinin diğerini yenmesiydi. Verilen konuyla ilgili olarak söylenen mâniye karşılık verememek yarışmayı kaybetmeye yeter bir sebepti.

Halk edebiyatının vazgeçilmez bir türü olan mânilerin pek çoğu; yedili heceyle söylenip, aaba şeklinde kafiyelenirler.-Ancak çok olmamakla birlikte bu kural dışında bulunan mâniler de vardır. Mânilerin 1., 2. ve 4. mısraları kendi aralarında kafiyeli 3. mısra ise serbesttir. Mâninin ilk iki dizesi, verilmek istenen temaya giriş özelliğindedir. Asıl anlatılmak istenen ise son iki mısradadır saklıdır:

a-Derelerde gamışlar

a-Üsdüne gonar guşlar
b-O yar buradan gideli
a-Çekilmez yazlar gışlar

Yukarıda örnek olarak verilen mâni incelendiği zaman da bu açıkça görülür. Mâninin ilk iki dizesi:

Derelerde gamışlar
Üsdüne gonar guşlar

Bu dizelerin anlatılacak konuyla alâkası yok gibidir. Burada anlatılmak istenen **sevgilinin gidişinden sonra hayatın çekilmez olduğudur** ki o da son iki dizede verilmiştir.

Kıbrıs Türk mânilerinde çoğunlukla aşk, sevgi ve sevgili teması işlenmekle birlikte bu temaların dışında başka temaları işleyen mâniler de vardır.

Kıbrıs Türk Folklorundan derlenen mâniler:

Derleyen : Çağın ZORT

Derlenen Tarih: 2002

Derlenen Kişi : Havva Ali Güler

Doğum Tarihi ve Yeri: 1930 – İnönü (Sinde)

Mesleği: Ev Hanımı

Eğitimi : İlkokul

Karpızı bıcakladım
İçine su sakladım
Duydum yarım geliyor
Yastığımı kucakladım

Garanfilim gadmeri

Al gucağna yad beni
Benden güzel bulursan
Yatağından ad beni.

Garpızı bıçakladım
Saçımı saçakladım
Yar ağıma gelinca
Yasdığı gucağladım

Dud yedim duddu beni
Sevdan guruddu beni
Bu senin sevdan
Dünyadan eddi beni.

Gadifeden kesesi
Gevedendir sesi
Oturmuş da gonyak içer
Ah galbimin firsızı.

Garanfilin beyazı
Edme yarım bu nazı
Benden başga seversan
Bulmayasın bu yazı

Evim var dörd diregli
İçi mermer döşeli
gurudum kemik oldum
Ben sevdana düşeli.

Uzun uzun selviler
Selvileri kestiler
Zavallı sevgilimi
Yanağından öptüler

Feslikanım lasanım
İki gözüm Hasan'ım
Ne malım var ne mülküm
Bir canım bir Hasan'ım

Gidersan uğur olsun
Düz ova yolun olsun
Benden başka seversan
İki gözün kör olsun

Sıra sıra guyular
Endim bagdım uyullar
Eğildim bir öpeyim
Gorgdum beni vurular

Ay dolandı badmaya
Gız soyundu yadmaya
Yatağı dört dolandım
Gıyamadım yadmaya.

Daldısu'yun daşlar
O yarimin gaşları
Eğildim bir öpeyim
Gomadı gardaşları

Derleyen : Çağın ZORT
Derlenen Tarih: 2000
Derlenen Kişi :
Mihriban Debrelı
Doğum Tarihi ve Yeri:
1918 – İnönü (Sinde)
Mesleği: Ev Hanımı
Eğitimi : Orta 1'e kadar.

Dereerde gamışlar
Üsdüne gonar guşlar
O yar burdan gideli
Çekilmez yazlar gışlar

Yemenim allı pullu
Sevdim bir esmer dulu
Kapısında olurum
Vallahi kölesi gulu

Garanfilin moruna
Ölüyorum yoluna
Allah canımı almasın
Girmeyinca goynuga.

Garanfil olacaksın
Sarırb solacagsın
Düşmanlar inadına
Sen benim olacagsın.

Garanfilim gırmızı
Sevdiğim Urum gızı
Bu gız benim olmasa
Terkederim Gıbrız'ı.

Basdım çıgdım huruna
Bagdım yarin yoluna
Yarım asgerden gelsin
Çifde gurban yoluna.

Asger oldum piyade
Bugün ağılm azade
Evlilerin sevdası
Bekârlardan ziyade.

Garanfil eker misin?
Sevdamı çeker misin?
Dünyada yagdın beni,
Ahredde çeker misin?

Size getirdik uğur gadem
Sizden bir cevahir istedik
Verecen yoksa ne den?

Ay doğar ayazlanır
Gün doğar beyazlanır
İstanbulun gızları
Hem isder hem nazlanır.

Ovalarda demedler
Goyun guzu emegler
Ölürsa çoklar ölsün
Ölmesin (bir tane)
Memedler.

Basdım çıgdım fırına
Bagdım Mısır yoluna
Duydum benimki geliyor
Çifde gurban yoluna.

Dere boyu bağlama
Gidiyorum ağlama
Ben buradan değilim
Bana gönül bağlama.

Ay doğar dulunmaz mı
Bana yar bulunmaz mı
Bana yar bulunmasa
Cenazem gılınmaz mı

Dağdan kestim çınarı
Çınar değil minarı
Ağlamagdan gurudu
Gözlerimin pınarı.

Dere boyu düz gider
Bir gınalı gız gider
Gız yolunu gaybedmiş
İşşallah bize gider.

Gara gara gazanlar
Gara yazı yazanlar
Cennete gidemesin
Aramızı bozanlar.

KAYNAKÇA

Batur, Suat. Türk Halk Edebiyatı. İstanbul, 1998.

Saracoğlu, Erdoğan. Kıbrıs Türk Halk Edebiyatı ve Folkloru. Lefkoşa, 1996.

Gönyeli’li Yapıcı Kemal Usta’dan Maniler

Derleyen: Hüseyin Derleyen
Derleme Tarihi: 2003

Denizin kumuyum ben,
Kıbrıs’ın unuyum ben,
Her aklına gelince,
Göz arının unuyum ben.

Mağusa’da bindirdiler,
Leymosun’da indirdiler,
Benim bir tanecik yavrumu,
Kurşuna dizdirdiler.

Oğlum sana demedim mi?
Evlâtlarını bırakma,
Gidip gendi gendini,
Ateşlere atma.

Denizler gara oldu
Gelmemiz ara oldu,
Yarım asger gideli,
Yüreğim yara oldu.

Üç beyidini ben uydurdum,
Kucağımı doldurdum,
Ayrıldığıımız gece,
Mendilimi yaş doldurdum.

Asgerliği tanıdılar,
İyi birşey sandılar,
Gendi gendilerini,
Ateşlere attılar.

Postaya mektup attım,
Üstünde pulu yoktur,
Burada karı koca çoktur,
Lâkin gardaş yoktur.

Bastım çıktım fırına,
Baktım Mısır yoluna,
Yarım asgerden gelsin,
Çifte gurban yoluna.

Yaseminim dallandı,
Rüzgâr esti sallandı,
Gidi deyyusun oğlu,
Ata bindi yollandı.

A Leymosun, Leymosun,
Sana aşğ olsun,
Sevdiğim cihan sana,
Yadigâr olsun.

Leymosun’un çarşısı,
Yarım sarı saçlısı,
Yarı güzel olanın
İsder verem aşısı.

Nasihatım size gençler,
Sevgiliniz üç olsun,
Biri şaşkın biri deli,
Birini güzelce sevmeli.

Şaşkından al parayı,
Deliye bas dayağı,
Güzele bas ....ğı.

Ortaçağda Armacılık ve Kıbrıs Armaları

Dr. Ejdan Sadrazam*

İnsanlar tarih boyunca belirli alametleri, zihinlerinde canlandırdıkları çeşitli kavramları temsil etmek için kullandılar. Bu alametler bazen topluluk için ortak bir kutsallığı, bazen batılı ve bazen de kötülüğü yansıttı. Savaş zamanı, kutsallık ile ortak kimlik sancak gibi çeşitli alametlerle büründü; Cermenlerde bir klanı, Romada bir lejyonu etrafında birleştirdi. Krallık ve hanedanın birliği anlamına geldi. Bunu başardığı ölçüde de saygı gördü. Cermen klanlarının ve Roma ordusunun ayırtedici simgeleri olarak kalkanlara işledikleri simgeler, Haçlı Seferleri sırasında yeniden gündeme geldi. İngiltere Kralı II.ci Henry, Frank Kralı II.ci Philip ve Flanders Kontu Philip şövalye orduları için kalkanlara ve zırhlara işlenen ilk arma uygulamasını sistematik hale getirdiler. Anglo-Normanlar için Beyaz Haç, Franklar için Kızıl Haç ve Flandersler için ise Yeşil Haç ilk kullanılmaya başlanan armalar arasındaydı⁽¹⁾. Zıt renklerden ve desenlerden oluşan flamalar ise armaları tamamlayan bir araç görevi görüyordu. Kısa zamanda farklı dilleri konuşan çeşitli şövalyelerin toplanmaları, ortak hareket etmeleri için geliştirilen basit ve evrensel bir iletişim aracı haline gelen armalar, savaş alanlarında tanınmanın simgesi haline dönüştü. Ortaçağ Avrupası'nda bu alametler o denli detaylandı ki, kullanılan bir yayın biçimi, bir kılıcın kabzası, bir kalkanın süsü taşıyıcısı ile yakın ve özel bir ilişkinin olduğunu yansıtmaya başladı. Topluluğu temsil eden alametler varlığını sürdürmekle birlikte bireyi ve onun geldiği soyu ön plana çıkaranlar yaygınlaştı. Bu tam da George Duby'nin, merkezi politik birliğin dağılması sırası ve sonrasında krallık modelinin yukarıdan aşağıya doğru tedricen yayılması en sonunda şövalyeye değin ulaşması olarak betimlediği sürece takbül etmektedir⁽²⁾.

Kan ile birlikte cesaret, nezaket ve benzeri becerilerin de bir kuşaktan diğerine aktarıldığına dair inanç nenedeniyle şövalyelik armaları, soyun kökeni ile birlikte

aktarılan becerilerinin de bir simgesine dönüştü. Turnuvaların bir uzantısı olarak kalkanların üzerinde çeşitli doğa ve dini figürlerin işlenmesi ile hanedan armacılığının yayılmasında etkili oldu⁽³⁾. Pratik olarak şövalyenin kimliğinin tanınmasına yardımcı olan bu gelenek, soylu doğumu simgeliyor ve aynı zamanda soyun önemi artırıyordu⁽⁴⁾. Hanedan armacılığı zanaatı zirvesine ise 13.cü yüzyılda erişti⁽⁵⁾. Armacılığın yaygınlaşması, basit şövalyelerin 13.ci yüzyılın başlarında soylulaşmaları ve daha önce şato sahipleri tarafından uygulanan adetleri benimsemelerinin bir sonucu idi. Kuşkusuz şövalyelerin benimsedikleri daha önce yüksek soyluluğa ait adet, yalnızca armacılık değildi, armacılığın simgelediği hanedan uygulaması, mirasın intikal biçimleri, büyük erkek çocuğun diğer erkek çocuklar aleyhine avantajlı bir konuma getirilmesi gibi yaygınlık kazanan adetlerin tümü bu dönüşümün bir parçasıydı⁽⁶⁾.

Aile tarihleri karmaşıklaştıkça ve aile kökenini ispatlama gereksinimi arttıkça, birden fazla arma kullanma gereksinimi duyulmaya başlandı. Bir şövalye evlendiğinde, yeni bir toprağı kazandığında veya bir süzeren tarafından kendisine bir toprak parçası verildiğinde farklı armalar birleştiriliyor veya yeniden düzenleniyordu. Karmaşıklığı önlemek ve aile birleşmelerini açıkça gösterebilmek amacı ile baba soyunu simgeleyen arma birinci ve dördüncü çeyreğe, düşük soyu simgeleyen arma ise ikinci ve üçüncü çeyreğe işlenmeye başlandı⁽⁷⁾. Şövalyelerin bütünü ile savaş alanından kopmadıkları ilk dönemlerde armalar için şövalyelerin cesaretlerini ön plana çıkaran aslan, ejderha, ayı gibi figürler seçiliyordu. Saraylı yaşam tarzının ve turnuvaların ön plana çıktığı daha sonraki dönemlerde ise turnuvalarda kullanılan ok, kılıç, nal, mahmuz gibi figürler ile şövalye erdemlerini vurgulayan simgeler seçilmeye başlandı.

Resim 1: **Agnus Dei** ^(vi)

Lefkoşa Taş Eserleri Müzesi

Armaların sürekli yeniden düzenlenmesi, yanlış ve izinsiz kullanımını önleme, onları sürekli okunur kılama gereksinimi, soyluluğun himaye ettiği armacılık zanaatının doğmasına neden olmuştur. Armacı, aynı zamanda turnuvalarda görev yapan haberci idi. İngilizce'de haberci *-herald* ile armacı *-herladry* sözcüklerinin aynı kökten türemiş olmaları, bu gerçeği ortaya koymaktadır. Armacı turnuvalar sırasında yarışmacıları duyurur, onların yaptığı büyük işleri anlatırdı⁽ⁱ⁾. İlk günlerinde armacılar, turnuvaları izleyen gezgin gruplar içerisinde yer alıyordu. 13.cü yüzyılın sonlarına doğru prens, dük ve kont gibi yüksek soyluluğun mahiyetine katıldılar. Armacılar, şövalye törenleri geciktirilmiş yoksul şövalye ailelerinden geliyorlardı ve tıpkı onlar gibi giderek merkezleşen güçlü prenslerin himayelerine giriyorlardı. Basit şövalyelerin soyluların üst kesimlerince kaynaşmasının sevk ettiği lüks tüketimi, kılıç kuşanma töreninin artan ihtişamı, şövalye olarak onları donatmada çekilen güçlük şövalye olacak yaşta olan erkek çocukların şövalye olmasını engelliyordu. Şövalye olacak yaşa gelen aday, masraflarını üstlenecek bir senyörün cömertliğini veya mutlu bir tesadüf bekliyordu. Ancak şanslıların sayısı giderek azalıyor, merkezleşme eğilimi ile güçlenmeye başlayan prensler ise soyluluktan bekledikleri askeri hizmetin azalması nedeni ile duruma tepkileri büyüyordu.

Fransız soyluluğu, yoksullaşmanın yol açtığı toplumsal konumdaki düşüşe karşı bir savunma olarak, doğumları itibarı ile şövalye olabilecek yaşa gelmiş ancak

beklemede kalmayı sürdüren şövalye adayları için armacılık unvanını icat etmiştir. Kuzey Fransa'da *armiger* –armacı güney Fransa'da *domicellus*- kadın peşinde koşan olan bu unvan, gerçekte soyluluk unvanıdır ve işleve bağlı değil, doğuma bağlı bir toplumsal üstünlüğü ifade etmektedir^(x). Şövalyelik, artık soylu doğumla ör-tüşen tüm soyluluğun kimliğidir, toplumsal işlevinden önce soylu doğum, toplumdaki konumunu meşrulaştırdığı için yoksul veya zengin olmalarının gerçekte bir önemi yoktur; ne var ki, bu toplumsal konum soylu doğumlu olmayanların tümüne kapalıdır ve kapalı kalınması için de yoğun çaba sarf edilmektedir. Çünkü soylu doğumlular ile olmayanlar arasındaki geçişler bir kez serbest kaldığında kendi toplumsal konumlarını korumak ve meşruluklarını sürdürmek uğraşı içerisine girmiş soyluların, kendilerini toplumun diğer kesimlerinden ayıran hiçbir ayrıcalığı ortada kalmayacaktır. Soy, bu nedenle bir anlamda aristokrasinin toplumsal konumunun tehdit edilmesine başlamasına verdiği yanıtı. Soylu şövalye tipinin bir örneğini oluşturan armacılar tüm ülkelerde armacılar belirli kurallar altında çalışıyor, bir ülkeden diğerine serbestçe dolaşabiliyordu^(x). Görevleri de zaman içerisinde genişlemiş ve çeşitlenmiştir.

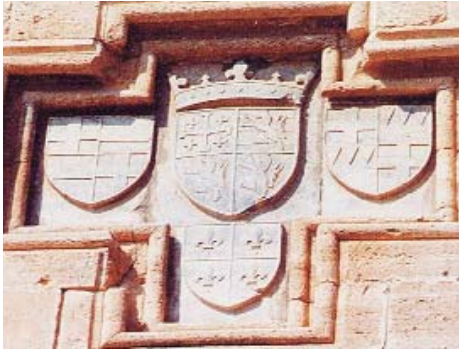
Önceleri aile armalarını yapmakla görevli olan armacılar, zamanla prenslerin soylu aileleri denetleme, bir tabaka içerisinde tutma çabaları ile birlikte armalarını tanımakla yükümlü kılınan bir tür kod çözücülerine dönüştüler. Dost ve düşman aileleri tanıma görevi, onları efendilerinin yakın danışmanları haline getirdi. Savaş ve turnuvalarda zırhları tamir etmekte, birbirleri ile savaşan gruplar arasında haber götürüp getirmekte, dul ve genç kızlara rahatsızlık verenlerini efendisine bildirmekteydiler. Bitki, hayvan ve renklerin tümünün ayrı ayrı çeşitli anlamlara sahip olduğu; görsel simgelerin, yazılı kaynaklardan çok daha fazla değer taşıdığı bir çağda, şövalyeler de aile bağlarının hem bilincinde olmak ve hem de kanıtlamak için armalarına özenle sahip çıkıyorlardı. Aynı armaya sahip iki şövalye aralarındaki anlaşmazlığı çözmek için şövalye meclisine başvuruyorlardı. Kraların toplumsal yapıyı yukardan aşağıya düzenleme hakkını ele geçirmeye başladığı 14.cü yüzyılda itibaren, hangi şövalyenin hangi armayı taşıyacağına karar verme ve onların kullandırma hakkına da sahip oldular.

Yaklaşık iki yüzyıllık bir süre boyunca Kıbrıs, Kut-

sal Toprakları “özgürleştirmek” için Avrupa’nın hemen hemen her yerinden gelen haçlılar için bir üs ve bazıları için de bir yaşam alanı oldu. Üç yüzyıl boyunca adaya bir Frank Soylu ailesi hükmetti. Adayı paylaşan senyörler, Avrupa ailelerinin soyundan gelmekteydi ve onların armalarını taşıyorlardı.

Kıbrıs’a bir kez yerleşince burada filizlenen yeni aileler de kendi armalarını yaratıyorlardı. Daha sonraki Venedik dönemi boyunca burada yaşayan ve ölen soylular ve askerler de geride aile armalarını bıraktılar. Kıbrıs’ta 300 civarında arma taşı günümüze kadar varlığını sürdürebilmiştir. Bunlardan çok azının ailesini ve taşıyanının kimliğini biliyoruz. Türklerin 1571’de adaya gelişleri ile birlikte katedraller ve büyük kiliseler camiye dönüştürüldü. Bu sırada pek çok anı-mezar üzerlerindeki armalar tanınmayacak şekilde zarar gördü. Latinlerin adadan ayrılmasından sonra bakımsız kalan diğer pek çoğu da ortadan kayboldu.

Lüzinyanların Kraliyet ailesine ait olduğu düşünülen 25 tane arma bulunmakla birlikte bir Lüzignan keşişe ait olan biri dışında hiçbirinin taşıyanının adını ve tarihini bilmiyoruz. Kraliyet kalkanları üç gruba ayrılmaktadır. Birinci grubun 2 ve 3 adet şahlanmış aslan, 4 veya 5 adet çubuk bulunmaktadır. İkinci grupta ise bir aslan, Kudüs Haçı ile birlikte armadaki çeyrekleri paylaşmaktadır. Üçüncü grupta ise ilk çeyrekte bir Kudüs Haçı, ikincide bir Lüzignan aslanı ve üç ve dördüncü çeyrekte ise biri Ermenistan’ın olduğu kabul edilen iki şahlanmış aslan bulunmaktadır.

Resim 2: Kolosi Kalesi’nde dördü arma-Limasol

Aziz John Düzeni’nin (Rodos Şövalyeleri) 1302-1310 tarihleri arasında baş kumandanlığı olan Kolossi Kalesinde, ortada Kıbrıs Krallarına ait armayı, düzenin büyük üstadları Jean de Lastic (1437-54) ve Jacques de Milly (1454-61) armaları kuşatmaktadır.

Kraliyete ait olmayan kalkanlar arasında Norman kökenli olanlar da vardır. Neville ve Daubigny adında iki ailenin armaların bugün varlığı tespit edilmiştir. D’Aubigny ailesinin kurucusu Hasting savaşında fatih William’ın sancak taşıyıcısıdır. Fetihden sonra kendisine İngiltere’de topraklar verilmiş ve soyu da günümüzde de bu armayı kullanmaktadır.

Resim 3: İngiliz Ailelere ait armalar. Bedesten- Lefkoşa

Bugün bedesten olarak bilinen Aziz Sofia Katedrali yanındaki katedralin kuzey kapısında Normanlılara ait armalar bulunmaktadır. Bir diğer grup arma ise dini şövalye düzenlerine aitti. Lefkoşa’daki Aziz Sofia Katedralinin güney duvarında bulunan aşağıdaki arma 1355 ile 1365 yılları arasında Aziz John düzeninin büyük üstatlığını yapan Roger de Pins’in ailesine aittir.

Resim 4: Aziz John düzeninin büyük üstatlığını

26 Halkbilimi

yapan Roger de Pins'in ailesine ait arma. Aziz Sophia Katedrali -Lefkoşa

Lüzinyan Hanedanı'na en parlak dönemlerinden birini yaşatan I.cı Peter (1359-1369) haçlı seferlerini sürdürmek isteyen Kıbrıs krallarının sonuncusu sayılır. Kudüs'ün Müslümanların elinden kurtarma yemini yerine getirmek için eski şövalyelik düzeni olan Kılıç Düzenini yeniden canlandırdı ve kendisine bu yeminini hatırlatması için her zaman kınısız bir kılıç taşıyordu. İşt bu kılıç düzeninin de armasını arması haline gelecekti.

Resim 5: Kılıç Düzeni Arması-Lefkoşa Taş Eserleri Müzesi

Ortaçağlar boyunca soyluların, kralların, kraliçelerin, piskoposların şövalyelerin ve diğer toplumun üst sınıflarına ait kişilerin bir kilisenin zeminine kıymetli hazineleri ile birlikte gömülme adetleri vardı. Aşağıdaki resimde, Lefkoşa'daki Taş Eserleri Müzesi'nde bir lahit üzerinde bulunan Dampierre ailesine^(xi) ait arma görülmektedir.

Resim 6: Frank Dampierre ailesine ait Arma-Lefkoşa Taş Eserleri Müzesi

Kıbrıs armaları, Avrupa'da görülen neredeyse tüm armaların özelliklerini göstermektedirler. Turnuva figürlerinden dini temalara pek çok konu armaların gerisinde saklıdır ve bize o günkü soylu sınıfın yaşam biçimi, alışkanlıkları, düşünce yapıları hakkında ipuçları sunmaya devam etmektedir. Ne var ki, Türklerin 1571'de adayı almalarının ardından, özellikle büyük katedrallerde kıymetli hazinelerle birlikte gömülen soyluların mezarları talan edilmesi, mezar taşlarının yerlerinin değiştirilmesi, kiliselerin camilere dönüştürülmesinin ardından Osmanlıların çeşitli resim ve heykelleri günah sayması nedeni ile pek ya duvarlardan kazınmışlar ya da ortadan kaybettirilmişlerdir^(xi). Latin evlerinin pek çoğu da zaman içerisinde harabeye dönmüş veya tamamen yıkılmıştır. Ne var ki, bu harabelerin ardında armalara olan yoğun ilgi baki kalmayı sürdürmektedir.

ⁱ B.Robards, , **The Medieval Knight at War**, Londra: Tiger Books, 1997,s.131

ⁱⁱ G.Duby, **Ortaçağ İnsanları ve Kültürü**, Çev.:Mehmet Ali Kılıçbay, Ankara: İmge Yayınları, 1995, s.99-109

ⁱⁱⁱ A. Abram, "Chivalry", J.B.Bury,(Haz.) H.M.Gwatkin, J.P.Whitney, **Victory of the Papacy**, C-IV, **The Cambridge Medieval History**, Cambridge: Cambridge University Press, 1957, s.799-813

s.813.

^{iv} **A.e.**

^v **A.e.**

^{vi} Duby, s.224

^{vii} Robards, s.132

^{viii} Barışta kuzu kadar uysal, savaşta aslan kadar acımasız tanrı savaşçısını simgelemektedir.

^{ix} J.Hindy, **Knights and Castles**,Londra: Usborne,1976, s.24

^x Duby, s.228-9

^{xi} Abram, s.813.

^{xii} E. Sadrazam, "Feodal Toplum Üzerine Alegorik Bir Deneme: Kıbrıs'ta Feodal Evrim Sürecinin Kısa Bir Çözümlemesi", **Kıbrıs Araştırmaları Dergisi 20/21**, Doğru Akdeniz Üniversitesi, Mağusa,s.56-102,s.65

^{xiii} G. Markou, **Heraldry In Cyprus**, Genesis: Lefkoşa,1983, 13-15

XXV. Halkbili Sempozyumu

Gezginlerin Ve Tarihi Belgelerin Işığında Kıbrıs Kadınlarının Namusu Ya Da Afrodit'in Lâneti

Ahmet ERDENGİZ*

Dünyanın hiçbir ülkesinde o ülkenin kadınlarının namusu, iffeti ve cinsel yaşamları bir tanrıça yüzünden Kıbrıs'ta olduğu gibi hiçbir zaman sorgulanmamış, aşagılanmamış ve kadınlar hatta bir tanrıça yüzünden fahişe damgası yememiştir.

Homeros'un M.Ö. 8. yüzyılda kaleme aldığı şiirlerde bile "Kıbrıslı" olarak andığı,(1) kökeni Mezopotamya'ya kadar giden ve adı aşk tanrıçasına çıkan Tanrıça Afrodit'in Kıbrıslı kadınların başına açtığı belayı, onların namus ve cinsel yaşamlarının 18. yüzyıla kadar sorgulanmasına ve küçük görülmelerine neden olan laneti ünlü araştırmacı Ronald Jennings şöyle dile getirir:

"Zamanın geçmesi daha açık bir anlaşılmaya neden olmadı. Kıbrıs gibi kolayca ve sıklıkla ziyaret edilebilen bir yer için bile efsaneler sürüp gitti. Birtakım kişiler geçmiş zamanların yanlış anlaşılmalarını sürüp gitmesine neden oldu. Bazan biraz romantizm biraz da gizem bunlara eklendi. Kıbrıslıların, özellikle de kadınların cinselliğe olan aşırı düşkünlüğü fikri adanın müthiş zenginliği ile birleşince ortaya çok hatalı ve hayali bir imaj yaratılmış oldu. [Adanın] Venedik kolonisi haline geldiği dönemde bile cinsel ahlaksızlık ve baştan çıkarıcılık fikirleri zayıflamadan sürdü. Belki de bu böyle şeyleri dinlemeye hazır dinleyiciler yüzündendi."(2)

Gerçekten de Rönesans ressamı Boticelli'ye ölümsüz bir eser verdirecek kadar Batı medeniyetini etkileyen Afrodit/Venüs kültü, Homeros, Hesiod ve Euripides'in şiirlerinde hayat buldu. Euripides bir şiirinde şöyle der:

*"Aşkın bir adası var,
Ve ben orada olmalıyım;
Aşkın bir adası var
Ve orada beslenir
Erkekler için hazlar
Dikkatin yanıtıldığı
Kıbrıs, Aşk'ın adası
Ve ben orada olmalıyım
O Baf'ta yaşıyor
Ve ben orada olmalıyım"*(3)

Kutsal fahişelerin ve yeni buluntulara göre oğlan çocuklarının hizmet ettiği Baf'taki Afrodit Tapınağı'ndaki törenlerde yapılanlar bugünün şartlarında bile bir porno filmine konu olabilecek boyutlarda idi.(4) İşte bu Afrodit kültüdür ki Batı dünyasının gezginlerinin ve Kudüs yolcusu Hristiyan hacıların belleğinde yaşamaya devam edip Kıbrıslı kadınlar hakkında yanlış ve sapkın anlaşılmalara neden olmuş, aynı zamanda Kıbrıs kadınlarının belleğinde de 20. yüzyılda bile yaşamaya devam etmiştir. Afrodit Tapınağı'nda kutsal fahişeler tarafından yağla meshedilen ve bugün Lefkoşa Müzesi'nde bulunan kutsal konik taşın benzerlerinin Baf'ın Kukla köyü yöresinde 20. yüzyılda bile yağla meshedildiğini şaşkınlıkla gören yabancı arkeologlar, kadınların "biz bunu Bakire Meryem'i anmak için yapıyoruz" cevabı karşısında daha da şaşırılmışlardı.(5)

Araştırmamızın ilerleyen sayfalarında da görebileceğimiz gibi Kıbrıs'tan geçen çoğu gezgin ve hacı kendinden öncekilerinin ilgi uyandıran hikâyelerini tekrarlamakta hatta abartarak yazmakta bir yanlış gör-

memişlerdir. Ününün yayılmasında Homeros'un önemli rol oynadığı Afrodit kültü ile ilgili söylenceler Strabo'nun M.S. 23 yılında tamamlandığı ünlü eseri *Geographica*'sında da yer alır. Ancak Strabo okuyucusunun doğal olarak Afrodit kültü hakkında bilgi sahibi olduğundan hareketle buradaki sapkınlıklar üzerinde durmaz.(6) Ondan sonra yazan Romalı Pomponius Mela da sadece "Yerliler Venüs'ün denizden doğduğunu söylüyor" demekle yetinir.

Homeros ile yaygınlaşan aşk tanrıçası Afrodit ve

Afrodit'in doğduğu kayalık Pedra Tou Romiou

aşk adası Kıbrıs'ın şehvet dolu kadınları söylencesi ile bu kült etrafında gelişen örf ve adetlerin adanın Bizans idaresinde kaldığı yıllarda kilise tarafından halk belleğinde bastırılmaya çalışılır ve Afrodit tapınakları da Azize Meryem'e adanan kiliseler haline dönüştürülür. Ancak Kıbrıs'ın Lâtin yönetimine girdiği 12. yüzyıldan itibaren adamızı ziyaret etmeye başlayan Batılı hacıların yayınladıkları seyahatnamelerde Bizans Kilisesi'nin bu çabalarında pek de başarılı olmadığı ortaya çıkmaya başlar.(7) Örneğin 1211 yılında adamızı ziyaret eden Oldenburg kontu ve Utrech piskoposu Wilbrand seyahatnamesinin Kıbrıs ile ilgili bölümüne adanın verimliliğinden bahsederek ve yerli halkın Lâtin idaresinde köle muamelesi gördüğünü söyleyerek başlar ve sonra sözü kadınlara getirip şöyle der:

"Tüm davranışlarında kabadırlar, giyimleri pejmürde olup bütün yaptıkları şehvetlerini tatmin etmektedir. Bunu o ülkenin hazlar uyandıran şarabına atfedeceğiz.

Bu nedenledir ki adada Venüs'e tapınıldığı söylenmektedir. Ve kendisi Kıbrıs diye anılmaktadır. Dendiği gibi "Tanrıça Kıbrıs kendini Tanrı Mars'a teslim etmiştir..." ...Bu ada hakkında daha fazla bilgi sahibi olma arzusunda olanlar Lyonlu Papaz Hermann'ın kitabına bakıp bu adanın nasıl iskân edildiğini, bakire kızların iblisler tarafından nasıl kandırıldığını ve onlara çocuklar doğurdıklarını ve bu adaya yerleşen adamların yıllarca nasıl bu iblisler tarafından taciz edildiklerini öğrensinler..."(8)

Wilbrand okuyucusuna Kıbrıslıların şehvet düşkünü ve 13. yüzyılda bile Afrodit'e, Romalı kimliği ile Venüs'e, tapındıklarını söylemekte ve daha da ileri giderek adanın bakirelerinin iblislerle yatarak çocuklar doğurdıklarını belirtmektedir. Wilbrand'ın aktardığı bu hikâye neredeyse günümüze kadar hatırlanagelmıştır. Ortodoks Kilisesi, İmparator Konstantin'in annesi Azize Helena tarafından kurulduğu ileri sürülen Stavrovouni Manastırı'nın inşa sebebinin adada yaşayan şeytanlar olduğunu, bu şeytanların gündüz gömülen cesetleri gece mezarlarından çıkartarak evlerinin önüne attığını, bu nedenle adada ölü gömmenin imkansız hale geldiğini, bunun ancak manastırın inşası ile son bulduğunu iddia edegelmiştir. Cobham, Wilbrand'dan yaptığı tercümenin girişinde 1486 yılında Köln Üniversitesi dekanı Johann Sprenger ve Salzburg Üniversitesi din dersi öğretmeni

Boticelli'nin meşhur Venüs'ün doğuşu tablosu.

Heinrich Kraemer tarafından yazılan ve Katolik Kilisesi'nin yüzbinlerce kadını "cadı" diye yakarak yok etme-

30 Halkbilimi

sine esas teşkil etmiş olan *Malleus Malificarus* (Cadılar Yokeden Çekiç) isimli hukuki ve dini esaslar kılavuzuna atıfla “İnkibus (Arapça Kabus-gece iblisi) iblisleri genellikle çocuk sahibi olmazlar, fakat bu kuralın bazı istisnaları vardır; engizisyoncu Nider bizi Kıbrıs adasının tümüyle bu yolla iskân edildiği konusunda temin etmektedir” şeklinde bir not düşmüştür.(9) Gerçekten de *Malleus Malificarus* kitabının birinci bölümünün üçüncü kısmındaki “İnkibus iblisleri çocuk sahibi olabilir mi?” sorusuna cevaben özetle; “Her ne kadar da sadece Tanrı insanı yaratabilirse de iblisler cinsel birleşme sırasında erkeğin tohumunu çalarak kendileri için çocuklar elde edebilirler” denmektedir.(10)

Kukla'daki Venüs tapınağındaki konik taş.

Diğer yandan bazı erkek ve kadınların şeytanlar ile evlendikleri veya onlardan dost edindikleri günümüz Kıbrıs folklorunda da varlığını sürdürmektedir. Büyü, özellikle de kara büyü ile uğraştığı söylenen pekçok kişinin, bu gücü evlendikleri dişi veya erkek cinler vasıtasıyla kazandıkları iddiası günümüze kadar gelmiştir.

14. yüzyıl başlarında (1308-1319) yazdığı Cehennem, Araf ve Cennet isimli ve İlahi Komedyaya başlıklı üçlü eseriyle tanınan Dante Alighieri de Kıbrıs halkının ahlaksızlığına Cennet (Paradiso) isimli kitabında yer verir. Hayatında hiç Kıbrıs'ı görmemiş Floransalı Dan-

te'ye:

“O zorlu günde, bugün bile çılgınlıkların ve ağlayışların duyulduğu Magosa ve Lefkoşa'nın sokaklarında kendi şeytanlarına lanet ederek tümü gezip dururlar” deritecek derecede Kıbrıslıların ve özellikle de kadınların iffet ve ahlaksızlığının Batı'da yaygın bir şekilde bilinmesi gerçekten şaşırtıcıdır.(11) (Cobham, Benvenuto da Imola'nın bu mısralar üzerindeki yorumlarına atıfta bulunarak Imola'ya göre Dante'nin ahlâk sahibi adamların yaşantılarını bu şekilde sürdürebilmeleri için Kıbrıs adasının ahlâksız, iğrenç ve sahtekâr yaşamına bakmamalarını ve kulaklarını ona tıkamalarını istediğini söyler.)(12)

Veronalı keşiş Jacobus da 14. yüzyılda adımıza ayak basan ve belki de Afrodit söylencesinden haberi olmayan ender hacı adaylarından. 1335 yılında Magosa'ya ulaşan Jacobus, halkın lüks ve zenginlik içerisinde yaşadığını ve Müslümanların eline geçen kutsal toprakları geri almak için hiçbir şey yapmadıklarını belirttiğinden sonra bir cenaze ve bir de düğün alayından bahsederek kadınların çok kapalı bir şekilde, sadece gözlerini gösterecek şekilde uzun siyah elbiseler giydiklerini ve pelerin ile örtündüklerinden bahseder.(13) Keşiş Jacobus'un ya Kıbrıs kadınlarının kötü ününden haberi yoktur ya da sadece gözlemlediği şeyleri anlatmak isteyen dürüst bir kişiliği vardır.

Veronalı keşiş Jacobus'u Westphalia'lı papaz Lu-

Baf Kuklasındaki Venüs Tapınağı...

dolf von Suchen takip eder. Ludolf, Jacobus gibi Kıbrıslı yöneticilerin ve tüccarların zenginliğinden bahsederken ilginç bir de detay verir. Magosa'da zenginlerle düşüp

kalkan fahişeler o kadar zengindir ki “Onların zenginliklerinden bahsetmeye gücüm yetmez” der. Ancak Ludolf’un Kıbrıslı, özellikle de Baf yöresi kadınları

Venüs Tapınağını gösteren antik bir Kıbrıs sikkesi...

hakkında söyleyeceği çok şeyi vardır:

“Bir zamanlar Baf’ın yanında Venüs’ün kalesi dururdu; burada taptıkları bir Venüs idolü vardı ve onun eşğine yüzürmek için uzak diyarlardan pekçok soylu lordlar, hanımlar ve genç kızlar geliyordu... Bu tapınakta soylu hanımlar ve genç kızlar evlenmeden önce erkeklerle yatırlardı, çünkü Kıbrıs’ta, dünyanın başka yerinden fazla, doğaları gereği, erkekler çok şehvetliydi. Kıbrıs toprağı, özellikle de bu tapınağın olduğu yerde, bir erkek toprağı uzanıp gece boyunca uyursa onun şehveti artar.”(14)

Burada Venüs tapınağı ile ilgili bir-kaç ilginç noktaya değinmekte fayda vardır. Bu tapınaklarda kutsal fahişe olarak görev yapan kadınlar aynı zamanda eşleri ile ilgili cinsel konularda zorlukla karşılaşan kadınlara da bilgi vererek yataktaki başarılarının artmasına yardımcı olan profesyonellerdi. Aynı zamanda tapınaklar için heykel yontan heykeltıraşlara da modellik yapmak onların işi idi. Tapınak kuralları gereği bu kadınlar cinsel organları etrafındaki tüm tüyleri traş etmekle yükümlü idiler. Bu nedenle klasik dönem çıplak erkek heykellerinde cinsel organların etrafındaki tüyler realist bir şekilde gösterilirken, çıplak kadın heykellerinde cinsel organların etrafında tüy gösterilmemiştir. Buna Kıbrıs’ta yapılan klasik

dönem Afrodit/Venüs heykelleri iyi birer örnektir. Bu heykellerden etkilenen Rönesans dönemi ressamı ve heykeltıraşları da bu geleneği aynen sürdürmüşlerdir. Diğer yandan Afrodit tapınaklarında görev yapan kadınların hamile kalıp kız çocuğu doğurması halinde bu kız çocuğunun bakireliği de altın bir iğne ile hemen giderilmekte, böylelikle bakirelikten nefret eden Afrodit’in memnun edileceğine inanılmaktaydı.(15)

14. yüzyıl sonlarında Kıbrıs’tan mesleği noterlik olan Nicolas de Martoni geçti. Kasım 1394 tarihinde Magosa’ya ayak basan Martoni, adamızla, özellikle de kiliselerle ilgili gözlemlerde bulunur. Magosa şehrinin surlarını methettikten sonra sözü kadınlara getirir. Bu şehrin kadınları diğer şehirlerde olduğu gibi uzun siyah

Roma dönemine ait Venüs motifli cam bir tabak...

elbiseler ve sadece gözlerini gösteren şallarla örtünmektedirler. Ancak bu şehirde yaşayan kadınların bir farklılığı vardır. İzin almadan surların dışına çıkmaları yasaktır; esasen bu izin de kolayca alınmaz. Resmi makamlara göre bu kadınlar koyun yönünden kamlet denilen bir kumaşı imal ettiklerinden şehirden çıkamamaktadırlar. Ancak gayri resmi nedeni için Martoni “Bunu açıklamaya terbiyem müsait değil” diyerek susmaktadır. Aslında sebebini bize birkaç paragraf önce dolaylı yoldan açıklamaktadır. Cenevizli yöneticiler şehri büyük bir kıskançlıkla korumakta, bunun için de şehirde sürekli olarak 700 asker bulundurmaktadırlar. Bu 700 askerinin cinsel ihtiyaçlarının giderilebilmesi için de Magosa’da daimi ikâmete mecbur edilen kadınlara ihtiyaç

32 Halkbilimi

vardır.

Martoni bununla da kalmamakta, şehrin kötü havası yüzünden pekçok Cenevizli ve yerlinin öldüğünü, bunun da nedeninin çevredeki bataklıklar ve fahişeler olduğunu ifade etmektedir. Belli ki zorla surlar içerisinde adeta hapis gibi yaşamaya zorlanan kadınlar koyun yönünden kumaş dokumanın yanısıra başka görevleri de yerine getirmekte ve belki de yaydıkları cinsel hastalıklarla pekçok erkeğin ölümüne neden olmaktadır.(16)

Roma dönemine ait bir Venüs heykeli...

Kıbrıslı kadınların kötü ünü Batı'da halkalar halinde genişleyerek değişik boyutlara taşınır. Ömrünün son yıllarında Papa II. Pius ismini alan Aeneas Sylbius Piccolomini, Hristiyanlık dünyasının sorunlarını araştırırken Kıbrıs'a da değinir ve çıban başı olarak gördüğü Kıbrıslı kadınlar için şöyle der:

“Kadınları aşırı derecede şehvet düşkünüdür. Kendilerini adayı ziyaret eden denizcilere sunarlar, çünkü burası geçmişte Venüs için kutsal bir yerdi.”(17)

Papa II. Pius'un iyice popularize ettiği “gelen geçen denizcilere kendilerini sunuyorlar” iddiası Kıbrıslı kadınların kötü şöhretini bir o kadar daha artırır. 15. yüzyılda adamızı ziyaret eden Ulumlu Dominikan keşişi Felix Faber, Venüs'ü Kıbrıslıların kraliçesi ve tanrıçası ilan eder ve onun için şöyle der:

“... bütün utanmayı bir kenara bırakarak pekçok aşığını memnun etti; bu zina ile yüklü kollarına tanrı Mars'ı da aldı.”(18)

Ağustos 1484'te adımıza gelen keşiş Francesco Suriano'nun kadınları namuslu bir şekilde giyinmiş olarak görmesi de pek bir şey değiştirmez:

“Şehvet tanrıçası Venüs buradan çıktı... Kadınları aşırı derecede şehvet düşkünüdürler. Adanın ahali az ve tembeldir. Ülke ve iklim onları bedeni şehvete yatkın kılar, neredeyse her kadın bir kapatma gibi yaşar. Kral Jack'ın günlerinde kadınlar baştan çıkartıcı kıyafetler ile dolaşırlardı... Şimdilerde namuslu bir şekilde giyinmiyorlar.”(19)

Kıbrıs kadınlarının şöhreti 15. yüzyılda anı kitaplarından çıkıp, bilimsel eserlere de girmeye başlar. Özellikle Akdeniz'deki adaları, bunların kıyı şeritlerini ve liman şehirlerini sonelerle anlatan ve *isolario* diye adlandırılan gemicilik kitapları yazılmaya başlanır. Bu akımın yaratıcısı da Soneci Bartolomeo (Bartolomeo dalli Sonnetti) olarak bilinen Zamberti'dir. 1485 yılında basılan *Isolario*'sunda Kıbrıs için yazdığı sonede kadınlar için “Kadınlar kendilerini sunmaktan kaçınmazlar” der. Bir başka isolario yazarı olan Benedetto Bordone de *Isolario*'sunda Venüs'ün dünyada kendini satan ilk kadın olduğunu söyler.(20)

Cobham'a göre 16. yüzyılda her okul çocuğunun Kıbrıs hakkında bilmesi gereken bilgileri de içeren Zaccaria Lilio Vicentino'nun *Breve descrizione del mondo*

(Dünyanın Kısa Bir Tarihi) isimli kitabı genç öğrencilere bakınız neler aktatır:

“Kıbrıs Venüs için kutsal bir adadır... dünyadaki tüm adalar içerisinde zenginliği ve zevke verilen önemle tanınır... Adada pekçok lezzetli yiyecekler vardır... Kadınları çok şehvetlidir, öyle ki Justin’e göre Kıbrıslı kızlar, evlenmeden önce, kendilerini adayı ziyaret eden

Roma dönemine ait Venüs ve Cupid heykeli...

yabancıların günahkâr zevklerine terkederler, o nedenle ki bu ada Venüs için kutsaldır denmiştir.”(21)

Aktardıklarımızdan başka Kıbrıs’ın kadınları ile ilgili bilgi veren daha pekçok anı kitabı vardır. Ancak sonuçta söyledikleri birbirinden pek farklı değildir. Bunun için Cobham’ın, Mogabgab’ın ve Grivaud’un derlemelerine bir göz atılması yeterlidir. Bunlardan Tommaso Porcacchi ve Leontios Makheras değişik nedenlerden dolayı incelenmeye değerdir.

Porcacchi eserinde Venüs kültü ile ilgili olarak bilinen hikâyeyi anlattıktan sonra uzunca paragrafını şöyle tamamlar:

“... Dediklerine göre Venüs Kıbrıs’ın Afrodision şehrinde doğmuştur. Oğlu olan Cupid adalıların şehvet düşkününü karakterlerini ve yaşam tarzlarının kişileşmiş hali idi. Onlar, bakire kızlarına, çeyiz paralarını kazanmak için, deniz sahillerinde karaya çıkan yabancılarla yatmaları için izin veriyorlardı. Daha sonra bu kızlar evleniyorlardı.”(22)

Procacchi’nin bu iddialarını adamızı 1566 yılında ziyaret eden Christopher Fürer isimli Alman gezgini de tekrarlar:

“Geçmişte şehvete o kadar düşkünlük vardı ki, ada Venüs’e adanmıştı ve orada bu tanrıçaya tapınılıyordu. Kıbrıslı bakireler ona kızlıklarını sunuyorlardı. [Aziz] Justin’in de yazdığı gibi Kıbrıslılar arasındaki bir ananeye göre genç kızlar evlenmeden önce belli günlerde sahile giderek çeyiz paralarını kazanmak için kızlıklarını satılığa çıkarıyorlardı...”(23)

Porcacchi’nin “Bakire kızların çeyiz parası kazanmak için yabancılarla yatıyorlardı” iddiası aşırı görünse de yirminci yüzyıldaki bir paralelden yoksun değildir. Araştırmacı Longworth’a göre Cezayir’deki “Ouled Nails” kabilesindeki kadınlar çok eski zamanlardan beri çeyiz paralarını biriktirmek için fahişelik yaparlar. Biriktirdikleri paraları altın paraya çevirip gerdanlık olarak boyunlarına asarlar. Eş arayan kadınlar belli günlerde yapılan törenlerde yaptıkları özel danslarda bu gerdanlıklarını sergileyerek eş ararlar. Evlendikleri zaman birer “namus canavarı” kesilirler.(24)

Leontios Makheras, Kıbrıs asıllı bir Rum Ortodoks olması nedeniyle Batılı Katolik hacı ve gezginlerden ayrılmaktadır. Makheras 1432 yılına kadar Kıbrıs’ta

meydana gelen olayları anlattığı kroniğinde doğrudan Afrodit'e değinmeden Katolik Kilisesi'nin kadınları aşağılayıcı doktrininden hiç de geri kalmayan kadınlar hakkında görüşlerini şöyle sıralar:

“Kadınlara aşık olup her söylediklerine inanan erkeklerin başına neler geldiğini benden öğrenin. Çünkü kadınlar erkekleri coşkulu bir şekilde severler, sonra da onlardan kurtulmaya çalışırlar ve onlara on bin çeşit yalanla büyülü içecekler verirler ve onlara tatlı sözlerle yaltaklanırlar ve bir söz uğruna onları öldürürler. Bunu bir dişi ayının yaptığı gibi yaparlar. O çiftleşme zamanı, erkeğini okşayarak uyandır, çiftleşip arzuları yatışınca da erkeğini öldürür... Bir kadının aşk merdiveninin tek basamağı vardır. Eğer sizi severse binlerce kötü hile ile sizi kendine bağlar ve tam bunun ortasında sizi öldürür. Ve sizden nefret ediyorsa, kurtulmaya bakar ve bundan hiçbir şey onu durdaramaz.”(25)

Kilisenin ve daha sonra da İslâmiyet'in daha ilk kuruluş yıllarından başlayarak matriarkal yani kadın merkezli sosyal yapılara, tanrıça kültlerine, sosyal, ekonomik ve kültürel açıdan belli seviyeye ulaşabilen kadınlara karşı takınmış olduğu düşmanca tavır ve bu düşmanlığın neticesinde yaklaşık bir milyondan fazla kadının cadılık iddiaları ile yok edildiği karanlık Orta Çağlar bu araştırmanın dışında kalmaktadır. Orta Çağ'a ait *Malleus Malificarum* gibi cadı avı elkitablarının modern tercümelerine artık kolayca ulaşılmaktadır. Bu arada Amerikalı yazar Dan Brown'ın günümüzde pekçok dilde milyonlarca nüsha basılan romanı *The Da Vinci Code*'un konusunun da genelde Kilise'nin kadın tanrıça kültlerine, özelde de kadına duyduğu düşmanlık olduğu ve eserin bazı tarihi verilere dayandığını belirtmekle yetinelim.(26)

Kıbrıs Kilisesi de büyücü oldukları iddiasıyla pekçok kadını afaroz etmiş ve onları şiddetle cezalandırmıştır. Örneğin 1251 yılının Nisan ayında Başpiskopos Lefkoşa mezarlığında büyücülerin ve gelecekte haber verenlerin afaroz edileceğini ve şiddetle cezalandırılacağını açıklayan bir konuşma yapmıştı.(27) 1298 yılında Limasol'da Başpiskopos Gerard'ın başkanlığında toplanan Sinod Meclisi de aldığı kararda büyücülükle suçlananların yanısıra cenazelerde yas tutucu kadınların da şiddetle cezalandırılacağını bir kez daha teyid edi-

yordu.(28) Kıbrıs Kilisesi Sen Sinod'nun bu konuda pekçok kararı vardır. Tabii ki olay Ortaçağ Avrupası'nda olanca şiddeti ile sürdürülmekte olan sözde cadı avının Kıbrıs'a yansımalarıdır.

Kıbrıs Katolik Kilisesi'nin kadınlar hakkındaki düşüncelerini ve adamızı ziyaret eden hacı adaylarının Kıbrıslı kadınlar hakkında söyledikleri aşağılayıcı sözleri anlayabilmek için Kilise tarafından alınan bazı kararlara da bakmakta yarar vardır. Bunlardan Kutsal Sinod Meclisi'nin kararları ilginç bilgiler içermektedir. Başpiskopos Hugh'nun yaklaşık 1252 yılında ortaya koyduğu Lefkoşa Kilisesi ile ilgili kuralların VI. bölümünde papazların kesinlikle kadınlarla aynı yerde yaşayamayacaklarını söyledikten sonra şunları ilave etmektedir:

“Aziz Jerom'un da dediği gibi yakınınızda bir yılan var iken uyumak akıllıca değildir, ısırmasa da huzursuz eder.”(29)

Kilise'den gelen her türlü baskıya rağmen adanın kadınlarının klasik dönem tanrıalarının ve tanrıçalarının adetlerini yaşatmaya devam ettiklerini görüyoruz. 1518 yılında adamızı ziyaret eden Jacques Le Saige isimli bir Fransız ipek tüccarının şahit olduğu bir cenaze töreni İsis-Afrodit kültlerinin cenaze törenlerinin neredeyse bire bir kopyasıdır. Ölümde bile Kıbrıs kadınları tanrıçalarına sahip çıkmaktadır. Le Saige gördüklerini şöyle anlatır:

“... yemekten sonra ağlayış ve şarkılar duyduk. Genç bir kadını gömmeye götürüyorlardı. Görenleri ağlayışları ile acındıran dört-beş kadın vardı. Cesedin yüzüne, üzerinde güzel ölü bir kadının yüzü resmedilmiş bir maske konmuştu. Ölüye güzel siyah bir elbise giydirmişler ve boynuna ipeklî güzel bir eşarp dolamışlardı.”(30)

Adanın Osmanlı idaresine geçmesinden sonra bile Kıbrıs'ı ziyaret edenler Venüs'ü anımsamaktan kendilerini alıkoyamadılar. Villamout kontu 1598 yılında adamıza Baf açıklarında ayak basar ve hatıratına ilk kaydettiği cümleler arasında şunlar yer alır:

“Geçmişte bu şehire tanrıça Venüs hükmediyordu, tüm Kıbrıs adasının kraliçesi idi, bu nedenle kendisine Cypris denmiştir ve ona adanan ilk tapınak da bu şehirde idi. Burada çıplak kadınlar ve erkekler kurbanlar keserlerdi...”(31)

Aynı yıllarda Papa'nın görevlisi olarak Lübnan'a gitmekte olan Papaz Dandini de Limasol'dan adamıza çıkar. Dandini de bilinenleri tekrarladıktan sonra Venüs'ün Afrodiseo şehrinde doğduğunu ve İdalion (Dali) şehrinde hüküm sürdüğünü belirterek Aziz Epiphanos Burnu yakınlarında içenleri şehvet ve aşk ateşi ile tutuşturan Amorosa adlı verilen kaynak suyunun çıktığını bunun yanında bulunan bir diğer kaynak suyunun ise bir anda cinsel arzuları körelttiğini kaydeder. Afrodit Hamamları olarak da bilinen bu kaynak suyu günümüze kadar gelmiştir.(32)

Ancak genelde Kıbrıslıların ve özelde Kıbrıslı kadınların kötü şöhreti ve şehvet düşkünlüklerinin artık geçmişte kaldığını zannedenler yanılmaktadır. Utrecht üniversitesi profesörlerinden Ioannes Cotovicus (Iohann van Kootwyck) 1598 ve 1599 yıllarında iki kez adamıza uğrar ve hatıratında adamızla ilgili detaylı bilgiler aktarır. Eserinin 16. bölümünde kendinden önceki tüm Batılı hacılar ve gezginler gibi Venüs hakkında bilinenleri kaydeder. Daha sonra adanın Türkler tarafından nasıl alındığını anlatır ve Kıbrıs halkının büyük bir sosyo-ekonomik ve ahlâksal çöküş içerisine girdiğini belirterek şöyle der:

“Çoktan onları fethedenlerin ahlâksız yaşamını kanıksamış bulunmaktadırlar... toprakların aşırı derecede verimli olması onları bencil ve şehvetli kılmıştır. Kadınları genellikle, ataları gibi şehvet düşkündür. Justin'in de dediği gibi onlar resmen evlenmeden önce kendilerini yabancı denizcilere satıyorlardı. Eskiler adanın Venüs'e adanmış olduğunu söylemekte haklı idiler, çünkü hâla daha şehveti ve cinsel arzuyu artıracak şeyleri çok miktarda üretmektedir.”(33)

Cotovicus'a göre Kıbrıs'ın kadınları ataları gibi hâla daha şehvet düşkündür ve bu da adanın cinsi arzuları kamçılaman üretkenliği ve üretilen ürünlerle bağlantılıdır.

1738 yılına gelindiğinde bile Kıbrıs kadınlarının Venüs ile olan bağlantıları ve karakterlerinin sorgulanması bitmiş değildir. 24 Ekim 1738'de Limasol'dan karaya çıkan Richard Pococke Kıbrıs hakkında bilimsel gözlemlerini de kaleme aldığı Description of the East and some other Countries isimli eserinde Kıbrıslılar için hiç de nazik sayılmayacak şeyler söyler:

“Kıbrıslılar bütün Levant'ın en hilekâr ve kurnaz insanlarıdır; sözlerine komşularinkinden daha fazla güvenilemez, kandırmak için her yola başvurular. Ahlâki açıdan kadınları atalarından pek de farklı değildir; peçe takmadan gezerler ki bu bölgede bu şekilde ortalarda dolaşmak hoş karşılanmaz. Her Küçük Pazar günü alaylar oluşturarak deniz kenarına giderler ve Venüs'ün denizden çıkışını anarlar ki bu törenler geçmişte de yapılmakta idi.”(34)

20. yüzyıla gelindiğinde dahi Kıbrıslı kadınlar Afrodit'i unutmuş değildir. Kendilerine kötü bir şöhret kazandırsa da bu güçlü tanrıça onların erkek-merkezli, ataerkil dine karşı duruşlarının gizli bir sembolü olmuştur. Sir Harry Luke Baf Kazası Komiseri olarak görev yaptığı yıllarda şu gözlemlerde bulunur: “Yüzyıllar geçer, Hristiyanlık eski tanrıların kültürünün yerine geçer, birkaç yüzyıl daha ve Arabistan'ın tek tanrılı inancı adaya adım atar ve unutulmuş ilahların tapınaklarına iyice yerleşir. Ama onlar tamamen unutuldu mu? Kanıtlar tam aksini gösteriyor. Sadece yüzyıl önce Baf köylüleri, Kukla köyü dışındaki kiliseyi “Panagia Aphroditissa” yani “Afroditli Meryem” olarak anıyorlardı. Benim Baf Kazası Komiserliği yaptığım günlerde çocuklarına verecek sütü olmayan genç anneler, buradaki tapınakta duran, konik şekilli falik taşı zeytin yağı ile meshederek dertlerine çare arıyorlardı. Modern Kıbrıs'ın Türk köylüleri bile Afrodit'in heryeri kapsayan varlığına inanırlar ve onu “Dünya Güzeli” olarak anarlar.”(35)

Bugün artık Kıbrıslı kadınların iffet ve namusunu kimse sorgulamıyor. Akdeniz'in beyaz köpüklerinden doğan Tanrıça Afrodit'in tapınaklarının üzerine oturtulan Bakire Meryem'e adanmış kiliseler ve bir de Larnaka yakınlarındaki tuz gölünün hemen yakınlarında Hala Sultan'a atfedilen bir tekke var, bir de Homerus'un şu dörtlüğü:

“Altından bir taç giyen Afrodit içindir şarkım,
O meşhur güzelliğini korur Kıbrıs
O yumuşacık dalgaların köpüğünden oluşan
Ve mırıldanan dalgaların çarptığı verimli kıyılarıdan.”

36 Halkbilimi

Notlar:

- (1) Veronica Tatton-Brown, *Ancient Cyprus*, London, 1997, pp. 62-69.
- (2) Ronald C. Jennings, "Pilgrims View The Women of the Island of Venus", *Balkan Studies*, Vol:39, No:2, 1989, p. 220.
- (3) Sir Harry Luke, *Cyprus: A Portrait and Appreciation*, 1957, London, p. 15.
- (4) Henry Frichtet, *Fleshpots of Antiquity*. New York, 1934, pp. 17-40. Tatton-Brown, p. 66, 68.
- (5) T. Clifton Longworth, *The Gods of Love; The Creative Process in Early Religion*. Wesport, 1960, pp. 28-29.
- (6) H. L. Jones, *The Geography of Strabo*, Vol:6, London, 1930, pp. 798-803.
- (7) Kıbrıs ile ilgili metinlerin toplandığı belli başlı külliyatlar için bakınız:
Claude D. Cobham, *Excerpta Cypria: Materials For a History of Cyprus*. Cambridge, 1908.
Theophilus A. H. Mogabgab, *Supplementary Excerpts on Cyprus or further materials for a history of Cyprus*. Nicosia, 1943, 3 volumes. Gilles Grivaud, *Excerpta Cypria Nova*. Nicosia, 1990.
- (8) J. C. M. Laurent, *Peregrinatores medii aevi quatuor*. Leipzig, 1871, pp. 728-729. Cobham'ın bu eserin ikinci baskısından yaptığı uzunca tercüme için bakınız: *Excerpta Cypria*, p. 13.
- (9) Cobham, p. 13.
- (10) Montaque Sommers (trans.), *The Malleus Malificarum of Henrich Kramer and James Sprenger*. Reprint of 1948 Edition. New York, 2003, p. 17.
- (11) D.L.Sayers-Barbara Reynolds, *Dante: The Divine Comedy, Part III: Paradise*. Bungay, 1955, p. 94
- (12) Cobham, p. 15.
- (13) M. Reinhold Roehrich (ed.), "Le Pèlerinage du moine Augustin Jacques de Vérone". *Revue de l'Orient Lâtin*. Paris, Tome, 1895, pp. 175-179.
- (14) Ludolf von Suchen'den alıntı yapılan pasaj için bakınız: G. A. Neumann, "Ludolphus de Sudheim de Itinere Terrae Sanctae", *Archives de l'Orient Lâtin*, Paris, 1884, Vol:2, pp. 305-377.
- (15) Longworth, pp. 29-31.
- (16) Lèon Le Grand, "Relation du Pèlerinage à Jérusalem de Nicolas de Martoni notaire Italien (1394-1395)", *Revue de l'Orient Lâtin*, Paris, Vol:3, No:1, pp. 566-632.
- (17) Kenneth M. Setton, *The Papacy and the Levant (1204-1571)*. Philadelphia, 1978, Vol:2, p. 206; ayrıca Jennings, p. 217.
- (18) Jennings, p. 217.
- (19) Cobham, pp. 48-49.
- (20) Sonnetti ve Bordone'nin İsolario'ları ile ilgili olarak detaylı bilgi için bakınız: anon., *Maps of Cyprus: From the Collections of the Bank of Cyprus Cultural Foundation*. Nicosia, 2003, pp. 24-25, 38-39. Ayrıca Cobham, pp. 61-62.
- (21) Cobham, p. 67; Jennings, p. 218.
- (22) Jennings bu parçanın orijinal 1571 baskısında bulunmadığını ancak 1590 baskısında yer aldığını söylemektedir. Bakınız Jennings p. 219, n 17.
- (23) Jennings, pp. 219-220.
- (24) Longworth, pp. 30-31.
- (25) Leontios Makhairas, *Recital concerning the Sweet Land of Cyprus entitled 'Chronicle'*. Oxford, 1932, Vol:1, p. 575.
- (26) Kitabın Da Vinci Şifresi adlı Türkçe tercümesi Ekim 2005 tarihi itibarı ile 52 basım yapmıştı. Kitabın özellikle 52 ile 60. bölümleri tamamen bilimsel olmasa da bazı tarihi verilere dayanmaktadır.
- (27) Christopher Schabel, *The Synodicum Nicosiense and Other Documents of Latin Church of Cyprus, 1196-1373*. Nicosia, 2001, p. 93.
- (28) Schabel, p. 95. (IX. De iis qui ministrave possunt Divinis).
- (29) Schabel, p. 101. (XX. Contra tibicines et cantatricos pro mortois).
- (30) Cobham, p. 30.
- (31) Cobham, p. 171.
- (32) Girolama Dandini, *Missione apostolica al patriarca e Maroniti del monte Libano*. London, 1908, (Reprint Ed.), p. 26.
- (33) Ioannes Cotovicus, *Itenerarium Hierosolymitanum et Syriacum*, Auctore Ioanne Cotovico. Boston, 1967, (Reprint Ed.) p. 101.
- (34) Richard Pococke, *Description of the East and Some Other Countries*. London, 1744, Vol:2, p. 214.
- (35) Sir Harry Luke, *Cyprus: A Portrait and an Appreciation*. London, 1957, pp. 26-27.

Afroditten Theodora'ya Kıbrıs Zaten Cinselliktir...

Nazım BERATLI*

Kıbrıs Adası'nın adının nereden geldiği, tartışılmakla birlikte, kökeninin gidip, bakıra dayandığı görülür. Öte yandan, bakırın adının adanın eski tanrıçasından geldiğine değgin bir söylenti de vardır. **Afrodit ya da Venüs'ün en eski adının Kiprum olduğu söylenir.** Bu bir Fenike Tanrıçasıdır. **Yani, bakır Kıbrıs'a değil; Kıbrıs bakıra isim vermiştir.** Afrodit'in Kıbrıs'a Fenikeliler'den geldiği düşünülmektedir. Adonis de Tammuz'un adadaki sinonimidir. Ne var ki bu ifade, Fenikeliler'in

kim olduğu bilinmeden, bir anlam taşımaz. Eski Yunanlılar, Anadolu'nun güneybatısından başlayarak, Suriye sahillerine kadar olan bölgede yaşayan herkese, “Kırmızı / Esmer Yüzlü” anlamında, **“Pheonican”** demişlerdir. Herodot, Milet'li olan Thales'e bile, “Fenikeli” demektedir: Esmer! Bu bakımdan, ada ile Fenikeliler ilişkisi, Suriye sahillerinden gelen işgalciler ile yerli halk ilişkisi olarak anlaşılırsa, bu yaklaşım yanıltıcı olabilir. Belki de, Fenikeliler dendiği zaman anlaşılan, adanın

yerli halkıdır. Tabii o halkın ne kadar “yerli” olduğu da ayrı bir tartışma konusu olup, mitolojik bilgilerle yanıtı verilebilecek bir soru değildir.

Bu iki söylenti, adada Afrodit'in Olimposlu Tanrılar çağından önce de bulunduğunu ve bu tanrıçanın eski Yunan'a, Kıbrıs'tan gittiğini gösterir. Bu dönemde, adada ikili bir din olduğu görülür. Baf ve Olimpos Tepesi'ndeki tapınaklarda Afrodit'e; Amathus'

takinde (Limasol yakınında) ise Apollon'a kutsamalar yapılırdı. Henüz anaerkil toplum yapısının sürdüğü çok eski çağlarda, hüküm süren bu anlayışın Afrodit'i, öyle görüldüğü ki; sonraki Olimpos Tanrıları dönemi Afrodit'inden farklı özellikler göstermektedir. **Özellikle, Olimpos Tepesi'nde bulunan Afrodit Tapınağı'nda yapılan törenlerde, fuşun kutsandığı bilinmektedir.** “Kortezan” diye isimlendirilen üst sınıf rahibe / fahişeler, toplumun en çok saygı gösterdiği sınıfı oluşturdu. Yılın belli zamanında, Olimpos'taki Afrodit

Tapınağı'nda yapılan ayinlerde esas olan, Aşk Tanrıçası'nın ruhuna uygun olarak, rahibelerin döllemesi, yani

bir anlamda toplu seks partileridir.

Afrodit, aşk ve güzelliğin olduğu kadar, ışığın da sembolüdür. Bundan dolayı, İran ve Mezopotamya'daki adı, **İhtar, Astarte, Sitare olup, İngilizce'ye Star** olarak geçmiştir. Ve yine bundan dolayı, **Latince'deki adı, gecenin en parlak yıldızı ile ortaktır:**

Venüs...

Gökten dünyaya ışık salan üç varlık olduğundan, haberdar mıydınız? Güneş, Ay ve Venüs... **Güneş, Zeus'tur ; Ay, Artemis... Venüs de Afrodit...** O Akdeniz'in köpüklerinden, doğdu Baf kıyılarında. Bir istiridyec kabuğu açıldı ve içinden inci değil, Güzellik Tanrıçası doğdu; Kıbrıs'ta...

Kendisinin ikili bir kişiliği vardır:

Afrodit Urania, temiz sevgilerin sembolüdür...

Afrodit Pendamos ise fuhuşun ve seksin tanrıçasıdır. **Demirciler ve İşçiler Tanrısı, Topal Hepheistos'un karısıdır.** Herifi neden Demircilerle işçilere tanırdıkları dikmişler de boynuzlu kocaları gözden geçirip tanrısız bırakmışlar, bilinmez... **Afrodit Pendamos, kocasını Ares ile aldattır. Adonis'in belalıdır, v.s.** Yani, hiç boş durmaz... Çıplak gezer, zira güzelliği gözlerden saklanamayacak kadar önemlidir. Güvercinler, kumrular ve gül ağacı ona kutsaldır.

KIBRIS KRALI'NIN GÜZEL KIZI

Zamanın birinde, **Kıbrıs Kralı Kinyras'ın bir kızı olur.** Kıza, Miryna adı verilir. Miryna büyüyüp ser-pildikçe, güzelleşmeye başlar. Sonunda o kadar hoş ve güzel bir genç kız olur ki, görenler seyrine doyamaz. Annesi Kıbrıs Kraliçesi, kızının güzelliğinden o kadar gururludur ki, sağda solda, kızının Afrodit'ten bile güzel olduğunu söyleyip, övünmeye başlar. Sonunda, kraliçenin sözleri, Güzellik ve Aşk Tanrıçası'nın kulağına gider. Afrodit, bu söylentiye çok bozulur ve kızı görmek ister. Miryna'yı gören tanrıça, kızın gerçekten çok güzel olduğunu da fark edince, hırsı kıskançlığa dönüşür. Öyle birşey yapmaya karar verir ki Miryna Kıbrıs'ta yaşamaya devam edemesin ve adanın en güzel kadını sıfatı, kendisinden başkasına lâyük görülemesin.

Miryna'yı, babası Kral Kinyras'a aşık eder.

Zavallı Kral Kinyras, olup bitenin farkında değildir ama Miryna, kendi babası için, yanıp tutuşmaktadır. Sonunda, bir gece Mirina nedimesi ile anlaşarak, kralın koynuna girmek için, bir oyun yapar. Nedime, akşam yemeğinde krala o kadar çok şarap içerir ki, sonunda Kinyras, sarhoşluktan ne yaptığını bilemez hale düşer. Şaraptan sızan kral yatağına kaldırıldığında, o ne yaptığını bilemez halde uyurken, Miryna da soyunup silkinerek, yatağına kralın koynuna girer. Kinyras, sarhoş halde kızıyla sevişir ve uyuyakalır.

Sabah uyanıp da yanındaki güzelin yüzünü görmeye davranan Kral Kinyras, yanında çırılçıplak uyuyan ve bir gece önce seviştiği kadının kendi kızı olduğunu görünce, beyninden vurulmuşa dönerek, kılıcına davranır. Bu esnada uyanan Miryna, yataktan fırlayarak çırılçıplak kaçmaya başlar. Ardında da elinde kocaman kılıcı ile, babası Kıbrıs Kralı Kinyras...

KIZ CANINI KURTARIR

Bu kaçma kovalama, kral kızı yakalayınca kadar, sürer. Mirina'yı yakalayan Kinyras, onu öldürmek üzere, tam da kılıcını kaldırdığı sırada, kız aniden bir Mersin Ağacı'na döner ve böylece canı kurtulur.

Miryna masumiyetin sembolü olup, Afrodit'in komplosuna kurban gittiği için, onun canını kurtaran Mersin Ağacı, o zamandan sonra, kutsal kabul edilmeye

başlanır.

Kız ise artık adada barınamayacağından, buradan ayrılıp, Ege Denizi kıyısında yaşayabileceği bir yer aramaya başlar. Sonunda, bir koyda yerleşmeye karar verir. Burada yerleşir ve etrafına toplananlar, orada bir kent kurulmasına neden olurlar. Kent, önceleri Miryna'nın adıyla anılır. Zaman içinde, "Smirina" ya, Türk ağzında

ise İzmir'e döner.

Miryna, İzmir'de babası ile kurduğu ilişkiden hamile kalmış olduğu için, bir oğlan bebek doğurur. **Bu bebek, Adonis'tir.** Afrodit'in, Miryna'ya duyduğu kıskançlık ve hırs, henüz sona ermiş değildir. Kendinden güzeldir diye, yurdundan ve ailesinden ayırdığı Miryna'nın başına gelenler, Afrodit'in yüreğinin soğumasına yetmiş değildir. Kötülüğünü sürdüren tanrıça, bu defa da Adonis'i elde edip, onunla sevişmeye başlayarak, Miryna'yı oğlundan da ayırmayı, becerir. Üstelik, Afrodit Adonis ile buluşup yatıp kalkmak için, kendine mekân olarak, Kıbrıs'ı seçer. Her ilkbahar'da Kıbrıs'ta Adonis'in adından dolayı İdalion (bugünkü Dali) kentinde buluşan aşıklar, Temmuz ayına kadar burada kalıp, sevişir, oynasirlar.

Sonunda, Afrodit ile sevgilisi Adonis buluşmak üzere bir kez daha adaya gelip, İdalion'a gittikleri bir gün, bir yaban domuzu, Adonis'e saldırarak onu kasıklarından

yaralar ve ölümüne neden olur. Böylece Afrodit en büyük aşkını, Mirina oğlunu,

kraliçe de torununu kaybeder.

LAPSEKİ'DE BİR BELA

Batı Anadolu'daki turistik yörelere gidenler, hatıra eşyası satılan yerlerde, acıip bir heykeltciğe rastlarlar. Bu, önünde kendi boyundan büyük, ereksiyon halinde bir fallus (penis) taşıyan, bastıbacak bir yer cücesinin heykelidir. Bu acıip mahluk, Bereket ve Doğurganlık Tanrısı Priapus'tur. Önceleri sade bir fallus olarak betimlenirken, sonradan zekeri kendinden büyük bir cüce gibi gösterilir olmuştur.

Priapus, Lapseki'de doğmuştur. **Lapseki, Pitiyusa Kralı'nın kızı Lamseke'nin** adına izafeten, Yunanlılar tarafından Lampsakus diye anılan , antik bir kenttir. "Nereden nereye? Niçin Lapseki?" dersiniz, belirtelim ki, o kent de o dönemlerde, şarabı ile ünlü. Pers İmparatoru Xerkes bile, Lapseki'den getirttiği şarapları içmekteymiş, sofrasında... Şarapla Priapus'un ilişkisi de şu:

KİMDEN OLMADIR BU

Cücenin anasının Afrodit olduğundan kuşku duyan, yok da babasının kimliği, tartışılıyor. **Bir söy-**

lenceye göre, bu veledin babası, Dionisos'tur. Şarap Tanrısı, hemşerimiz... Bir başka söylentiye göre de Adonis! Hani şu Kıbrıs kralı Kyniras'ın kızı Myrrina'dan doğma, Afrodit'in uzatmalı kırığı olan oğlu! Eğer bu ikinci

söylenti ise doğru olan, bizim koca falluslu Priapus, Lapseki'de de doğmuş olsa, Dali'de (İdalion) ana rahmine düşmüş olmaması imkansız! Zira, Afrodit ile Adonis'in her yıl baharda Dali köyünde buluşup, temmuza kadar burada kırıştırdıklarını bilmeyen, yok! **Priapus'un Hermes'ten** olduğunu ileri süren, çok fazla taraftarı olmayan bir başka söylence de var..

Ne var ki kesin olan, Priapus'un en azından % 75 Kıbrıslı olduğu!

Bereket ve Doğurganlık sembolü olan bu çocuk

doğduğunda, "elmas parçası" gibiymiş. **Zeus'un karpisli karısı Hera**, ne olmuşsa olmuş, her zaman olduğu gibi, yine hedefi Afrodit olan bir kıskançlık krizine tutulmuş, intikamını çocuğundan almaya kalkışmış. Zavalı oğlancağzın erkeklik organını, boyundan büyük bir hale getirmiş.

ÇAPKINLIKTA İDDİALİ BİR VELET

Priapus, o kocaman fallus ile büyümeğe başlar. Ne de olsa, anası aşifte, babası da şarapçı olduğundan, çapkınlık yapmak için, fazla beklemez. Daha küçük bir çocukken, Lapseki'nin kadınlarını, ipe dizmeye başlar. Şehrin erkekleri, bunun elinden "el - aman" çekince, bir gün toplanıp, koskoca tanrıyı, tekme tokat Lapseki'den kovarlar. Sureti alelaceip, kendisi çocuk da olsa, Priapus

yine de bir tanrıdır. Kendisine yapılan muameleye, fena halde içerler. Lapseki’li erkeklerin tümünün organlarını, kendisinininkine benzetir. Şehre öyle bir hastalık edindirir ki millet gece gündüz demeden, o işi etmek üzere, birbirini kovalamaya başlar. Kimin eli, kimin cebinde, belli değil!

Sonunda anlaşılmiş ki; bu müsibetin nedeni, Priapus’a edilen saygısızlık... Peşine düşülüp, şehre getirilerek, kendisinden özür dilenmiş ve Lapseki

ahalisi, böylece normal hale gelmiş. Priapus denilen nalet tanrıca da orada yaşamını sürdürmüştü.

KISMET DE ONDAN SORULUR

Priapus, balıkçılar, denizciler ve avcılarının da piri sayılırdı. Eski zamanlarda, fallus’u ona benzediği için, adına eşekler kurban edilir, gemi direklerine heykeli konur, erkeklik organı, nazarlık olarak kullanılırdı. Onun adına düzenlenen festivallerde, genç kızlar başlarına çiçek çelenkleri dolayarak, onun heykeli etrafında danslar ederler; fallusu kırmızıya boyanmış Priapus heykellerine dua etmeden gerdeğe girmezlerdi. Eski Kıbrıs dininde, Afrodite ve Apollon (sonraları Adonis) gibi, Priapus’un da kutsandığı ve fallik imgelere tapınıldığı yönünde, söylentiler vardır. Öte yandan, Anadolu’da bugünkü Erdek Körfezi’nde Priapus diye bir şehir bulunmaktaydı. Priapus adına, “Priape” denilen şiirler yazılır, köy ve şehirlere yakın yerlere, fallusa benzer anıtlar dikilir, genç kızlar, oralara gidip, kismetlerinin açılması için, dualar ederlerdi. Halikarnas Balıkçısı, bugün Anadolu köyleri etrafında bulunan Kismet Kayaları’nın ve oralara gidip kismet için dua etme geleneğinin, Priapus’tan kalma olduğu görüşündedir.

TANRIÇAYA VURULAN BİR KAYIKÇI

Karadeniz’de Altın Post’u aramaya giden Argonatlardan Çanakkale Boğazı’ndan geçerken, **Deniz Tanrıçası Tetis**, merak edip onları görmek için, memelerine kadar, denizden çıkar. **Kürekçilerden Peleo**, onu böyle çıplak görünce, vurulur. Tanrıça da bir kadın olduğundan, Peleo’nun kendisine aşık olduğunu bütün kadınlar gibi anlar ve yine bütün kadınlar gibi, kaçmaya başlar. Peleo’nun sevgisi o denli büyüktür ki, işi gücü bırakıp, Tetis’i kovalamaya girişir. O kadar ki, Deniz Tanrıçası pes edip, Peleo’yla evlenmeyi, kabul etti. Düğüne, bütün tanrılar devet edilirler. Biri, hariç :

Fesat Tanrıçası....

Tam yenilip içilirken, masalardan en donanmışın üstüne, altın bir elma düşer. Üzerinde, “en güzele” yazmaktadır. Buyrun!... Masadaki kadınların tümü, elmanın kendisinin olduğunu iddia etmeye başlar! Bakılır ki, koskoca tanrıçalar, “en güzel benim” diye saç saça, baş başa girişecekler, denir ki:

“En güzeli, Tanrılar tanrısı Zeus seçsin!”

Zeus Tanrılar tanrısıdır ama ne de olsa, evli bir erkektir ve karısı Hera da sofrada oturmaktadır. Elmayı ona verse, öteki tanrıçalar rezillik edecekler. Gerçekten en beğendiğine verse, Hera başının etini yiyecek, kadın şerrinden korkan zavallı Tanrılar Tanrısı, der ki:

“Bu işi, Kaz Dağları’nın yakışıklı çobanı Paris’e veriyorum. En güzeli, o seçsin!”

Bu esnada, tanrıçalar kim daha güzel kavgasını sürdürmekte olup, en zilli olan üçü, ötekilerini ekarte edip, finale kalmışlardır:

Zeus’un karısı Hera, Akıl Tanrıçası Athena ve Güzellik ve Aşk Tanrıçası, bizim Afrodit... Üç tanrıça, Paris’in karşısına çıktılar. Hera ile Athena, an güzel giysilerini giymiş, en parlak mücevherlerini takınmış, en kışkırtıcı parfümlerini sürünmüşlerdir. Afrodit ise, çırılçıplaktır. Onun teninden güzel giysi, memelerinin uçlarından parlak mücevher, terinden bayıltıcı parfüm mü var?

Paris karar veremedi. Altın elma elinde, tanrıçalara öyle bakakaldı. Bunun üzerine her biri, en güzel kendisi seçilirse, Paris’e ne vereceğini anlatmaya başladı:

Hera dedi ki:

“Ey İda Dağının çobanı, en güzel beni seçersen, sana kudret ve zenginlik vereceğim. Bundan sonra, zengin ve kudretli bir adam olacaksın!”

Akıl Tanrıçası Athena buyurdu ki:

“Ey bu dağların doruklarında, kendi, bulutlar ve koyunlarla, kimse bilmeden ömrünü geçirmekte olan Paris, eğer beni seçersen, sana an ve şan vereceğim. Bundan sonra sen, ünlü bir adam olacaksın.”

Afrodit, bir erkeğin kendisine ne teklif edilirse hiç duramayacağını en iyi bilen olmalıydı:

“Ey güzel çocuk” diye fısıldadı, “eğer beni seçersen, sen bundan sonra ne kudretli ne zengin; ne de anlı şanlı bir adam olmayacaksın. Yine bu dağların doruklarında sana, bulutlar arkadaşlık edecek ve yine sen bir sürünün peşinde, rüzgarlarla yarışacaksın. Ama eğer sen, beni seçersen, sana dünyanın en güzel kadını vereceğim! Bu geceyi, seçtiğinle geçireceksin!”

Dünyanın ilk güzellik yarışması, mitolojiye göre Çanakkale boğazının oralarda, İda Dağı (şimdiki adı Kaz Dağları) doruklarında yapıldı ve onu, bizim Bafidi kazandı... Geceyi de Paris...

Eski Yunan edebiyatının en çok eleştirilen şairi, bir kadındır: **Sapho...**

Şiirlerinin büyük çoğunluğu kaybolmuş olan Sapho, soylu bir aileden, Midilli Adası'nda dünyaya gelmiş olup, diktatör Pittakos'a karşı çıktığı için, Sicilya'ya göç ederek, bir süre orada yaşadı. MÖ 7. yy'da yaşamış

olan Sapho'nun dili, o zaman Ege adalarında konuşulan, "Eolya" şivesi olup, Silanyon adlı bir mimar tarafından yapıp, Siraküza'da durmakta olan heykeli, MÖ 3. yy'da, Roma'ya getirilmişti. Heykeli Roma'ya getirmiş olan vali, onu kendi yatak odasına koymuştu.

Sapho'nun dokuz tane kitabı vardı. Bugün hemen hepsi kaybolmuş olan bu kitaplarındaki şiirlerinde, ozanın konusu, genellikle aşk olup, sonradan kendi adı ile anılan, kendine has, "saf-fik" diye bir vezinle ve epik tarzda yazdığı eserlerinin

çoğunda, büyük bir açık sözlülükle, " Kıbrıslı" diye anıldığı Afrodit'e duyduğu aşkı anlatmaktaydı.

Şairin, gerek okuluna topladığı genç kız ve kadınlar; gerekse de Afrodit ile kadınlar arası eşcinsel ilişki

yaşadığı düşüncesi, sanatsal değerine karşı yürütülen çekememezlik kampanyasının, başlıca ögesi olur. Kendisi, bu konu hakkında konuşmamayı yeğler. Ne var ki kadınlararası eşcinsellik ondan ve doğduğu Midilli (Lesbos

) Adası'ndan dolayı, bugün bile Lesbienlik diye bilinir. Aslında, kendisinin lesbien olup olmadığını araştıranlar için, şiirinden başka bir kanıt, yoktur. Ama Afrodit'e hitap ettiği şiirlerinde, ona duyduğu aşk, tutku ve bağlılığı da hiç saklamaz:

“ Altın tahtlı, ölümsüz Afrodit.
Ey Zeus’un oyunbaz kızı,
Yalvarırım sana!
Utanç ve acılarla
Ey, ulu, kırma benim gururumu... “

İlk lezbiyen Sapho idiyseydi; partnerinin de bizim Afrodit olduğu, su götürmez.

BİR BÜYÜK KIBRISLI DAHA

Bizans döneminde, fakir bir Kıbrıslı köylü, adada geçinemeyince, başkente göç eder.

Kıbrıslı köylünün, Bizans’ta da geçerli bir sanatı vardır:

Ayı oynatmak...

Üç kız çocuğu sahibi olan Kıbrıslı, orada Hipodrom’da Yeşiller partisine katılıp, onların çevresinde ayıcılık ederek, geçimini temin etmeğe başlar. Aile, Bizans’a yerleşmiş ve rahat yaşamaya başlamıştır.

Ne var ki, güzel günler uzun sürmez. Ayıcı baba, günün birinde, ölüverir. Kızlardan ortancası, kız kardeşlerinin ve annesinin, geçimini temin etmek üzere, sorumluluğu üzerine almaya karar verir. Adı Teodora olup, henüz bir çocuk olan bu kız, hipodrom çevresinde,

bir pandomim sanatçısı olarak, kendini göstermeye başlar. Sanatıyla eve biraz ekmek getirmeyi beceren Teodora, büyüyüp ser-pildikçe, giderek dayanılmaz güzel bir genç kadın olmaktadır. Bu d u r u m , Te o d o r a ’ n ı n önünde, yeni bir ufuk açar.

Fahişelik etmeye başlar. Kısa bir zamanda, o ünlü ve pahalı bir fahişe olup çıkar. Teodora, bir “ kortezan” olmuştur.

O zamanki Bizans İmparatoru Justinien, günlerden bir gün, felekten bir gece çalmak ister ve tabii ki kentin en ünlü fahişesini çağırtırır, eğlenmek için. O gece, Teodora’nın İmparatora ne marifet gösterdiği, ne yaptığı bilinmez! Bilinen, ertesi günü Justinien’in, Teodora’ya derin bir aşkla bağlandığıdır. Bu öyle bir aşktır ki; saray soylularının bütün muhalefetine, çıkan büyük skandala aldırmayan imparator, kentin en ünlü fahişesi ile herşeyi göze alarak, evlenir.

Bizim Kıbrıslı fahişe, bir anda Bizans İmparatoriçesi olur. Ne var ki, imparator bu seçimden, hiç bir zaman pişman olmayacaktır. Zira Teodora, muhteşem bir kraliçe olur. Hiçbir zaman, başlangıçta kendisine karşı çıkanlardan intikam almaya girişmez. Yüksek bir ahlak ve yöneticilik yeteneği gösterir. Üstün politik öngörülleri ile örneğin Nika Ayaklanması esnasında kaçmak niyetinde olan eşini caydırarak, tahtını korumasını sağlar.

Böylece bir zamanlar kentin en ünlü fahişesi olan kadın, kısa sürede, aynı şehrin senatörleri, general-leri soyluları ve piskoposları tarafından, imparatoriçe

olarak, sevgi ve saygı ile kabullenilir.

Çağdaş Yunan Tarihi uzmanlarından Fisher, Teodora'yı anlatırken, "Justinien bir eş arıyordu, bir elmas parçası buldu" der.

Bugün Ravenna'daki San Vitale Kilise'sinin duvarlarında duran eski ve parlak bir Bizans mozaiğinde, İmparator Justinien I.'in yanı başında, hala kendisini göstermekte olan bu Kıbrıslı imparatoriçe, yirmiüç yıl imparatorla mutlu bir evlilik hayatı ve gerçek bir yöneticilik yaşadktan sonra, ölür.

Ondan sonra onyediyıl daha yaşayan Justinien, bir daha evlenmez.

Antik Yunan şairi Mimnermos, boşuna mı demiş:

Hayat nedir altın Afroditsiz?

Ölsem tadamadığım gün

Gizli sevişmeleri ,tatlı armağanları(nı) vuslatın

Yalnız gençliğin çiçeklendiği çağ güzeldir.

Hem erkekler, hem de kadınlar için.

Çökünce,insanı çirkin, kötü eden ihtiyarlık,

acı kaygılar(la) kemirir içini insanın.

Hayat nedir altın Afroditsiz?

Not: Bu yazı, Halikarnas Balıkçısı Merhaba Anadolu ve Anadolu Tanrıları ile Ord. Prof. Dr. Ekrem Akurgal, Anadolu Kültür Tarihi isimli eserlerden yararlanılarak yazıldı.

Not: Halikarnas Balıkçısı'nın, Merhaba Anadolu ve Anadolu Tanrıları isimli eserlerinden yararlanılarak yazıldı.

Kadının Bukağısı: Cinsellik

Neriman CAHİT*

Konuya bir soru ile başlamak istiyorum: Nedir Cinsellik?

Tanımlamak gerekirse, erkeklik ve dişilik gereği canlı varlıkların özelliklerinin bütünü...

İnsan türü de cinsel nitelikleri bakımından kadın ve erkek olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Bu niteliklerden bir bölümü ergenlik çağından çok önce var. Bunlar ana döllüğündeki yavru taslağında da izleri görülen cinsel birleşimde döl aracı görevi yüklenmiş dış üreme organları. Ana ya da “birincil cinsel” nitelikler deniyor her iki cinsteki bu organlara. İkincil alanlarsa ancak ergenlik çağında belirlenen, erkekte sakal, bıyık, kalın ses vb. Kadında da meme, ince ses gibi nitelikler. Ayrıca bunlara erkekliği ve kadınlığı ayıran kimi duygusal ve psikolojik nitelikleri de eklemek gerek.

Yani cinsellik, insanı bütün yönleriyle kapsayıcı bir işlev.

CİNSELLİK DENENDE

Cinsellik deyince de temel olgu olarak, kadın görülüyor, kadın gösteriliyor ve toplumun merkezine kadın konuyor.

Konumuzun Başlığı: **“Kıbrıs Folklorunda Cinsellik”**

Benim konu olarak işleyeceğim toplumumuz kültüründe Osmanlı’dan bu yana kadın varlığı, kimliği ve bu kimliğe ataerkil toplumun dayattığı baskılar...

Gelenekselden moderne uzanan o çok uzun yolculuğun izlerini sürerek bunun tanıklığını yapmak... Bu çalışmada ben, konuya “cinsiyet ayrımcılığı” açısından da bakacağım.. çünkü konunun en ağırlıklı ana noktalarından birinin de bu olduğu kanısındayım. (ekleyeceğim bir başka nokta ise: Bu çalışmanın kaynaklarının öğret-

menliğimin büyük bölümünü geçirdiğim köyler, yaptığım röportajlar, “Mahkem-i şerie” sicilleri ve Desmond Morris, Veronica Totton-Brown, George Hill, Sir Harry Lucke, C.D. Jobham, Ronald C. Jennings, Rupert Gunnis, Luise Salvator vb. Yabancı yazarların Kıbrıs konusunda yazdıklarından yıllardır derlediklerimdir.)

Ve Konumuzu Sürdürelim:

Özellikle de ataerkil toplumda, insanlar cinselliğe çeşitli amaçlar için yöneliyorlar ve cinsellik pek çok farklı ihtiyacı karşılamak için kullanılıyor. Ve – biz de dahil – böyle toplumlarda cinselliğe dar bir odaktan bakılıyor: yalnızca biyolojik bir edim olarak, güzel olanın ya da ayıp olanın alanı olarak...

Ben cinselliğin temelde kültürel bir olgu olduğuna inanıyorum. Sabit biçimde varolmuyor, kültürel süreç içerisinde varolup bitenle ilişki içinde yaratılıyor. Ve , üremeden – şiddete, nesneleştirmeye, mahrem durumlarda güçsüzleştirmeye dek bir çok toplumsal sorun cinsellik etrafında yoğunlaşıyor. Sorun her hangi birinin orgazma ulaşp ulaşmadığıyla, ereksiyon olup olmadığıyla ilgili değil... Hangi ekonomik ve toplumsal güçlerin egemen olduğuyla ilgilidir. Doğru soruları sormaya alıştığımız sürece de bu, bize, toplumsal eleştiri ve bilgilendirme için de zengin bir zemin sunuyor.

TARİHSEL SÜREÇ İÇİNDE:

Ve şimdi, gelin, tarihsel süreç içinde bizde cinsellik nasıl yaşandı ve nasıl yaşanıyor ona bakalım...

Tabii bu yolculukta, yazımın başında da değindiğim gibi konunun merkezinde **“kadın”** olacak... çünkü cinsellik neredeyse ve sadece kadına biçilmiş bir ateşten gömlek, bir bukağı... Ve Nazım Hikmet’in, “Kadınlar... bizim kadınlarımız...” şiirine yine bir kadın tarafından

yazılan bir nazire ile başlayalım: “Hey Nazım’ım bizim ülkede/ sen yazarsın/ Ben ise yaşarım kadınlığı sessizce/ Cennetten çıktığı söylenen şeyin gölgesinde.../ Ümitlerin tükendi mi bir bir... / Çaresizliğin esiri oldun mu hiç?/ Biz bunları yaşıyoruz Nazım’ım/ Ve sen yaşamadığın kadınlığı...”

Konuyu Osmanlı Dönemi’nden başlayarak yansıtacağım ve belki, arada Rum kadınına da kısaca değinmeler yapsam da araştırmalarımın odağında olduğu için **“Kıbrıs Türk Kadını”** üzerinde duracağım. Yalnız bundan önce Kıbrıs’ın üzerinde 9 bin yıllık insan yaşamı süresince hep üretici bir biçimde yer almış olan “kadın olgusu” üzerinde de kısaca olsa da durmak gereksinimini duyuyorum.

Kıbrıs’ta Kadının yaşamı, Cilalı Taş Devrinde, Anadolu ve Suriye’den buraya gelen göçlerle başlar ve bu yaşamla ilgili en büyük kaynak, mezarlardan çıkarılan kadın idolleridir... ki bunların arasında öne çıkan ve **“Afrodit, Venüs, Astarte”** diye adlandırılan kadın tanrıçalardan da anlaşıldığına göre, kadın bereketin ve doğurganlığın bir timsalidir. Yine Orta Çağ’da yaşayan ve Kıbrıs’ın kaderini etkileyen kadınlar da somut birer gerçeklik olarak günümüze dek yansımışlardır... ki bunların en önemlileri: Catherina Cornaro, Hala Sultan, Kraliçe Berengeria , İmparatoriçe Theodoro ve ünlü Kleopatra... (Bunlardan günümüze yansıyan pek çok söylenceler de hala yaşa(tıl)maktadır. Ör. Venüs’ün, Kıbrıs’ta vücudunu para karşılığı satan ilk kadın olduğu... Kıbrıs kadınlarının Ada sahillerine yaklaşan gemicilere karşı çok cömert davrandıkları vb.)

Gelelim Osmanlı Dönemine:

Osmanlılar’ın 1571’de Kıbrıs’ı fethi üzerine, tüm kurumlarıyla Kıbrıs’a gelip yerleştikleri biliniyor. Osmanlı Ordusu Kıbrıs’a tam hakim olduktan sonra, Padişah tarafından çıkarılan özel fermanlarla, Kıbrıs’a aileler, Ada’daki bekar yeniçeriler için bakire kızlar gönderilmiş; bazı yeniçeriler de bu süreçte, Müslümanlığı kabul eden Hristiyan kızlarla evlenmiştir.

Ve sonuçta, iniş ve çıkışlarıyla, eksi ve artılarıyla (400) küsur yıllık bir yaşamışlık içinde, erkeği yanında hep varolmuş, üretmiş, yaratmış, ama pek de belgelenmemiş bir kadın yaşamıdır söz konusu olan...

Bu konudaki kaynaklar, belgeler, ve veriler gerçek-

ten de çok çok sınırlıdır. Bu sınırlılık içinde de yürümemizi sürdürelim ve bakalım, Şerie Mahkeme şicilleri ve kişilerin tanıklıkları bize neler söylüyor: Osmanlı’da dolayısıyla bizde de, o dönemde kadın eğitim olanakları olmayan, cumbalı evlerin peçenin ve çarşafın arkasında, kendi kararlarını babasının, erkek kardeşinin, kocası ve oğlunun verdiği...dış dünya ile pek ilişkisi olmayan kendi kaderine razı, her anlamda evine bağlı, erkeğin hizmetinde bir varlıktı ve hiçbir gelecek garantisi yoktu...Her şeyi ile ve her anlamda erkeğin eline bakıyordu.

GEÇMİŞ BASINDA

Bir an durup o süreçteki, geçmiş basına bakalım ve bellek tazeleyelim...

10 Nisan 1893, **Kıbrıs Gazetesi**; “Terbiye-i Nisvan (kadınlar) başlıklı yazıdan:

“Adadaki Türklere ait eğitimin millileştirmesi için çeşitli öneriler gündeme gelmeye başlamış, öncelikle gelecek kuşakların hazırlayıcısı olacak kadın ve kızlar neden okuma yazma bilmesinler? Ne için lezzet-i maarifi tatmasınlar? Vatana kalbi hissiyat-ı necibe-i (soylu) vatanperverane ile dolu fedakar, gayretli evlat yetiştirmenin usulünü bilecek kadar niçin maarife âşına olmasınlar?.. Bugün bizde beşiğini salladığı çocuğun hissiyat-ı vataniye ve milliyeyi uyandıracak bir takım namerler ile uyutana bir valide (anne) var mıdır? Bilakis hala saçma ninniler işitilmekte.”

31 Mayıs, 1909, **Mirad-ı Zaman Gazetesi**’nde Dr. Hafız Cemal:

“Anasının yanında bir kaç kere lohusaya gidip gelmekle ‘Ebe Hanım’ olmuş bir çok Türk kocakarı ebeler varsa da, Rumların diplomalı ebeleri çoğaldıkça yarım –yamalak ebelerimizin işlerine son verileceğinden hiç kuşum yoktur (...) Gençlerimizin çoğunun içki alemlerine zevk-ü safaya, fuhuşa düşkünlükleri yüzünden evlenmeye geç kalmaları, çoğu kez babalarının çok ‘ağırlık’ istemeleri yüzünden epey gencin zamamı geldiğinde evlenemediklerinden dolayı ahlaksızlığın artması ve bu halde bulunan gençlerin saçgın hastalıklara tutulup çocuk yapma özelliklerini yitirmeleri; her Rum karısının arkasında, yarım hatta bir düzine çocuk koşturduğu halde, Türk kadınlarımızın hemen çoğu, bir iki çocuk doğurduktan sonra artık keyiflerini tamamen çatmak için

isteyerek düşük yapmaları...

Zaten bir çok genç frengi ve bel soğukluğuna tutulup tam bir tedavi göremediklerinden çoğunun çocuğu olamadığı ve nüfus azalmasının baş göstermesi..."

22 Şubat 1921, **Söz Gazetesi**'nde Ahmet Raşit imzalı, "Biz devrim yapabilir miyiz?" başlıklı makalesinden:

"Örgütlenme eksikliği ve gelişme engelleri aile kucağından başlar. Biz zamanında, eğitim-öğretimin düşünce ve toplumun kalkınması üzerindeki önemli etkisini hiç anlayamadığımızdan, pek az ayrıcalıkla genel olarak aile yapımız pek ilkel ve gelişigüzedir.

Aile çevresi bir çok batıl inançlar ve kötü adetlerle dolu olduğundan o havayı soluyarak yetişen gençlerimiz daima korkak, mahcup, girişimsiz ve hayata hazırlıksız olarak atılıyorlar..."

6 Mart 1947, **Ateş Gazetesi**'nde Cahid H. Avni'nin "Kıbrıs Türkü Üzerine" başlıklı makalesinden:

"(...) İlk olarak Kıbrıs Türk Kadınından bahis açmak ve köylü ile şehirli kadınlarımızı tanıştırmak fikrindeyim.

Köylü kadını; şehirli cins arkadaşını tanımak istersen, onun şu hususiyetlerine dikkat et:

Şehirde yaşayan kadınların hepsini de aynı hususiyet altına toplayamayız. Bununla beraber ben Kıbrıs Türkü'nün vakarına tokunan bazı hareketleri daha doğrusu oyunları kendine bir eğlence vasıtası addederek, bütün kıymetli vaktini sadece iki jokeri aramakla geçiren veya eline aldığı bir kağıtla sinir buhranı atlatan kumarci kadınları tanıtacağım.

Evvvela şunu söylemek isterim ki bu mevzu üzerinde (birçok kişi yazılar yazmış ve bazı) yazarlar tarafından bunlara cevaplar verilerek kadınlara dalkavukluk yapılmıştır. Cevap veren yazarlar esas nokta olarak şu kelimelerle müdafaalarını yapıyorlar; "erkeklerin kumarhanelerdeki rezaletini görmeyiz de kadınların eğlenceleri mi gözümüze batıyor?" ilk bakışta oldukça sağlam müdafa yaptıkları görünüyorsa da hakikatte hiç de öyle değildir (...) Mevzu harici olmakla beraber, erkek müdafilere soruyorum: "Bugün erkekler şehvi duygularını gidermek için umumhanelere gidiyorlar. Irzehli (namuslu) kadınlarımızın da artık bu gibi yerlere devam etmeleri hakları mı oluyor? Amma "o başka bu başka" diyecekleri-

niz.

Hayır: iyi düşünürseniz bu iki meselenin başkalaşmadığını görürsünüz. Birisi cemiyet mikrobu, diğeri namus mikrobu.

Maksadımı anlatabildim zannederim. Kadınların ve hatta genç kızların kumar illetine alışmaları cemiyet için büyük bir gedik sayılabilir.

Bir kere erkek cinsini bu muzır oyunlardan vazgeçirmek mümkün olmuyor. Hiç olmazsa yeni başlayan kadınlarımızı, onları da olmazsa, henüz alışmayan fakat sıraya giren genç kızlarımızı bu mikrobu pençesinden kurtarabilirsek K.T. cemaati namına oldukça önemli bir zafer kazanmış oluruz. Bu zaferin öncüleri kumarci aneler olacaktır.

Fakat bunlar üzerlerine toz kondurmadıklarına göre, bu vazifeyi de ne yazık ki babalarımız omuzları üzerindeki yüke eklemek mecburiyetinde kalıyorlar. Köylü kadınları; şehirli hem cinsleriniz böyle muzır oyunlarla eğleniyorlar sizin ne ile eğlendiğinizi bildikleri yok zannederim."

14 Mart 1947, **Ateş Gazetesi**'nde yine Cahid H. Avni'nin, "Bir İngiliz'in Kıbrıs Türkleri Hakkındaki Görüşleri" başlıklı yazısından:

"(...) Türkler umumiyet itibarı ile tenbel insanlardır. Yani daima hoş ve eğlenceli vakit geçirmekten zevk duyarlar. Zaten bunun içindir ki son 5-10 sene zarfında arazilerinin mühim bir kısmını Rumlara kaptırmışlardır. Kıbrıs Türkleri, anavatanlarından kalkmış bulunan eski adet ve an'anelerini muhafaza etmektedirler. Her ne kadar son zamanlarda Türk kadınları peçe ve çarşaflarını atmaya başlamışlarsa da, bunların vaziyetleri Türkiye'dekilerden çok geridir. Çünkü Türk bayanlarının ekseriyeti ne tahsil görüyorlar ne de erkeklerle karışıyorlar."

GELENEK VE GÖRENEKLER

Kadınımızın geçmişinde gerçekten de çok zor dönemler yaşanmıştır.

Bunun tarihsel izdüşümünü araştırdığımızda, bu güçlüklerin yüzlerce yılın gelenek ve göreneklerinden yansıdığını görürüz. Bunlara bir bakalım.

Aile Yaşamı:

Kadının hiç sözünün olmadığı, evin tek hakimi olan

erkeklerin -ataerkil geleneğin kurallarına göre- ekonomik özgürlük de dahil hiçbir özgürlüğü olmayan kadının yaşamı tam anlamıyla erkeğin iki dudağı arasındaydı. 1950’li yılların başına kadar, imam nikahının geçerli olduğu ülkemizde erkek iki şahit yanında “benden boş ol” dediği anda kadın boş oluyor, ve o erkeğin karısına karşı hiç bir sorumluluğu kalmıyordu. “Birden-üç beşe boş ol” dedi mi, o kadınla o erkek artık bir araya gelemezdi... Çünkü “benden boş ol” dediğinde, tekrar imam nikahıyla o kadınla evlenebilir ama “birden-üç boş ol” derse artık o kadınla evlenemez, çok münasebetsiz bir yolla – **hülle yoluyla**- evlenebilirdi... ki, bu yolla önce kadın başka biriyle –sözde- evlendirilir, akabinde hemen ondan boşanarak ancak kocasıyla evlenebilirdi. Ama, bazen yeni koca karısını boşamaya yanaşmaz, nikahlı karısı olduğu için de kimse bir şey yapamazdı. Ancak hülle yolu da üç kez geçerliydi.

Sırası gelmişken kaydedelim: Kıbrıs’ta “poligami” (çok eşlilik) yok denecek kadar azdı. Bunun nedeni de ağırlıklı olarak ekonomikti. Bizde “kapatma” ve “metres” hayatı da çok seyrek görülüyor. Bu tip yaşantıyı kabul eden kadın, toplumda aşağılanıyordu.

Nikaha Gelince:

Bizde “başlık parası” gibi kadını satılacak bir mal gibi gören adet hiç olmadı; sadece “nikah” ve “ağırlık” vardı. “Ağırlık” kız tarafına çeyiz yapmak için verilen paraydı. Nikah da “boşanma” halinde verilirdi.

Genelde 10-12 lira arasındaydı bu paralar ama o zamanın hükmünde önemli bir paraydı.

Kızlar o dönemde, (11-15) yaş arası evlendiriliyor ve bir kız çocuğu ancak bir erkekle evlendikten ve bir erkek çocuğu dünyaya getirdiği zaman varlığı -ancak- biraz öne çıkabiliyordu. (Hemen bir parantez açarak şunu ekleyelim: Orta Çağ’da Kıbrıs’ta kızların 12 yaşından önce evlenmesi yasaktı.)

Çok yakın bir geçmişe kadar toplumumuzda, bir ailenin kızı doğduğunda –hele de bu ilk çocuksa- O ailenin yüzü gülmez, özellikle de baba, kendini sanki eksik hissedirdi. Çünkü toplum, öyle hissettirirdi. Hatta, toplumumuzda yerleşmiş bir söz vardır.: “Ne yahu kız mı doğdu da böyle suskunlaştınız!..” denir.

Osmanlı’nın ilk döneminde erkeklerimiz üç tür eş alabilirlerdi: **Resmi** (nikahlı karısı), **Odalık** (kiraladık-

ları kadınlar) ve **Cariye** (satın aldıkları köleler.) Odalıklar daha seyrek görülüyor ama cariyeye denen köleleri erkekler istedikleri kadar satın alabiliyor ve onlarla her istediklerinde yatabiliyorlardı. Bunlardan doğacak çocukları, her ne kadar da baba himayesine alıyor olsa da, öldüğü zaman bu çocukların onun mirasında hiçbir hakları olmuyordu.

Boşanmayı biraz daha açmak gerekirse:

Daha önce değindik, resmi nikahlı karısının, “benden boş ol” demekle hemen boşayıveren erkek bunun için bir neden göstermek zorunda değildi. Tek yükümlülüğü, bu şartlar karşısında, kadına sadece evlenirken getirdiği çeyizini ve evlenirken yarısını ödediği nafakanın geri kalanını da öder; getirdiği bir mal varsa bunu da iade ederdi. Ama eğer boşanma için -erkeğin- yeterli bir nedeni varsa, ne nafaka öder ne de çeyizini geri verirdi. Boşanmadan sonra erkek için herhangi bir mecburiyet olmamasına karşın, kadın boşandıktan sonra hemen evlenemez (boşandığı kocasından hamile olup olmadığı anlaşılın diye) dört ay beklemek zorundaydı. Bir diğer şart da boşanan çiftin çocukları kesinlikle baba evinde kalırdı.

Boşanma olayına bir de kadın cephesinden bakacak olursak; gerek gelenek ve göreneklerin çizdiği “**dul kadın**” imajı, gerekse ekonomik zorunluluklardan dolayı bir kadın pek de kolay boşanamaz; zaten buna da cesaret edemezdi. Boşanmak için kadın yönünden gösterilebilecek şartların en önde gelenleri: Erkeğin evine bakmaması, karısını ve çocuklarını açlık durumunda tutması, karısını uzun süre yatağa almaması (en az bir hafta) ona zaruri ihtiyaçları için para vermemesi, erkeğin kötü alışkanlıkları olması ve bunu ailesine de yansıtması.

Çok ilginçtir, çarşafın-peçenin altındaki kadının boşanma işlemlerini kolaylaştırmak için bazı yöntemler de vardı. Bunlardan en önemlisi: kocasından boşanmak isteyen kadının, Kadı’nın karşısına gidip, hiç konuşmadan, ayakkabısı ya da terliğinin bir tekini çıkarıp, Kadı’nın önüne ters çevirerek koyması yeterliydi. Bu konu, Kadı tarafından çok ciddiye alınır ve titiz bir yargılama sonucunda, erkek suçlu bulunursa, kadına ödeyeceği nafaka ve nikah parası yanında, falakaya yatırılarak ayaklarına sopa çekilirdi!.. Şeriye Mahkemeleri sicil kayıtlarında

kocasının kendisine yatakta erkeklik görevini yerine getirmedeği için dava açan kadınların olduğu gerçeği de var.

Bu konuda yine de en şanssız sayılan cariyelerdi. Erkeğin, cinsel tacizi de dahil, her türlü kahrını çekmelerine karşın, en ağır şartlarda dahi “dava” açamazlardı. Ancak aç bırakılırlarsa ve bunu ispatlayabilirlerse dava açabilirlerdi ve bu davanın da tek bir sonucu vardı: Başka bir zengin aileye satılmak!.. (Yeri gelmişken ekleyelim: Köle cariyeye almak sadece Müslümanlara ait haklardı. Gayri Müslimler sadece evlerinde “hizmetçi” olarak kadın çalıştırabilirlerdi.)

Evlenme:

Boşanmayı konu ettiğimize göre “evlenmeye” de bakmamız gerekiyor. Bunun için de ilk karşımıza çıkacak olan olgular: Kadının sosyal durumu, ekonomik ve kültürel bağımsızlığı, bekareti vb... Sadece erkeklerin arzu ve isteklerinin üzerine kurulmuş inanç ve yaygın kanının yarattığı eziklik, baskı, ahlak ve ahlaksızlık anlayışı, erkeğinin karısı, çocuğunun annesi, babasının kızı, erkek kardeşinin kız kardeşi ve bakirelik.

Bakirelik hala bir idol olarak duruyor önümüzde. Hala, gençlerimiz “eğlenilecek kız başka, evlenilecek kız başka” diyor. Kadın konusunda çok araştırmam / soruşturmam var: **Bakirelik konusu Kıbrıs’ta hala saydam bir alacakaranlıkta...** Ve kültürel belleğin arkasındaki tanım – egemen anlayış- bir kadın en büyük serveti olan bakireliğini, O’nun sahibi olacak “erkek” için saklamalı, ona dokundurmamalıdır. Yani... Yani o erkeğin mülküdür ve erkekle özdeşleşen “güç” ve “iktidarla” ilintilidir. Bu konuda, tüm haklar ve kararlar, onun sahibi olan erkeğe aittir.

Erkek, gezecek, tozacak, her türlü keyfi sürececek ama kızlar için hep “yasak” panosu varolacak. (Ben şu bu yorum ya da sonucu çıkarmaya çalışmıyorum, sadece ikiyüzlü bir ahlak ve bazı toplumsal gerçeklerimizin altını çiziyorum.

Osmanlı Padişah fermanına göre, kadının açık yerlerde, pazarlarda, eğlence yerlerinde açık yüzle dolaşması kesinlikle yasaktı. Kıbrıs da bir Osmanlı mülkü olduğuna göre bu yasaklar, burada da geçerliydi. Kadın, mecbur olmadıkça yaya dolaşmaz, kasabalarda gideceği yere garutsa ve arabalarla gider; bir yere erkeğiyle gide-

ceğinde, erkeğin sağ gerisinde, birkaç adım geriden giderdi... Ama, kırsal kesimde kadın çok daha rahattı. Davara gider, tarlada erkeğiyle birlikte çalışır ve ancak şehre indiğinde örtünürdü.

EVLENME

“Kıbrıs Türk kadınının yaşamında uzun süre sadece erkeğin sözü ve hegemonyası görülmüştür.” derken sözümüz havadan değildir. İşte bir örnek daha: Kadının “evlenmek” konusundaki durumu...

Bir kere -o dönemde- kadının evleneceği erkeği görmesi asla mümkün değildi. Bu, erkek için de söz konusu olmasına karşın, evlilikteki baskın rolleri düşündüğümüzde çok önemliydi. Evliliği konusunda kararı yine kızın babası, dedesi, ağabeyi vb. erkek yakınları verirdi. Arada getirip götüren ise kızın-oğlanın annesi yakın akrabalar ve bohçacı kadınlardı. Hatta çarşaf altında olduğu için tam belli olmadığından – özellikle de kasabalarda- kız, ailesi ile birlikte hamama davet edilir ve orada bir “bedensel kusuru” olup olmadığı tespit edilirdi. (Bu hamam olayını, bir kadının mahrem yerlerindeki izler, benler vb. yakınlarına tespit ettirilerek, “ben o kadınla yattım, hatta şurasında bir beni var” vb. söylentilerde bazı erkekler hovardalığını satmaya çalışırken, cinayetlere bile neden olabiliyordu.)

Böylece tespit edilen gelin adayının neredeyse hiç fikri sorulmadan, büyüklerince evlenme kararı verilir, anlı şanlı dünürçülükler yapılır, söz kesilir ve kararlaştırılan tarihte nikah kıyılırdı. Bu süreçte de kız ve oğlan birbirlerini asla görmezlerdi.

Nikaha Geline:

Kararlaştırılan günde, imam, yanında iki şahitle camiden gelir, bir odada, kapının arkasında oturan ve yanında akrabalarıyla iki şahidi bulunan gelin adayı kızın rızasını almak için kapının önüne gelerek, öncelikle, kızın yüzünü göremediğinden, yanındaki şahitlerine hitap ederken (üç defa) sorardı: “Cevap verecek olan vallahi de o mudur?” Ve “Vallahi de odur” yanıtını alınca da “A kızım, vekilin olayım, şu efendi şuyla nikahımı kıyayım mı?” diye üç defa sorardı. Üç defa sorulduğu halde kız, arsızlık olmasın diye, ilk ikisine cevap vermez, ancak üçüncüsünde “evet” yanıtını verirdi.

İmam yeniden kızın iki şahidine “Evet diyen vallahi

de o mudur?” sorusunu sorar, olumlu yanıtı alınca da nikahı kıyardı... (Ancak çok seyrek de olsa, kız “hayır istemiyorum” derse nikah kıyılmazdı. Ve yine çok seyrek de olsa kızın yerine, belki ondan daha az güzel ya da o dönemlerde büyük kızlardan önce daha küçükler evlenemediğinden... O kızlardan biri konabiliyordu şahitlerle bir anlaşmaya varılarak..)

Nikahtan sonra bir hafta süren düğün başlardı. Düğünde bir de “kuşatma” geleneği vardı. Baba üç defa, kırmızı, ibrişim bir kuşağı gelinin –kızının- beline bağlar ve çözerdi. Eğer kızın evlilikle herhangi bir huzursuzluğu, gönülsüzlüğü varsa “seni bağladığım gibi çözebilirim de kızım” demektir bu. Yani, “bu evliliği istemezsen konuş.” Baba, kıza takısını takar ve sonra kuşağı kızın annesine verir ki, eğer kızı kendinden – baba otoritesinden- utandıysa, korkup çekindiyse annesine açılabilir diye. Kız anası kuşatırken bir yandan da “Hayır devam seninin olsun kızım. Daş gibi ağır, guzucuk gibi yavaş al, gocana itaad ed” derdi. Çok seyrek olarak kız, “Anne istemiyorum” derse o düğün bozulurdu. Bu kırmızı kuşak, aynı zamanda kızlarının damada “bakire olarak” verildiğinin de bir sembolüydü...

Yenge – Kanlı Çarşaf:

Yenge, bir düğünün belli başlı elemanlarından biriydi. O güne dek cinsellik konusunda hiçbir şey söylenmeyen kızı gerdeğe hazırlar, ona ipuçları verir, yol gösterirdi. Bazı yörelerde erkek zifaf gecesi bir palazı bacaklarından ayırır, geline gözdağı verirdi. Böylece de gelin çok mutlu bir şekilde! hazırlanırdı kadınlığına... Ertesi sabah da çok önemliydi... Sabah sabah gerdek evinin önünde davul zurna çalmaya başlar, yenge kadın gelinin kanlı çarşafını bir müjde, bir zafer edasıyla – Davul zurna – eşliğinde aile büyüklerine gösterir bahşişini alırdı. Öğleye yakın güveyi dışarı çağırır, bacakları arasında kurban kesilir, kanı alınca sürülürdü... (Bir kanlı olay daha.) O sabah gelin ve damada hep sevgi ve muhabbet içinde olsunlar diye palaz yedirilirdi. Sonra bir hafta mübareki sürer, gelin gelinliğini sürdürür; ziyaretçiler “bakireliğinin” armağanı olarak ona yeni armağanlar verirler, gelinin sandığı ya da raflar üzerinde sergilenen çeyizinin en üzerinde sergilenen “kanlı çarşafını” onun bir namus işareti gibi takdirle izlerlerdi.

Bu bekaret testinden sonra en büyük beklenti baş-

lardı: **Oğlan çocuk...** Çünkü “erkek adamın erkek çocuğu olurdu... Erkek kadın erkek doğururdu” Hatta bunun yatırımı daha önceden yapılır, düğünde gelinin yorganları kaplanırken üzerlerinde bir erkek çocuk cirilenir, iğneye iplik takanın ve yorganı kaplayanların da başlarından tek nikah geçmiş olmasına dikkat edilirdi.

Bekarettten bu kadar söz ettikten sonra zifaf gecesi gelin “kız oğlan kız” değilse başına neler geldiğine bakalım: Evet, eğer zifaf gecesi **gelin “çürük” çıkarsa, yani “bakir” bulunmazsa, bekaretini deldirmişse!** çok acı bir sonuçla karşılaşır... Bazen ve gerçekten bu durum fiziksel bir olgunun sonucu olsa da, hemen “infaz” kararı verilir... Erkek odayı terkeder... sabah sabah da gelin eşeğe ters bindirilerek yüzü koyu renkli bir peştemalla örtülüp bütün yol arkasında teneke çalınarak, baba evinin kapısına gidilip, eşek kapıya bağlanır, kapıda bir çanak kurularak bu evliliğin bozulduğu ilan edilir, yanına da üç aylık nafakası konurdu... ki, her ne kadar da damat kendisiyle temas etmediyse de belki temas ettiği erkekten hamile kalmış olabilir... diye... Ama her halükarda o kadının masum olabileceği asla düşünülmezdi! (Hele de şimdilerde kızlık zarının dikildiği – diktirildiği düşünülüyöğünde!)

Bu, bir tür recmedilmektir!.. Çünkü baba evi çoğunlukla o kızı kabul etmez ve seçeneksiz kalan kız kötü yola düşerdi...

Dul kadına gelince:

Bu konuda, günümüze dek gelen, kültürümüzde yer etmiş atasözlerimizden birkaçına bakalım: “Köpek bile dul kadının kapısına siyer.” “Dul kadının ard eteği ön eteğine düşmandır...” “Dul, kan ayaklıdır O...” Köpeğe sormuşlar, “nereye gidersin?” diye. “Dul kadının başına işemeye” demiş. Bu konu, ülkemizde kadının giyim kuşamına kadar yansımıştı. Dul kadın parlak renkler giyemez, siyah ve kahverengi ile yetinmek zorundadır. Hatta bazı bölgelerde şalavarlara dikilen dantellerin bile dili ayrıydı... Genç kızların, yani evlilik namzetlerinin dantelleri güzel ama dardı. Evli kadının şalvarındaki danteli genişçe ve şatafatlı idi; ama dul kadının şalvarı dantelsizdi. Eğer dul kadın şalvarına dantel koyarsa yeniden evlenmek istiyor demektir ve bu çok ayıp sayılırdı. “Garı azdı anam!.. Gocasını yedi yetmedi, bir daha isder!” vb. Sözlerle aşığılanırdı.

Belli ki “ölümde dahi eşitlik yoktu!.. Karısı ölen erkek, hangi yaşta olursa olsun hemen evlenebilmesine karşın... gelin, ne kadar genç dul kalırsa kalsın bir daha asla evlenemezdi. Çok mecbur kalırsa -çocuklarının selameti bakımından- küçük kayınıyla evlenebilirdi, büyüğüyle değil. Bu da sırf bu da çocukların yabancılar elinde ezilmemesi içindi.

Kısır Kadın:

Evlilikte bir de “kısırlık” olgusu vardı kadının başında. Kısırlık bir suç sayılır, ama bu suç erkeğin değil de kadının başına sarılır, kadın hep “bereketsiz tarla” olarak anılır, aşağılanırdı. Bunun için de zavallı kadın başta büyücüler, üfürükçüler olmak üzere -çare diye- her kapıyı aşındırır, verilen her şeyi, hayatını tehlikeye atarak dener; Çoğu kez de bu durum bir sakatlık ya da ölüme neden olacak kadar sürerdi.! Benim köyüm ve öğretmen olduğum köylerde gördüğüm, yaşadığım, en azından engel olmaya çalışıp da -genelde- başaramadığım “kocakarı ilaçları”, gerçekten de çok ilkeldi: Ya ebelerin, ya da o yörenin ünlenmiş kocakarılarının çocuğu olmayan kadınlara -sözde okuyarak- hazırladığı ve “alttan koymak” için verilen çıkının içinde, mezdeki, şap, nane, eritilmiş karın yağı, şeker, karacocco ve bir sürü otlar vardı ki bunların yararları bir yana hijyenik şartlarda hazırlanmış olmamaları ve maddesel zararları da vardı. Bunların yanında daha az zararlı, zeytin yağı ile yağlanmak, verilen bazı otlarla tütsülenmek, kısırlığı akan kanıyla alıp götürülecek kurban kesmek, şehidalara mum yakmak, kutsal yerlere adaklar adamak, okunmuşlara muska yaptırmak, okunmuş su içmek gibi yöntemler de vardı.

Bunların yanında çok zor olan hamileliklerde çocuklarını düşürmemek için bir sürü batıl inanç ve yaptırımlara göğüs gererdi kadınlarımız. Bunlardan somut olarak çok kullanılan iki tanesini vereyim: Evlenen bir genç kıza “yenge” ve aile büyüklerinin verdiği nasihat: “Kocanla ilişkiden sonra sağ tarafına dönüp yat ki çocuğun erkek olsun” du. Bir de, hamile ya da yeni doğum yapmış bir kadın çocuk düşürmüş bir kadınla karşılaşılıp, hele de ona sarılıp asla öpüşmemesi gerekirdi... Çünkü ya çocuğunu ya da kendi canını yitireceğinden korkulurdu. (Ör. Annesinden yirmi iki günlük öksüz kalan babam hep “Allah layığını versin o Emine kadının, çocuk düşürdüğünü bile bile anneme sarılıp öptü ve beni öksüz

bıraktı.” diye iç çekerdi efkarlandığında...)

Çocuğun cinsiyeti:

Tabii bu cinsiyetin “erkek” olma olasılığıydı ağır basan ama genel anlamda olanlar da vardı: Bir kere, hamile kadının canı ne çekerse yemeliydi. Eğer bulup yiyemezse ve o özlemlerle bir yerini tutarsa çocuğunda o tuttuğu yerde özlediği şeyin lekesi çıkardı. O yüzden avucunu yalayarak “umduğun bu olsun” diyerek o sonuçtan kurtulmalıydı. Özellikle de köylerde hep tanık olduğum, hamile kadının, “aman çirkin kusurluya, bakmasın, hele ona gülüp alay etmesin. Ölü evine gitmesin, ölü suyunu atlamasın... aksine, güzel, akıllı insanlara, göğe ve aya baksın...” öğütleri...

Ve ne kadar ilginçtir ki, kadının aşermesine göre yapılan cinsiyet tahminlerinde : Ör. Kadın ekşiye aşeriyorsa, kalçaları genişleyip göğüsleri büyüyor, çirkinleşiyorsa, tembelleşiyorsa, gevezeleşmişse, üzeri örtülen makas ve bıçakta, makasın üzerine oturuyorsa, kağıda sarılmış iğneyi iplik takılan yerinden alıyorsa çocuk “kız” olacaktı... Tabii bunların tersi de erkek çocuğu gösteriyordu.

Çocuk düşürme:

Söz buraya gelmişken “çocuk düşürme” olayına da değinelim: Özellikle de çok çocuklu ve dar gelirli ailelerde, kadının yaşamını ciddi olarak tehdit eden, onu sakat bırakan ya da hayatına mal olan öyle ilkel yollarla yapılırdı ki bu çocuk düşürme olayı... Hala aklıma geldiğinde ürperirim.

Köylerde bu vakalarla ilgili duyduğum, tanık olduğum olaylara göre, hamileliği önlemek de yine ve tamamıyla kadının başına kalıyordu. Bu konuda en çok kullanılan usullerin başında - o zaman pratikten yetişme ebelerin tavsiyelerine göre, kadın ilişkiden hemen önce ve sonra altını (rahmini) sirke ile yıkardı. İlişkiden önce altına küçük sabun parçacıkları ya da ebenin verdiği ama ne olduğunu bilmediği haplardan koyar ya da merhemi sürerdi. Ama tüm bunlar hamile kalmasını önlemediyse o zaman çok daha sert önlemlere başvurulurdu. .. ki ben çoğunun yakın tanığı oldum: Rahmine kibrit çöpü, tavuk kanadı, hatta şiş sokmaya kadar gider ve sonuçta... rahmini deldiği anda, sadece doğacak çocuğunun değil kendi hayatının da sonunu getirirdi.

Bunlardan daha ehven müdahaleler ise şunlardı: Kar-

nına -özellikle de rahim bölgesine- ağır taşlarla vurmak – vurdurmak, çok yüksek yerlerden ansızın atlamak, çok ağır yükler kaldırmak... Hatta bazı köylerde, yatarak karnının üzerine koydurduğu değirmen taşında buğday öğütmek... Karanfil, maydanoz, gabbar ve diğer bazı otları kaynatıp içmek... Çok ağır ve pis kokuları içine çekmek ve yine bazı otları (sedef yaprağı, afyon vb.) kibrit başlarını, tütününü ezip alkolde bir gece bıraktıktan sonra, ya da kaynatıp bir pamukla sarmalayıp ince bir iple bağlayarak rahmin içine koymak...

Görüldüğü gibi kendi kendisinin yaşamıyla “Rus Ruleti” oynuyordu neredeyse kadınıımız... Üstelik kendinin seçmediği bir oyundu bu...

HİZMETÇİLİK... EVLATLIK... ORFANLIK...

Gerek cinsellik, gerekse Kıbrıs Türk Kadınının gerekleri konusunda olmazsa olmaz, yazılmazsa eksik kalır niteliğindeki bazı gerçekleri de görmezden gelemeyiz. Bunlara özet olarak değinmek gerekirse: Bugün bize ağır gelebilir ama o zamanlar Kıbrıs'ta “hizmetçilik” müessesesi vardı. Fakir kadınlar-kızlar, varlıklı ailelerin evinde hizmetçilik yapar, sabah gün doğumundan-batımına –cumartesi, Pazar da- esir gibi çalışır karşılığında ise çok az para alırlardı. Fakir, öksüz kızlar “orfano” olarak “evlatlık” verilirdi. O evlatlıklar bir nevi köleydi. Boğaz tokluğuna ve büyük bir baskı altında çalıştırılan genç kızlardı bunlar ki küçük yaştan alınıyor, hem evin işini yapıyor, hem çocuklarını büyütüyor, hem de –çoğu- evin beyi ve erkek çocukları için cinsel bir deneyim çeşnisi oluyorlardı. O süreçte, birkaç kuruş alan memur ailelerinde bile evlatlıklar vardı. Çünkü, bedava –yalnızca boğaz tokluğuna- çalıştırılıyorlardı. Çok sayıda helal süt emmiş aile bunları evlendirir, çeyiz verirken bazısı da çok insafsızca davranır, merdiven altında ya da bir bucakta yatırarak sıcak bir yatağı bile çok görürlerdi.

Bu olaylara – köy ve kasaba – her yerde rastlanırdı. Örneğin Dillirga bölgesinden her yıl ekim ve hasat mevsiminde aileler işçilik yapmak için Mesarya bölgesine göç ederler, yolda Lefke vb. bölgelerde kız çocuklarını varlıklı ailelerin yanında bırakırlar ama döndüklerinde bıraktıkları gibi bulamazlar ve onları alıp evlerine götürmedikleri için de bu kızlar fena yollara düşerlerdi. (Bizim dönemde bile ben böylesi kızların acı durumlarını

gözlemlemiştir çocukluğumda...)

Evet, o zamanın “çaresiz kadını” için yapabileceği mesleklerin başında hizmetçilik, genelev kadınlığı, kız çocukları için orfanlık ve evlatlık da vardı.

Zenci, Halayık, Lala:

Bir de yukarıda saydıklarım vardı... Ama, zenci ya da köle bulundurmak sadece Müslüman halkın hakkıydı. İngiliz Dönemi'ne kadar Ada'ya resmen ya da kaçak olarak getirilen köleler satılırdı Kıbrıs'ta. Bazıları da Hicaz'a gittiğinde oradan satın alıp getirirdi. Sahipleri bunları evlendirebilir, yaşlanınca da azat ederlerdi. (1941'de İngiliz bunu bir yasayla yasaklamıştı ama sahibinin sütüne bağlıydı her şey...)

Kız Satma:

Bizde “başlık parası” olayı hiç olmadı. Ama –en azında bir dönem- toplumda çok derin yaralar bırakan “Araplara kız satma” olayı yaşandı. Bilinen bir gerçektir ki, Kıbrıs'ın eski dönemlerden beri çevre Arap ülkeleriyle yakın ilişkisi vardı. Kıbrıs'ta Osmanlı idaresi dönemlerinde, bu ticari ilişkilerin yanısıra Araplarla kültürel ve sosyal ilişkiler de gelişti. Nitekim, Kıbrıs'a gelen Arap gemicileri, iş adamları ve zanaatkarlar burada Türk kadınlarıyla evleniyorlardı.

Kız satma işine gelince: İki Dünya Savaşı arasındaki dönem (1918 – 1938) ve akabinde bütün dünyayı saran “ekonomik kriz” sonucu, Kıbrıs Türk Toplumunu çok büyük bir yoksulluğun içine düşmüştü. Bu durum, Kıbrıs'la en çok ticari ve sosyal ilişkileri olan Arapların gözünden kaçmamış, iştahlarını kabartmış, ve Kıbrıs onlar için yalnızca eşek, katır gibi hayvanların satın alındığı bir yer olmaktan çıkarak... artık, beyaz tenli açık göz renkli fizik yapısı daha güzel kız ve kadınların satın alınabileceği bir yer haline dönüşmüştü... Sonuçta da, Filistin'den gelen ve kendilerini hep yüksek dereceli memur, tüccar, ve meslek sahibi olarak tanıtan Araplar aracı simsarlar vasıtasıyla (10-15) liraya -hayvan satın alır gibi- gencecik güzel kızlarımızı alıp giderlerdi. (Bu 10-15 Lira, 1930'larda hatta 40'larda önemli bir paraydı. 8-10 dönüm tarla alınabilirdi.)

Kız verildikten sonra çağrılan imam, nikahı kıyar ve Müftülükten alınan bir kağıtla kız alınıp götürülür ama daha gemideyken, entarisini giyiveren Arap damadın za-

vallı kızlarımızı götürdüğü cehennem, onların sonu demektir. Kimi ikinci, üçüncü eş, kimi evin hizmetçisi, kimi de fuhuş batağında pislik hastalık içinde Arap çöllerinde harap oluyorlardı. Ne aileleri onlardan ne de onlar ailelerinden bir daha hiçbir haber alamıyordu. (Bu yüz kırtarıcı durum ancak (1948-49) da Filistin'in Yahudiler tarafından işgali ve can derdine düşen Arapların göçmen durumuna düşmeleriyle, sona ermiştir.)

KADIN NAMUSTUR:

Toplumumuz kültüründe "namus" hep kadının boyuna asılmış... kadın ve namus özdeşleştirilmiştir. Bu o kadar doğal sayılmıştır ki -hala daha- üzerinde durulup sorgulanmamıştır, sorgulanmıyor... Oluşturduğumuz dil bile cinsiyet ayrımcılığına bağlı bir yöntemle oluşturulmuştur. Evet toplum ve dilbilimciler artık "dil ve cins" arasında kesin bir bağlantı olduğunu vurguluyorlar. İnsanlar dişi ve erkek olarak doğar ve toplumsallaşma sürecinde cinslerine uygun davranmayı öğrenirler. Toplumda, kadınlar ve erkeklere, kız ve erkek çocuklarına değişik davranılır; evde, okulda, işte, değişik deneyimlerden geçerler... Toplumda kendilerinden beklenenler de değişiktir.

Dil kullanımı da cinse bağlı davranışın bir yönünü oluşturur. Özellikle de kadın, dil aracılığıyla aşağılanır, önemsiz olduğu vurgulanır... Özetle dil, erkek egemen bir düzenin bir parçasıdır ve çoğu kez kadının üzerinde bir şiddet aracı olarak kullanılır. Kadını aşağılamak için kullanılan sözcüklerin sayısı, erkekler için kullanılanlardan çok daha fazladır. Tabii sözcükler, erkeklerden çok kadınların bedenlerine gönderme yapar. Bu iş dilbilgisine, sıfatlara, eylemlere, isimlere kadar girer. Ör: Kadın da erkek de bağırır ama yalnız kadınlar (cır cır) eder... İki de güler ama yalnız kadınlar kıkırdar, garı gibi sıtır. Kadın da erkek de konuşur ama yalnızca kadınlar "lak, lak eder" ya da (dedikodu) yapar.

Ve bazı atasözleri: "Onbeşindeki kız, ya er'de gerek ya da yerde." "Oğlan doğuran övünsün kız doğuran dövünsün..." "Kızını dövmezen dizini döver." "Kadın erkeğin şeytanıdır." "Dişi yalanmazsa erkek dolanmaz." "Eski kasnak elek oldu, orospular melek oldu..."

Ve bazı Deyimler: "Eksik etek, kaşık düşmanı, eli maşalı, elinin hamuruyla erkek işine karışma, saçın uzun

aklı kısa, kadınlar hamamına dönmek, orta malı, ortaya düşmek..."

Ve medya: Pompalanan onca imaj...

Bunlarla sayfalar dolar... ama verdiklerim yeterli değil mi?

VE AHLAK...

Evet ahlak... Orosular, zina, sadakat, genelev, ihanet, kapatma, metres, ensest ilişki, kadının seviciliği (sürtüklük), saphisme (bir hayvanla, özellikle köpekle ilişki), fahişe, sokak kadını, hayat kadını, o biçim kadın, genelev yosması... **Adı: Topluca Fuhuş.**

Kıbrıs'ta ilk kadın memurlar –Türk ve Rum kadınlar- hükümet dairelerine II. Dünya Savaşı'ndan sonra tek tük girmeye başladılar. Ancak, 1950'lerden sonradır ki kadınlar her işe girmeye başladı. Bunların olmadığı devirlerde kadının namusuyla çalışabileceği bir iş sahası pek yoktu. Eğer hali vakti yerinde olmayan bir kadını, bir işi yoksa, kocası terk ettiğinde, ya da öldüğünde bekleyen genelde fuhuş idi. O günlerde Lefkoşa'da "genelevler" çoktu. Bunların nedeni ise kadınların itildiği yazgı, fukaralığı... Evlatlık ve Orfanalıkların tecavüz edilenleri de... Bunları aileleri de kabul etmezdi ve gidebilecekleri tek yerin adresi belliydi... Çalışabilecekleri ne bir fabrika ne de bir atölye vardı. Viktorya Kız Mektebi'ni bitirmiş ya da bir yerde hizmetçi ya da hastanede nörs olmuşlarsa ne ala!

CİNSEL BİRER YARATIK...

Bu konuda bir evlilik uzmanının altını çizdiği çok yerinde bir notunu hiç unutmadım: "**Kadınları birer cinsel yaratık haline getirdik.** Kadının bugün bir erkeğin karısı ve çocuklarının anası olmasının dışında bir kimliği kalmadı..."

Eksik olmasın İslam Dini de bunu pompalamıştır... Ne kadar ilginçtir ki, İslam'dan önce sadece Türk kadını değil Arap kadını da çok daha özgürdü. Bu konuya açıklık getirecek birkaç örnek vereyim: Hz. Muhammed Veda Hutbesinde: "Kadınları hafifçe döverek cezalandırabilirsiniz" diyordu erkeklere. Ama peygamber, bazen daha da sertti: "Sizlere kadınlardan daha büyük bir talihsizlik bırakmadım!" diyebiliyordu. Dahası var: "Eğer birisinin diğerinin önünde eğilmesini buyurmam gerekseydi,

karıya kocasının önünde diz çökmesini buyururdum!”

Kuran-ı Kerim’in Bakara Suresi, 178. ayetinde öç almak için insanları sınıflandırır: “Hür ile hür insan, köle ile köle, kadın ile kadın.” Yani, Kuran’ın dilinde kadın, özgür insan ile kölenin dışında üçüncü bir sınıf oluşturur.

Nasıl olmasın ki, Bakara suresi 223. ayetine göre kadın, erkeklerin tarlasıdır: “kadınlarınız sizin tarlanızdır. O halde tarlanıza istediğiniz gibi gelin!..”

Tüm hesaplarda kadın, en fazla erkeğin yarısı kadar ediyor. Bakara suresinin 282. ayetine göre senet imzalamak için iki erkek gereklidir. Eğer iki erkek bulunmazsa, bir erkek iki kadın gereklidir. “Fakat iki erkek yerine dört kadının imzası ya da tanıklığı geçerli değildir...” (Dört kadın tanıklık için yeterli olmayabilir ama evlenmek için hiç de fazla değildir!)

“Bir erkek olarak başka olanaklarınız da vardır: Cariyelerinizle ilişki kurabilirsiniz. Onların evli bulunması buna engel değildir. (Nisa suresi, 24) (Boşanmada, mirasta, zinada, fuhuşta da aynı eşitsizlikler sürmektedir.)

Tabii cinsellik konusunda erkeklere biçilenler de var: Ör. Puştlar, bi sexueller, jigololar, transeksüeller, travestiler... Özetle tüm eşcinseller... (Burada bir parantez açarak kendi düşüncemi özetlemek gerekirse: Günümüzde dahi, tüm bu gayri insani kalımlardan temizlenmek için, öncelikle yasakları, suçlamaları, yargılamaları kafamızdan atmak gerekir: İkincisi de, kadına onca sıfatı yakıştırırken biraz durup düşünelim... ki, orospu, fahişe, gay vb. sıfatlarla tanımladıklarımız “beden zanaatkarıdır” “beyin orospusu” değil... Ama, toplumları çöküntüye götürenler beden orospuları değil, beyin orospularıdır.)

Yukarıda saydığım her olgu, Osmanlı Yönetimi’ndeki ülkemiz için de geçerliydi. Veraset, miras işlerinden tutun da her şey için...

Birkaç örnekle durumu biraz daha açalım... Ör. Osmanlı Devleti’nde ve İngiliz Yönetimi’nde, kadın ve erkekler için seçme ve seçilme, söz konusu bile değildi. **Seçimi olan Kavanin Meclisi’ne ise sadece erkekler katılabilirdi.** Muhtar ve aza seçiminde de durum aynıydı: Sadece erkeklerin seçilmesi söz konusuydu...

Bir diğer önemli gerçek de şu: Maalesef – özellikle de Osmanlı Döneminde- yapılan sayımlarda Osmanlı, evine bir yabancı sokup da karısı ve çocuklarını saydırtmıyor;

böylece de **kadınlar ve çocuklar nüfustan sayılmıyorlardı. Gerek Rum, Gerekse Türk kadını politik haklarına ancak 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti’nin kurulmasıyla kavuşabilmiştir.**

Bir başka ayrımcılıksa: O zamanın kadınlara biçilen mesleklerden biri olan öğretmenlikte de, kadın nikah olurkenden işten durdurulurdu. Daha sonra da bu işlem, muvazzaf kadrolardan geçici kadroya düşürülmeye dönmüştü... Bir örnek daha: 1974 hareketinin hemen akabinde, mali sıkıntılara çözüm olarak, her memura maaş olarak 30 lira verilmesi kararı alınırken kadın memurlara 15 lira verilme kararı alınmış ve uygulanmıştır.

Örnekler çoğaltılabilir ama ben bu bölümü de bir cümle ile kapatmak istiyorum: Kendine karşı uygulanan onca baskıya karşın kadınıymız yine de özünde olan üreticiliğini ısrarla, inatla sürdürerek var olmasını ve var etmesini bildi. Kendine biçilen öğretmenlik yanında –o da gayet kapalı, ve Kuran eğitimiyle sınırlı- ebelik, yoğurtçuluk, gelin onarıcılığı, dokumacılık, ipekçilik, bohçacılık, bez dokuma, örgü örme yanında, kırsal kesimde bağ, bahçe, ova işlerinde hep kadınlar vardı. Kadın olan neredeyse her evde tezgah sesi bir musiki gibi yayılırdı. Örtündükleri çarşaftan tutun da, toplum olarak giyilen kumaşların çoğu –alacadan- ipek kumaşlara kadar (ki ipek böceğini de kendileri besler, yünü de kendileri eğirir boyardı.) hep evlerde dokunurdu.

1902’de Viktorya İslam-İnas Sanayi Mektebi’nin açılması ve 1950’li yıllarda TC Hükümeti’nin Kıbrıs gençlerine sınavsız üniversiteye girme hakkı vermesiyle kadınıymız tam anlamıyla çağdaş adımlar atma hızını yoğunlaştırmıştır.

GÜNÜMÜZDE CİNSELLİK...

Uzmanlara göre cinsellik temel bir içgüdüdür ve doğarken beraberinde getirir insan. Sevecek, birlikte olacak ve üreyecek... Ama insanla, güzelce, karşısındakine sevgi, özen, ve eşitlik göstererek... Ama artık cinsellik pornoya döküleli dünyada her şey mübah. Bu konuda internetin önlenemez etkisi sadece tüm gençliği değil, her yaş erkek ve kadın grubunu etkilemekte. Medya, özellikle de magazin basını ve TV’ler artık her türlü örnek(leme)lerle tüm dünyayı olduğu gibi, ülkemizi de yoğun kısılcına almış durumda. Tutuculuk ve modern-

lik uçurumunda bocalıyor insanımız... Neredeyse her an uyarılmış vaziyette dolaşüyor çoğu kişi... Porno ve özel resimli CD'ler elden ele dolaşılıyor... Gittikçe daha da yayılan esrar, gece kulüpleri ve her tür kandan verilen teşvikle almış başını, gençlerimizle el ele gidiyor.

Oysa neydi... nedir... erkekle kadının ilişkisi?

İnsanla – insanın en doğal ilişkisi değil midir?

Bu konularda –hala bizim en büyük eksikliğimiz – böylesi gerçeklerimizin doğru dürüst tartışılmaması, örgün ve yaygın eğitimde yer almaması, derinine araştırmalar yapılmaması ... Bu toplumda gençler hala cinsellik eğitimini okulda ve ailede değil, arkadaşlarından ve her türlü “o tür” yayınlardan abartmalı olarak alıyor. Orgazm hala tartışılmıyor; kürtaj hala yok sayılıyor. Eşcinsellik / eşcinseller neredeyse “hayalet olgular” gibi! Ne haklarına ne de hukuklarına değiniliyor. Mantar gibi sürekli çoğalan dizi dizi gece kulüplerinin durumu, toplumumuza getirdiği negatif olgular ve oradaki dramlar hiç mi hiç farkındalık yaratmıyor. Kerhaneler, kârhaneler ve kumarhaneler bir yana, gecenin bir vaktinde araba arkalarında, tümünde değil ama bazı sözde kiraathanelerde, hisar altlarında park köşelerinde ve تنها sokak aralarında yapılanlardan hiçbirimizin ne haberi ne de sorumluluğu var!!! Oysa ibre gençlerimizi de geçip çocuklarımıza dayandı.

Bu konuda neredeyse hiçbir şeyin “doğal” kalmadı!..

Oysa diyorlar ki kimi uzmanlar:

“İnsanda cinselliğin gelişimi, yaygın bir biçimde biniği gibi ergenlikle birlikte başlamaz. Çok daha önce-leri, çocuğun kendi gövdesi ile tanışmaya başladığı günler, bu sürecin de başlangıcıdır. Ve eğer “ahlakçılık” ağır basmaz da gelişime kert vurulmazsa, insan bu süreç içinde cinsel uyarılmaları yaşamaya başladığı anda bunun sonuçlarını doğal bulur ve bunlar ona anlatılır, aydınlanırsa eğer, sağlıklı cinsel davranışları olur... (Ama kimin umurunda! “şşşt, çok ayıp!!!” yasaklar ve ahlak yaşıyor ya!)

GELELİM CİNAYETLERE

Bu konuyu gerek kadınlara karşı, gerekse kadınlar tarafından işlenen cinayetlerle ilgili yaptığım araştırmalar ve Altay Sayıl'ın çok geniş çaplı araştırmalarının verileri ışığında işleyeceğim... Ve ilk yazacağım cümle de:

“Kıbrıs'ta destanlaşmış, yıllardan beri söylenen cinayet kurbanı kadınlar var. Bunların en başta gelenleri: Halit Arap'ın öldürdüğü sevgilisi **Gülsüm Hanım 1923**, Dr. Behiç'in kıskançlık yüzünden öldürdüğü karısı **Fatmanım 1924**, yine arkadaşlığını reddettiği bir erkek tarafından öldürülen güzel **artist Süreyya 1938**... Ulaşılabilen en eski gazete kütüphanelerine göre 1920'li – 30'lu yıllardan bu yana işlenen cinayetlerde Kıbrıs'ta – Türk ve Rumlar arasında- her yıl (3-5) tane de kadın öldürülmüştür. Acımasızca av tüfeği, bıçak, kama ya da boğazları sıkılarak öldürülen bu kadınlara karşı işlenen cinayetlerin nedeni, soygun ve intikam dışında kıskançlık, şahsi nedenler, yanlış bilgi alma, aşk, terketme-terkedilme, psikolojik nedenler, namus, aile çıkmazı ve ekonomikti.

Ve ne kadar acıdır ki bu kadınlar, eşleri, babaları, anneleri, kardeşleri, çocukları, yakın akrabaları, sevgilileri ve “başkaları” tarafında yaş farkı gözetilmeksizin, acımasızca öldürülmüşlerdir. Tüm bunlara ek olarak bir de bazı kadınların da eşleri ve sevgililerini öldürdükleri görülür. Bir de, kadın evlidir, dost tutar, dostuna kocasını öldürtür durumu da vardır. Ve asılan kadın da vardır...

Bu konularda hem Türk hem de Rum örnekleri var.

Tümünü değil ama tipik birkaç örnek vermek gerekirse: 1958 yılında Limasol'da Dimitros isimli baba, uyuyan **Evi isimli 17 yaşındaki kızını** -keser ile parçalayarak- hiç itiraf etmediği bir nedenden dolayı öldürür. 1974 yılında Aytotoro köyünde **Zeliha Hüseyin Konidas** isimli (kör) bir kız, kendisiyle zorla ilişkiye giren kardeşini konu komşu ve polise bildirdiği için, cezasını çekip çıkan erkek kardeşi tarafından yeniden ve zorla tecavüze uğrar sonra da başı topuzla ezilerek öldürülür. (Bu tür olaylar maalesef yaygındı... ve bazıları gencecik kızların intiharına neden oluyordu...)

Kadınların işledikleri cinayetleriyle ilgili de iki örnek verelim: Limasol kazasına bağlı Spitali köyünde **Edika Kostantinu**, aralarında çıkan şiddetli bir tartışma sonucu kocası **Kosta Spano**'yu ağaç kesme nacağı ile parçalayarak öldürmüştür. 1987 yılında Taşkent yakınında Selvili Kuru yöresinde taksi şoförü **Kubilay Üntaş**, bir aşk ilişkisi yaşadığı **Kezban Çelikant** tarafından beş kurşunla vurularak öldürülmüştür. (Kendi öz ana babasını çocuklarını öldüren anneler de var. Ve bunların altında o

kadar acı nedenler var ki!)

AİLE İÇİ ŞİDDET ... CİNSEL TACİZ...

TECAVÜZ...

İstedim ki bu yazıyı kadının –neredeyse ezelden-ebede- en büyük kabusu olan “**Aile İçi Şiddet**” ve “**Cinsel Taciz**”le bitireyim. Maalesef ülkemizde kadınlar çok büyük oranda hem aile içi şiddet hem de şiddetin en kötüsü olan “cinsel taciz”e uğramakta...

Bu ise Ataerkil toplumda / Erkek egemen kültürlerde cinsiyet eşitsizliğinin kadını bir alt kültürde, onun bedenini ise “**bir üretim aracı / bir zevk aracı**” olarak görüp... Onun üzerinde egemenlik ve güç kurma, bir tür iktidar olma... Kendinde o hakkı görme durumudur... Çünkü, toplumsal cinsiyet rolleri tarih içinde hep kadının aleyhine bir eşitsizlik olarak sürmüş ve kadının, tarih boyunca ekonomik, kültürel, toplumsal ve sosyal yaşamında hep ikincil konumda kalmıştır.

Bu konuda, yazılacak,altı çizilecek o kadar çok şey var ki! Yine özetleyelim:

Bu Adada, bu coğrafya parçası üzerinde kadına şiddet ve tecavüz her zaman uygulanmıştır, uygulanmaktadır da. Bu şiddetten, kadınlarımızın yanısıra, çocuklar, yaşlılar, güçsüzler ve sakatlar da nasiplerini almaktadırlar. Toplumumuzda yaygın inanışın aksine şiddet yalnızca dayak atmak değil, fiziksel şiddetin yanında duygusal, cinsel, ekonomik ve psikolojik şiddet türleri de yaşanıyor... ve bunları uygulayanların ne tahsille ne de statüyle pek bir ilgisi de yoktur. Ve maalesef ülkemizde hiçbir kadın şiddetten tam anlamıyla korunmuş değildir. Var olan “**Kadın Birimi**” nin dahi kaldırdığı ülkemizde ne bir “**Sığınma Evi**” miz ne de bir “**Alo Şiddet**” hattımız vardır.

Kadınlar, bakmakla yükümlü oldukları çocuklarıyla birlikte sivil nüfusun önemli bir parçası... yani, askeri güçlerin başlıca hedefi... Savaş sırasında tecavüz ve cinsel şiddetle yüz yüze geliyor... savaşın neden olduğu yoksulluğun ve yol açtığı göçün de kurbanı oluyorlar... ama savaş kararlarını onlar almıyor... Ne de silah tüccarlarının kârını... Onlar sadece çocuklarıyla birlikte savaşın diyetini ödüyorlar.

Ve ne kadar acıdır ki, bu toprağın her iki toplumun kadını da en utanç verici şiddeti; “Bir savaş aracı olarak

tecavüzü” de yaşamıştır... ki bundan çocuklar da payını almıştır. Savaşta şiddet ve tecavüz her ne kadar da tüm kültürlerde yaşanan global bir olaya da... bu bizde yapılanın yüzünü aklamıyor ve her iki toplumda da “cinsiyet eşitsizliğinin” bir göstergesi bir utanç tablosu gibi duruyor...

Ne kadar acıdır ki genelde savaşlarda özelden bizim yaşadığımız toplumlararası çatışmalarda, kadının bedeni bir “savaş ganimeti” olarak görülüyor... ve o düşman ganimetine zarar vermek için / o düşman toplumu cezalandırmak için bir araç olarak görülüyorlar o kadın bedenini ve ona tecavüzü... Aşağılamak, yakıp yıkmak, yok etmek... çünkü o bedenler düşman erkeklerine ait... Ve bunu bir zafer dürtüsüyle “seyircileri önünde” de yapıyorlar... Bir tür güç gösterisi, egemen olma, üstün olma histerisi... Ve maalesef bunlar bugüne kadar hiç gündeme getirilmemiş tartışılmamış, hesabı sorulmamıştır... Ne de bunların sonucunda yaşanan ölümler, intiharlar, utanç hamilelikleri ve yok olan onca insani değer...

DURUM UYAVAŞ DA OLSA DEĞİŞİYOR

Ne ki, her iki toplumda da durum –özellikle son dönemde- değişmeye başladı. (Bunda basının gerçekten de çok büyük bir rolü vardır.) Neredeyse aynı paralel süreçte ve aynı mealde yaşanan iki tecavüz olayı her iki toplumda da bunca yılın suskunluğunda bir bomba etkisi yarattı. Rum toplumunda bir üvey babanın üvey kızına uzun süreli bir cinsel tecavüzü sürdürdüğü konusu medya aracılığıyla topluma yansınca kıyametler koptu. Yine aynı şekilde bizde de (14) yaşındaki bir kız çocuğuna iki genç tarafından kaçırılarak tecavüz edilmesinin -alışılanın aksine- susulup saklanma yerine ailesi tarafından konunun kamuoyuna ve adalete intikal ettirilmesi, medyanın da yardımıyla büyük bir infial ve sorgulama başlattı toplumumuzda.

Bu bağlamda Psikiyatrist **Dr. Mehmet Çakıcı**’nın ekibiyle bu konularda yaptığı bilimsel çalışmaların sonuçlarından birkaç veriyi de gerçeklerimizi aksettirmesi bakımından yararlı görüyorum. Bu araştırmanın sonucuna göre:

Kıbrıs genelinde aile, eş veya yabancı biri tarafından kadının maruz kaldığı psikolojik istismar (% 86.3),

fiziksel istismar (%74.7) ve cinsel istismar (%29.6). yani, 100 kadından 30'u cinsel istismara maruz kalıyor. Ama bu kadınlar polise hastaneye gitmiyor. Yani kol kırılıyor ama yen içinde kalıyor...

Yen içinde kalıyor, kırık ve acı içinde... (Daha da acısı kadın da dahil, kimse bu istismarı sorgulamıyor. "O kadın bunu hak etmişti" "Bakalım, ne yaptı ki..." "Aile içinde her şey olur" "Kocandır, sever de döver de..." (Bu örnekleri görerek, yaşayarak, büyüyen erkek çocuklarının da aynı kültürü sürdürmelerine şaşmamak gerek.) Ve Dr. Çakıcı'ya göre bizde "ensest ilişkiler" de var.

Bir araştırma da Rum tarafından.:

17-11-2006 tarihli basın, Rum tarafındaki çok geniş çaplı bir araştırmayı yansıtıyordu: Öğrencilerin seksüel ilişğine ilişkin, **Rum Gençlik Örgütü'**nce yapılan bu araştırmaya göre: Her (4) Rum gencinden biri seksüel ilişki yaşadı. Bunların ezici çoğunluğu da bu deneyimi daha (16) yaşına gelmeden yaşadı. İlişki yaşayan çocukların %12'si istenmeyen hamilelik sorunlarıyla karşılaştı. Bunların %52'si (16) ve altındaki yaşlarında kürtaj oldular. Araştırmada sorulan, "Karşı cinsle ne sıklıkla ilişkiniz oluyor / oldu?" sorusuna, öğrencilerin (%29.1)i düzenli periyotta... (%29.8)i duruma göre... (%16.7) si geçmişte yalnız bir veya daha fazla defa... (%9.5)i "hiçbir zaman" şeklinde yanıt verdi. Gazeteler, seksüel ilişki yaşayan öğrencilerin (%9.5)inin homoseksüel ilişkiler yaşadıklarını ortaya koyarken... daha çok kız öğrencilerin hemcinsleriyle cinsel ilişki kurduklarını... kızların (%14.5)i karşı cinsle hiç cinsel ilişki yaşamadığını söylerken, erkeklerde bu oran (%7.3) olarak belirleniyor. Cinsel ilişki yaşadığını söyleyen öğrencilerin üçte birinin (kızlarda %33.3) erkeklerde (%37.4), geçmişte en az bir kere kendi cinslerinde olan kişilerle cinsel ilişkide bulduklarını söylediler. Bu da, araştırılan öğrencilerin tamamının (%10.5)ine denk geliyor. (Evet Rumlarda durum bu... ya bizde?.. Bizim böyle sorunlarımız yok!!! Çünkü biz gerçeklerden kaçarak, onları yok sayıyoruz!)

Ama artık daha çok saklamaya, ve saklanmaya olanak yok... Toplumumuzda gerçekten cinsellik alanında boğucu ve tümüyle ikiyüzlü bir ahlaka dayalı bir zihniyet var. Ve bugüne kadar bunun bedelini hep kadınlar ödüyor.

Eğer toplumu radikal bir pencereden eleştiriyorsanız

-ki öyle yapılması gerekiyor- sadece ekonomik yapıyla yetinmeyip, en temel insan ilişkilerinden biri olan kadın-erkek ilişkisini de -cinsellik de dahil- her yönden radikal bir şekilde sorgulamamız gerekiyor. Yani cinselliği doğal bir gereksinim, bir zevk ve sevgi alışverişi olarak algılamak yerine... geleneksel yapıdaki, sadece erkeklerin iktidarını tartmaya yarayan... alıp satılan bir şeyler elde etme karşılığında "verilen" bir şey olma durumundan kurtarmak... yani, o erkek egemen yapıyı çatırdatıp insancıl, sağlıklı ve eşit ilişkiyi kurmak.

Bu konuda ben, yakın vadede soruna hemen kökten bir çözüm göremiyorum...

Ama, umut etmek neredeyse biyolojik bir fonksiyon... Yani, yaşama bağlanmakla, yaşam sevgisiyle, bağlantılı... Ve ben bu konuda da umudumu sürdürüyorum...

XXV. Halkbilimi Sempozyumu Bildirisi

Kıbrıs Folklorunda Cinsellikle İlgili Büyüler (Soğukluk, Dağınıklık Ve Muhabbet Büyüleri)

Tuncer BAĞIŞKAN*

GİRİŞ

Kıbrıs'ın yakın geçmişinde çiftleri birbirlerinden soğutmak, birbirlerinden uzaklaştırmak, evdeki dirlik düzeni bozmak, çiftleri birbirlerinden ayırmak suretiyle yuvalarını yıkmak, bir kızın kısmetini bağlamak, evli bir erkeğe sahip olmak, erkeklerin zekerlerini bağlamak suretiyle cinsel isteklerini yok etmek ve birinin mahvolmasını veya ölmesini sağlamak amacıyla “**Soğukluk Büyüsü**”, “**Dağınıklık Büyüsü**”, “**Mıhlama Büyüsü**” ve “**Bağlama Büyüsü**” adlarıyla anılan kara büyüler yapıldı. Bunun yanı sıra, çiftler arasında muhabbeti artırmak, evde bozulan dirlik düzeni yeniden kurmak, birbirlerini sevmeyen iki kişinin birbirlerini sevmelerini sağlamak, evde kalmış kızlara koca bulmak ve çiftleri kavuşturmak amacıyla okumuş kadınlara “**Muhabbet Büyüleri**” de yaptırılırdı. İnsanların yararı ile mutluluğunu gözeten muhabbet büyülerinin yapılması toplum katında sevap sayıldığından, tüm okumuşlar Muhabbet Büyüsü yaparlardı. Yine de bu büyüler bir taraftan bazı kişilerin yararını, bazı kişilerin ise zararını öngörmesi itibarıyla “Kara Büyü” ile “Muhabbet Büyüleri”ni çoğu zaman birbirlerinden ayırmak mümkün görülmemektedir.

Araştırma sonuçlarıma göre, erkeklerin büyülere inanmadıkları, kadınların büyük bir bölümünün ise büyüye ilgi duyup büyü yaptıkları veya bir okumuşa yaptırdıkları anlaşılmaktadır. Kadınların, kendilerinden ayrılmak üzere olan eşlerine büyü yapmalarının sosyal bir boyutu vardı. Eşlerinden ayrılan kadınların başka erkekler tarafından sürekli taciz edileceklerine ve en sonunda “ortanın kadını” olacaklarına şüphe yoktu. Bu

nedenle çoğu kadınlar, dul kalmamak için eşleriyle barışmak ve/veya eşlerinin eve geri dönmelerini sağlamak için büyü yapmanın son çare olduğuna inanırlardı.

Bazı okumuşlar, yuva bozmayı veya aile içinde soğukluk yaratmak suretiyle yuva yıkmayı amaçlayan büyüleri yapmaktan çekinirlerdi. Hatta ellerindeki güçlü olduklarına inandıkları büyü kitaplarının kendilerinden sonra kötü kişilerin ellerine geçmemesi için, ya dürüst olduğundan emin oldukları kişileri eğittikten sonra bu kitapları onlara verirler, ya da bu kitapların ölümünden sonra basılmayan bir yere veya özellikle de bir ağacın köküne gömülmesini vasiyet ederlerdi.¹ Bunun bir başka nedeniyse, tanrının, hayattayken insanlara kötülük yapan bu gibi kişileri yaptıkları kötülük oranında cezalandıracağı inancından kaynaklanmaktaydı.²(K.K. 44)

Kara büyü yapmasını okumuşlardan talep edenlerin çoğunluğu eşlerini başka bir kadına kaptıran ve bu nedenle de intikam peşinde olan kadınlardı. Para karşılığında büyü yapanlar genellikle yaşlı veya dul olan okumuş kadınlardı. Muhabbet büyülerine olumlu bakılmasına karşın, bir kişinin maddi ve manevi olarak mahvolmasını amaçlayan kara büyülere iyi nazarla bakılmaz ve sırası geldiğinde bu gibi büyüleri yapan büyücülere zarar verilmekten kaçınılmazdı. Nitekim araştırmalarımız sırasında kara büyü yapmak veya yaptırmak amacıyla gece yarısından sonra toprak almak için Evdim (K.K. 94), Lefkoşa, (K.K. 10) Lefke, (K.K. 22) Galatya, (K.K. 120, 139) Kaleburnu, (K.K.121), Kırmı, (K.K. 275) İstavrogonno, (K.K. 222) Luricina (K.K.3) ve Girne (K.K. 23) mezarlıklarına çırıl çıplak giden bazı kadınların erkekler tarafından yakalandıkları, orada ırzlarına geçilmek suretiyle cezalandırıldıkları, oturdukları yerleşim

*Arkeolog, Araştırmacı Yazar.

birimlerinde rezil edildikleri ve bu kişilerin o günden sonra kara büyü yapmaktan vazgeçip tövbe kar oldukları bulgularına rastlanılmıştır.³

Büyülerle ilgili olarak görüşme imkanı bulabildiğim ve bu konuda bilgi sahibi olan sınırlı kaynak kişilerden derlediğim bilgilerle, Kıbrıs'taki büyülerin mahiyetine ilişkin bir temel oluşturmam mümkün olabilmıştır. Ancak yine de büyülere ilişkin tüm bilgileri sağladığım iddiasında değilim. Bunun nedeni ise, büyü olgusunun dini ve sosyal yönden tabu sayılması ve büyüün yapan ile yaptırın arasında bir sır olarak kalmasına ayrı bir özen gösterilmesidir. Büyüler konusunda eğer bazı malzemeler sağlayabilmişsek, bunu da özel derleyicileri devreye sokmakla başarabildiğimi söyleyebilirim.

Yapılan bir büyüün tutup tutmaması veya yapılan kişiyi etkileyip etkilememesi o kişinin büyüye inanıp inanmamasına bağlıydı. Büyüye inanmayanlara ne kadar güçlü büyü yapılırsa yapılsın, bu kişilere yapılan büyülerin etki etmeyeceği varsayılırdı. (K.K.9) Ancak büyüye inanlar kendilerine yapılan büyülerin etkisine girerlerdi. Yakın geçmişimizde çaresizlik, dul kalma korkusu, cehalet ve batıl inançların hakim olduğu çoğu bölgelerimizde, her türlü kötülüğün büyüler ile kötü ruhlardan kaynaklandığına inanılırdı. Yine de, beş vakit namazını kılan gün görmüş yaşlı bir ninenin büyü ile büyücülere ilişkin görüşlerini de sizlerle paylaşmak istiyorum : *“Eskiden öyle hocalar vardı ki okumakla gönü yürütürlerdi. Ama şimdi nerede o hocalar. Hepsi para dümeni. Şimdi bir çok kadın yürürken ayağına taş değse, cinciye gideyim diye tutturur. Cinci büyücü biziz evladım biz. Kendi pisini yeyen büyücüler,⁴ birinci sınıf büyücü olup çıktılar. Bir hayle laf söylerler, sonra da ‘sana söylediklerimden işine geleni alıp cebine koy, işine gelmeyenleri burada bırak’ derler. Bizimkiler da buna inanırlar. Zaman değişti evladım zaman. Eskiden analarımız besmeleyle yatağa girerlerdi, şimdiki para almadan yatağa girmezler”*

Bunun yanı sıra, kadınlarımızın geneline haksızlık yapmamak için, büyüler ile büyücülere inanmayan kadınlarımızın bulunduğunu da belirtmek isterim. Bu gibi kadınların savundukları görüşler ise şöyleydi:

(a) “Kadınlar bir çift tatlı sözle kocalarını evlerine

bağladıkları gibi, bir çift acı sözle de onları evlerinden uzaklaştırabilirler. Bu eğer büyü ise ben de büyücüyüm demektir”

(b) “Bir fit, bin büyüden beterdir”(K.K. 102)

Kıbrıs genelinde Salı günü uğursuz sayıldığından kötülük amacıyla yapılacak kara büyüler Salı günleri yapılırdı. (KK. 9) Bazı büyücüler, kendilerine büyü yapmak için başvuruda bulunulduğunda, elbiselerini ters giyip yapacakları işlemlere koyulurlardı.(KK 94, 120) Büyücü, kendisine başvuran kişiye kitap açar veya “Davetiyesine oturmak”⁵ suretiyle o kişinin sorunlarının çözümlenmesine yardımcı olurdu. “Keskin” olarak tanımlanan büyücülerin “Hüddam” adı verilen bir cininin oluşuna inanılırdı.⁶(KK 68) Büyücüler, büyü yapacakları kişinin veya o kişinin uzvunun yerine koydukları bir cismin üzerine büyü yapmakta ve bu cisme yaptıkları işlemlerin, o kişiye de aynen yapılmış olacağı varsayılmaktadır. Örneğin, bir kirşe düğüm atılması halinde, büyü yapılan erkeğin erkeklik uzvunun düğümlemiş olacağına, dolayısıyla da o erkeğin seks hayatının sona ermiş olacağına inanılırdı.

Kendilerine büyü yapıldığına inanan kadınlar bir okumuşa başvurarak kendilerine yapılan büyüün etkisizleştirilmesini talep ederlerdi. Bir yığın inanç ve uygulamaları içeren büyü bozma yöntemleri üzerinde geçtiğimiz yıllarda yaptığımız araştırmaların sonuçları Halkbilimi dergisinde yayınlandığından, bu yazımızda bunun yinelenmesinin her hangi bir yarar sağlamayacağı inancındayız. Konuya ilgi duyan araştırmacılarımızın bu yayından yararlanmalarının daha yararlı olacağı görüşündeyiz.⁷

Böylesi bir giriş yaptıktan sonra şimdi de Kıbrıs'ta yapılan Kara Büyüler ile Muhabbet Büyülerinin detaylı uygulamalarını anlatabiliriz.

KARA BÜYÜLER (SOĞUKLUK VE DAĞINIKLIK BÜYÜLERİ)

1.1 MEZAR TOPRAĞI, CESET, TAPUT VE KİLİSE TOPRAĞIYLA YAPILAN BÜYÜLER

Bu büyüün yapılabilmesi için, Salı gecesi, Salı günü

ölen birinin mezarından toprak alınması esastı. Bu şekilde büyü yapılmasının nedeni, Salı gününün uğrusuzluğunu taşıyarak ölen kişinin bu dünyaya bir daha gelmemek üzere öteki dünyaya gittiği gibi, büyü yapılan kişinin de sevdiği kişiden soğuyup sonsuza kadar ondan ayrılmasına veya ondan ayrı kalmasına yorumlanmaktadır.⁸

Soğukluk veya Dağınıklık büyüsu yapmak için mezarlığa gidilmesi, toprak alınması ve eve veya büyüciye götürülüp bu toprakla büyü yapılması aşağıdaki esaslara göre yapılırdı:

(a) MEZAR TOPRAĞIYLA YAPILAN BÜYÜLER

Bir kişiye mezar toprağıyla büyü yapılmasına karar verilince, ya büyüyu yaptıracak olan veya bir büyüciünün Salı günün gecesi saat 12'den sonra mezarlığa giderdi.⁹ (K.K 9, 23, 73, 120, 172, 233, 275) Bazı yerleşim birimlerinde ise ölü toprağı alınacak mezarlara, ölünün gömüldüğü günden sonra gelen ilk Salı gecesi gidilirdi.(KK 172) Öncelikle bu kişi veya kişiler, gece saat 12'de giyinmiş olarak bir camiye giderler ve caminin poyraza bakan yanında anadan doğma soyunurlardı.(KK 139) Sonra tanınmamak için başlarına maske görevi gören kamış bir sepet giyerler(K.K 120) veya saçlarını "Cazlı Garısı" gibi dağıtırlardı.(KK 275) Büyü yapmak amacıyla soyunan kadınların, soyundukları andan itibaren tekrar giyinecekleri ana kadar geçen süre içinde hiç konuşmamaları gerekirdi. (KK 139)

Bu süre içinde konuşmaları halinde yapılacak büyüciünün geçersiz olacağına inanılırdı. Soyunan bu kadınlar uzun bir kamış üzerine at gibi binerlerdi. Bazen kamışın ucuna ve bazen ise büyüci kendi ağzına yanmış bir mum kordu.(KK 59, 139, 233) Mezarlığa varmadan önce mahalledeki yedi evin kapısının çalınması (KK 120) veya 7 mahallenin bu şekilde kamışla dolaşılması gerekirdi.(KK 119) Dolaşma sırasında veya mezarlığa varana kadar o kişinin at gibi kişnerdi.(KK 139, 233) Önce o yerleşim birimindeki en eski mezarlığa gidilip mezarlığın etrafında üç kez dönülür, sonra da toprak alınacak yeni mezarlığa gidilip bunun da etrafında üç kez dönülürdü.(KK 139) Sonra mezarlık dışından olmak kaydıyla :”bunu mevta için aldım” diyerek bir avuç toprak alınır. Daha

sonra toprak alınacak mezara ulaşılırdı.(K.K. 9) Mezarın başına gidilince, mezarlığın dışından alınan toprak mezarın üzerine konur, onun yerine ise mezardan bir avuç toprak alınır.(KK 134) Toprak alınırken : “Toprağını aldım, toprağıımı verdim. Üstümde hakkın kalmasın” denirdi.(KK 9) Bazı yerleşim birimlerinde mezarın başına gelindiği zaman üç kez pahlı çağrılarak mezarın üzerine arka üstü düşülür ve o şekilde mezardan bir avuç toprak alınır. Bu hareket üç kez tekrarlanır ve mezardan üç avuç toprak alınmış olurdu.(KK 275) Bu toprak bir çaputa bağlanırdı. Bir elinde bu çaput ve diğer elinde içinde pamuk ile su olan bir şişeye birlikte camideki soyunulan yere dönülür (K.K.120) ve elbiseler giyilmeden önce caminin etrafında üç kez dönülürdü.(KK 139) Elbiseler giyildikten sonra eve dönülürdü. Eğer mezarlık toprağı alan iki kişi ise, elbiselerini giydikten sonra birbirleriyle konuşabilirlerdi. Eğer toprağı alan kişi veya kişiler bir okumuş değıllerse, aldıkları toprağı bir okumuşa götürürlerdi.¹ Okumuş kişi önce elbiselerini ters giyer(K.K. 94) ve toprağın üzerine peygamberin bir hadisinde yer alan İZA ZULSİLETİL ARZ Suresini (ZULZİLET DUASI – ZULZAL SURESİ) ters olarak 7 kez okurdu.(K.K. 9,73) Dua her okunuştan sonra toprağın üzerine üflenir ve “GAVOLE” demek suretiyle pahlı çağrılırdı.(K.K. 9, 73) Bu şekilde pahlı çağrılmasıyla şeytanların oraya toplandığına inanılırdı. Bu toprak büyü yapılacak kişinin adına evine atılır (K.K. 9, 73) veya mezarlığa götürülen suyla karıştırılıp o kişiye içirilir(K.K. 120) veya bu topraktan bir kaşık kadar o kişinin su testisine konurdu.(K.K. 139)

(b) CESETLE YAPILAN MUM BÜYÜSÜ

Bir evdeki dirlik, düzen ve huzuru bozmayı amaçlayan bir büyü şeklidir.(K.K. 3) Bu tür bir büyü için Luricina'daki mezarlığa gidip de orada yakalanan biri gen, diğeri ise yaşlı iki kadının öyküsü bilgime getirilmiştir. Bu kadınların mezarlıkta yakalandıktan sonra mücahitler tarafından bir gece süreyle cezalandırıldıkları, köyde rezil edildikleri ve bu nedenle de o günden sonra bir daha bu şekilde büyü yapmadıkları halen anlatılmaktadır.

Cesetle yapılan mum büyüsiünün yapılış yöntemine harfiyen uyulmaması halinde, yapılan büyüciünün etkisiz

olacağına inanıldığından bu büyüün dul kadınlar tarafından yapılması gerekmekteydi. Bu büyüü yapacak olan kadınlar, Salı günü ölen bir kişinin defnedilmesini beklerlerdi. Ölünün defnedildiği günün gecesi anadan doğma soyunurlar, saçlarını “Cazzı Garısı” gibi dağıtır ve bir ellerinde bıçak olduğu halde uzun bir kamışa binip at gibi kişneyerek mezarlığa giderlerdi. Mezarlığa gidiş yolu üzerinde eğer birini görürlerse, o kişiye kesinlikle konuşmazlardı. Mezarlığa gelince önce bela verip pahıl çağırırlar ve mezarlığın etrafında dokuz kez dönerlerdi. Son dönüş tamamlanınca o gün gömülen kişinin mezarının sağ tarafına (ölünün gömüldüğü tarafa) çökerek mezarı elleriyle kazmaya başlarlardı. Bir kişiyi sığabilecek genişlikte bir delik açılınca mezara girip ölünün sol budunu keserlerdi. Bu butla birlikte mezarlığın etrafında pahıl çağırarak üç defa dönerlerdi. Üçüncü turdan sonra mezarlıktaki en eski mezarın üzerine ölünün dudunu atarlar ve mezar üzerinde döndürerek toprakla bulanmasını sağlarlardı. Mezarlıktan ölü buduyla birlikte biraz toprak da alınarak ve yine bela verilerek evlerine dönerlerdi. Bu but parçalanarak kazanda kaynamakta olan arı mumunun içine atılırdı. Bu karışım dualar okunarak, beddualar verilerek ve pahıl çağırılarak tahta bir kaşıkla karıştırılırdı. Bu karışımdan dua okunarak büyü yapılacak kişinin adına bir mum yapılırdı: Bu mumun o kişinin evine atılmasıyla o evin dirliğinin (huzurunun) bozulacağına inanılırdı. Yapılan mum doğrudan doğruya büyü yapılan kişinin evine atıldığı gibi, bu mum yardımıyla o kişinin evinden bir elbise de çalınıp o kişiye büyü yapılabilirdi. Büyü yapılacak kişinin evinde büyü yapmak için bir elbise çalınacağına, cesedin buduyla yapılan mum yakılıp o kişinin evine gidilirdi. Mumu taşıyan büyücünün görünmez olduğu iddia edilmektedir. Evin kapısı vurulunca kapıyı açan ev sahibi sadece yanan mumu görebilirmiş. Mum ev içinde dolaşırken, büyücü kadın, büyü yapacağı kişiye ait külot, sütken, fanella veya benzeri bir giyeceği alarak evden çıkıp gidermiş. Evden alınan elbiselere büyü yapılıp bu elbiselerin o kişinin evine atılmasında murat edilen, o evdeki huzurun bozulması veya ölen kişinin bu dünyadan ayrıldığı veya bu dünyadan soğuduğu gibi, birbirlerini seven çiftlerin de birbirlerinden soğuyup ayrılmalardır.¹

(c) MEZARLIK VEYA CAMİLERDEKİ TABUT ÜZERİNDE YAPILAN BİDDA BÜYÜSÜ

Bu tür bir büyü, arzulanan evli veya bekar bir erkeğe sahip olunması, büyü yapılan kişinin tahta gibi kuruyup hastalıktan hiç kurtulmaması, (K.K. 206) muhabbetli bir çiftin yuvalarının dağılması amacıyla kadınlar tarafından yapılır veya okumuş bir kadına yaptırılırdı. (K.K. 9, 206, 222) Bu büyü şeklinin sadece İstavrogonno köyündeki bir kadın tarafından yapıldığı bilgimize getirilmiştir. Uygulama ise şöyledir:

Gece yarısı olunca büyücü ile büyü yapmak isteyen kadın anadan doğma soyunarak birer kamışa binerler ve “Hu .... Hu...” çekerek şeytanlarla birlikte mezarlığa giderlerdi. Mezarlıkta, mezarların yanında ters duran tabutların üzerinde, beraberlerinde getirdikleri hamur bezelerinden aşkı açarlar. Açılan aşkılar eve götürülür ve fırında pişirilerek bitta yapılırdı. Yapılan bitta büyü yapılan kişiye yedirilirdi. Bittayı yiyen erkeğin karısından soğuyup büyüü yapana bağlandığı, bu erkeğin büyüü yapana aşık olduğu söylenmektedir. (K.K. 9)

Büyü yapılacağına öncelikle gece yarısı çıplak olarak kamışa binilir mezarlığa gidilir ve mezar toprağı alınır. Sonra camiye gidilip oradaki duvara dayalı tabulardan biri ters çevrilerek üzerinde hamurdan bitta açılırdı. Bu bitta pişirilip bir erkeğe yedirilince, o erkeğin karısından soğuyacağına veya büyü yapan kadına bağlanacağına inanılırdı. (K.K. 222)

(d) MEZARLIKTA TAPUT VEYA KAZMA-KÜREK TOKUŞTURMA BÜYÜSÜ

Yakın geçmişimizde köy hocaları ile kilise papazları geçimlerini cenazelerden sağlarlardı. Ancak bir yerleşim biriminde uzun süre ölüm olmadığından işsiz ve parasız kaldıklarından, köyde birilerinin ölmesi için aşağıdaki yöntemlere baş vurdukları anlatılmaktadır:

-Gece yarısı mezarlığa gidip iki tabutu (veya tabut ile tenesiri) birbirine tokuştururlar ve “Gavole insan ölmez” diye pahıl çağırırlar ve birilerinin ölmesi için dua ederlerdi. Tabutlar birbirleriyle kaç kez tokuşturulursa o kadar kişinin ya ertesi gün, veya kısa bir süre sonra öleceğine inanılırdı. (K.K. 3, 14) Gudi köyü papazlarının

böyle bir uygulama yaptıklarının saptandığı anlatılmaktadır.(K.K. 207) Bir yerleşim biriminde sürekli gelen ölümler, hocalar ile papazların mezarlıklarda toput to-kuşturdukları şeklinde yorumlanırdı.¹(K.K. 12)

- Gece yarısı mezarlığa gidip mezarların yanında ters duran tabutların üzerine elleriyle (darbuka çalar gibi) vururlardı. Vurma anında pahlı çağırırlar ve birinin ölmesi için dua ederlerdi. (K.K. 181, 235, 270)

- Gece yarısı mezarlığa gidip mezarların açılmasında kullanılan kazma ile küreği birbirlerine vururlardı. Vurma anında pahlı çağırırlar ve birinin ölmesi için dua ederlerdi.(K.K. 270)

(e) KİLİSE TOPRAĞI BÜYÜSÜ

Kıbrıs genelinde Kilise toprağıyla büyü yapma inanç ve uygulamaları çok eski dönemlere dayanmaktadır. Nitekim, herhangi bir komşusunu mahalleden veya ülkeden kaçırmak veya onun bir yıl içinde ölümüne neden olmak için, Mağusa'daki Ayios Georgios Xorinos Kilisesi'ne (St. George the Exiler – Nestori Kilisesi) gidilip kilisenin zemininden veya apse kısmından bir avuç toz alınırdı. Alınan tozlar büyü yapılacak kişinin evine serpilirdi. Eğer evine toprak atılacak kişi Mağusa surlar dışında oturuyorsa, bir kumaşa sarılan tozlar, şehrin surları dışına atılır ve atıldığı yerden alınarak büyü yapılacak kişinin evine atılırdı. Eğer büyü yapan bu toprağı alıp bu tozlarla Mağusa Kapısından sur dışına çıkarsa, o kişinin de bir yıl içinde öleceğine veya bir yıla varmadan mahalleden veya ülkeden kaçacağına inanılırdı.¹(K.K. 44)

Kilise tozları veya toprağı ile büyü yapmanın bir örneği de Lefkara'daki St. George Xorinos (Sürgüncü Aziz Yorgios) Kilisesinde uygulanırdı. Bu kilisenin içinden alınan tozlar küçük bir torbaya konur ve deniz kenarına gidilirdi. Deniz kenarına gidenler bu torbayı diledikleri kişi adına o kişinin ülkeyi tamamen terk edeceğine inanılırdı.¹

Yukarı Arodez'deki Ayios Kelandion Kilisesi de bir kişinin sevgisini kazanmak veya sevgilisini değiştirmek isteyen genç kızlar ile genç erkekler (Türk ve Rumlar) tarafından ziyaret edilirdi. Bu kilisenin içinde halk tarafından Ay. Ağabi (Ayios Agabitos) ile Ay. Misidi (Ayios Misidicos) diye bilinen yan yana iki taş lahit vardı. Bun-

lardan ilki sevgiyi, diğeri ise nefreti simgelerdi. Gece olunca gizlice Kiliseye gidilir ve Ay. Ağabi denilen taş lahdin üzeri kazınarak biraz toz alırlardı. Bunun bir kişinin evine serpilmesi veya bir bardak suya karıştırıp o kişinin bu suyu içmesinin sağlanması halinde, suyu içen kişinin büyüü yapana hemen aşık olacağına inanılırdı. İki sevgili arasında soğukluk yaratılmasının veya bu sevgililerin başka bir sevgili bulmak istenmeleri halinde, aynı işlem Ay. Misidi'nin lahdinden alınan tozla yapı-lırdı.¹

1.2 ÖLÜ SABUNU BÜYÜSÜ

Bir kişinin kısa sürede veya uzun bir süre eziyet çekerek (zarıncayarak) ölmesinin istenmesi halinde, Salı günü ölen bir ölünün yıkandığı sabuna büyü yapı-lırdı. Büyü amacıyla kullanılan sabun doğrudan doğruya büyü yapılacak kişiyi simgelemekteydi. Dolayısıyla sabuna yapılacak işlemler ile sabundaki değişimlerin o kişide de gerçekleşeceği varsayıldığından, sabunun suda eridiği ve kepeğin de suda dağıldığı gibi o kişinin de eriyip yok olacağı varsayı-lırdı.(K.K. 3, 232) Bu çeşit sabunlar ya büyüü yaptıracak olan kişi tarafından yada büyüücü tarafından temin edilirdi. (K.K. 3, 9, 120) Eskiden bazı kimseler ölümlerin yıkandığı sabunları toplarlar ve sabun büyüü yapanlar ile yaptıracak olanlara satarlardı. (K.K. 10)

Sabun büyüü yaptırmak için bir büyücüye başvuru-lunca, şeytanlarla birlik olduğuna inanılan büyücü,(K.K.275) aşağıdaki uygulamaları yapardı:

(a) Salı günü ölen bir kişinin yıkandığı sabun, büyü yapılacak kişinin elbisesine sarılır ve o kişinin evine saklanırdı.(K.K. 128, 129)

(b) Salı gün ölen bir kişinin yıkandığı sabuna okunur, üfürülür ve üzerine büyü yapılacak kişi adına yedi veya kırk adet iğne veya çivi çakılırdı.(K.K. 3, 110, 120, 275) Bu sabun daha sonra kepeğe bulandırılıp akar bir suya atılırdı.(K.K. 275) Suyun etkisiyle sabunun erimeye başlamasıyla birlikte büyü yapılan kişinin de hastalanıp zayıflayacağı, sabunun tamamen erimesiyle de o kişinin öleceği varsayı-lırdı. Sabuna ve özellikle de kepeğe bulanmış sabuna yapılan büyüünün hiç bir okumuş tarafın-

dan bozulamayacağına inanılırdı.¹ (K.K. 3, 11, 232) Sabunun kepeğe bulandırılmasının nedeni, sabunun daha uzun bir sürede erimesinin sağlanması ve bu nedenle de büyü yapılan kişinin çok uzun bir süre hastalık çektikten sonra ölmesi amacına dönük olduğu ifade edilmektedir. (K.K. 11) Bunun yanı sıra, sabunla suya atılan kepeğin, sabundan ayrılıp suda dağıldığı gibi, büyü yapılan kişinin de dağılıp yok olmasının söz konusu olduğu da ifade edilmektedir. (K.K. 3, 232)

(c) Büyü yapılacak kişinin adına okunup üflenerek sabuna yedi veya 40 tane çivi veya iğne sokulurdu. Bu sabun kepeğe bulandırılmadan dereye, akar suya, denize, sulu veya susuz bir kuyuya atılırdı. Sabunun susuz bir kuyuya (işlemeyen bir kuyuya) atılması halinde o kişinin çok uzun bir süre cam çekiştikten sonra öleceği, sulu bir kuyuya (işleyen bir kuyuya) atılması halinde ise o kişinin kısa bir sürede öleceği varsayıldı. (K.K. 117, 128, 129)

(d) Ölünün yıkandığı sabunun üzerine okunduktan sonra bu sabun büyü yapılacak kişinin adına yedi çiviyle bir ağaca çakılırdı.

(e) Ölünün yıkandığı sabun kepekle iyice yoğrulurdu. Bu sabun akar bir suya (dereye) veya denize atılırdı. Dere veya denize atılan sabunun bulunması mümkün olmadığından, yapılan büyüün bozulamayacağına inanılırdı. (K.K. 3, 232)

(f) Bir kişinin kısa sürede ölmesinin istenmesi halinde, sabunun üzerine Arapça dualar okuyup pahıl çağrılarak çifter çifter çiviler batırılırdı. Bu sabun sulu bir kuyuya, dereye, akar bir suya veya denize atılırdı. (K. K. 9) Bir kişinin uzun süre ayakta hastalık çektikten sonra ölmesi istenirse, sabunun üzerine “Hastalık versin, dermanını vermesin” diye beddua edilerek okunup üfürülür ve bu arada sabunun her bir yanına tek tek yedi veya kırk çivi batırılırdı. Bu sabun bir yere sarılarak veya bir yere sarılmadan, büyü yapılan kişinin evindeki çamaşır teknesinin altına saklanır (K.K. 3, 9, 120) veya bazı durumlarda bir kör kuyuya atılırdı. (K.K. 44) Çamaşır teknesinden akan suyla sabunun yavaş yavaş eridiği gibi, o kişinin de yavaş yavaş eriyip zayıflayacağı, sabunun eriyip yok olmasıyla da o kişinin öleceği varsayıldı. (K.K. 3, 120, 232)

(g) Çok eskiden Kırmı köyündeki Kâmil ağanın rah-

metli karısı İsmet hanımın ölü sabununa büyü yaptığı söylenmektedir. Kaynak kişinin rahmetli annesinin naklettiğine göre, İsmet hanımın Lefkoşa’ya gittiği bir gün evi 2’si Kömürcülü, 1’i Kırmılı ve 1’i de Gönyelili olmak üzere beş kişi tarafından soyulmuş. Bu soygunda İsmet hanımın incisi de çalınmış. Bu olay İsmet hanımı o kadar çok etkilemiş ki, o sırada kimden şüphelenmişse o kişileri sabuna üfleyerek mıhlamış, sabunları kepeklemiş ve bunları Kırmı’daki akar suya atmış. Mıhlanan kişiler Kıbrıs’ın en büyük hocası (büyücüsü) olarak bilinen Laptalı “Gara Gadı”dan yardım istemişler. Hoca köye gelmişse de büyüün sabun ile kepeğe yapıldığını saptadığından yapılan büyüü bozamamış. O zaman Kırmı’daki hırsızlığı yapan kişi 18 gün içinde ölmüş. Daha sonra İsmet hanımın masum insanları da mıhlaması nedeniyle, vücudunda delikler açıldığı ve çok uzun seneler bu şekilde acı çektikten sonra öldüğü anlatılmaktadır. (K.K. 275)

1.3 ÖLÜ SUYU BÜYÜSÜ

Ölünün yıkanması sırasında ölüden akan su kara büyü yapımında kullanılırdı. Ölü yıkanırken ilkin sağ kolundan, sonra sol kolundan ve en son olarak da ayaklarından akan sudan alınır (K.K. 9) veya sadece ölünün sol kolundan akan su alınıp (K.K. 249) bir şişeye konurdu. Bu suyun kahveye karıştırılıp (veya kahveye karıştırılmadan) büyü yapılan kişiye içirilmesi halinde, o kişinin büyüü yapana veya yaptırana aşık olacağına, yuvasının yıkılacağına veya muhabbetli olduğu eşiyile arasına soğuklu girip eşinden ayrılacağına inanılırdı.

1.4 KEPEK BÜYÜSÜ

Bir kişinin yuvasının dağılmasının veya bir kızın kısmetinin bağlanmasının istenmesi halinde, bir okumuşa (büyücüye) gidilirdi. Büyücü aşağıdaki işlemleri yapardı:

(a) Kepek üzerine okunup üflendikten sonra, bu kepekler yuvası dağıtılmak isteyen kişinin adına havaya savrulurdu. Kepeğin havada dağıldığı gibi o kişinin yuvasının da dağılacağı varsayıldı. (K.K. 232)

(b) Kepek (Bidera) üzerine kısmeti bağlanmak istenen kızın adına okunup üfürülür ve bu kepek denize atı-

lırdı. Bu büyüün bozulabilmesi için büyü yapılan kişinin yedi deniz aşması (yurtdışına gitmesi) veya denizdeki yedi dalga ile yıkanılması gerektiği ifade edilmektedir. (K.K. 271)

1.5 CİVA BÜYÜSÜ

Bir evin dirlik düzeninin bozulması, evdeki çiftlerin arasına soğukluk girmesi ve o evin cıva gibi dağılması için cıva büyüü yapıldı. Bu büyüün yapılabilmesi için temin edilen cıvaya aşağıdaki işlemler uygulanırdı:

Temin edilen cıva, yedi Cuma (veya 40 gün süreyle) hutbe dinlemesi için caminin minberinin basamağına, veya camideki bir kilimin altına veya cami içindeki başka bir yere saklanırdı.¹ (K.K. 9, 271) Büyüyü yapan kişinin evi camide okunan hutbeyi duyabilecek yakınlıkta ise, cıva evde bırakılırdı. Yedinci Cuma gününden sonra cıva konduğu yerden alınıp üzerine “Zülzilet Duası” ile ters olarak bir buçuk Yasin-i Şerif okunur (K.K. 9) ve ondan sonra bu cıva büyü yapılacak kişinin evine savrulur veya cıvayı atlaması için evinin kapı eşiğine gömülürdü. (K.K. 9)

1.6 ELBİSE (URUBA) VEYA SAÇ BÜYÜSÜ

Bir kişinin yuvasını dağıtmak, ev bireylerinden birinin ölmesini sağlamak, aile içinde huzursuzluk yaratmak ve evden kaçan erkeğinin eve dönmesini sağlamak amacıyla bu büyü yapıldı. Bu büyü aşağıdaki şekilde yapıldı:

(a) Büyü yapılacak kişinin elbisesinden bir parça kesilir ve o kişinin bir tutam saç da temin edildikten sonra büyücüye götürülürdü. Büyücüye götürülen bu malzemeler ölü sabunu, kepek, tuz, çivi, garacocco, karabiberle karıştırılır ve bu yedi malzemenin üzerine okunarak üfürülürdü. Bunlar bir çaput içerisine bağlandıktan sonra büyü yapılan kişinin evine saklanırdı. (K.K. 232)

(b) Büyü yapılacak kişinin elbisesinin yakasından bir parça kumaş kesilip büyücüye götürülürdü. Bunun üzerine okunup üç düğüm atıldıktan sonra denize veya akar bir suya (dereye) atılması halinde, büyüün hiç bozulmayacağına ve o kişinin iki yakasının bir araya gelme-

yeceğine (yani mahvolacağına) inanılırdı. (K.K. 206)

(c) Büyü yapılacak kişinin elbisesi alınıp üzerine büyü yapılır ve çürümesi için ya nemli bir taşın altına gömülür, yada bir kuyuya veya denize atılırdı. (K.K. 233)

1.7 KAHVE İLE SİGARA BÜYÜSÜ

Evli bir erkeği kendisine bağlamak isteyen kadınlar, bozulması zor olan kahve ile sigara büyüüne baş vururlardı. Sigara veya kahveye bir buçuk “Yasin-i Şerif” ters olarak okunur, üzerine üflenirdi. Bunları içen kişinin, büyüü yaptıran çok çirkin olsa bile onu melek gibi görüp ona bağlandığı ve nikahlı olduğu karısı dünya güzeli olsa bile onu uzun dişli, kıllı ve şeytan gibi gördüğü ve bu nedenle ondan ayrıldığı öne sürülmektedir. (K.K. 9, 270)

1.8 ERKEKLİĞİ BAĞLAMA, MIHLAMA VEYA ÇİVİLEME BÜYÜSÜ

Bir erkeğe sahip olmak isteyip de sahip olamayan veya kocasını bir başka kadına kaptıran kadınlar, onlardan intikam almak için onlara büyü yaptırdırlardı. Bu büyüye “Bağlama Büyüsü”, “Mıhlama Büyüsü” veya “Çivileme Büyüsü” denirdi. Erkeklik gücünü yok edici olan bu büyüün aşağıdaki şekillerde yapıldığı saptanabilmiştir:

(a) Büyücü, hayatı boyunca bağlanacak kişinin erkeklik organı uzunluğundaki bir kiriş (kurumuş bağırsak) üzerine özel dualar okuyarak 41 düğüm atardı. Düğümler atılıp dualar okunurken bağlanacak kişinin adı anne adı ile söylenirdi. (Örneğin: “Ayşe oğlu Hasan” gibi) Düğümlenen kiriş, bidera adı ile bilinen kepekle karıştırıldıktan sonra hiçbir zaman erişilemeyecek bir yere atılırdı. Kepekle yapılan bu büyüün hiç bir zaman bozulmadığına inanıldığından, büyü yapılan kişinin ölünceye kadar büyüün etkisinden kurtulamayacağı varsayıldı. Eğer bağlama büyüünün belli bir süreden sonra bozulmasının istenmesi halinde (Erkeğe yeniden sahip olunacağı umulması halinde), üzerine 41 düğüm atılan kiriş, iki kenarından ve ortasından olmak kaydıyla üç çiviyle bir ağaca çakılırdı. Büyünün bozulması iste-

nince, özel dualar okunup çiviler çakıldıkları ağaçtan sökülür ve düğümler de yine dualar okunarak çözüldü. **(K.K.9)**

(b) Bir erkeğin sürekli olarak bağlı kalmasının istenmesi halinde, üzerine dua okunurken 41 düğüm atılan kuzu bağırsağı (veya kiriş) bir mezara gömülürdü. Kuzu bağırsağı toprakta erimesi nedeniyle bu büyüün yapan büyücü tarafından bile bozulamayacağı ifade edilmektedir. **(K.K. 9)**

(c) Bir arşın uzunluğunda bir yorgancı kirişi alınarak üzerine yedi düğüm atılırdı. Kirişe her düğüm atılacağına aşağıdaki sözler söylenirdi. Büyünün bozulmasının istenmesi halinde, kirişe atılan düğümler çözüldü. **(K.K. 26)** Düğümler atılırken söylenen sözler şöyleydi : “Ma ağna anni maliki helleke anni sultaniye huzuhu ve küllühu sümel cehamü sallühü. (Ayşe oğlu Hasan’ın) zekerinin 360 damarını cemien tamamını bağlarım. Her hangi kadına mükareneti esnasında imkânsız olsun. Zekeri hiç bir kadının fecrine duhul edemesin; imkansız olsun.”

(d) Mezarlıklarda yetişen veya mezarın ortasında ekili bulunan **Sabır ağacının tohumu** yarılarak suyu alınır ve üzerine okunarak büyü yapıldıktan sonra erkekliği bağlanacak erkeğe içirilirdi. **(K.K. 50)** Bunun yanı sıra sabır ağacının kozalakları toplanır, havanda dövüldükten sonra kavrulur ve bir yemeğe karıştırılmak suretiyle büyü yapılacak erkeğe yedirilirdi. **(K.K.9)** Erkeklerin bir daha konuşmalarını ve karılarına mutlak surette itaat etmesi için sabır ağacı tohumlarıyla onlara büyü de yapılırdı. Gece olunca mezarlığa gidilip sabır ağacındaki kozalaklar toplanırdı. Eve getirilen kozalaklar havanda iyice dövülüp toz haline getirilirdi. Tohumlar toz haline geldikten sonra ise güvercin pisiyle karıştırılıp kaynatılırdı. Bu karışımın büyü yapılacak erkeğe, bir yemeğe karıştırılıp yedirilmesi halinde, o erkeğin bir daha konuşmayacağı ve eşine mutlak surette itaat edeceği varsayılmaktadır.

(e) Yedi tane çivi alınıp meyve veren bir ağacın kible tarafında durulurdu. O an mihlanmak (çivilenmek) istenen kişinin adına Yasin-i Şerif okunmaya başlanırdı. Yasin-i Şerifin her mubini tamamlandığında ağacın gövdesinin yerden iki karış yükseklikteki yerine bir çivi çakılırdı. Çivilerin tamamı da aynı şekilde ağaca çakılınca,

o kişi mihlanmış olurdu. **(K.K. 26)** Bazı bölgelerde aynı yöntemle ağaca sabun da çivilenirdi. **(K.K. 73)** Büyünün bozulmasının istenmesi halinde çiviler ağaçtan duvar okunarak sökülürdü. Bazı büyücüler, yukarıda sayılan büyüleriyle yaptıkları diğer büyüleri güçlendirmek ve bu büyüleri geçerli kılmak için, ormandaki bir çam ağacına üç inçlik iri çivi de çakarlardı. **(K.K. 139)**

(f) Bir erkeğin bağlanması için, dua okunarak, o kişinin adına bir ağaca çivi çakılması yeterliydi. Böyle bir büyüün bozulması için büyü yapılan kişinin bir büyüciye başvurması gerekirdi. Büyücü, bağlanan kişiden belli bir süre isterdi. Alınan süre içerisinde ecinnileri (cinleri) çağırarak o kişinin mihlandığı (çivilendiği) ağacı onlardan öğrenirmiş. Böylece büyücü de ağacın yeri ile ağaçtaki çiviler sökülürken okunacak duaları büyü yapılanı tarif edermiş. Ağaca çakılı çivilerin çıkarılmasıyla büyüün bozulacağı ifade edilmektedir. **(K.K. 44)**

1.9 GOLYANDRO TOHUMU BÜYÜSÜ

Evli çiftler arasında soğukluk yaratmak için büyücü tarafından üzerlerine dualar okunan golyandro tohumları, ya büyü yapılan kişinin evine serpilir, ya da evin herhangi bir yerine gömülürdü. **(K.K. 270)**

1.10 UYUKUYU BAĞLAMA BÜYÜSÜ

Bir kişiden intikam alınmasının istenmesi halinde, o kişinin uyuyamaması için ona uyku bağlama büyüü yapılırdı. Yaklaşık bir arşın uzunluğunda bir ipliğin üzerine uykusu bağlanacak kişinin adına yasin okunurken, yasinin her mübininde ipliliğe üflenip bir düğüm atılırdı. Daha sonra bu ipliğe 17 kez Ayetül Kürsü duası okunurdu. Bu ipliğin, üzerine Ayetül kürsü yazılan bir kağıt içine sarılıp bir taşın altına konması halinde, o kişinin bir daha uyuyamayacağı varsayılırdı. **(K.K. 26)**

1.11 NAMAZ KILINARAK BEDDUA ETME BÜYÜSÜ

Beş vakit kılınan namazların dışında, kötülük yapan bazı kimselerin tanrı tarafından cezalandırılmaları için

özel namazlar da kılınırdı. Evini terk edip de başka kadınlarla yaşamını sürdüren erkeklere, faizcilik yaparak köylülerin mallarını yok pahasına satın alıp canlarını yakan faizcilere veya benzer nedenlerle kötülük yapan kişilere, her namazdan sonra başları açılarak beddua edilir ve tanrıdan yardım dilenilirdi. (K.K. 111)

Kötülük yapan birinin tanrı tarafından cezalandırılması için Salı gecesi sabaha karşı iki rekat namaz kılınırdı. İki rekatlık bu namazın ilk rekatındaki fatihadan sonra 3 defa “Tebbet Yeda Suresi” okunurdu. İkinci rekatındaki Fatıha Suresinden sonra “Kulevuzübirabbın Feleği” ile “Kulevuzibirabin Nasi” sureleri okunurdu. Sonra örtülü olan baş açılıp diz üzerine oturularak 5530 adet “Allahümme salli ala, seyidine Muhammedin” okunur ve son olarak aşağıdaki şekilde tanrıya dua edilerek namaz tamamlanırdı:

(a) “*Ya rabil alemin. Sen adili mutlak kullarına rahim ve eşvaksın. Zülmü adavete razı olmazsın. Ki gayri hak (Ayşe oğlu Hasan, Fatma kızı Pembe’ye) zulum ediyor. Sen allamı guyurup olduğun için biliyorsun yarabbi. Kalbine atlı zulüm ve gaddardan fihagatı ilham buyur. Eğer (Ayşe oğlu Hasan) ıslahı hal etmezse hakkınle isminle onu gahret*”¹ (K.K. 26)

(b) “*İlahi (Ayşe oğlu Hasan) gulu, Allah’ımdan dileirim beni nasıl yeyip bitirdiysen yenir ağrısı da seni yesin.*”¹ (K.K. 111)

1.12 TOPLU İĞNE BÜYÜSÜ

Bir kişinin yuvasının dağılması veya evde geçimsizliğin olmasının istenmesi halinde bu büyüye baş vurulurdu. Bu amaçla bir büyücüye başvurulduğunda, bir ipliğin üzerine dua okunur, sonra da bu ipliğin üzerine başlı kılıcı (biri doğru ve diğeri ise ters) olmak üzere yan yana 40 adet iğne bağlanırdı. Yapılan iplik ile iğneler büyü yapılacak kişinin evine, veya evindeki bir çiçek saksısına veya atlanması amacıyla büyü yapılan kişinin kapısının eşiğine gömülürdü.

1.13 DOMUZ YAĞI BÜYÜSÜ

Bir kadının evli bir erkeğe sahip olması için yapılan

bir büyü şeklidir. Üzerine okunan domuz yağı, ya sahip olunmak istenen erkeğin ayakkabısının altına veya evinin eşiğine sürülür (K.K. 74), ya da erkeğin kapısının eşiğine gömülürdü. (K.K. 232) Bu büyüün bozulması için Lefkoşa’daki Zahra burcundaki Zehra Dadı Türbesi ile mezarına domuz yağı yakılırdı.²

1.14 KÖFTE BÜYÜSÜ

Birbirlerini seven çiftlerin muhabbetlerini çekemeyen veya oğullarının evlendiği kadını kabullenemeyen aileler, ara yerdeki muhabbeti bozmak için bir büyücüye baş vururlardı. Bu gibi durumlarda “Köfte büyü” adı verilen bir büyü yapılırdı. İki ayrı kağıdın 16 ayrı yerine değişik sayılar ve dualar yazılırken, kağıtlardan birine kadının erkekten soğuması doğrultusunda yazılar, diğere ise erkeğin kadından soğuması doğrultusunda yazılar yazılırdı. Bu kağıtlar ayrı ayrı olmak kaydıyla, yarmışar okka kıymanın içine makasla kırılır, kıyma ile kağıtlar iyice yoğrulur ve bunlardan iki ayrı tabak kavurulmuş köfte yapılırdı. İçerisinde kadının erkekten soğuması doğrultusunda yazılar bulunan birinci tabaktaki köfteler erkek bir köpeğe yedirilirdi. İçerisinde erkeğin kadından soğuması doğrultusunda yazılar bulunan ikinci tabaktaki köfteler dişi (gancık) bir köpeğe yedirilirdi. Köftelerin köpeklere yedirilmesiyle, çiftlerin arasına soğukluk girip ayrılacaklarına inanılırdı. (K.K.25, 270)

1.15 MUSKA BÜYÜSÜ

Birine kötülük yapmak veya iki kişi arasında soğukluk yaratmak amacıyla yapılan muskaların içerisine uflanmış Lazmarin yaprağı, kara biber tohumu veya Golyandro tohumu konurdu. Yapılan bu muska büyü yapılan kişinin evine saklanırdı. (K.K. 9)

1.16 YUMURTA BÜYÜSÜ

(a) Birbirlerini seven çiftlerin aralarına soğukluk girmek suretiyle ayrılmaları için aşağıdaki şekilde “yumurta büyü” yapılırdı:

(b) Salı gün doğuran kara bir tavuğun yumurtası, Salı

---

günü ölen birinin mezarına gömülür.(K.K.9)

Salı günü doğuran kara bir tavuğun yumurtası üzerine kötülük yapılmak istenen kişinin niyetine okunur ve bu yumurta Salı günü ölen birinin mezarına gömülür, (K.K. 270)

Kömür ile yumurta kabukları havanda dövülür ve soğukluk yaratılacak evin kapı eşiğine gömülür. Bu büyüün bozulması için, kapı eşiği kazılarak kömür ile yumurta kabuğu kırıkları bulunur ve üzerlerine “Allahü Lâ Duası” okunan bir şişe soğuk su dökülürdü. (K.K.270)

1.17 KAŞIK BÜYÜSÜ

Birbirlerini seven çiftlerin aralarında soğukluk yaratmak ve ayrılmalarına neden olmak için iki tahta kaşığa okunur ve üzerlerine dualar yazılırdı. Bu kaşıklar sırt sırta gelecek şekilde bir araya getirilip bağlandıktan sonra, çökmüş bir mezarın deliğinden mezarın içine atılırlardı. Böyle bir büyüün yapılması halinde, büyü yapılan kişilerin arasına sokulan soğukluğun ölene kadar (mezara kadar) devam edeceği varsayılırdı.(K.K. 44)

1.18 SOĞAN BÜYÜSÜ

(a) Eşinden ayrılıp başka bir kadınla yaşayan erkekleri evlerine döndürmek veya diğer kadınla arasında soğukluk yaratmak amacıyla soğan büyüü yapıldı. Bu büyüün yapılabilmesi için ya bir büyücüye baş vurulur, ya da büyü yapan bir okumuştan izin alınması gerekirdi. Ayın eskisinde, Cumartesi öğleden sonra saat 1’de ikiz bir soğan temin edilirdi. Allah rızası için iki rekât namaz kılınır. Kılınan namaz tamamlanınca kibleye karşı ayakta durularak soğan ikiye ayrılır ve birbirlerine sırt sırta iğnelenmeden önce, müddet konarak, şu sözler söylenirdi: “Bu soğan nasıl ikiye ayrılıp ters döndü ise, (Ayşe oğlu Hasan da), (Meryem kızı Emine’den) yedi gün içinde böyle ayrılısın” Daha sonra soğanın üzerine 41 defa “Zilzal Suresi” okunurken, duanın içinde geçen “Hayren” sözcüğünün yerine “Şerren” sözcüğü söylenir. Sonra, iki soğanı birbirlerine tutturmak amacıyla ikisinin ortasına bir iğne sokulur. Bu soğanlar, büyü yapılacak kişinin elbisesinden sağlanan bir parça kumaşa sarılır ve içinde su

olan temiz bir su kuyusuna atılır. Bu büyüün yapılmasından sonra çiftlerin yedi gün içinde ayrılmaması halinde, aynı işlem üç hafta süreyle aynı günlerde tekrarlanması halinde çiftlerin arasına soğukluk girip ayrılacaklarına inanılır. (K.K. 26)

(b) Birbirlerini seven çiftlerin arasında soğukluk yaratmak ve ayrılmalarına neden olmak için, Salı günü ölen birinin mezarına, soğukluk yaratılmak istenenlerin adına çift gövdeli bir soğan gömülür. (K.K. 26)

1.19 BADEM BÜYÜSÜ

Bir evin dirlik ve düzeninin bozulması için kuru badem üzerine çiviyle eski Türkçe dualar yazılır ve bunlar bir testinin altındaki sulak bir yere gömülürdü.

2. MUHABBET BÜYÜLERİ

2.1 MUSKA VEYA HAMAYLI BÜYÜSÜ

Değişik amaçlarla Kıbrıs’ta hacı, hoca, üfürükçü veya büyücülere muska yazdırmak bir adetti. Araştırmalarda, aşağıdaki amaçlara yönelik olarak okumuşlara muska veya hamaylı yazdırıldığı saptanabilmektedir.

- Çiftler arasında bozulan dirlik ve düzeni yeniden kurmak,
- Çiftler arasındaki soğukluğu gidermek suretiyle muhabbeti sağlamak,
- Evinden kaçan bir erkeğin evine geri dönmesini sağlamak,
- Kısmeti kesilen bir kızın kısmetini açmak,
- Cin, şeytan ve her türlü kötülüklerden korunmak,
- Göz ile haseti (Nazarı) önlemek, ve
- Hastaları sağaltmak.

2.2 GÜNLÜK BÜYÜSÜ

Evli çiftler arasına soğukluk girmesinin veya bir erkeğin yuvasını terk etmesinin nedenleri, bu çifte büyü yapıldığına veya bunun şeytanların işi olduğuna yorumlanırdı. Bu nedenle şeytanları uzaklaştırıp evin dirlik ve düzenini yeniden sağlamak amacıyla Günlük Büyüsü ya-

pılırdı.²(K.K. 44, 270) Ayrıca, şeytanları uzaklaştırmak için yazılan muskaların içine de aynı amaçla günlük buhuru konurdu.(K.K. 5, 44, 270)

2.3 BEREKET BÜYÜSÜ

Eskiden dükkanların işlemediği için bir okumağa gidilip muska, okunmuş kağıt veya dini kitaplardan sökülen bir kağıt temin edilmesi ve temin edilen bu kağıtların dükkanların cephe duvarının deliklerine sokulup üzerlerinin sıvanması adettendi. Bazen okumuşların yazdıkları kağıtlarla dükkanlar tütsülenir, tütsüden arta kalan ucu yanık kağıtlar ise yazılı diğer kağıtlarla birlikte duvarın deliğine sokulurdu. Böyle yapılması halinde, dükkana uğur geleceğine ve dükkanın müşterisiz kalmayacağına inanılırdı. Araştırmalarım sırasında Lefkoşa'daki Asmaaltı Meydanındaki eskiden "Pehlivan'ın Kahvehanesi" olarak bilinen kahvehane duvarının derzlerine bu amaçla çok sayıda kağıdın sokulduğunu saptamış bulunmaktayım.

2.4 AT NALI BÜYÜSÜ

Evli çiftler arasındaki muhabbet ile dirlik düzenin sağlanması amacıyla, o kişilerin adına temin edilen bir at nalı, yine o kişiler adına ateşte ısıtılıp o kişilerin evine asılırdı.

Ayrıca, Kıbrıs genelindeki evlerin veya dükkanların göz ve hasetten korunması, evlerdeki uğurun eksilmesi için evlerin veya dükkanların giriş kapıları üzerine at nalı veya koç başı iskeleti asılması adettendi. Hatta bazı nüktedar köylüler, dükkanın giriş kapısının üst başına astıkları koç başlarının hemen altına "Bunlar benimdir" sözcüğünü yazarlardı. İş yerine gelen ve bu nükteyi bilmeyen kişiler dükkan sahibine "Bunlar senin mi?" diye takılınca, iş sahibi de "Altındaki yazıyı okursan kimin olduğunu anlarsın" diye yanıt verirlerdi.²

2.5 TATLI, MEYVE VE SU BÜYÜSÜ

Evli çiftler arasındaki kavga sonucu evini terk eden erkeğin evine geri dönmesi için veya evli bir erkeği elde etmek için (K.K. 117) yapılan bir büyüdür. Üzerine büyü

yapılan malzemeler büyü yapılan kişiye ya yedirilir veya içirilirdi. Böyle bir büyüün sadece keyik, pasta, piskot (Bisküvi), armut, elma ve suya yapıldığı saptanabilmiştir. Bu gibi tatlı yiyeceklere bu büyüün yapılma nedeni, evin bozulan düzeninin, üzerine büyü yapılan maddeler gibi tatlı (veya su gibi aziz ve berrak) olması içindi. Elma üzerine büyü yapıp yedirilmesiyle, evde yaratılan muhabbetin hiç bitmeyeceğine inanılırdı. (K.K. 44) Bu büyü kesinlikle ekşili veya tuzlu yiyeceklere yapılmazdı. Bu büyüün sadece aşağıdaki şekillerde yapılmış olanlar saptanabilmiştir.

(a) Tatlı, meyve veya suya 71 kez "İnna Atayna Suresi" okunur ve üzerine üfürüldükten sonra büyü yapılacak kişiye içirilirdi.(K.K. 26)

(b) Büyü yaptıracak kişi ayaklarını veya edep yerini yıkadıktan sonra, bu yerlerinden dökülen suları alarak bir büyücüye giderdi. Büyücü suya okuyup üfledikten sonra, bu su büyü yapılacak kişiye içirilirdi. Böyle bir suyu içen kişinin "Melaye" gibi uysal olacağı öne sürülmektedir. (K.K. 73)

(c) Bir bardağa su doldurulur ve yedi gece süreyle, gece saat 12'den sonra, bu suya 786 Besmeleyi Şerif, Yedi gün 50 besmeleyi Şerif, güneşe karşı 300 besmele ve 300 Salahı Şerif okunurdu. Bunlar okunduktan sonra yedinci gece, daha önceden su doldurulan bardağın içine üfürülür ve bu su büyü yapılacak kişiye içirilirdi.(K.K. 26)

(d) Eşek dili temin edilir ve haşlandıktan sonra evin erkeğine yedirilirdi. Böyle yapılması halinde o erkeğin eşek gibi uysal olacağı yaygın olarak öne sürülmektedir.

2.6 SAÇ VEYA ELBİSE PARÇASI BÜYÜSÜ

Evini terk eden bir erkeğin yeniden evine dönmesi için yapılan bir büyü çeşididir. (K.K. 26) Öncelikle evini terk eden erkeğin bir tutam saçı veya elbisesinin bir parçası temin edilirdi. Bu saçın veya elbise parçasının yanına kadının da bir tutam saçı konurdu. Daha sonra eşlerin adlarının da içinde geçtiği şu eski Türkçe yazılar bir kağıt üzerine yazılırdı: "Allahümme ya camiun nasi-liyevma Lâ nayme fihi ecma beyne (Ayşe oğlu Hasan), (Zehra kızı Fatmayı) sevsin barışsın. Bi hakkı esmeike

hüinsa ve bir hakkı kulli ismi leke ve sellallahni ala seyi-dina Muhamet ve ala Alihi ve sabbihî ve sellim”

Kağıda bu yazılar yazıldıktan sonra, daha önce temin edilen adam ile kadının saçları (veya elbise parçaları) bu kağıda sarılır ve ıssız bir mahallenin ayak basmayan bir yerine şu dualar 11 defa okunduktan sonra gömülürdü :
“Allahümme yâ camiun nasi liyevme Lâ nayme fihî ecmâ beyne. (Ayşe oğlu Hasan, Zehra kızı Fatma 'yı sevsin barışsın) Bi hklike ve kuvvetike ya camiu ya kadiru ya muktediru.”

2.7 SÜT BÜYÜSÜ

Evdan kaçan eşlerini eve getirmek isteyen kadınlar, ana sütü ile kız sütünü bir okumuşta okuturlar ve bunu bir mürekkebe karıştırıp, bu mürekkeple eşlerine mektup yazıp gönderirlerdi. Böyle bir mektubu alan bir erkeğim hemen evine döneceğine inanılırdı.²

2.8 TESBİH BÜYÜSÜ

Evini terk eden bir erkeğin tekrar evine dönmesi için yapılan bir büyü çeşidiydi. Aşağıdaki şekillerde yapıldığı saptanabilmiştir.²(K.K. 26, 283)

(a) (“Ayşe oğlu Hasan’ın eve gelmesi niyetine”) denilerek niyette bulunulur ve her tespih çekildiğinde “La havle veba kuvveti. İllâ billâhi aliyyül azim” sözleri söylenirdi. Bu şekilde 330 tespih çekilmesi halinde, o kişinin tutulan niyete karşıp evine döneceğine inanılırdı.

(b) Yedi gün süreyle, sabah güneş doğarken abdest alınıp iki rekât namaz kılınırdı. Namazdan sonra, evini terk eden erkeğin evine gelmesi niyetine “Yamüid” denilmek suretiyle 124 defa tespih çekilirdi. Yedinci günün sonunda niyetin olmaması halinde bu işlem yedi gün daha uzatılırdı.

(c) Abdest alınıp iki rekât namaz kılındıktan sonra 3 İhlas-ı Şerif, 1 kulevuzubirabbin Feleki, 1 Kuleüzübirabbin Nasi ve 1 Fatihayı Şerif okunurdu. Sonra bu tespih baş aşağı gelecek şekilde kola veya bir duvara asılırdı. Asma işlemi sırasında “Bu tespihi baş aşağı nasıl astıysam, melekler de kocamın üstüne (öyle) besmeleyi şerif

çeksinler” diye dilekte bulunulur ve şu sözlerle ibadete son verilirdi:

*“Ak taşı aldım aklını aldım.
Kara taşı aldım kararını aldım.
Sarı taşı aldım sabrını aldım.
Mavi taşı aldım uykusunu aldım.
Bu duvar bu duvardan ayrılmadığı gibi
(Ayşe oğlu Hasan da) benden ayrılmazın”*

2.9 ZEYTİN ÇEKİRDEĞİ BÜYÜSÜ

Evli bir çiftin muhabbetli olması için yedi adet zeytin çekirdeği alınır ve bunların her birinin üzerine, akşam ile yatsı namazı arasında, o kişilerin adına “Zeytini Veytuni Duası” okunurdu. Teker teker olmak kaydıyla zeytin çekirdekleri muhabbetli olması istenen kişiler adına ateşe atılıp yakılırdı.(K.K. 26)

2.10 SARMISAK BÜYÜSÜ

Bir kişinin gönlünü bağlamak veya evini terk eden bir erkeğin evine geri dönmesini sağlamak amacıyla yapılan bir büyü şeklidir. Tuz ile garacocco büyülerinde yapıldığı gibi, sarımsak üzerine besmelesiz olarak 41 adet “Tebbet Yeda Suresi” okunurdu. Duaların okunması tamamlandıktan sonra sarımsağın üzerine aşağıdaki dilekte bulunulup yanması için ateşe atılırdı.

*“Sarımsağı zar eyledim
Dört bir etrafını hisar eyledim
Sarımsak zarsız olmadığı gibi
(Ayşe oğlu Hasan) da bensiz olmasın”*

2.11 NOHUT BÜYÜSÜ (Gönül Bağlama Büyüsü)

Bir erkeği veya bir kadını kendine bağlamak isteyenler, “Gönül bağlama Büyüsü” yaparlar veya bir okumuşa yaptırtırlardı. Bu büyü nohut, Garacocco (Çörek otu – Çöre otu), Tuz veya sarımsağın yakılmasıyla yapılabilirdi. Bunların yakılmasından önce dua okuyanların nefeslerinin kuvvetli ve büyü yapılacak kişinin yıldızının alçak olması halinde, yapılan büyüünün o kişiyi etkisi altına alacağına inanılırdı.(K.K. 44) “Gönül bağlama Bü-

yüleri” nohutla şu şekillerde yapılırdı:

(a) Büyüyü yapacak olan kişi, gece olunca 41 adet siyah nohudun her birinin üzerine, besmele çekmeden “Tebbet Yeda Suresi” (Sure 111) okurdu. Daha sonra her bir nohudun üzerine teker teker aşağıdaki dilekte bulunulur ve dilekte bulunulan nohut ateşe atılırdı. Aynı işlem üç gece tekrarlanırdı. Üçüncü gecenin sonunda dileğin gerçekleşmemesi halinde işleme yedi veya kırk gün devam edilirdi. Nohutlar ateşe atılmadan şu dilekte bulunulurdu:

*“ Nasıl bu nohutlar yanarsa
(Ayşe oğlu Hasan da Zehra kızı Fatma 'ya)
Öyle yansın. Tutuşsun, tez gelsin ”*

(b) Üç gece üst üste 41 siyah nohudun her birinin üzerine “Tebbet Yeda Suresi” okunurdu. Bu nohutlar Çarşamba gününün gece yarısından sonra abdest alınıp evine dönmesi istenen kişinin niyetine teker teker ateşe atılıp yakılırdı. (İstenirse yukarıda belirtilen sözler de söylenirdi)

(c) 41 nohuda teker teker Fatiha Suresi okunur, nohutlar yıkanır, toprak bir tencereye konur ve üzerine su ilave edilirdi. Tencere kapakla kapatılmadan önce içine aşağıdaki dua okunup üflenirdi. Nohutların kaynadığı gibi, evini terk eden erkeğin de karısına kavuşmak için kaynadığına ve evine hemen döneceğine inanılırdı.

*“ Yuhubbune hümm kehubbullahi vellezine
Amenu eşiddin hükker billahi
La ilahe illallahü muhammedin
Resullullahi Allahü habibini
(Ayşe oğlu Hasan, zevcesi Zehra kızı Fatma 'ya)
Muhabbet etsin, gelsin, garişsin.
Nasıl bu nohut gaynarsa
(Ayşe oğlu Hasan da Zehra kızı Fatma 'ya) gaynasın
Sabrı gararı galmasın.
Durmasın dinlenmesin.
Evine tez gelsin ”*

2.12 TUZ BÜYÜSÜ

Bir kişinin gönlünü bağlamak veya evini terk eden bir erkeğin evine geri dönmesini sağlamak amacıyla ya-

pılan bir büyü çeşididir. Önce bir avuç tuz alınır ve üzerine besmele çekilmeden (besmelesiz) 41 defa “Tebbet Yeda Suresi” okunurdu. Sonra aşağıdaki iki dilekte her hangi biri söylendikten sonra tuz ateşe atılıp yakılırdı.(K.K. 26)

(a) *“Bismillahirrahmanirrahim
A duzum, ahi duzum
Bütün cihanı dolaşan duzum
Bütün cihan sensiz olmadığı gibi
(Ayşe oğlu Hasan) da bensiz olmasın.
Bu tuzu yakıyorum.
Tuz değil yaktığım.
(Ayşe oğlu Hasan) 'ın kalbidir yaktığım.
Durmasın dinlenmesin
Sabrı gararı galmasın
Beni görmeyince canı rahat edemesin ”*

(b) *“Duzum duzum hindi duzum
Yedi dalga aşan duzum.
Nasıl dünya seniz olmaz
(Ayşe oğlu Hasan) da bensiz olmasın
Durmasın dinlenmesin
Gelip beni görmeyince edemesin ”*

2.13 GARACOCCO (ÇÖREK OTU) BÜYÜSÜ

Evli çiftler arasında muhabbet yaratmak ve evini terk eden erkeğin evine geri dönmesini sağlamak amacıyla yapılan bir büyü çeşidiydi. Bir avuç garacocco alınıp üzerine besmelesiz 41 defa “Tebbet Yeda Suresi “ okunurdu. Bunlar ateşe atılıp yakılmadan önce, üzerlerine aşağıdaki sözler söylenip dilekte bulunulurdu.(K.K. 26)

*“Bismillahirrahmanirrahim
(Bu sırada odanın duvarına arka arkaya üç yumruk vurulurdu)
Garacoccom sana derler gara
Aslında sen değilsin gara, gabiğindir gara.
Üç yumruk vurdum duvara.
(Bu sırada odanın duvarına arka arkaya üç yumruk vurulurdu)
Üç hindi çıktı.
Hindi Hinde yolladım.
Hindi cine yolladım.*

*Cini şeytana yolladım.
Şeydamı (Ayşe oğlu Hasan'ın) üstüne yolladım.
Ağzından girsin, kalbini pek tutsun.
Eti etime, teni tenime değmeyince rahat etmesin
Durmasın dinlenmesin
Gelip beni göremeyince edemesin”*

2.14 KARABİBER BÜYÜSÜ

Evli çiftler arasında muhabbet yaratmak amacıyla yapılan bir büyü çeşididir. Bu büyüün ancak aşağıdaki şekilde yapılanlar şekilleri saptanabilmiştir.

(a) 40 adet ezilmemiş karabiber tohumu alınır. Her tohuma okunmadan önce kimin niyetine okunacağı söylenirdi. (Örneğin: “Ayşe oğlu Hasan'ın eve dönmesi niyetine” gibi) Daha sonra birinci tohuma bir Fatiha Suresi, ikinci tohuma 2 Fatiha Suresi, üçüncü tohuma 3 Fatiha Suresi ve bu şekilde devamla en sondaki 40'ıncı tohuma ise 40 Fatiha Suresi okunurdu. Okumalar tamamlandıca, her karabiber teker teker ateşe atılıp yakılmadan önce “Bu karabiberlerin yandığı gibi (Ayşe oğlu Hasan da Zehra kızı Fatma'ya) (bana) öyle yansın” diye niyette bulunulurdu.(K.K. 270)

(b) Bir kap içerisindeki suya kuru incir ile karabiber tohumları atılır ve bunlar karıştırılırken kap içerisine özel dualar okunurdu. Bu karışım tatlı haline gelinceye kadar dua ile karıştırma devam ederdi. Bu karışımın bir kişiye içirilmesi halinde bozulan aile düzeninin yeniden kurulacağına veya ara yerdeki soğukluğun muhabbete dönüşeceğine inanılırdı.(K.K. 92)

2.15 ARPA, BUĞDAY VE TUZ BÜYÜSÜ

Evini terk eden bir erkeğin evine geri dönmesi için yapılan bir büyü çeşididir.(K.K. 26) Büyüyü yapacak olan kişi, aşağıdaki duayı bir okumuşa yazdırır ve bu kağıttan yapılan muskayı sağ tarafında duracak şekilde boğazına asardı. Daha sonra yedi arpa tohumuna, yedi buğday tohumuna ve 7 parça tuz topağına, yedi gece üst üste olmak kaydıyla, bu dua yedişer defa teker teker okunurdu. Üzerlerine dua okunan bu malzemeler, Çarşamba günün gece yarısından sonra, abdest alınıp namaz kılın-

dıktan sonra ateşe atılıp yakılırlardı. Dua şöyledir:

*“ İş temşi uftike ve fetekülü hel
Edileküm alâmen yekfili hu vere
Caknake ilâ ümüke keyte garki
Ayniha ve lâ tahzen ve gallete
Mevsen ve necceynake minel
gamni ve fetenakhe fitüna”*

2.16 KOCA BULMA BÜYÜSÜ

Eskiden genç kızların koca bulmamaları ve evde kalmaları için “Kısmetini bağlama Büyüsü” yapılırdı.(K.K. 271) Böyle bir büyüye muhatap olan veya evde kalan genç kızların kısmetlerini açmak, kısmetlerini kapamak, onlar için yapılan büyüleri bozmak ve/veya bir evdeki dirlik düzeni bozmak amacıyla aşağıdaki büyüler ile işlemlere başvurulurdu.

(a) Evde kalan veya kısmetleri kapalı olan genç kız bir balta alıp sapını çıkartırdı. Bu baltanın demir kısmı gece yarısı 12'den sonra alınıp dört yol ortasına gidilirdi. Oraya gidince külotunu çıkartır ve baltanın deliğinden yola küçük abdestini yapardı. Böyle yapılması halinde, bunu yapanın çirkin olsa dahi hemen bir koca bulup evleneceğine inanılırdı.(K.K. 12)

(b) Kısmeti kapalı olan ve dolayısı ile de evde kalmış genç bir kızın kısmetinin açılması için adetini görmemiş iki kız çocuğuyla birlikte bir okumuşa gidilirdi. Götürülen kız çocukları karşılıklı oturtulur ve başlarına üzerine, içinde su olan bir tas tutularak içine eritilmiş kurşun dökülürdü. Bu işlem yapılırken yüzlerine okunup üflenir ve dua edilirken “Bu bağ kopsun” denirdi. Sonra kız çocuklarına para verilerek evlerine gönderilirlerdi. Böyle yapılırca evde kalmış veya bağlanmış kızın koca bulacaklarına ve yakın bir zamanda evleneceğine inanılırdı.(K.K. 281)

(c) Eğer genç bir kızın kısmeti, bidera denilen kepeğin okunduktan sonra denize atılmasıyla bağlanmışsa, büyüün bozulması için o kızın yedi deniz ile yedi dalga geçmesi gerekirdi. Bu nedenle büyü yapılan kızın Londra'ya gidip gelmesi veya denizden gelen yedi ayrı dalga yılanması önerilirdi.²(K.K. 73, 271)

(d) Bir kızın kısmetinin bağlanması (kesilmesi) ve/veya bir evin dirlik düzeninin bozulması (evin dağılması) amacıyla bir büyü yapılmışsa, bu büyüün bozulması, dolayısı ile de kızın kesilen kısmetinin açılması veya evin bozulan dirlik düzeninin sağlanması amacıyla, kısmeti kesilen kız ile annesi bir işlem yaparlardı. Kısmeti kesilen kız ile annesi birer oturak (saksı) alıp kapının eşiğine yan yana koyarlardı. Daha sonra bunlardan biri sokağa, diğeri ise eve bakacak şekilde sırt sırta oturaklara oturup büyük ile küçük abdestlerini yaparlardı. Abdestlerini tamamladıktan sonra oturakların içindeki-leri, aşağıdaki sözleri üç kez söyleyerek, ya sokak kapısının içine (K. K. 73) veya akar bir suya (K.K. 270) dökerlerdi:²

“Sandala Mandala, İskada gadurimada

Analı gızlı boku sidiği içinde olsun.

Büyüsüne bok, büyüüne bok, büyüüne bok”

2.17 NİYET KONARAK YAPILAN BÜYÜLE- RİN GERÇEKLEŞİP GERÇEKLEŞMEYECEĞİ- NİN BELİRLENMESİ

Niyet konarak tutulan bir dileğin gerçekleşip gerçekleşmeyeceğinin veya yapılan bir büyüün çözümlenip çözümlenmeyeceğinin anlaşılması için aşağıdaki uygulamalara başvurulurdu:²

(a) Bir sineği avlamak üzere olan bir örümcek yakalanır ve üzerine bir buçuk Yasin-i Şerif okunarak “Dileğim gerçekleşecekse bu örümcek yaşasın, gerçekleşmeyecekse ölsün1 diye niyet konurdu. Sonra örümcek niyet koyan kişinin yastığının altına konurdu. Ertesi sabaha böceğin ölmesi halinde konan niyetin gerçekleşmeyeceğine, sağ kalması halinde ise gerçekleşeceğine yorumlanırdı.(K.K. 26)

Bir adağın veya bir dileğin gerçekleşip gerçekleşmeyeceğini Allah’ın rüyada beyan etmesi için istihareye yatlardı. İstihare uykusuna yatmadan önce Cuma gecesi abdest alınarak namaz kılınırdı. Sonra besmele çekilerek Elhamdürillahi ve sonra da diğer Fatihalar (Kuluvallahu, Kulevu Zübirabin Feleğim) okunup üfürülürdü. Daha sonra yatağa girilir ve baş sağ elin üzerine dayanıp uyurdu. İstihareye yatanlar kesinlikle uyandırılmazdı. Rü-

yada yeşillikler, dağlar ve güzel rüyalar görülürse tutulan dileğin gerçekleşeceğine, sıkıntılı rüyalar görülürse konan dileğin gerçekleşmeyeceğine yorumlanırdı. Bazen rüyada “Hızır Aleyhi selam”ın görülüp dileğin gerçekleşip gerçekleşmeyeceğini veya dileğin gerçekleşmesi için nelerin yapılması gerektiğini söylediği ifade edilmektedir.(K.K. 270)

K A Y N A K Ç A

Adalı, Kutlu, Dağarcık, Beşparmak Yayını, Lefkoşa, 1963

Altan, Zekai, Gizemli Kıbrıs, Kitap 2, Lefkoşa, Mayıs 2006

Bağışkan, Tuncer, “Karşılaştırma Yöntemiyle Kıbrıslı Türk ve Rumlarda Ortak İnanç ve Uygulamalar 2”, Halkbilimi, Sayı:12(88/4), Halk Sanatları Derneği Yayını, Lefkoşa-Kıbrıs, Aralık 1988

Bağışkan, Tuncer, “Karşılaştırma Yöntemiyle Kıbrıslı Türk ve Rumlarda Ortak İnanç ve Uygulamalar 3”, Halkbilimi, Sayı:13(89/1), Halk Sanatları Derneği Yayını, Lefkoşa, Mart 1989

Bağışkan, Tuncer, “Karşılaştırma Yöntemiyle Kıbrıslı Türk ve Rumlarda Ortak İnanç ve Uygulamalar” Halbilimi Sempozyumları II, KKTC. Milli Eğitim, Kültür, Gençlik ve Spor Bakanlığı Yayınları, Kültür Dizisi no.43, Ankara, 1997

Bağışkan, Tuncer, “Kıbrıs’ta Büyü Bozmaya Dayalı İnanç ve Uygulamalar”, Halkbilimi, sayı.14(89/2), Halk Sanatları Derneği Yayını, Lefkoşa, Haziran 1989

Bağışkan, Tuncer, Kıbrıs’ta Osmanlı-Türk Eserleri”, Kuzey Kıbrıs Müze Dostları Derneği Yayını, Lefkoşa-Kıbrıs, Ocak 2005

Birgen, Dr. Latife, Famagusta Its Monuments and Its Legends, Lefkoşa, 1989

Gunnis, R., Historic Cyprus, Nicosia, 1936

Jeffery, George, A Description of the Historic Monuments of Cyprus, Nicosia-Cyprus, 1918

Stylianou, Dr. Demetrios, “A Collection of the Traditions, Customs, Beliefs and Wisdom of the Peasantry of Cyprus”, Romantic Cyprus, Published by K.K. Keshishian, Nicosia-Cyprus, 1972

KAYNAK KİŞİLER

Kaynak Kişi Künye No.	Adı – Soyadı	Yaş (Doğum Tarihi)	Doğum Yeri
3	Nurettin Zekai Altan	49	Evdim
5	Yusuf Akandere	76	Akıncılar (Luricina)
9	Dudu Arapsoy	52	Limasol
10	Süreyya Salahi Kaba	70	Mora (Meriç)
11	Münevver Ahmet	1919	Lefkoşa
12	Ahmet Rasım Çerkez	67	Lefkoşa
14	Ayşe Hoca	100	Limasol
22	Gülsüm Hanım	75	Lefke
23	Ahmet Fedai	1917	Girne
25	Zekai Altan	1960	Akıncılar (Luricina)
26	Suna Şukri Hacıçorba	1945	Lefkoşa
43	Zehra Tahsiner (Mevlitçi)	78	Mağusa (Vefat Etti)
44	Havva Mehmet Reyhan	1922	Limasol (Leymosun)
50	Suzan Gürel	50	Lefkoşa
59	Emine Ali Feyzi Ağabey	76	Malatya (Melandra)
68	Mehmet Derviş Mustafa	85	Girne
73	Fatma M. Mülazım	1917	Hamid Mandrez (Ay. Yanni)
82	Fatma Salih Aşkar	77	Lapta
92	Göksel Ersoy	1948	Kasaba - Baf
94	Ahmet Hulusi Karamanoğlu	75	Anoyira (Taşlıca)
102	Elmaziye Esat Ermanav	66	Aya - Dilekkaya (Vefat Etti)
110	Celil Hasan	59	Kurtuluş (Avgolida)
111	Teyfik Rifat Atun	67	Ergazi (Ovgoroz)
117	Fati Durmuş Arıoğlu	60	Komikebir (Büyükkonuk)
119	Durmuş İbrahim	82	Yedikonuk (Eftagomi)
120	Yücel Mıstıki	1947	Mehmetcik (Galatya)
121	Meryem Ali Denker	1921	Kaleburnu (Galinoporni)
123	Özkan Akansel	42	Kuruova (Korovya)
128	Bandelis Tavuşanis	80	Dipkarpaz(Rizokarpasso)
129	Aleksandra Arfa Hacıbanayı	40	Dipkarpaz (Rizokarpasso)
134	Mustafa Şerifoğlu	58	Avtepe (Ayios Symeon)
139	Cuma Sözkıran	71	Mehmetcik (Galatya)
172	Hasine Beha	80	Kasaba - Baf
174	Halide Şansoy	50	Polemitya
175	Emine Karaca	75	Hisarköy (Gambilli)
181	Hibeti Ahmet	66	Gökağaç (Alehtora)
206	Cemaliye Mahmut Beyit	68	Hirsofu (Altıncık)
207	Mahmut Beyit	72	Hisofu (Altıncık)
222	Aynur Şenadalı	55	Aydoğan (Stavrogonno)
232	Zehra Ekmekçi	40	Gonedra (Gönendere)
233	Raif Ekmekçi	43	Larnaka - İskele
235	Mehmet Muhtaroğlu	1910	Aloda (Atlılar)
249	Fatma Osman	58	Yukarı Arodez (Kalkanlı)
250	Hüseyin Bayram Özmüezzın	78	Bozalan (Lapidyu)
270	Zekiye Zihni	74	Lefke
271	Adile Alparslan	60	Baf
275	Arif Karabeniz	75	Kırını (Vefat Etti)
281	Hediye Hanım (Derleyen: Figen Caner)	65	Fota
283	Raif Karınca	1914	Vuda

49 Kaynak Kişinin yaş ortalaması yaklaşık 79 ½

Not: Kaynak kişilerin yaşları 1992 yılında (yani 14 yıl önce) kaydedildiği şekliyle bırakılmıştır.

DİPNOTLAR

- ¹ Tuncer Bağışkan, “Kıbrıs’ta Büyü Bozmaya Dayalı İnanç ve Uygulamalar”, *Halkbilimi Dergisi*, sayı.14 (89/2), Lefkoşa, Haziran 1989, s. 5
- ² İnanca göre, her insanın solunda bir kötülük meleği, sağında ise iyilik yapan bir melayeke bulunurmuş. Sol tarafta duran, o kişinin günahlarını, sağ taraftakiyse sevaplarını yazarmış. Her kim ki fenalık yaparmış, sağ taraftaki melek, sağ taraftaki melek, sol taraftaki meleğin o kişiye günah yazmasını yedi saat süreyle engellemiş. Kötülük yapan kişi bu süre içerisinde tövbe ederse, tanrının o kişiyi affedeceğine ve sol taraftaki meleğin de günah yazmayacağına inanılmış. (K.K. 12)
- ³ Tuncer Bağışkan, “Karşılaştırma Yöntemiyle Kıbrıslı Türk ve Rumlarda Ortak İnanç ve Uygulamalar 3”, *Halkbilimi*, Sayı:13(89/1), Halk Sanatları Derneği Yayını, Lefkoşa, Mart 1989, s.4-5; *Halkbilimi Sempozyumları II*, s.79
- ⁴ Büyücülerin etkileri ile yaptıkları büyülerin bozulabilmesi için, büyücünün yaptığı büyük abdest gizlice temin edilip kurutulduktan sonra yemeğinin içine katılırdı. Böyle bir yemeği yiyen büyücünün yaptığı tüm büyülerin bozulacağına ve yapacağı büyülerin hiçbirinin tutmayacağı varsayılmaktadır (K.K 9, 26, 73); Tuncer Bağışkan, “Kıbrıs’ta Büyü Bozmaya Dayalı İnanç ve Uygulamalar”, *Halkbilimi Dergisi*, sayı.14 (89/2), Lefkoşa, Haziran 1989, s. 7
- ⁵ Davetiyesine oturmak: büyücünün gece olunca cinleri çağırması, onlardan bilgi alması ve yapılması gereken işlemleri onlardan öğrenmesi demektir; (Tuncer Bağışkan, “Kıbrıs’ta Büyü Bozmaya Dayalı İnanç ve Uygulamalar”, *Halkbilimi Dergisi*, sayı.14 (89/2), Lefkoşa-Kıbrıs, Haziran 1989, s. 6
- ⁶ Tuncer Bağışkan, “Kıbrıs’ta Büyü Bozmaya Dayalı İnanç ve Uygulamalar”, *Halkbilimi Dergisi*, sayı.14 (89/2), Lefkoşa-Kıbrıs, Haziran 1989, s. 5; Tuncer Bağışkan, *Kıbrıs’ta Osmanlı-Türk Eserleri*, Lefkoşa-Kıbrıs, 2005, s.148; Hüddamlar gökyüzüne çıkarak melayekeleri gizlice dinleyerek onlardan bilgiler alırlar ve aldıkları bilgileri büyücülere söylerlermiş. Ancak melekler cinler tarafından dinlendiklerini anlayınca onlara ateşli taşlar atarak onları yakarlarmış. İşte gök yüzünde kayan yıldızlar, melayekeyelerin cinlere attıkları taşlarmış. (K.K. 12, 82)
- ⁷ Tuncer Bağışkan, “Kıbrıs’ta Büyü Bozmaya Dayalı İnanç ve Uygulamalar”, *Halkbilimi Dergisi*, sayı.14(89/2), Halk Sanatları Derneği Yayını, Lefkoşa, Haziran 1989, s. 5-10
- ⁸ Salı günleri uğursuz bir gün sayılması nedeniyle, İngiliz Sömürge döneminde mahkûmlar Salı günleri asırlırlardı. Bu nedenle Salı günleri “uğursuz gün” ve “sallanan gün” olarak bilinirdi.
- ⁹ Tuncer Bağışkan, “Karşılaştırma Yöntemiyle Kıbrıslı Türk ve Rumlarda Ortak İnanç ve Uygulamalar 3”, *Halkbilimi*, Sayı:13(89/1), Halk Sanatları Derneği Yayını, Lefkoşa, Mart 1989, s.4-5; *Halkbilimi Sempozyumları II*, s.79
- ¹⁰ Genellikle bu uygulamanın başından sonuna kadar bilen kişileri yaptığı ifade edilmekte ise de, okumasını bilmeyen kişilerin de mezardan toprak alıp okumulara götürdükleri söylenmektedir.
- ¹¹ Tuncer Bağışkan, “Karşılaştırma Yöntemiyle Kıbrıslı Türk ve Rumlarda Ortak İnanç ve Uygulamalar 3”, *Halkbilimi*, Sayı:13(89/1), Halk Sanatları Derneği Yayını, Lefkoşa, Mart 1989, s.5; *Halkbilimi Sempozyumları II*, s. 78-79
- ¹² Tuncer Bağışkan, “Karşılaştırma Yöntemiyle Kıbrıslı Türk ve Rumlarda Ortak İnanç ve Uygulamalar 3”, *Halkbilimi*, Sayı:13(89/1), Halk Sanatları Derneği Yayını, Lefkoşa, Mart 1989, s.5; *Halkbilimi Sempozyumları II*, s.80
- ¹³ R. Gunnis, *Historic Cyprus, Nicosia, 1936*, s. 100; Dr. Latife Birgen, *Famagusta Its Monuments and Its Legends*, Lefkoşa, 1989, s. 9; Zekai Altan, *Gizemli Kıbrıs*, Kitap 2, Lefkoşa, Mayıs 2006, s. 479-480; Tuncer Bağışkan, “Karşılaştırma Yöntemiyle Kıbrıslı Türk ve Rumlarda Ortak İnanç ve Uygulamalar 3”, *Halk-*
-

bilimi, Sayı: 13(89/1), Halk Sanatları Derneği Yayını, Lefkoşa, Mart 1989, s.5; Halkbilimi Sempozyumları II, s.80

¹⁴ Rupert Gunnis, *Historic Cyprus*, s.321; George Jeffery, *A Description of the Historic Monuments of Cyprus, Nicosia-Cyprus, 1918*, s.347)

¹⁵ Tuncer Bağışkan, “Karşılaştırma Yöntemiyle Kıbrıslı Türk ve Rumlarda Ortak İnanç ve Uygulamalar 3”, *Halkbilimi, Sayı: 13(89/1), Halk Sanatları Derneği Yayını, Lefkoşa-Kıbrıs, Mart 1989*, s.5; *Halkbilimi Sempozyumları II*, s.81; Rupert Gunnis, *Historic Cyprus*, s.177

¹⁶ Tuncer Bağışkan, “Kıbrıs’ta Büyü Bozmaya Dayalı İnanç ve Uygulamalar”, *Halkbilimi Dergisi*, sayı.14(89/2), Lefkoşa, Haziran 1989, s. 5

¹⁷ 40 gün süreyle kiliselere zeytin dalı bırakılmasıyla aynı paralelde bir inançtır; Tuncer Bağışkan, “Karşılaştırma Yöntemiyle Kıbrıslı Türk ve Rumlarda Ortak İnanç ve Uygulamalar 2”, *Halkbilimi, Sayı: 12(88/4), Halk Sanatları Derneği Yayını, Lefkoşa-Kıbrıs, Aralık 1988*, s. 13-14; *Halkbilimi Sempozyumları II*, s.68; Dr. D. Stylianou, “A Collection of the Traditions, Customs, Beliefs and Wisdom of the Peasantry of Cyprus”, *Romantic Cyprus, Published by Kevork K. Keshishian, Nicosia-Cyprus, 1972*, s.217

¹⁸ Yapılan yeminler ile bedduaların bozulması için, üç gün süreyle oruç tutulur, 10 kişi doyurulur, bir kişiye 10 kişinin yiyebileceği yemeğin para olarak karşılığı verilir veya başın üzerinden para çevrilerek bir fakire verilir.

¹⁹ Beddua edilen bir faizcinin ensesinde çıban çıktığı ve bunun da kangrene dönüşmesiyle faizcinin öldüğü bilgileri edinilmektedir.

²⁰ Tuncer Bağışkan, *Kıbrıs’ta Osmanlı-Türk Eserleri, Lefkoşa-Kıbrıs, 2005*, s.298-299

²¹ Günlük, mezdekiye benzeyen şeffaf renkli ve çok çirkin kokulu bir maddedir. Rumlar şeytanların ölüye yaşanmamaları için Günlük ile buhur yaparlar) Gece

yarısı olunca, muhabbet büyüü yapılacak kişilerin adına ateşe günlük atılarak tütsü yapılırdı. Böyle yapılması halinde evdeki huzursuzluğu yaratan şeytanların uzaklaşacağına ve çiftlerin arasındaki soğukluğun böylece giderilmiş olacağına inanılırdı.

²² Bu şekilde bir koç başının yıllarca Kumarcılar Hanı önündeki Asmaaltı Kahvehanesinin giriş kapısının üst başında yıllarca durmuştu. Bu başı buraya Ağırdağlı Beha Cabacaba koymuştu. Bu dükkanın el değiştirip Türkiye uyruklu iki kişiye devredilmesinden sonra, belki de eşleri tarafından aldatılan erkeklere “Boynuzlu” denmesi nedeniyle, bulunduğu yerden çıkarılmıştır.

²³ Kutlu Adalı, *Dağarcık, Beşparmak Yayını, Lefkoşa, 1963*, s.264

²⁴ Bu büyüün veya diğer büyülerin bozulabilmesi için, Allah’ın 99 ismi söylenirken her bir isminde bir tespih çekilmesi halinde yapılan büyülerin bozulacağına inanılırdı; Tuncer Bağışkan, “Kıbrıs’ta Büyü Bozmaya Dayalı İnanç ve Uygulamalar”, *Halkbilimi, sayı.14(89/2), Lefkoşa, Haziran 1989*, s.10

²⁵ Tuncer Bağışkan, “Kıbrıs’ta Büyü Bozmaya Dayalı İnanç ve Uygulamalar”, *Halkbilimi Dergisi, sayı.14(89/2), Lefkoşa-Kıbrıs, Haziran 1989*, s. 5

²⁶ Tuncer Bağışkan, “Kıbrıs’ta Büyü Bozmaya Dayalı İnanç ve Uygulamalar”, *Halkbilimi Dergisi, sayı.14(89/2), Lefkoşa-Kıbrıs, Haziran 1989*, s.7

²⁷ Tuncer Bağışkan, “Kıbrıs’ta Büyü Bozmaya Dayalı İnanç ve Uygulamalar”, *Halkbilimi Dergisi, sayı.14(89/2), Lefkoşa-Kıbrıs, Haziran 1989*, s.10

XXV. Halkbili Sempozyumu Bildirilerine Katkı

*Afrodit'in Bilinen Diğer Sıfatları,
Alışkanlıkları ve Tutkuları ;***Hasan KARLITAŞ***

‘‘Afrodit’’ adının çağrışımının yarattığı etki kişiye göre değişir, hiç kuşkusuz Tanrıçası Afrodit olan Kıbrıs adasında yaşamak büyük bir ayrıcalıktır.

Yunan Mitolojisinde Afrodit, Roma Mitolojisinde Venüs olarak anılan isimleri ‘Afrodit’in en bilinen isimleridir. Afrodit ve Venüs isimleri dışında Afrodit ön isminden sonra söylenen diğer sıfatları şunlardır ; Aphroditos, Pontia, Einalia, Egcheios , Adoneia, Eleemon, Chrysostephanus, Kourotrophos, Akraia, Anassa, Kyprogenea, Potnia Kyprou, Antheia , Areia , Acraea , Camaetho, Cnidian, Cytherea, Cyprian Aphrodite veya Aphrodite Kypris , Doritis , Erycina, Euploia, Schoenus , Anadyomene, Epitymbidia, Melaina, Philommedes, Androphonos, Pendamos ve Afrodit Urania.

Bir Tanrıçaya mal edilmiş 20 den fazla sıfat ve belki de daha fazlası.

Tüm Bu isimlerin taşıdıkları anlamları ve aralarındaki benzerlikleri ve tezatları incelediğimiz zaman rahatlıkla şu sonuca varmamız mümkündür ; ‘Afrodit sadece Aşk ve Güzelliğin sembolü değil ‘o’ çok daha başka anlamları da kendisinde barındıran yaşamı herşeyi ile etkileyen bir Tanrıçadır’.Aşk ve Güzellik Tanrıçası, Şehvet Tanrıçası, Kıbrısın Evsahibi, Kıbrısın Metresi, Temiz Aşkın ve Sevginin Tanrıçası, Fuhuşun ve Seksin tanrıçası , Deniz tanrıçası, Denizcilerin koruyucusu,bereket tanrıçası,Koruyucu Tanrıça, Tüm herşeyin Tanrıçası, Merhametli-Sevecen Tanrıça, Savaşçı Tanrıça,Altın Taçlı Tanrıça,Doğayı seven Tanrıça, Bebeklerin Koruyucusu

Tanrıçası, Hüzünlü Tanrıça, Cennet Tanrıçası, Erkek ve Kadın Vücudunun tek bedende birleştiği Tanrıça, Ölüm-süz Tanrıça, tüm bu nitelermelerden sonra geriye ne kaldı ki ?

Dünyanın en güzel Kadını,dalgaların köpükleri arasında bir Midye Kabuğunun içerisinde Kıbrıs’ta doğmuştur. Tahtına göz diken Babası Uranusun erkeklik organının kesip denize atan Kronos, Afroditin doğmasına vesile olmuştur.Aphrodite Yunanca Deniz köpüğü anlamındadır. (aphros:köpük).

MÖ 4 yy’dan sonra Afrodit olarak anılmaya başlayan Tanrıça ile ilgili en bilinen mitler, ‘Afrodit ve çirkin kocası Demirci ‘Hephaestos’ , ‘Kıskanç kocası yüzünden Sonu Hüzünle biten, Afrodit (Venüs) ve Savaş Tanrısı Ares(Mars)’Aşkı , Afrodit ve Dünyaya gelen en güzel ölümlü erkek ,Afroditin en büyük Aşkı Adonis’ efsaneleri Kıbrıs ile bağlantılı mitolojik söylencelerdir. Adonisi Paylaşamayan Afrodit ve Phersophene kavgasından sarsılan tanrılar dağı Olympos Zeusun kararı ile Adonisin 6 ay yeraltı tanrıçası Phersophene ve 6 ay da Afroditle birlikte olması şeklinde olur. Adonis yeraltından yeryüzüne Afrodit ile buluşmaya geldiği zaman doğanın uyandığı,bereketlendiği, canlandığı renklendiği Her İlkbahardan sonra ise 6 ayın sonunda yaşanan Etkileyici,Dokunaklı ve Büyük Afrodit ve Adonis aşkıdan sonra,Adonisin gidişi ile birlikte doğa sararıp solar ve yas tutar.Afrodit Mevsimleri bile değiştirmiştir. Afroditin Truva Savaşının çıkışında da önemli bir rolü vardır. efsaneye göre, Baştanrı

,Tanrıların tanrısı Zeus Truva prensi Paris'ten, tanrıçaların en güzelini seçmesi istenmiş, Paris Zeus'un eşi Hera, Athena ve Afrodit arasından Afrodit'i seçmiş, bunun üstüne Afrodit ödül olarak Paris'e Spartalı Helene'yi kaçırmasında yardım etmiş, bu olay da Truva Savaşı'na neden olmuştur.

Afrodit ile ilgili Bazı Yaygın Kavramlar ; Güzellik, Şehvet, Cinsellik, Arzu, bereket, Sevgi, Fahişelik, Doğa, Fiziksel kadın Güzelliği, Tabiyat,tinsel aşk.

Afroditin en sevdiği renkler ; Pembe,Beyaz,gümüş,Mavi,Yeşil,menekşe ve al rengi
Uğurlu Sayısı : Altı

Sevdiği Mevsimler : Yaz ve İlkbahar.

Kutsal Bitki/Meyve ; Gelincik,Gül,Adam otu,Mersin ağacı,ayva,Elma,Selvi Ağacı,kavak ağacı,tarçın,Üzüm.

Kutsal Hayvanları : Yunus, leopar,keçi,Kaplumbağa,koç,arı,tüm balık türleri,güvercin, kumru,kırlangıç,keklik,Kuğu,kaz,tüm deniz kuşları.

Sembolleri : Midye,Deniz kabuğu,Ayna,bal peteği,altıgen,Asası

Kıyafetleri : güzellik örtü kabul etmediğinden genellikle çıplak, bazen ayağında terlik, boynunda, kulagında, başında mücevherat,(inci,altın,bakır,safir,gümüş) kutsal bel kemeri,ve Meşhur Elbisesi.

Çekim Özellikleri : Tutku , Güzellik , Zafer, Bereket, Şehvet,Mücadele, Üretim, Çoğalma, Erotizm, Aşkın Tılsımı, Seksin büyüsü, Denizin tuzu,Cinsel Özgürlük, Tapınaklarda düzenlenen Kutsal Fahişelik Törenleri, Kutsal Evlilik,denizcileri korumak. Venüs gezegeni.

Olumsuz Özellikleri : Başkalarının Sevgililerini almak, sık sık aşık olmak, Aldatmak, kendine uygun olmayan arkadaşları,kıskançlık.

En güçlü olduğu an : Okyanusun köpüklerinin köpürdüğü zaman.

Afrodit çağlar boyunca pek çok sanatçıyı etkilemiş, resimleri, heykelleri yapılmıştır. Bunların en ünlüleri Milo Afrodit'i ya da Milo Venüsü adıyla tanınan heykel ile Botticelli' 'Venüs'ün Doğuşu' tablosudur.Kıbrısta bulunan en güzel Heykeli ise Antik Soli Krallığın'da ortaya çıkarılan MS: 1.yy sonu 2 yy.başı Roma Dönemine tarihlendirilen mermerden yapılmış Afrodit heykeldir.

'Afrodit' Eşsiz Güzelliği , Yaşadığı Aşkları ve

geriye bıraktığı Söylenceleri ile Mitoloji Dünyasının en alımlı ve aynı zamanda en fethan tanrıçasıdır. Olympos Kültünde Kıbrısta yaşadığı belirtilen 'Afrodit' Mitolojiye Kıbrısın veya Mitolojinin Kıbrısa sunduğu en değerli armağanıdır. Soluduğumuz havadan, bir yaban domuzunun yaralayıp öldürdüğü Afroditin biricik sevgilisi Adonisin toprağa düştüğü yerde açan,doğadaki en kısa ömürlü çiçeklerden olan gözyaşı ve kanın çiçeği Anemonların, kırmızı renkte olanların Adonisin topuğundan akan kanları, beyaz olanlarının ise Afroditin gözyaşları olduğuna kadar, Mersin ağacının kutsallığına, sevdiği alışkanlıklarına ve yüzdüğümüz denizdeki köpüklerinden, bastığımız toprağa kadar Dünyanın en güzel ölümsüz TANrıçası' Afrodit' ve Dünyanın en güzel Ölümlü Erkeği Adonisin ruhu, Hala daha bizimle Kıbrısta yaşamaktadır.

XIV. Çocuk ve Masal Sempozyumu

Kıbrıs Türk Masallarının Dil Yapısı

Doç. Dr. Esra Karabacak*

Anonim halk edebiyatının önemli eserlerinden biri olan masal Habeşçe *mesl*, Aramice *maslâ*, İbranice *mâsâl* ve Arapça *mesel*, *mâsâl* kelimeleriyle karşılanmaktadır. Türkçe Sözlükte genellikle halkın yarattığı, ağızdan ağıza, kuşaktan kuşağa sürüp gelen, çoğunlukla insanların veya tanrıların başından geçen olağan dışı olayları anlatan hikaye, öğüt verici ahlak dersi veren alegorik eser olarak tanımlar².

Masal için çağdaş lehçelerin bazılarında Kazan Türkçesinde *ertek*, *ertegi*, Uygur Türkçesinde *çöçek*, Azeri Türkçesinde *nakıl*, Kazak Türkçesinde *şabuv*, *şabis*, Kırgız Türkçesinde *at çabû*, Özbek Türkçesinde *ertek*, Başkurtçada ve Tatar Türkçesinde *ekiyet*, Çuvaşçada *hallap*, Türkmen Türkçesinde *erteki* kelimeleri kullanılmıştır³. Pek çok yazar tarafından hikaye, efsane, menkıbe, kıssa, fabl, atalar sözü, tekerleme karşılığında kullanılmıştır. Masal genel olarak bilinmeyen bir yerde bilinmeyen şahıslara ve varlıklara ait olayların hikayesidir. Masallarda –miş’li geçmiş zaman ve geniş zaman kullanılmıştır. *Bir varımış, bir yoğumuş, innallahdan kimse yoğumuş.* = Bir varmış bir yokmuş, Allahtan başka kimse yokmuş. *Bir zamanlar memleketin birinde varımış bir ayle.* = Bir zamanlar memleketin birinde bir aile varmış gibi... Hayalî-gerçek, maddî-manevî birtakım konu, olay, motif ve unsurlar eğlendirirken eğitmek düşüncesinden hareketle özgür bir zaman içinde anlatılır. Masal kahramanları insanlar, hayvanlar, bitkiler, maddî unsurlar, hayalî yaratıklar, yalın fikirler (iyilik, kötülük, güzellik...) gibi akla gelen her şeydir. Dini ve batıl inançlardan bağımsızdır. Anlatılanların hayal yaratacağı bellidir. Dinleyen de bunu bilir. Masalı efsaneden, hikayeden ve destandan ayıran en önemli nitelik de budur. Sadece çocuklar için değil, okur yazar olmayan halk için de roman ve hikaye niteliğindedir.

Kıbrıs masalları bir başlangıç, bir asıl masal ve sonuç olmak üzere üç kısımda biçimlenmiştir. Başlangıç genellikle bir tekerlemedir. Masallar aslında bir düz yazı

biçimidir. İçinde sık sık şiirsel özellikler gösteren biçimler görülmektedir. Asıl masal dışında tek başına önemi olan olayları bağlamak ve ilgiyi yenilemek amacıyla küçük anlatım biçimleri kullanılabilir. Sonuç bir tiyatro gibi genellikle de bir tekerleme ile biter. Genelde masallar kısadır. Kolay anlaşılması için anadilin bütün inceliklerini yansıtır. Halk diliyle yazılmışlardır. Cümleler kısa, canlı, kolay anlaşılır, amacı aktarır biçimde sıralanmıştır. Atasözleri, deyimler, ikilemeler, yansıma kelimeler ve diğer kalıplaşmış anlatımlar masalların doğal bir şekilde söylenmesini sağlar. Zaman zaman masal anlatılanları kendi başından geçmiş ifadesi verir. Söylendikleri dile göre milli karakter kazanırlar. Hint, Türk vs....

Masallar, tarih boyunca değiştirilip yeniden biçimlendirilmiştir. Ağızdan ağıza aktarılırken eklemeler veya çıkarmalar olmuştur. Toplumların inançları, değer yargıları masalların anlatım biçiminin içine yerleştirilir. Kıbrıslı Türkler ve Rumlar yıllar boyu Ada üzerinde yaşamışlar, her yönden birbirlerini etkilemişlerdir. Kültür alışverişinde bulunmuşlardır. Tabii olarak burada dil de etkilenmiştir.

Kıbrıs Türk masallarında yaşadığımız çevrenin belirli meslek guruplarına mensup kişiler sıkça görülmektedir. Bakkal, çiftçi, işçi vs.... Türkiye masallarında az görülen Papaz veya Papaz karısı karakteri Kıbrıs masallarında çok görülmektedir. Kıbrıs Rum masallarında da benzer tipler görülmesine rağmen, farklı olarak kutsal karakterler de işlenmektedir.

Kıbrıs Türk masallarında tekerlemeler, ikilemeler, kalıplaşmış ifadeler bulunmaktadır. İkilemeler, ahım şahım bir şey değil, badin badin gitmek, al gözüm ver gözüm, aygı baygın olmağ, aynı bez aynı tarag, aynı gazan aynı gepçe, boyuna posuna bakma, bir kaşık suda ktır ktır boğulmak, cart curt etmek.....biçimindedir. Tekerlemeler ise derenin bu başına ektim bir dönüm kekere kekere, derenin öbür başına ektim bir dönüm kekere

mekere, neler geldineler geçti felekten, develer un oldu geçti elekten deyip masala başlayalım. ....biçimindedir. Giriş bölümünde genellikle tekerlemeler bulunur. Tekerleme yoksa, memleketin birinde, vakti zamanın birinde, illallahtan başka kimse yokmuş.,bir varmış iki yokmuş., bir varmış bir yokmuş., evvel zaman içinde gibi kalıplaşmış sözler bulunur. Bitişte ise onlar ermiş muradına biz çıkalım kerevitlerine, ben de bıraktım da geldim., a canlarım bıraktım kötü devi geldim buldum sizi, murat aldılar murat verdiler, güle güle yaşamışlar, 40 gün 40 gece düşün yapıp veya şenlik yapmışlar. gibi kalıplaşmış sözler bulunur. Sayılar da masalarda önemlidir.üç ağıllı, üç elma, üç oğlan....., yeddi devin derisi, yeddi sene, yeddi kuyu altın....., dokuzunun da el bağlı....., kırk gün, kırk gece, kırk gün yas.....gibi.

Vaktin birinde diye başlayan masal(di’li geçmiş zaman) ifadesi ile devam eder. Soru ifadelerine verilen cevaplar dedi veya demiş kelimeleriyle sonlandırılır. Gel zaman git zaman ifadesi zaman geçtikten sonra şeklinde açıklanarak masal geliştirilmeye başlanır. Kıbrıs ağzının soru eki olmadan vurguyla belirtilen soru ifadesi Kıbrıs Türk masallarına ayrı bir akıcılık, üslup özelliği katar. Pek çok masalda olduğu gibi öyle oldu ifadesi masalın anlatımında tekrarlanır. Anlatılan olayı tamamlar. Devrik cümleler Kıbrıs ağzı ile iç ve doğu Anadolu ağızlarının genel söyleyiş biçimidir. Kıbrıs ağzında geniş zaman bazen anlatım dışı kullanılmıştır.Masalarda da sıkça görülmektedir. Kendi kelimesi konuşma dilinin en akıcı biçimiyle masalarda görülür. Bazen anlamı pekiştirmek amacıyla, bazen kendi dönüşlülük zamiri olarak bazen de boş olarak yani anlama herhangi bir katkısı olmadan kullanılır.Ya cümlebaşı edatı veya bağlaç *ne oldun ya* tarzındaki cümlelerde yine anlamı pekiştirmek için kullanılır. *Ama* bağlacı *yani* anlamında sıkça kullanılmıştır. *Bulli çıkdığı yumurtayı görmüş da demiş ama ben bundan çıkdım?*=Tavuk çıktığı yumurtayı görmüş de *yani* ben bundan mı çıktım diye, sormuş.

.....bizim meselimiz da buruşda bitmiş., Kim bu meseli dinnadiysa şadolsun, bundan hisse alannar hiç ölmesin sağolsun.

KAYNAKÇA

Beşi Bir Yerde Kıbrıs Masalları. haz. Ejdan Sadrazam, der. Şevket

- Öznur, Lefkoşa 2004.
- Bir Varmış Bir Yokmuş Masal Parkı*, haz. Nefise Atçakarlar, İstanbul, 2006.
- Dede, Esra, “Masalarda Kadın Kahramanların Toplumsal Rollerini,” *Meslekler Törenler Kıbrıs Türk Kültürü Çalışmaları II*, haz. Adnan Akgün ve Fedora Arnaut, Doğu Akdeniz Üniversitesi Yayınları, Gazimağusa, (2003), 95-100.
- Elçin, Şükrü. *Halk Edebiyatına Giriş*. Ankara, 1993.
- Gökçeoğlu, Mustafa. *Toplu Masallar*. 2c. , Lefkoşa, 2001.
- İslamoğlu, Mahmut ve Öznur, Şevket, “Kıbrıs Türk ve Rum Masallarında Ortak Benzerlikler”, *KIBATEK-YDÜ XI.Uluslararası Edebiyat Şoleni(23-28 Ekim 2005) Bildiriler*, haz. İsmail Bozkurt-Ali Nesim-Şevket Öznur. Lefkoşa, (2005), 266-296.
- Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü*. c.I, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1991, 562-563.
- Masal Araştırmaları(Folktales Studies) I*, haz. Nuri Taner, İstanbul, 1988.
- Öznur, Şevket, “Kıbrıs Halk Masallarında Kullanılan Biçimsel(Formel-Kalıplaşmış Sözler) Ögeler ve Masalların Epizotları”, *XXII. Halkbilimi Sempozyumu Bildirileri*, (2004), 87-117.
- _____, “Kıbrıs Türk Masallarının Dil Özellikleri”, *Halkbilimi*, 6/50(2002), 154-158.
- Sayın, Mustafa Kemal. *Efsane Toprakları*. Lefkoşa, 2003.
- Türkçe Sözlük*, Türk Dil Kurumu Yayınları:549, Ankara, 2005, 1349.
- Yeniboğaziçi Halk Kültürü*, haz. İsmail Bozkurt ve Fedora Arnaut, Gazimağusa, 2006.
- Yorgancıoğlu, Oğuz. *Kıbrıs Türk Folkloru*. KKTC, 1980.
- _____. *Kıbrıs Türk Folklorundan Seçmeler Masallar*. Mağusa, 1988.
- _____. *Kıbrıs Türk Folklorundan Derlemeler Masallar 2*. Mağusa, 2006.

Dipnotlar

- ¹ Yakın Doğu Üniversitesi Fen- Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi.
- ² *Türkçe Sözlük*, Türk Dil Kurumu Yayınları:549, Ankara, 2005, 1349.
- ³ *Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü*. c.I, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1991, 562-563.

XIV. Çocuk ve Masal Sempozyumu

Masal ve Çocuk

Oğuz COŞAN*

“Masal ve çocuk” konusunu aslında, “masal ve insan” olarak değiştirmek çok daha güzel olsa gerektir. Çünkü her insan, yaşı ne olursa olsun içinde küçük bir çocuğu son nefesine kadar barındırır.

Hangimiz bir masal ya da bir hikaye dinlerken kendimizi o büyüye kaptırıp da bu dünyadan uzaklaşmayız?

Ve sonunda da derin bir “ahhhhh” çekip eski günleri, çocukluğumuzun o güzel günlerini yad etmeyiz?

Şimdi sizlere anlatacağım masalda sanıyorum hepimiz kendinizden bir parça bulacak ve masalın büyüünde bir kez daha yaşamımızı sorgulayacaksınız.

MASAL

Zamanın birinde bir ülke ve bu ülkenin padişahı varmış. Padişah, kapısına gelen her dilenciye bir altın verirmiş. Bir altın, o ülkede, bir ailenin günlük ihtiyacını karşılamaya yeten bir miktarmış.

Bir gün bir dilenci gelmiş padişahın kapısına. Kapıyı çalmış. Padişahın hizmetçisi kapıyı açmış, dilenciye bir altın vermiş ve kapıyı kapatmış. Dilenci bir tur atmış ve yine padişahın kapısına gelmiş. Kapıyı çalmış. Hizmetçi kapıyı ikinci kez açıp bir altın daha vermiş ve kapıyı kapatmış. Dilenci üçüncü turu atıp da yeniden padişahın kapısını çaldığında, hizmetçisi koşarak padişahın huzuruna çıkmış. “Efendim” demiş. “Bir dilenci geldi. Bir altın verdim gönderdim. Sizin dilencilere bir altın verdiğinizini bilmesine rağmen ikinci kez geldi, bir altın daha verdim. Fakat şimdi üçüncü kez kapıda bekliyor. Ne yapmamı emredersiniz?” Padişah: “Çağır içeriye gelsin” demiş. Apar topar dilenciye padişahın huzuruna çıkarılmışlar. Padişah demiş ki: “Yahu sen ne doymaz adamsın. Bu ülkede dilencilere bir altın verdiğimi bile bile ikinci kez kapıma geldin yine verdim. Şimdi üçüncü kez kapımdasın. Bu ne açgözlülüktür? Bu ne kendini bilmezliktir?”

Dilenci, kendinden emin bir şekilde demiş ki: “Efendim, siz bu ülkenin padişahısınız. En zengin kişisisiniz. Ülkede her şey size ait ama dilencilere bir altın veriyorsunuz oysa ilerdeki köyde bir kadın var. Hangi dilenci o kadının kapısını çalarsa iki altın veriyor.” Padişah bunu duyunca çok sinirlenmiş. “Olamaz” demiş. “Kim ki bu kadın benden fazla verecek. Üstelik bu paraları nereden bulmuş.” “Vallahi ben bilemem” demiş dilenci. “Arzu ederseniz gider bakarsınız.” Padişah derhal adamlarına emir vermiş. Hazırlanmışlar. Kendisi de dilenci kılığına girmiş ve bahsedilen köydeki kadının kapısına gitmiş. Kapıyı çalmış. Kapıyı kadının hizmetçisi açmış. Bakmış ki bir dilenci. Çıkarmış iki altın vermiş. Padişah bir tur daha atmış yine gelmiş. Kapıyı çalmış. Hizmetçi bir kez daha kapıyı açmış ve iki altın daha vermiş. Padişah, üçüncü kez kadının kapısına gelince hizmetçisi koşarak içeriye girmiş, kadının huzuruna çıkmış. Demiş ki: “Efendim, bir dilenci geldi iki altın verdim gönderdim. İkinci kez geldi. İki altın daha verdim gönderdim. Şimdi üçüncü kez geldi ve kapıda bekliyor. Ne yapmamı emredersiniz?” “Çağır içeriye gelsin bakalım” demiş kadın. Padişah içeriye girer girmez hemen üzerindeki dilenci kıyafetlerini çıkarmış. Kadının üzerine yürümüş. Demiş ki: “Ben bu ülkenin padişahıyım. Kapıma gelen her dilenciye bir altın verirken sen kim oluyorsun ki iki altın veriyorsun? Üstelik bu paraların kaynağı nereden geliyor?” Kadın gülümsemiş. “Bunu size bir şartla söylerim” demiş.

“Şu karşıda gördüğünüz yolu takip edin. Bu yol sizi bir köye çıkaracak. Bu köyde bir terzi var. Terzi, bütün gün makinesinin başında oturur, tıkr tıkr dikiş diker. Yalnız, ezan vakti işini bırakır. Ezan okunmaya başladığı anda gülerken koşar, minareye çıkar. Ezan biter, ağlayarak aşağıya iner. Bu, olay günde beş vakit tekrarlanır. Bu adam neden böyle davranır öğrenin gelin, ben de size bu paraların kaynağını söyleyeyim” der.

Padişah ve adamları çaresiz kadının gösterdiği yola koyulurlar. Bir süre gitikten sonra köye ulaşırlar. Gerçekten de köyde bir terzi vardır. Bütün gün makinesinin başında oturur dikiş diker. Sadece ezan vakti işini bırakır. Gülerek, koşar minarenin tepesine çıkar. Ezan biter. Ağlayarak aşağıya iner. Padişah ve adamları buna bir anlam veremezler. Terziye gidip sorarlar bunun anlamı nedir diye. Terzi der ki : “ Bunun ne anlama geldiğini size söylerim söylemesine ama bir şartım var.” “Şu ilerdeki yolu takip edeceksiniz. Bu yol sizi bir kasabaya çıkaracak. Bu kasabada bir lokanta var. Her gün, öğle vakti, bu lokantaya genç bir çocuk gelir. Oturur yemeğini yer. Çıkarır yediği şeylerin parasını öder. Ama bunun yanında cebinden iki altın daha çıkarır. Bunları ezer ve toz haline getirir. Sonra da avucunun içine koyar bu altınları ve rüzgara üfler. Neden böyle davranır? Öğrenin gelin. Bemn de size bu yaptıklarımın ne anlama geldiğini söyleyeyim” der.

Padişah ve adamları çaresiz terzinin gösterdiği yola koyulurlar. Epey gittikten sonra bahsedilen kasabaya varırlar. Gerçekten de kasabadaki lokantaya her öğle vakti genç bir çocuk gelir. Yemeğini yer. Çıkarır yediklerinin parasını öder. Sonra da cebinden iki altın daha çıkarıp ezer, toz haline getirir, avucuna koyar ve rüzgara üfler. Paadişah ve adamları gencin yanına giderler ve bu yaptığı davranışın ne anlama geldiğini ve neden bu şekilde davrandığını sorarlar. Genç der ki : “Bunun ne anlama geldiğini size söylerim ama bir şartım var. Şu karşıda gördüğünüz yolu takip edin. Bu yol sizi bir köye çıkaracak. Bu köyle yıkık bir evin köşesinde, yol kenarında oturan, şişman, zenci, gözleri görmeyen bir adam var. Bu adama gelen vurur “müstahakımdır” der çıkarır iki altın verir. Giden vurur “müstahakımdır” der çıkarır iki altın verir. Hem dayak yer hem de üstüne para verir neden bu şekilde davranır? Öğrenin gelin ben de size bu yaptıklarımın ne anlama geldiğini söyleyeyim” der.

Padişah ve adamları çaresiz yola koyulurlar. Bir müddet gittikten sonra söylenen köye varırlar. Gerçekten de yıkık bir evin köşesinde, gözleri görmeyen, şişman , zenci bir adam oturur. Bu adama gelen vurur “müstahakımdır” der çıkarır iki altın verir. Giden vurur “müstahakımdır” der çıkarır iki altın verir. Hem dayak yer hem altın verir. Adamın yanına gidip sorarlar. Bu

davranışın anlamı nedir diye. Adam der ki : “ Benim gözlerim görmez ama şu baktığım istikamette bir dağ var. Bu dağın içinde de bir orman. Bu dağa çıkın. Ormanda karşınıza çıkan ilk insana bu yaşadıklarınızın ne anlama geldiğini sorun. O size gerekli açıklamayı yapacaktır.”

Padişah ve adamları dağa doğru yola koyulurlar. Giderler giderler giderler. Fakat karşılına hiç kimse çıkmaz. Akşam olur, güneş batar hala karşılına kimse çıkmamıştır. Ormanın derinliklerinde bir ışık farkediler. Bu bir kulübedir. “Tamam. Aradığımız kişi kesin burada kalmaktadır” diyerek kulübeye gidip kapısını çalarlar. Kapıyı yaşlı bir adam açar. Padişah ve adamlarını görünce, onları içeriye davet eder, yemek verir ve yatacak yer hazırlar. Padişah adama yaşadıklarını ve buraya ne amaç için geldiklerini anlatır ve yardım ister. Adam gülümser. Der ki : “Şimdi geriye dönün. O gözleri görmeyen, şişman, zenci adama deyin ki onu affettin başından geçenleri size anlatsın.”

Padişah ve adamları geri dönerler. Gözleri görmeyen,şişman, zenci adam hala aynı yerde oturmaktadır. Ona kulübedeki adamdan bahsederler. Adamın kendisini affettiğini ve neler yaşadığını anlatmasını isterler. Zenci der ki : “O dağda görmüş olduğunuz kulübe aslında bir altın madenidir. O görmüş olduğunuz kişi de benim ortağım. O madenden her gün iki zembil altın çıkarırdık. Biri onun, biri benim. Ancak bir gün ben doymadım. İki zembil altını da aldım ve kaçtım. Kaçarken bir kaza geçirdim. Gözlerimi kaybettim. Şimdi çok param var ama dünyayı göremedikten sonra bu kadar param olmuş olmamış bir anlamı yok. İşte o nedenle buraya otururum gelen vurur “müstahakımdır” der iki altın veririm. Giden vurur “müstahakımdır” der iki altın veririm.

Padişah ve adamları kasabaya dönerler ve kasabadaki genci bulup ona şişman, gözleri görmeyen zencinin yaşadıklarını anlatıp kendisinin yaptıklarının ne anlama geldiğini sorarlar.Genç der ki: Bu etrafta gördüğünüz bütün binalar, evler, hanlar, hamamlar hepsi babamındı. Ölmeden önce beni yanına çağırdı. Dedi ki “ oğlum, ben bir gün ölürsem bütün bu mal varlığı sana kalacak. Ama sakın ola bunları har vurup harman savurma. Çünkü gün gelir de bunların hepsini tüketirsen, dost bildiğin insanların kapısını çalsan bile sana bir tas çorba veren çıkmaz. İşte o zaman yaşamanın bir anlamı yoktur. Bizim evin

---

hamamının tavanına bir ip astım. Eğer böyle bir durumla karşı karşıya kalırsan, git o ipi boynuna geçir ve asıl.” “Babamın söylediklerini çok fazla önemsemedim. O öldükten sonra her şey bana kaldı. Yedim, içtim, har vurdum harman savurdum. Derken hepsini tükettim. Gerçekten de dost bildiğim insanların kapısını çaldım. Bir tas çorba verdim olmadı. O anda babamın nasihatini hatırladım. Hemen bizim evin hamamına gittim. Tavanda asılı ipi boynuma geçirdim. Tam kendimi boşluğa bıraktım ki tavan çöktü. İçinden altınlar, gümüşler, elmaslar döküldü. Meğer babam bu duruma düşeceğimi tahmin ettiği için oraya bunları özel olarak hazırlatmış. Tekrar eski servetime kavuştum. Ancak o günden sonra, yiye bildiğim kadarını yerim. Yiyemediğimi kimseye vermem. Ezer toz haline getirir rüzgara üflerim daha iyi. Dost yoktur çünkü”

Padişah ve adamları bunu öğrendikten sonra kasabadan ayrılıp köye gelirler ve terziyi bulurlar. Ona, kasabadaki gencin yaşadıklarını anlatıp neden bu şekilde davrandığını sorarlar. Tezi der ki: “Bir gün minarenin tepesindeyim. Bir kuş geçer. Uzandım, o kuşu ayaklarından yakaladım. Kuş beni aldı, bilmediğim bir diyara götürdü. Burada bir usta ile tanıştım. Bana meslek öğretti. Sonra evlendim. Çok sevdiğim ve yanında huzur bulduğum bir eşim oldu. Çocuklarım oldu. Evim oldu. Ancak ben bunlarla yetinmedim. Belki daha da iyi şartlara kavuşurum düşüncesiyle bir gün yine minarenin tepesine çıktım. O kuşu ayaklarından yakaladım. Kuş beni aldı, buralara getirdi. Yıllar vardır ki ne eşimi, ne çocuklarımı ne de yaşadığım yeri göremiyorum. Her ezan vakti belki o kuş geçer de onu yakalar ve sevdiğime kavuşurum ümidiyle işimi bırakır, gülererek koşar minarenin tepesine çıkarım. Ancak o kuş hiç geçmez ve ben ağlayarak aşağıya inerim.”

Padişah ve adamları geri dönerler. Dilencilere iki altın veren genç kadını bulurlar ve ona terzinin neler yaşadığını anlatıp kendisinin bu paraları nereden bulduğunu sorarlar. Genç kadın der ki : “O en son noktadaki kulübede yaşayan adam vardı ya. İşte o, benim babam. Babamın bir nasihati vardır. Der ki “eğer gücün varsa bu ülkenin padişahı bir veriyorsa sen iki ver” “ ben babamın bu sözü üzerine iki altın veriyorum dilencilere.” Padişah bu sözü çok beğenir ve genç kıza der ki : “Ben bu

durumu çok beğendim. Seni de beğendim. Sen bekar, ben bekar. Evlenelim bundan sonra kapımıza gelen dilencilere üç altın verelim.”

Evet. Yaşamımızın bir döneminde

1- Hangimiz ya da bir tanıdığımız, elimizde avucumuzda hiçbir şey yokken sırf en yakın arkadaşımız zor durumda diye cebimizdeki son paramızı da çıkarıp ona vermedik? Ya da son lokmamızı onunla paylaşmadık?

2- Hangimiz ya da bir tanıdığımız, maddi olarak güçlüyken etrafımızda “dost” diye bir yığın insanın dolaştığını farketmedik? Başımız dardayken bu insanların nereye kaybolduğunu hangimiz sorgulamadık?

3- Hangimiz ya da bir tanıdığımız, rahat rahat yaşamımızı devam ettirirken, açgözlülüğümüzün kurbanı olup da elimizdekini de yitirmedik?

4- Hangimiz ya da bir tanıdığımız, bu uğurda sevdiğilerimizi kaybetmedik?

5- Hangimiz ya da bir tanıdığımız, hile ile başkasının hakkını yiyerek elde ettiklerini sağlık satın almak için harcamadı?

6- Ve hangimiz ya da bir tanıdığımız, belki de en yakınımızdaki bize muhtaçken sırtımızı dönmedik?

7- Hangimiz ya da bir tanıdığımız, bir başkasıyla gücümüzü birleştirip çok daha faydalı olmadık çevremize ve çevremizdekilere?

Bu soruları masalın ışığında çoğaltmak mümkün. Bu masalın içinden bir çırpıda insanoğluna çıkarılabilecek paylardı bunlar.

Şimdi soruyorum. Sizin çocuklarınız ya da torunlarınız bu masallarla mı büyüsün? Yoksa çok daha sanal ve ne idüğü belirsiz kahramanları mı kendine model olarak alsın?

Seçim sizin. Ama bu seçimi bir an önce yapmakta fayda var. Vakit çok geç olmadan ve bu değerler toprak altında çürümeye başlamadan.

Kıbrıs'ta Çocuk Edebiyatı ve Ayşen Dağlı

Gönül Gökdemir*
Ahmet Güneyli**

Bu makalede, çocukluğunda masal dinleyerek büyümüş, yaşam felsefesini masallardan almış, sonrasında da şiir, oyun ve masal yazmaya başlamış, Kıbrıslı yazar ve şair Ayşen Dağlı'nın, masal yolculuğu hakkında bilgi verilecek ve en son çalışması olan 'Süslü' adlı masal kitabı eğitsel açıdan incelenecektir.

Çocuk Edebiyatı ve Masal

İnsan ömrünün, 2-14 yaş arasında geçen bölümüne; 'çocukluk çağı', bu yaşlardaki çocuğun hayal, duygu ve düşüncelerine yönelik ihtiyaçlarını karşılayan eserlere de 'çocuk edebiyatı' adı verilmektedir (Oğuzkan 2001:2-3). Bir dilin anlatım olanaklarıyla kişide ilgi, merak ve heyecan uyandırma biçiminde iletişim kurmak olan edebiyat, çocuk edebiyatı sınıflandırmasıyla; çocuğun düşün dünyasında girebilecek şekilde yazılı, basılı, sesli veya görüntülü olarak biçimlendirilmektedir (Turan 2000:340).

Türk kültürünün en eski dönemlerinden beri edebi ihtiyaçları, sözlü kültür içerisinde, halk edebiyatı ürünleriyle (masal, bilmece, tekerleme, efsane, çocuk oyunları vb.) karşılanmaktaydı. Günümüzde ise bu ihtiyaç, hem halk edebiyatı ürünleriyle, hem de çocuk gerçeğini duyarlılıkla ele alabilen, çocukluk çağının ruhsal özelliklerini iyi bilen kişilerce ele alınan, çocuk edebiyatı bağlamında üretilen yazılı, basılı, sesli ve görsel ürünlerle karşılanmaktadır. Çocuk edebiyatı; çocuğu gelişim sürecinde daha iyi bir birey yapmak için destekleyip geliştiren, ona okuma alışkanlığı ve okuma zevki veren önemli bir unsur (Kaya 2000: 340) olarak karşımıza çıkmaktadır.

Çocuk edebiyatının halk edebiyatı ürünlerinden, özellikle de masallardan, beslendiği bilinmektedir. Masal; olağanüstü olay, tip ve durumlara yer veren, hacim olarak kısa, hayal ürünü olan bir halk edebiyatı türüdür. Eğitim tarihinde çocuğun masal okuması ve dinlemesinin önemi milattan önce 1400'den itibaren ele alınmıştır. Büyüme çağına olan çocuğun olgunluğa erişinceye kadar kendini tanımasında, çalışkan, iyi yürekli, adil, yardımsever, sosyal ve kültürel çevreye uyum sağlayan bir birey olarak yetişmesinde masallar çok önemli bir araçtır (Kaya 2000: 243). Masallarla büyüyen bir çocuğun hayal dünyası aldığı iletilerle gelişir, toplumsal değerleri öğrenir, ufku genişler, ifade gücü zenginleşir yani dili gelişir. Metafizik ve gerçekliğin izdüşümlerini, çocuk masallarda görür. (Turan 2000: 343). Masallarda yer alan tekerlemeler çocuğun sesletimini geliştirir; bilmece ise zeka gücünün üretken olmasına ve yaratıcı gücünün gelişmesine olanak sağlar. Masallar çocukların, ruh dünyalarını geliştirir, inandıkları yolda azimle yürüyebilmelerini sağlar.

Masallardaki iletiler etik, psikolojik, sosyal, ekonomik ve öteki iletiler başlığı altında toplanmakta (Helimoğlu 1999:39) ve toplumun beklentileri umutları, korkuları, yaşamındaki öğeler masala sembollerle yansıtılarak toplumun bilinçaltını oluşturmaktadır. 'Mutluluk, başarı, hüner, emek karşılığı gerçekleşir'; 'kötüler her zaman yaptıklarının cezasını görür', 'iyilik her zaman ödüllendirilir'; 'zeka, hüner, dürüstlük, kuvvet, erdemdir', iletileri tüm masallarda yer alan evrensel mesajlardır. Bununla birlikte mutluluk-mutsuzluk, sevinç-hüzün, tembellik-çalışkanlık, zenginlik-fakirlik, güzellik-çirkinlik gibi tezatlar masallarda birarada veri-

lir. Masallar, “her icra edilişte, zamanın şartlarına göre şekillenerek yeni bir form kazanır ve kültürel yeniden üretimle, dil, içerik ve yapı açısından paylaştığı anlam bütünlüğünden ayrılmadan biçimlendirilir (Yıldırım 2000:38)”. Geleneksel masalarda yer alan epizot, motif ve formeller çocuk edebiyatı içerisinde yer alan masalarda da vardır. Çocuğa seslenen bu kültür ürünleri de geleneğin kodlarını taşımaktadır.

Kıbrıs'ta Çocuk Edebiyatı

Kıbrıs'ın fethiyle adaya gelen Türkler beraberlerinde edebi geleneklerini de getirmişlerdir. Süreç içerisinde bu edebi gelenek gelişmiş, eklemeler ve çıkarmalarla yeni formlar kazanmıştır (Gökdemir 2006:1). Fetihden günümüze kadar sözlü gelenekle birlikte yazılı edebiyat da gelişmiştir.

Yazılı edebiyat: 1) Osmanlı Dönemi, 2) Geçici Dönem, 3) Hareketlenme Dönemi, 4) Yeni Arayışlar Dönemi (Fedai 1997:183-206), olmak üzere dört döneme ayrılmaktadır.

Kıbrıs Türk Edebiyatında konusu çocuk olan veya çocukluk hayatını konu alan eserler, 1960 yıllardan sonra tek tük görülmeye başlar, 1974 sonrasında bu artış devam ederken 1990'lı yıllarda daha da yoğunlaşır. Bunlardan bazıları: Işıklı Çocuk (Emine Selçuk, 1977), Uzak Ülke (Taner Baybars, 1977), Selen Kıbrıs'ta (Aysel Gürmen, 1977), Kıbrıs'ta Bir Türk Çocuğu (Hüsametdin Tecmen, 1977), Sihirli Kara Mantarlar ve Işık (Ayşen Dağlı, 1994), Vitamin İhtiyacı ve Sevgi (Ayşen Dağlı, 1995), Herşey Olacağı Varır Ülkesi (Ayşen Dağlı, 1995); Mantık'ın Gülleri ve Karıncaları (Ayşen Dağlı, 1996), Yeşil Adanın Çocukları (Latife Tekin, 199), Su'nun Maceraları (Pınar Atun, 2004); Kıbrıs Türk Halk Edebiyatından derlemelerin yer aldığı; Cihanşah, Bir Varmış Bir Yokmuş (Mustafa Gökçeoğlu, 1997), Kıbrıs Türk Çocuk Oyunları (Oğuz Yorgancıoğlu, 1997), Kıbrıs Türk Folklorundan Derleme Masallar (Oğuz Yorgancıoğlu, 1998), Masallar (Şevket Öznur, 2004) gibi çalışmalar mevcuttur.

Kıbrıs Türk Çocuk Edebiyatı'na emek veren en önemli isimlerinden biri de Ayşen Dağlı'dır.

Ayşen Dağlı ve Masal Yolculuğu

Ayşen Dağlı, Kıbrıs'ta gündün güne gelişen çocuk edebiyatı içerisinde kendine özel bir yer edinmiştir.

Ayşen Dağlı'nın çocuk edebiyatı açısından en önemli özelliği masal kökenli olması, dinlediği ve okuduğu masalların hayatını şekillendirmesidir. Kalabalık bir aileden gelen Ayşen Dağlı'yı annesi, 1960'lı yıllarda kendi doğruları, inançları, sıkı sıkıya sarıldığı değerleri ve masallarıyla büyütüştür. Dağlı'nın dinlediği ve okuduğu masallar onun gelecekteki yaşamını etkilemiştir.

Ayşen Dağlı'nın annesinden aldığı eğitim ve dinlediği masallar onun yaşam felsefesini oluşturmuştur. İlkokul ikinci sınıfa giderken Andersen'in 'Çirkin Ördek Yavrusu' adlı masal kitabını okur. Bu masalda, ördek yumurtaları arasına bir kuğu yumurtası karışmıştır. Ördekler arasında dolaşan kuğu yavrusu, farklı olduğu için çirkin olarak nitelendirilmekte çevresi tarafından hor görülüp itilip kakılmaktadır. Bir gün gelir kuğu yavrusu büyür ve gerçek güzelliği ortaya çıkar. Okuduğu bu masalla, Dağlı, güzelliğin göreceli bir kavram olduğunu o yaşlarda öğrenir; ancak farklı olmanın zorlukları yanında, artılarının da olabileceğini algılar. Dinlediği Dede Korkut Masallarında, insanların kendi isimlerini kazanmaları ilgisini çekmiş, insanların bir hedefe ulaşmak için mücadele etmeleri ve emek vermeleri gerektiğine inanmıştır. Yaşam felsefesini masallardan alan Dağlı, yaşamın üretmek olduğunu ve bunun da kişileri yaratan sevgi ve emek yoluyla kazanılacağını düşünmektedir.

Ayşen Dağlı, anne olduktan sonra toplumdaki bazı değerlerin değiştiğini gözlemler. Toplumsal değerlerin değişmesi, çocuk yetiştirme yaklaşımını da etkilemiştir. Annesinden öğrendiklerini, masallardan edindiği yaşam felsefesini ve kendi tecrübelerini harmanlayıp yeni bir eğitim modeli yaratmaya çalışır. Bu harmanlamayı çocuklarına anlattığı masallar için de yapar (17 Ekim 2004 Halkın Sesi, sayfa 7, Hüseyin Tekerek). Çocuklar, eski sözcükleri içinde barındırmayan, yeni, çağın ihtiyaçlarına cevap veren, teknolojiyle bütünleşen, çağın olağanüstülüklerini yansıtan masalları dinlemek istemektedirler. Gelenek normal sürecinde bunu yap-

makta, folklor ürünlerini çağın değişen şartlarına ve ihtiyaçlara göre düzenlemektedir. Ayşen Dağlı da bunun farkına varıp, masalları yeniden biçimlendirerek çocuklarına anlatan bir annedir.

Ayşen Dağlı çocuklarına eski masalları düzenleyip anlatan bir anneyken, 1993 yılında Has-Der'in çocuklar için düzenlediği ve 7.si yapılan masal yarışmasının finalinde bu durum değişir. Program sunucusunun, çocukların her yıl aynı masalları okumasından dolayı özür dileyip, onlara yeni masallar anlatamadıklarından yakınlığı, Dağlı'yı çok etkiler ve kendi çocukları için yeniden düzenlediği veya ürettiği masalları, 'tüm çocukların masallarla büyümesi gerektiğine inandığı' için tüm çocuklarla paylaşmaya karar verir. Yaşamda en çok sanat ve çocuğa inanan, "Çocuk ve sanat barışçıldır; sevgiyle aşkla büyür, etrafa pozitif enerji bırakır ve sevgiye davet eder" diyen Ayşen Dağlı'nın bu karar veriş, kendi deyişimiyle 'masala bulaştığı', masallar yazmaya başladığı, yaşamında farklı bir kırılma noktasıdır.

Dağlı'nın, bu kararı almasından sonra yazdığı sanat masalları, "Bizim Masallarımız" dizisi olarak 4 kitap halinde yayımlanmıştır. İki "Sihirli Kara Mantarlar ve Işık" (1994), Her Şey Olacağı Varır Ülkesi" (1995), "Mantığın Gülleri ve Karıncalar" (1996), "Yaşatan Gözyaşları" (Yayına hazırlanıyor) ve bu diziden farklı olarak yazdığı en son masalı "Süslü" (2006) dür.

Ayşen Dağlı'nın Süslü Adlı Masal Kitabının Eğitimsel Açıdan Değerlendirilmesi

Araştırmanın bu bölümünde, yazarın son kitabı olan "Süslü"nü eğitsel açıdan incelenmesine yer verilmiştir. Öncelikle, yazarın diğer masalları ile Süslü karşılaştırılmış daha sonra da içerik çözümlemesi yöntemiyle çocuk edebiyatının temel öğeleri (karakter, konu, ileti, dil-anlatım ve resimler) bağlamında "Süslü" masalı değerlendirilmiştir.

Bizim Masallarımız Dizisinden sonra Dağlı'nın, Süslü ile kendini yenilediğini ve farklı bir yapıda karşımıza çıktığını görmekteyiz. Dağlı'nın masal anlayışında Süslü ikinci kırılma noktasıdır. İlk kırılma noktası, kendi

çocukları için düzenlediği halk masallarını anlatmaktan vazgeçip ülkesindeki tüm çocukları düşünerek yeni masallar kaleme almasıdır. İkinci kırılma noktası ise evrensel değerler ve konuları içeren Süslü ile tüm çocuklara yönelişidir. Kaya'ya (2000:349) göre, Bizim Masallarımız Dizisi'nde Dağlı'nın ince bir toplum eleştirisinin varlığını sezmek mümkündür. O, yeşil adada yolunda gitmeyen bazı hayat gerçeklerine, masal penceresinden geleceğin büyüklerinin bakmasını istemektedir. Ülkenin aydınlık günlere ulaşması için, çocukların ve gençlerin kendi toplum sorunlarına ait bazı seslerin farkına varmalarını masallar yoluyla arzulamaktadır. Süslü adlı son masasında ise Dağlı'nın evrensel değerlere yöneldiğini söyleyebiliriz. Şımarık ve tembel olmanın insana hiçbir kazanç sağlamadığı ve çalışmanın erdemi okurlara inceden inceye hissettirilmiştir. Dağlı, Süslü masasında toplumsal iletilerden daha da öteye gidip tüm dünya çocuklarına seslenmektedir. Süslü'deki iletilerin evrenselliği Dağlı'nın önceki masal kitaplarından farklılığını ortaya koymaktadır.

Bizim Masallarımız Dizisi'nde yer alan masallarla ilgili yapılan bir röportajda Ayşen Dağlı, "Okurlarım için belli bir yaş sınırlaması koymuyorum ya da belli bir yaş grubuna hitap etmiyorum. Masallarımın anlatıklarımın yetişkinlerin de çıkarması gereken dersler vardır; bu masalların gençlere ve yetişkinlere de hitap ettiğini düşünüyorum." demiştir. Halbuki Süslü masalı ile ilgili olarak yazar şunları belirtmiştir: "Süslü masalı 6-8 yaş çocukları için yazıldı. Ailemizin bir parçası olan Nazar adlı kedimizden ilham alarak yazmaya başladım. Kitabın konusunu, Süslü adlı ev kedisinin sokak kedilerini hor görmesi, onları küçümsemesi ve bu bağlamda başına gelen olaylar olarak açıklayabilirim. Buradan yola çıkarak çocuklara bazı mesajlar vereceğim." Sever'e (2003:20) göre, okuma kültürü edinme sürecinde belli basamaklar vardır. Bu basamaklar öncelik sırasına göre şöyledir: Dinleme becerisi, okuma-yazma becerisi, okuma alışkanlığı, eleştirel okuma becerisi ve evrensel okur-yazarlık. Kitapların, çocukların okuma kültürü edinmelerinde kendilerinden beklenen işlevi yerine getirebilmesi için, çocuklar adına yazma sorumluluğu üstlenenlerin; çocuk gözüyle dünyaya bakabilen, yaşamı ve

olayları çocuğun bakış açısıyla algılayan bir anlayışı benimsemesi gerekir. Bu nedenle yazar, çizer ya da şairlerin çocuğun hangi düzeyde okuma becerisine sahip olduğunu bilmeleri ve yaşları ile gelişim özelliklerini dikkate almaları gerekmektedir. Bu bağlamda, Süslü masalında Ayşen Dağlı'nın 6-8 yaş çocukları için yazdığını aktarması önemli bir noktadır.

Dağlı'nın Süslü masalı ile önceki masalları arasındaki en önemli fark resimlerdir. Süslü'nün çizeri Semra Beyhanlı'nın resimleri, çocukların görme duyularının eğitilmesine olanak sağlayıcı niteliktedir. Kitapta karşılaşılan düzeye uygun resimler, çocuklar için bir sanat eğitimi ortamı yaratır. Kaya'ya (2000:178) göre, erken çocukluk döneminde, çocuğu kitaba çeken ilk uyaran kitabın görsel öğeleri yani resimleridir. Küçük yaşlarda kitapla çocuk arasında bir sevgi bağı oluşturmak ve çocukların duyularını eğitmek resimlerle mümkündür. Dilden, yazıdan önce çocuklara renkler ve çizgiler ulaştırılmaktadır. Bu nedenle, kitaplarda yer alan resimlerin usta sanatçılar ya da çizerler tarafından çizilmesi çok önemlidir. Süslü'deki resimlerin başarılı olduğu ve çocukların ilgisini, beğenisini çekebilecek nitelikte olduğu ortadadır. Süslü'den önceki masal kitapları ise resimleri yani görsel öğeleri açısından istenilen nitelikte değildir.

Dağlı'nın önceki masalları ile Süslü'nün farkını ortaya koyduktan sonra aşağıdaki bölümde değerlendirilmesine yer verilecektir.

Karakter

Öykü, Süslü adlı kedinin başından geçen olaylar üzerine kurgulanmıştır.

a) Karakterin Fiziksel Özellikleri ile Geliştirilmesi

Süslü'nün fiziksel özellikleri yazar tarafından açıkça okura yansıtılmıştır.

"Süslü, kocaman sürmeli gözleri, kınalı uzun tüyleri ile mahallenin en güzel kedisiydi." (sayfa 3)

b) Karakterin Konuşma Yoluyla Geliştirilmesi Süs-

lü'nün kendini beğenmiş bir kedi olduğunu konuşmalarından anlıyoruz. Süslü diğer kedilerden farklı olduğunu düşünmektedir.

c) Karakterin Yazarın Yorumuyla Geliştirilmesi

Masalda, Süslü karakterini geliştirirken yazarın yorumları dikkat çekmektedir. Okurun zihninde Süslü karakterinin belirginleşmesi yazar tarafından başarıyla sağlanmıştır.

d) Karakterin Davranışlarıyla ve Eylemleriyle Geliştirilmesi

Süslü'nün tembel olduğunu davranışlarından anlamaktayız.

Yazar, farklı yöntemleri bir arada kullanarak Süslü karakterini geliştirmiştir. Bu nedenle, okurun karakterle özdeşim kurma süreci başarıyla sağlanabilecektir. Bilindiği gibi, okulöncesi ve ilköğretim dönemi çocukları için okuma sürecinde öykündükleri kahramanlar son derece önemlidir. Süslü karakterinin de okura yeni deneyimler kazandıracığı söylenebilir.

Çocuk kitaplarında, çocukların yeni yaşantılar kazanmalarına olanak sağlayan en temel öğelerden biri de öykündükleri kahraman/kahramanlar ve onların nitelikleridir. Kahramanların fiziksel ve ruhsal özelliklerinin abartıya kaçılmadan iyi geliştirilmiş olması, kahramanın öyküdeki olaylara yön veren etkin kişiliği, çocukları kahraman/kahramanlarla özdeşim kurmaya yöneltir. Kahramanın yaşama bağlılığı, karşılaştığı sorunları çözmedeki kararlılığı, amaca ulaşmada izlediği yöntemlerin niteliği ve bu eylemler bileşkesinin söz ve davranışlarla somutlanması, çocukları da kahraman gibi duymaya, düşünmeye ve hareket etmeye istekli kılar. (Sever, 2003:65)

Masal boyunca Süslü'nün başından birçok olay geçer. Bu olaylar karşısında Süslü, devingen bir karakter olarak karşımıza çıkar. Heyecanlanır, korkar, sevinir, üzülür. Duygusal anlamda Süslü'nün yaşadığı değişimler, hareket ve merak öğelerini beraberinde getirir.

Lukens'e (1999:86-88) göre, okurun karaktere inan-

---

ması ve onu inandırıcı bulması okuma sürecinde çok önemlidir. İlköğretim çağında, okuma alışkanlığı edinmeye başlayan çocukların kitaplardaki kahramanlardan etkilenmeleri gerekmektedir. Okur, kahramanlara öykü-nerek güzele, doğruya, iyiye yönelmelidir. Süslü karakteri de masalın başında şımarık, kendini beğenmiş ve tembelen bir kedi iken, masalın sonunda bu özelliklerini değiştirmiş ve olumlu bir karakter olarak karşımıza çıkmıştır. Değişim gösteren Süslü ile yaşadığı olaylar arasında nedensellik ilişkisi kurulabilmektedir. Süslü karakterinin değişimi rasgele olmamıştır. Değişim, okur için inandırıcıdır. O halde, karakterle okurun özdeşim kurabilmesi rahatlıkla gerçekleşebilecektir.

Konu

Oğuzkan'a (1994:210) göre, çocuk kitaplarında konu seçimi çok önemlidir. Çocukların gerçek ve günlük yaşantılarına uygun düşmeyen, kavrayış ve hayal güçlerini aşan konularda yazılan eserler, onların pek az ilgisini çeker; hatta hiç çekmeyebilir de. Yurttaş'a (1997:60) göre, çocuk kitapları sevgi, dostluk, barış, arkadaşlık, iyilik, yardımlaşma, dürüstlük, özveri, araştırmacılık ve kahramanlık gibi nitelikleri kavratıcı, benimsetici olmalıdır.

Masal, güzel bir bahçede yaşam süren Süslü adlı kedinin, ev sahiplerinin taşınmasının ardından yaşadıklarını ele alır. Süslü'nün başından geçen olaylar güzel bir yazınsal kurgu içerisinde okura sunulur.

Yazar, kitabın arka kapağında öyküyü şöyle tanıtmıştır: "Benim adım Süslü'dür. Maceram pek ünlüdür. Başıma gelenleri söyleyemem gizlidir. Benim adım Süslü'dür. Ya senin adın nedir? Al, oku, tanı beni. Seversen söyle, e mi?" Kitabın arka kapağındaki yazı, okurun meraklanmasını sağlamakta ve kitabı alıp okuma isteğini artırmaktadır.

Kitaptaki olayları aşağıdaki gibi listeleyebiliriz:
Süslü'nün güzel bir bahçede mutlu bir yaşam sürmesi
Süslü'nün ev sahiplerinin taşınması
Süslü'nün zor günler geçirmesi ve aç kalması
Süslü'nün yaşadığı eve yeni sahiplerinin taşınması
Evin yeni sahiplerinin köpeğinin Süslü'yü kovalama-

ması

Süslü'nün yeni bir mahallede yaşam sürmesi

Süslü'nün avlanmayı öğrenmesi

Süslü'nün eski mahallesine geri dönmesi

Süslü'nün eski mahallesinde mutlu bir yaşam sürmesi

Şirin'e (1994:9) göre, çocuk yazını, çocukların hayal, duygu, düşünce ve duyarlılıklarına, zevklerine, eğitirken eğlendirilmelerine olanak sağlayacak olayları içermelidir. Çocuklara yönelik edebi yapıtlarda, yazarlar, olayları kurgularken gerilim yaratacak çatışmalara yer vermeli ve okuru heyecanlandırıp sürükleyiciliği sağlayabilmelidir. Çatışmalar, okurun, metnin çekim alanına girmesini, okuma eyleminden zevk almasını ve kahramanla özdeşim kurmasını sağlamaktadır. Süslü adlı masalda yaşanan çatışmaları şöyle gösterebiliriz: Süslü, aç olmasına rağmen diğer kedilerle gidip yemek yememiştir. Burada, Süslü'nün bir iç çatışma yaşadığı söylenebilir.

Süslü, eve yeni taşınan kişilerin köpeğinden korkup kaçmak zorunda kalır. Burada, Süslü ile köpeğin çatışma yaşadığı söylenebilir.

Süslü, gittiği yeni mahalledeki kediler ve köpekler tarafından dışlanmış ve kovulmuştur. Burada, Süslü'nün toplumsal bir çatışma yaşadığı söylenebilir.

Süslü'nün olay kurgusunda, kişi-kişi, kişi-toplum ve kişinin kendisiyle olan çatışmalarından yararlanmıştı. Böylece, çatışmalarla merak duygusu işlenerek okurun ilgisi canlı tutulmuştur. Söz konusu çatışmalar masalda gerilim yaratarak okurun kahramanla özdeşim kurabilmesini sağlamıştır.

Merak öğesinin zayıflığı ya da abartılmış olması, çatışmaların rastlantısallığa dayalı olarak çözülmesi ve duyguların aşırı ölçüde zorlandığı durumlar çocukların okuma eyleminden uzaklaşmasına neden olmaktadır. (Sever, 2003: 129-131). Masalda, Süslü'nün avlanmayı öğrenmesi rastlantıya dayalı gerçekleşmemiştir; yaşanan olayların sonucunda öğrenilmiştir. Süslü'nün yalnızlığı, dışlanması ve aç kalması okurun duygulanmasına yol aç-

mıştır ancak bu süreç uzun sürmemiş ve sorunlar kısa zamanda çözümlenmiştir.

İletiler

Yazınsal metinlerdeki ileti kesin bir yargıya dönüştürülerek aktarılamaz. Metnin dokusuna sindirilir. Örtük ileti, konuya gizli bir anlam, gizli bir öz yükler (Özdemir, 1995:95). Çocuk edebiyatı ürünlerinin temel amacı, öğretmek ya da belletmek değil, çocuklara duyarlık kazandırmak, onların güzele yönelik duygularını geliştirmektir. Her türlü evrensel değerın doğrudan didaktik, öğüt veren cümlelerle anlatılmayıp hayal gücü gerektiren düşünme süreçleriyle anlatılması, çocukların bu değerlere daha sağlıklı ulaşmalarını ve bunları yaşam boyu içselleştirmelerini sağlayacaktır (Kale, 2000:135).

Dilidüzgün'e (1996:83) göre, yazınsal metinler tek anlamlı olamaz, okuru 'buna inan', 'tek ve mutlak gerçek benim sana anlattıklarımıdır' diyerek zorlayamaz. O nedenle ileti örtüktür; okur, kendi çıkarsamalarını, satır aralarından bulmakla yükümlüdür. Süslü'de iletiler örtüktür ve okurun çıkarım yapması gerekmektedir. Okurun düşünmesi, tartışması ve doğruya yönelmesi olağan bir süreçle gerçekleşecektir. Öğretici ya da belletici cümlelere yer verilmemiştir. Öyküden çıkarılabilecek iletiler şunlardır:

Kendini beğenme ve başkalarını küçümseme doğru değildir.

Tembellik yapmamalı ve her şeyi hazır beklememeliyiz.

Yaşamın zorluklarına göğüs gerebilmek için kendi başımızın çaresine bakabilmeliyiz.

Özür dilemek de bir erdemdir.

Dil ve Anlatım

Çocuk kitaplarının, çocuğa göre olmasını belirleyen en önemli değişken dil ve anlatımdır. Aksan'a (2002:13) göre, bir dilin sözcükleri, terimleri, atasözleri, deyimleri, bir bütün olarak sözcüklüğü başlığı altında ele alınır. Süslü masalı, Türkçenin sözcüklüğü ve anlatım gücünü yansıması açısından başarılı bir örnektir. Okurun anadili sevgisini pekiştirecek yalın ve etkili bir anlatım seçilmiştir. Anlatım; ikilemeler, deyimler ve benzetmelerle

güçlendirilmiştir.

Masalda çok fazla ikileme kullanılmıştır. İkilemelerin kullanılışı hem anlamı pekiştirmiş hem de öyküye şiirsel bir güzellik katmıştır. Böylece anlatım daha güzel ve etkili bir duruma getirilmiştir. Masalda kullanılan bazı ikilemeler:

Dilin yapısı içerisinde, deyimler ve atasözleri, kültür aktarımı bağlamında hiç de küçümsenmeyecek bir öneme sahiptir. Bu kültür aktarımının sağlıklı olabilmesi için kitaplarda çocuğun kavrama düzeyine uygun olarak deyim ve atasözlerine yer verilmelidir. (Yeşil, 2000:244)

Masalda kullanılan bazı deyimler:

Masalda kullanılan bazı yansıma sözcüklerin yarattığı ritim, okurda işitsel anlamda hoş etkiler uyandırmaktadır. Mır mır mır, miyaavvv, paldır küldür... gibi. Söz konusu ikilemelerin ve yansıma sözcüklerin çocuk gerçekliğine uygun olması ve eğlendirmeyi amaçlaması masala ayrı bir renk katmıştır.

Yazar, masalda hareketlilik (eylem) belirten tümceler ile betimleme tümcelerini başarılı bir şekilde dengeleyebilmiştir.

Yukarıdaki tümcelerde de görüldüğü gibi, yazar, üç tümce içerisinde beş eylem kullanarak masalda hareketlilik yaratmış ve okurun bu hareketlilik içerisinde yer almasını sağlayabilmiştir.

Yukarıdaki alıntıda ise, yazar, bir tümce içerisinde Süslü'nün özelliklerini belirten birçok sıfat (kocaman, uzun, güzel...) kullanmıştır. Yazar, betimleme tümceleri ile okurun zihnindeki Süslü karakterini iyice belirginleştirmiştir. Özetle belirtmek gerekirse, yazar hem betimleme hem de hareketlilik belirten tümcelere yer vererek masalda denge yaratabilmiştir. Günay'a (2003:213) göre, durağan başlayıp devam eden ya da olayların sürekli değiştiği ve geliştiği metinler okurun beğenisini çekmekten uzaktır. Önemli olan hareketliliği ve durağanlığı masalda, öyküde ya da şiirde dengeli bir şekilde kurgulayabilmektir. Süslü'de bu dengenin başarıyla kuruldu-

ğunu söylemek mümkündür.

Masalda devrik tümcelere yer verilmesi okurun dil gelişimi açısından önemlidir. Devrik tümceler masaldaki tekdüzeliği ortadan kaldırmış ve okurun farklı yapıdaki tümcelerle tanışmasını sağlamıştır.

Aksan (2000:187) ve Adalı'ya (2004:113) göre, benzetme, yazın dilinde, günlük dilde ve argoda çok görülen anlam olaylarından biridir. Anlatıma güç katar, etkiyi artırır, istenileni kısa yoldan aktarmayı sağlar. Süslü'de kullanılan benzetmeler ile çocuğun anlam evrenine uygun bir anlatım oluşturulmuştur. Çocukların olayları somutlaştırmalarına ve belleklerinde saklamalarına olanak verecek bir anlatım yaratılmıştır. Masalda kullanılan bazı benzetmeler aşağıda verilmiştir:

Masalda herhangi bir yabancı sözcüğe yer verilme-yişi Türkçemiz adına olumlu bir tavidir. Kavcar'ın da (1998:7) belirttiği gibi, günümüzde Türkçe neredeyse anadilimiz olduğunu unutturacak ölçüde yabancı sözcüklerle dolduruluyor, kendi sözcüklerimiz acımasızca dışlanıyor. Çocuklarımızın, yeni yetişen nesillerin Türkçemizi yetkin bir şekilde kullanmalarını istiyorsak yazarlara büyük görevler düşmektedir. Özellikle çocuklar için yazmak önemli bir sorumluluktur. Çocuk edebiyatı yazarlarının dilimizi kullanırken özen göstermeleri gerekmektedir. Çocukların anadili duyarlılığı ve bilinci kazanabilmeleri çocuk edebiyatı eserlerinin başarılı olması ile yakından ilgilidir.

Sonuç olarak Süslü'nün Türkçenin anlatım olanaklarını ve kurallarını çocuklara sezdirdiği ve dil-anlatım yönünden başarılı bir örnek olduğu belirtilmelidir. Masalda, herhangi bir yazım yanlışına rastlanmaması sevindiricidir.

Resimler

Okulöncesi ve ilköğretim dönemi çocuklarının okuma edimine etkin katılımları resimlerle iletişim kurma süreci ile doğru orantılıdır. O nedenle, yazıdan önce resmin önemli işlevleri olduğu göz önünde bulundurulmalıdır. Süslü'de yer alan resimlerle ilgili aşağıda-

kileri söyleyebiliriz:

Resimler konuyla bir bütünlük oluşturmuştur.

Sözcüklerin oluşturduğu anlam dünyasına görsel bir yorum katılmıştır.

Resimlerdeki çizgi ve renkler görünenlerin ötesinde örtük anlamlar taşımaktadırlar. Okurun düşünmesini ve algılarını geliştirebilmesini sağlama adına masaldaki resimlerin başarılı örnekler olduğu söylenebilir.

Çizer, Süslü karakterini çocukların ilgisini çekebilecek farklı yapılarda yansıtmıştır. Resimler, çocukları eğlendirip düşündüren ve heyecanlandıran bir yapıdadır.

Çizer tarafından yapılmış resimler, çocukların resim diliyle iletişim kurması ve resim yapma isteğini uyandırması açısından önemlidir.

Resimler, çocuklara hayvanların yaşam alanlarını tanıtmada yardımcı olabilir; ayrıca eylemleri tanımlamayı, renkleri adlandırmayı, tekil ve çoğul kavramlarını somutlamayı öğretebilir.

Sonuç

Ayşen Dağlı çocukluğunda masal dinleyerek büyümüş sonrasında da bu masallardan etkilenecek yaşam fel-sesefesini oluşturmuş, şimdi ise kendisi çocuklar için masallar, şiirler ve oyunlar yazmaktadır. Ayşen Dağlı örneği bize masalların çocuğun yaşamı için ne kadar önemli olduğunu ortaya koymaktadır.

“Çocuklar için yazmak büyük bir sorumluluktur.” diyor Ayşen Dağlı. Çocuk edebiyatı yazarlarının toplumsal ve evrensel anlamda çok önemli görevleri vardır. En önemli görevleri de çocuklar ile yaşam arasında güçlü bağların oluşmasına katkı koymaktır. Çocukların kendilerini özgürce gerçekleştirebilmesine, düşünmesine, düşlemesine, gülmesine ve eğlenmesine olanak sağlayacak yaşam durumları, dilin ve resimlerin anlatımı ile kurgulanarak çocuklara sunulmalıdır. Her kitap çocuklar için uygun değildir. Çocuğa öğüt verircesine aktarılan yargılar, doğruları ve yanlışları açıkça belletmeyi hedefleyen yazılar, çocuğu şiddete yöneltten kitaplar, çocukların düzeyini aşan inanç ve siyasi çatışmaları içeren yazılar, abartılmış merak, rastlantısallık ve kadercilik, aşırı duygusallık gibi öğeler, çocukları okuma ediminden uzaklaştırmaktadır. Çocuk edebiyatının temel sorumluluğu,

çocuklara, dilin ve resim dilinin olanaklarıyla kurgulanmış yeni yaşantılar sunma olmalı; sunulan yaşantılardan çıkarsamalar yapma sorumluluğu ise çocuklara bırakılmalıdır.

KAYNAKÇA

- Adalı, O. (2004). *Anlamak ve Anlatmak* (2. Baskı). İstanbul:Pan Yayıncılık
- Aksan, D. (2000). *Her Yönüyle Dil*. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Ankara: TDK Yayınları, 439
- Aksan, D. (2002). *Anadilimizin Söz Denizinde*. Ankara: Bilgi Yayınevi
- Dilidüzgün, S. (1996). *Çağdaş Çocuk Yazını-Yazın Eğitime Atılan İlk Adım*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Fedai, H. (1997) "Kıbrıs Türk Edebiyatı". *Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Ansiklopedisi*. Cilt: 9, Kültür Bakanlığı Yayınları. Ankara. s.183-206.
- Gökdemir, G. (2006). "Kıbrıslı Türklerin Düğün Geleneğinde Testi Oynatma Ritüeli". *VII. Lefke Edebiyat Buluşması- Kuzey Kıbrıs Gelenek ve Görenekler Sempozyumu*. 20-21 Nisan 2006. Lefke Avrupa Üniversitesi Anfiler Grubu.(Yayınlanmamış Bildiri).
- Gökdemir, G. Ayşen Dağlı ile 10.5.2006 tarihinde Gazimağusa DAÜ'de yapılmış görüşme notlarıdır.
- Günay, D. (2003). *Metin Bilgisi*. İstanbul: Multilingual Yayınları.
- Helimoğlu, M. Y. (1999). *Masallar ve Eğitimsel İşlevleri*. Ankara: Ürün Yayınları
- Kale, N. (2000). "Düşündürücü Çocuk Kitapları", *Ankara Üniversitesi I. Ulusal Çocuk Kitapları Sempozyumu*. 20-21 Ocak 2000. (Yayına Hazırlayan: Sedat Sever), Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi ve TÖMER Dil Öğretim Merkezi Yayını, s.126-135.
- Kavcar, C. (1998). "Türkçe Eğitimi ve Sorunlar", *Ankara Üniversitesi TÖMER Dil Dergisi*, sayı 65, s.5-17, Ankara.
- Kaya, İ.(2000) "Çocuk Kitabı Resimlerinde Klişe Yaklaşımlar", *Ankara Üniversitesi I. Ulusal Çocuk Kitapları Sempozyumu*. 20-21 Ocak 2000. (Yayına Hazırlayan: Sedat Sever), Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi ve TÖMER Dil Öğretim Merkezi Yayını, s.178-186.
- Kaya, T. (2000). "Kıbrıs Türk Çocuk Edebiyatında Ayşen Dağlı'nın Masalları", *III. Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi*. (Yayına Hazırlayan: İsmail Bozkurt), 13-17 Kasım 2000. Cilt 2. s.339-351, DAÜ Basımevi, Gazimağusa.
- Lukens, R. J. (1999). *A Critical Handbook of Children's Literature*. New York: Longman
- Oğuzkan, A. F. (1994). "İyi Bir Çocuk Kitabı Dil, Anlatım, Konu Bakımından Nasıl Olmalıdır?" *99 Soruda Çocuk Edebiyatı*, (Yayına Hazırlayan: M. R. Şirin), İstanbul: Çocuk Vakfı Yayını, s.210-212.
- Oğuzkan, A. F. (2001). *Çocuk Edebiyatı*. Ankara: Anı Yayıncılık
- Özdemir, E. (1995). *Eleştirel Okuma*. Ankara: Ümit Yayıncılık
- Sever, S. (2003). *Çocuk ve Edebiyat*. Ankara: Kök Yayıncılık
- Tekerek, H. (2004). "Annem Gibi Bir Anne Olmadım". *Halkın Sesi Gazetesi*. 17 Ekim 2004, s.7, Lefkoşa.
- Yeşil, H. "Çocuk Kitaplarında Atasözü ve Deyimlerin Önemi", *Ankara Üniversitesi I. Ulusal Çocuk Kitapları Sempozyumu*. 20-21 Ocak 2000. (Yayına Hazırlayan: Sedat Sever), Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi ve TÖMER Dil Öğretim Merkezi Yayını, s.244-253.
- Yıldırım, D. (2000). "Türk Sözel Kültüründe Süreklilik -Osmanlı Hanedanlığı Dönemi'nden Cumhuriyete-". *Türkbilgi*. 2000/1, s.32-45, Ankara.
- Yurttaş, H. (1997). "Çocuk ve Kitap", *Anadili Eğitimi ve Çocuk Kitapları Sempozyumu*, Ankara: Ankara Üniversitesi TÖMER Dil Öğretim Merkezi Yayını, s.56-64.
-

Kaynak Dergisinde Cirit-Güreş-At yarışları-Futbol-Aletizm

Derleyen: Ahmet ERDENGİZ*

“Dergimizin bu sayısında KAYNAK Mecmuası’ndan alınan iki araştırmayı sunuyoruz. Kaynak Mecmuası, 1976 yılı Eylül ayında, KTFD Milli Eğitim Bakanlığı’na bağlı Gençlik, Spor ve Kültür İşleri Dairesi tarafından yayına konmuştur. Mecmuanın yayın amacı ilk sayısında şöyle ortaya konur: “Gerçek kalkınma halkın kültür seviyesinin yükseltilmesi, sosyal örgütlenme ve iktisadi şartların geliştirilmesi ile mümkün olur. Kalkınmakta olan toplumlarda, halkın çeşitli konularda eğitilmesine ve değişen şartlara göre hazırlanmasına büyük önem verilir. İşte KAYNAK bu gerçeklerin ışığında doğmuştur.” Böylesine önemli bir görevle yola çıkan Kaynak Mecmuası maalesef uzun soluklu olamadı. Tanınmış eğitimci Ahmet Savalaş’ın Gönendereli Cemal Öksüz’den derlediği “Kara Sakallı’nın Fatma” başlıklı gerçek yaşam öyküsü Kaynak Mecmuası’nın 1. sayısının (Eylül 1976) Folklorümüzden Seçmeler bölümünden aynen alınmıştır. “Kıbrıs Türk Spor” başlıklı inceleme ise iki kaynak kişi ile yapılan ve “Hüseyin Recai Turan’ın Anlattıkları” ve “Mustafa Kâzım Hoca’nın Anlattıkları” başlıklı iki bölümün tekrarları önlemek için yeniden düzenlenmesi ile oluşturulmuş olup, Kaynak Mecmuası’nın 2. sayısından (Mart 1977) alınmıştır. Kaynak kişilerden Hüseyin Recai Turan 1 Ağustos 1894 yılında Baf kasabasında dünyaya gelmiş, 1912-1932 yılları arasında okul ve memuriyet hayatı boyunca Kıbrıs Türk sporuna değerli katkılarda bulunmuştur. Mustafa Kâzım Hoca ise 1902 tarihinde Vadili köyünde doğmuştur. 1916 ile 1935 yılları arasında Lefkoşa İdadisi, Lefkoşa Türk Futbol Ocağı ve Lefkoşa Türk Spor Kulübü’nde futbol oynamış ve çeşitli dallarda atletizm ile meşgul olmuştur.”

KIBRIS TÜRK SPORU

Atalarımızın Kıbrıs’a geldikten sonra, milli ve dini bayram günlerinde cirit ve güreş gibi spor yaptıkları söylenmektedir. Cirit Hisarı diye anılan bir yerin varlığı (TAKSİM STADI) bu yerde Cirit oynandığını ispatlamaktadır. Bu oyun ve diğer sporlar hakkındaki bilgimizi daha çok aydınlığa kavuşturmak için o günleri yaşamış olanlara müracaat etmeyi uygun bulduk. İşte Hüseyin Recai Turan ile yaptığımız konuşmadan, “Kıbrıs Türk Spor” hakkında okuyucularımıza aktarabileceğimiz bir takım faydalı bilgiler elde ettik.

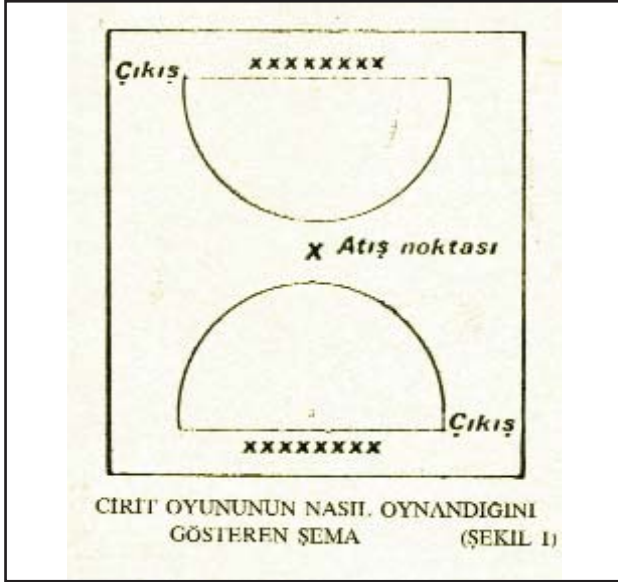
CİRİT:

Hüseyin Recai Turan’ın anlattığına göre cirit, 1936 yılına kadar oynanmıştır. Cirit, bu oyunu oynamaya müsait herhangi bir boş arazide oynanabilirdi. Genellikle bu oyun 8 ile 15 kişilik takımlar halinde milli ve dini bayram günlerinde davul-zurna eşliğinde eğlence olarak oynamakta idi. Yenme veya yenilmenin mevzu bahis olmadığı bu sporu, İngilizler de çok beğendiklerinden teşvik maksadıyla polisler arasında müsabakalar tertip ederek oynamakta idiler.

Polisler, ekseriyetle cirit oyununu bugün Taksim Stadi diye bilinen Cirit Hisarı’nda oynarlardı. Bu oyunda yarışmacılar, at üzerinde binili ve ellerinde tehlike arz etmeyen hurma dalları taşımakta idiler. Kıyafetler potur denilen dizden aşağı kısa pantolon ile kısa çizmeden ibaretti.

CİRİT’İN OYNANIŞ ŞEKLİ:

Yarışmacılar karşılıklı iki hat üzerinde sıralanırlardı. Hakemin “ÇIK” işareti üzerine rakibi istikametine geçen

iki yarışmacı, 90 derecelik kavis çizerek karşı karşıya geldikleri anda, ellerinde bulunan ciridi birbirlerine isabet edecek şekilde fırlatırlar ve geriye kalan 90 derecelik kavisi tamamlayarak kendi takımlarının bulunduğu yere gelirlerdi. Takımda yer alan oyuncular bitene kadar oyun böyle sürüp giderdi.

Kıbrıs İdadisi (Lisesi) öğrencileri 25 Mayıs 1912 tarihinde takım halinde...

Halk bu oyunu büyük bir heyecan ve tezahürat içinde izlemekteydi. Cirit Oyunları 1936 yılına kadar devam etmiştir. En meşhur ciritçiler Lefkoşa'lı Refik onbaşı, Baf'lı Arap Salih Onbaşı ve Baf'lı Derviş Arap'tı.

GÜREŞ:

Atalarımızın Kıbrıs'ta güreş sporu da yaptıkları bilinmektedir. Mustafa Kazım Hoca'nın anlattığına göre, Kıbrıs'ta önceleri serbest ve yağlı güreş yapılmakta idi. Bu müsabakalar genellikle Vadili, Vuda, Gönendere, Süt-lüce gibi köyler arasında ve çimler üzerinde yapıldı. 1920-1930 yıllarının en meşhur güreşçileri Vudalı Halil Pehlivan, Vadilili Ahmet Pehlivan ve Kafa Pehlivandı. Vadilili Ahmet Pehlivan ile Vudalı Halil Pehlivan kendi aralarında sık sık güreşirler ve çoğu kez Vadilili Ahmet Pehlivan galip gelirdi. (H.R. Turan ve listeye Bekir Hoca isimli bir pehlivanı da eklemektedir.)

1928 yılından sonra Türkiye'den Kıbrıs'a gelmeye başlayan güreşçilerin ilki Hasan Ethem Pehlivan'dır. Bu güreşçiyi yerli pehlivanlarımızdan Vadilili Ahmet Pehlivan 1928 yılında Lefkoşa'da Büyük Han içinde ve Baf'ta kalabalık bir seyirci önünde karşılaşarak her iki müsabakada da berabere kalmışlardı.

1932 yılında yine Türkiye'den Kıbrıs'a gelen Dünyaca ünlü Mülâyim Pehlivan, Yunanistan'dan gelen Bora isimli Yunanlı güreşçi ile iki defa Cimnasiyo Stadı'nda karşılaştılar. İlk müsabakada Rum hakem Pulyas taraf tutarak Yunanlı güreşçiyi galip ilan etti. Fakat ikinci maçta Mülâyim Pehlivan rakibinin adalelerini ezerek onu terssiz hale getirip minderden dışarı fırlattı.

1934-1935 yıllarında ise Mersinli Ahmet ile Tekirdağlı Hüseyin Kıbrıs'a geldiler. Kıbrıslı güreşçilerle idman yaptılar. Bu arada Kıbrıs'ta bulunan Yunanlı bir güreşçiyi Tekirdağlı Hüseyin ve Kıbrıslı meşhur bir Rum güreşçiyi de Mersinli Ahmet, Cimnasiyo

Lefkoşa Türk Futbol Ocağı Takımı (15 Ocak 1920)

Stadı'nda kalabalık bir seyirci önünde güreşerek, üstün ve başarılı bir oyundan sonra her ikisi de rakiplerini ezeerek mağlup ettiler.

Serbest güreş yanında Kıbrıslı güreşçilerimizin yağlı güreş de yaptıklarını birçok defalar gördüğünü söyleyen Mustafa Kâzım Hoca, daha ziyade serbest güreş yapıldığını sözlerine eklemiştir.

AT YARIŞLARI:

Mustafa Kâzım Hoca'ya at yarışları hakkında bildiklerinin neler olduğunu sordüğümüz zaman da, bu konuda bizlere şunları söylemiştir:

“At yarışları Kıbrıs'ta, 1878 yılından sonra İngilizler zamanında başladı. 1915-1930 yılları arasında at yarışları tren istasyonu diye bilinen Yenişehir ile Kızılbaş arasındaki bir sahada yapılıyordu. 1930 yılından sonra da İncirli bölgesinde yapılmaya başlandı. O zamanın meşhur at yetiştiricileri Polili Osman, Vudalı Dede, Sindeli Paşa

ve Arif Bey'di. Yine o yılların meşhur jokeyleri Celâl, Osman, Ali, Kara Mustafa, Sami Arap'tı. Bu jokeylerin bindiği atlar da Cihangir, Kara Fatma, Aliye ve Düldül idi.” (H.R. Turan at yarışlarının diğer kazalarda da yapıldığını, örneğin Limasol'da Polemitya yolu üzerindeki Evkaf'a ait 100 dönümlük bir sahanın ve Baf'ta Fellahlar Mahallesi'ndeki bir alanın bu yarışlar için kullanıldığını ifade etmiştir. Turan'a göre ayrıca Larnaka ve Magosa'da da yarışlar düzenlenmekte imiş. Yine Turan'a göre bu yarışların çoğu resmi değil daha çok at meraklılarının düzenlediği etkinlikler imiş. O dönemin meşhur jokeyler listesine Turan'ın eklediği isimler ise Baflı Deriş Arap, Baflı Kel Hilmi, Baflı Kısa Ali, Kör Ahmet, Baflı Gâvur Ali ve Sami Onbaşı'dır. Aynı kaynak kişi 1912-1913 yıllarında en meşhur at yetiştiricisinin ise Limasol'un tanınmış simalarından Nusret Köprülüzade (1878-1939) olduğunu belirtmiştir. Köprülüzade'nin torunu Beha Köprülü'ye (d.1932) göre Nusret Beyin ye-

Hüseyin Recai Turan (1910)

tiştirdiği Kırlangıç isimli at yıllarca birinciliği hiçbir ata kaptırmamıştı. Örneğin 29 Şubat 1924 tarihli Birlik gazetesinin verdiği bilgiye göre 24 Şubat 1924 tarihinde Limasol'da yapılan at koşularında şu sonuçlar alınmıştı: 1. Koşu- Köprülüzade Nusret Efendi'nin Kırlangıç'ı; 2. Koşu- Polis Süvarilerinden İsmail Efendi'nin Rambold'u; 3. Koşu- Hacı Pavlo'nun Guralli'si; 4. Koşu- Köprülüzade Nusret Efendi'nin Kırlangıç'ı; 5. Koşu- Polis Süvarisi İsmail Efendi'nin Rambol'du; 6. Koşu- Askeri Doktor'un Delmon'u.)

FUTBOL:

Günümüzün en sevilen sporu futbola gelince; futbol 1878'den sonra İngilizlerin Ada'ya gelişiyle oynanmaya başlandı. Önceleri okullarda oynanmaya başlayan futbol, 1910 yılında ilk kulübün kurulmasıyla resmi bir hüviyete

kavuşmuştur. Hürriyet Kulübü diye adlandırılan derneğin azalarından Ahmet Raif Bey ve Avukat Cemal Efendi gibi muhterem zevatların teşvikiyle Kıbrıs İdadisi (Lise) öğrencileri, polisler ve memurlardan müteşekkil, Lefkoşa Türk Futbol Ocağı adında bir kulüp kurulmuştur (1910)

Lefkoşa Türk Futbol Ocağı, karşılaşmalarını daha fazla İngiliz takımlarıyla yapar ve genellikle galip gelirdi. Hüseyin Recai Turan'ın spor hayatında unutamadığı en güzel anılarından birisi de 1916 yılında İngiliz, Ermeni ve Rumlardan oluşan karmayla, Lefkoşa Türk Futbol Ocağı takımının yapmış olduğu ve 2-1 galip geldikleri maçı.

Vadilili Ahmet Pehlivan (1930)

(Asmaaltı'ndaki Pehlivan'ın Kahvesi diye bilinen kahvehanenin sahibi)

İngiliz hakemlerinin yönetmiş oldukları maçlarda uygulanan herhangi bir taktik yoktu.

Hüseyin Recai Turan'a göre 1922 yılına kadar faaliyetlerini sürdüren Lefkoşa Türk Futbol Ocağı'ndan başka, 1918 yılında Mağusa'da; Mağusa Türk Spor Kulübü, 1920 yılında Baf'ta; Baf Türk Spor Kulübü, 1931 yılında Lefkoşa'da; Lefkoşa Türk Spor Kulübü ve 1938 yılında Limasol'da, Limasol Türk Spor Kulübü kurulmuştur. Bu kulüpler içerisinde 1915'lerin en klâs futbolcuları ise Halil Fikret, Ahmet Fikret, Hüseyin Recai

Kıbrıs Türklerinin ilk kupası 1934 yılında Lefkoşa Türk Spor Kulübü ile Adana Karması'nın Adana'da yaptığı ve 3-3 sonuçlanan maçın anısına verilmiştir.

Turan idi.

Mustafa Kâzım Hoca da Kıbrıs'ta ilk spor kulübü olarak Lefkoşa Türk Futbol Ocağı'nı hatırlamaktadır. M. Kâzım Hoca futbol hayatını şöyle anlatmaktadır:

“1916'da futbola Rüштиye'de (Ortaokulda) başladım. Lefkoşa İdadisi'nde devam ettim. Lefkoşa İdadisi'nde öğrenci iken de Lefkoşa Türk Futbol Ocağı'nda 1921 yılına kadar yedek kaleci olarak yer aldım. 1921 yılında Lefkoşa Türk Futbol Ocağı'nın esas kalecisi olan H. Recai Turan'dan kaleyi devraldım.

1922 yılında dağılan Lefkoşa Türk Futbol Ocağı'nın yerine, hemen hemen aynı oyuncuların bir araya gelmeleriyle Lefkoşa Türk Spor Kulübü kuruldu. 1922 yılına kadar bu kulüpte kaleci olarak futbol oynadım. 1924 yılında Baf kasabasına tayinim çıkınca oraya giderek Baf Türk Spor Kulübü'nü kurdum. 1930 yılına kadar Baf

Limasollu koşu atı besleyicisi Köprülüzade Nusret Efendi

Türk Spor Kulübü'nde kaleci olarak yer aldım.

1931 yılında Ortaköy İlkokulu'na tayinim çıktı. O zaman tekrar Lefkoşa'ya gelerek Lefkoşa Türk Spor Kulübü'nde bazen kaleci, bazen de bek olarak futbol oynadım ve antrenörlük yaptım. 1931 yıllarında Lefkoşa Türk Spor Kulübü Eczacı Münir Bey'in üstündeki binada idi. 1935 yılında sporu bıraktım.

Futbol hayatımda unutamadığım ve benim için önemli olan hatıralardan bir tanesi de 1922 yılında Kıbrıs Rum futbol karmasıyla Lefkoşa Türk Spor Kulübü takımlarını karşı karşıya geldikleri ve 2-0 kazandığımız maçıdır. Bu maçta yaptığım kurtarışlar esnasında parmaklarımın nasıl kanlar içerisinde kaldığı hala gözlerimin önündedir. Bu büyük başarı üzerine o günkü maçtan sonra bana bir madalya verilmişti. Bu unutulmaz maçta Lefkoşa Türk Spor Kulübü'nün kadrosu şöyleydi:

Kâzım Hoca, Kaptan Yusuf, Osman Münir, Vasıf, Selçuk, Salih, Halil Ekmekçi, Ali, Çavuş, Şevki, Fermez.

Eskiden önemli maçlarda kupa yoktu. Onun yerine iyi oyuncuların şahsına madalya verilirdi. "Mesala benim 20 madalyam var" diyen Mustafa Kâzım Hoca, futbol konusundaki sözlerine şöyle son vermiştir:

"Futbolda ilk dış temasımız 1932 yılında adanıza gelen Adana Karması ile yaptığımız maçıdır. Bu maçta Adana Karması, Lefkoşa Türk Spor Kulübü'nü 3-2 yenmişti. 1934 yılında bu maçın rövanşı için Adana'ya davet edildik. O zaman Adana Karması ile Lefkoşa Türk Spor Kulübü arasında yapılan maçta 3-3 berabere kaldık. Bu maç için konan kupayı misafir takım olduğumuz için bize verdiler. Bu kupanın en önemli özelliklerinden birisi gerek spor kulübümüzün gerekse Kıbrıs Türk'ünün futbol maçlarından kazandığı ilk kupa oluşudur." Bu kupa Çetinkaya Türk Spor Kulübü'nde muhafaza edilmektedir.

ATLETİZM:

Sıra atletizm sporuna gelince bu konuda da Mustafa Kâzım Hoca bizlere şunları anlattı:

"Ben Lefkoşa İdadisi'nde öğrenci iken, İngiliz Okulu ve Amerikan Akademisi öğrenciler ile aramızda atletizm yarışmaları yapıyorduk."

100-200 m. uzun atlama dallarında başarılı olan Mus-

tafa Kâzım Hoca, "Ben, 1925'te Baf'ta Türkler arasında yapılan uzun atlama atletizm müsabakalarında de tek adımda 22 ayak atlayarak (6.60 cm) rekor kırmıştım" demiştir.

Kara Sakallı'nın Fatma

Ahmet ERDENGİZ*

G.Mağusa İlçesi Gönendere Köylüsü Cemal ÖKSÜZ'den Ahmet N. SAVALAŞ tarafından derlenmiştir.

Gönendere köyünün sık sık rahatsızlanan orta boylu, genç çobanı Hasan, o gün sürüsünü köyün kuzeyinde bütün sahil boyu uzanan ve ismini açık bir el şeklindeki yüksekliklerden alan Beşparmak Dağları'nın güney eteklerine doğru çıkarmıştı. Dağdaki meraya sürüsünü yayacak ve kerpiç kesme yorgunluğunu, artık kurumuş olan otlara dirsek keyfi uzanıp kısmen olsun giderecekti; yorulmuştu fakat temelleri daha geçen seneden tamamlanan evinin de artık yalnız duvarlarının örülmesi kalmıştı.

Kara Sakallıların Fatma ile nişanlanalı davranımı köyün ovasında daha rahat otlatıyordu. Ekmedikleri kendi tarlalarına Kara Sakallıların nadasa bırakılmış tarlaları da eklenmişti. Üstelik Kara Sakallıların koyun sürüleri de yoktu ama muhtaç olmadan kendi tarlalarını ekerek geçiniyorlardı.

Senede ancak birkaç defa yapılabilen sünnet düğünü gibi köy eğlencelerinde, görücü usulü ile nişanlandığı Fatma'sını kaçamak ve uzaktan görebildiği halde Hasan, nişanlısına aşık olmuştu.

Nişan günü annesi, Fatma'nın dikiş ve diğer ev işlerini çok iyi öğrendiğini, birçok çeyiz eşyalarını da kendi göz nuru ve el emeğiyle hazırladığını kendisine söylememiş miydi! O günden bu güne geçen iki sene zarfında da çeyizinin diğer eksiklerini tamamlamıştı.

Kara Sakallılar Fatma'ya arada Şehre gidip el tezgahlarında dokudukları çarşafırlara iplik ve diğer şeyleri satın alırlardı. Bu Şehre gidişlerin sonuncusu bir ay önceleri yapılmış ve köye, sandık, karyola, ekmek tahtası ve teknesiyle diğer çeyiz eşyalarını getirmişlerdi.

Hasan, sık sık tekrarladığı bu ve benzer düşünceler içinde sürüsüyle meraya gelmiş, sürüyü meraya salmış ve yere uzanıp yeni öğrendiği bir türküyü kavalında neşeli neşeli çalmaya başlamıştı.

Kavalını ne zaman böyle içten çalsa arkadaşları, Hasan'ın işlerinin yolunda gittiğini anlarlar ve kendisine yarı kıskançlık içinde takılırlardı. Böyle olduğu halde yine de evinin yapım işlerinde yardımdan geri kalmazlardı.

Ah bir orak mevsimi de geçse evinin duvarları, kesip fazlasıyla hazırladığı kerpiçlerle örülecek ve şimdiden bitmiş olan kapı-pencereler de takılıp evine artık Fatma'sıyla girecekti. Yüzüp yüzüp kuyruğa gelmişti ama Hasan'ın beklemeye dermanı da kalmamıştı.

Kavalda çaldığı türkülere dalan Hasan, bir ara artık güneşin batmak üzere olduğunun farkına varmış ve sürüsünü toplamaya başlamıştı. Kendisinin köyde olmadığını öğrenen Fatma'nın bir sebep uydurup mesut günlerini beraber geçirecekleri müstakil evlerinin temellerini, üst üste yığılmış kerpiç sıraları arasından görebildiği kadarıyla ve uzaktan seyre çıktığını yakın arkadaşı Mehmet'ten öğrenmiş ve Fatma'yı bu durumda görmeyi Hasan aklına koymuştu. İşte bu tatlı düşünceler ile sürüsünü yola sokmuş ve önüne geçip omuzlarına ortasından yere paralel koyduğu topuzunun uçlarına bileklerinden kollarını asmış, köye girinceye kadar da dudaklarından ışıltı eksilmemişti.

O gün Kara Sakallıların Fatma evinden dışarı çıkmamıştı ama arkadaşları, Hasan'ın halini kendisine tatlı tatlı fakat biraz da kıskanarak eksiksiz anlatmışlardı da

Fatma'nın içi içine sığmadığı halde sessiz sessiz dinleyip hiçbir şey hissetmiyormuş gibi renk vermemişti. İşte nişanlısı Hasan hakkında Fatma'nın aldığı son haber...

On beş gündür Hasan'ı ne görmüş ne de bir haberi almıştı. Meraktan neredeyse patlayacağı bir günde arkadaşı Ayşe, eve gelmiş ve Hasan'ın halinin çok fena olduğunu, on beş gündür yataktan kalkmadığını üzülerek anlatmıştı.

Bu duruma çok bozulan Fatma, anasını sıkıştırıp Hasanlara gitmek istemişse de babasının iyi kalpli anasını bu istek yüzünden azarladığını uzaktan işitmiş fakat anası sanki Hasanlara gitmeyi kendisi uygun görmemiş gibi bütün kabahatı kendi üzerine almıştı.

Hastalığın da verdiği merakla yanıp tutuşan Kara Sakallıların Fatma gün güne süzölmeye başlamış ve en nihayet Hasan'ın öldüğünü babasının, "*Ananla Hasan'ın cenazesine uzaktan katıl!*" demesiyle öğrenmişti.

Göz yaşlarını babasından gizleyerek uzaklaşan Fatma, çeyizinin bulunduğu odaya koşup kapanmıştı. Bu halini gören zavallı anası odasının kapısını önce birkaç kere çalmış, açan olmayınca kapıyı zorlayarak içeri girmişti. Titreyen sesiyle:

"Ölenle ölümez kızım! Gitmek gerek. Haydi geç kalmayalım. Hazırlan da gidelim!" dediyse de Fatma:

"Babıcım kısa geldi,

Ökçesi basa geldi,

Hasan sağ iken gelmedi de,

Şimdi yasa mı geldi!" dörtlüğü, kırk yıllık halk âşığıymış gibi yanık yanık dudaklarından dökülüvermişti.

Bugüne kadar bir sözünü ikiletmeyen Fatma'yla bugün başa çıkamayacağını anlayan zavallı anası olsun Hasan'ın cenazesinde bulunmak üzere çıkıp gitmişti.

Sokak kapılarının kapandığını duyan Kara Sakallıların Fatma, yüzün koyun yatmakta olduğu çeyizlik yatağından kalkmış ve eline geçen her şeyi üst üste yığmaya başlamıştı.

Musalla Taşı'ndan alınan cenaze, mezarlık yoluna girince içine kapandığı odadan dışarı çıkan Kara Sakallıların Fatma, mutfığa adeta koşmuş ve eline geçirdiği bir maşrapayı, şişeden ağzına kadar doldurmuş ve üst üste yığıldığı çeyizin her yanına serptikten sonra elinde tuttuğu kibrit kutusu ile yığının en üstüne çıkıp elleri

ilerde yüzün koyun yatıvermişti.

Mezarı toprakla kapanmaya başlanan Hasan'ın cenazesinden dönmeye başlayan köyyüleri Kara Sakallıların evinden kara bir dumanın yükseldiğini görürler ve bağıra çağıra eve koşarlarsa da kül yığını haline gelen çeyizinin üzerinde kapkara bir kömür haline gelmiş olan Kara Sakallı'nın zavallı Fatma'yı bulurlar.

KIBRIS MANDRA OYUNU

THE MANDRA DANCE OF CYPRUS

Dr. ANDREAS PAPANDREAU
Türkçeye çeviren: Engin ANIL

Mandra Dansı büyük bir ihtimalle 7/8 ölçüğünde olan tek erkek sirto dansıdır. (Papandreau, 1988, p.297)

Mandra, hızlı çalınan normal bir sirto dansından biraz daha yavaş olup önceleri geleneksel olarak iki kişi tarafından daha sonraları ise bir gurup erkek tarafından oynanan (1970 sonrası) bir oyundur. 1970'den sonra Mandra Dansı solo olarak tek kişi, bunun yanında kadın ve erkek karışık olarak da oynanır duruma gelmiştir.

MANDRA DANSININ TANIMI

Mandra, erkekler tarafından karşı karşıya oynanan 7/8 ritminde olan bir sirtodur.

MANDRA DANSININ AMACI

Mandra Dansının amacı geleneksel olarak iki erkek tarafından oynanan bir gurup dansın arkasından programı sonlandırmak için oynanan bir danstır. Bu dans daha önceden oynanmış olan II. Erkek Karşılmasının adımlarını kullanarak karşı karşıya oynanmakta olan 7/8 ritminde bir danstır.

MANDRA DANSININ ADLANDIRILMASI

Mandra Dansı, 2 erkek tarafından arka arkaya oynanan dansların ve çalınan müziğin sonuncusu olarak oynanması ve çalınması beklenen danstır.

Mandra Dansının adı metaforik olarak hayvanları (özellikle keçi ve koyunu) ovada tutmak için kullanılan mandradan gelmektedir. Bu hayvanların mandraya – Rumca Dialekte göre Mandri- kapatılmazdan önce otlamak için son bir şansları vardır. Mandra Kıbrıs

Possibly, the Mandra Dance of Cyprus is the only men's syrto type dance in the 7/8 musical meter (Papandreau, 1988, p. 297).

Mandra is, usually, a slower than a regular syrto speed dance and it is performed by two men, which is the traditional form of the dance, or by a group of men, which is a later (after 1970) development. After 1970, Mandra could, also, be performed as a solo dance, or (rarely) as a dance for both men and women.

In case two dancers are performing, a handkerchief may be used.

Definition for the Mandra Dance

The Mandra Dance is, traditionally, a men's face to face Syrto, in 7/8 rhythm.

Purpose of the Mandra Dance

Traditionally, the purpose of the Mandra dance is the face to face performance of two male dancers, in 7/8 rhythm, using movement from the Second Men's Kardzilamas, as a last dance in the framework of a set of men dances presented earlier in the program of the two dancers.

Naming of the Mandra Dance

The Mandra Dance is the last dance expected to be performed by a group of two male dancers or the last dance in a program of music and dance.

The name of the Mandra Dance, most likely, came from a metaphor in keeping animals (usually sheep and

Rumca'sında davar sürüsünün kapatıldığı kümes demektir. Metaforik olarak konuşursak bu danstan sonra oyuncular programlarını bitirmiş ve oyun alanını terk ediyor durumdadırlar. Tıpkı otlayan davarın otlaklarını terk ettikleri gibi onlar da ikamet yerlerine istirahat etmek ve uyumak için gitmektedirler.

MANDRA RESMİ

MANDRA VE SİRTO DANSI

Bir bakış açısına göre Mandra karşı karşıya oynanan 7/8 ritminde bir Sirta oyunudur. Mandra diğer sirta müziklerinden hem müzik hem de ritim olarak farklıdır. Birçok koreograf bu oyunu düzenlerken sirta adımları dışında adımlar da kullandıklarından bunu kurallaştırmak doğru olmaz. Ama yine de Mandra'nın temel adımları İkinci Erkek Karşılması'nın adımlarıdır.

DANŞILARIN SAYISI

Mandra dansında dansçıların sayısı oyunun oynanması açısından önemlidir. Sirta oyununda dans bir temel oyuncunun etrafında gelişmesine karşın Mandra iki oyuncunun eşit ağırlıkta oynaması ile gelişmektedir.

Geleneksel olarak Mandra Dansına 2 oyuncu gerekmektedir. 2/4 ritmindeki bir sirtoda oyuncu artistik yeteneklerini veya sosyal açıdan kendisini göstermiş olduğundan Mandra oyununda bunu tekrardan göstermesine gerek duymaz.

İstisnai olarak, Mandra oyununun bir tek kişi tarafından oynanması, o oyuncunun bireysel olarak oynamış olduğu danslarını bitirdiği anlamını vermektedir.

KIBRIS DANS PROGRAMLARI İÇERİSİNDE MANDRA DANSININ SUNUMU

Mandra bir sirta çeşidi olarak düşünülse de (Karşılmalarda olduğu gibi dansçıların yer değişme durumlarında) hiç bir zaman Politiko (Şehir Sirtosu), Skaliotikos (İskele Sirtosu) veya Azizies (Aziziye Sirta), gibi temel

goats) in the fields. These animals have their last chance to graze before leaving pasture and go to their mandri - mandra (μάντρα) in the Cypriot dialect. Mandra in Cypriot Greek means sheep-fold, pen. Metaphorically speaking, after the performance of this (Mandra) dance, the dancers complete their program of dancing and have to get out of the dancing floor like the animals which have to leave pasture and to return to their permanent place (residence), the mandra, for rest and sleep.

<http://kypros.org/Sxetikos/Photo-Collections/Cyprus/page-49.htm>

Mandra and Syrto Dance

From a movement point of view, Mandra is considered a face to face Syrto dance, in 7/8 rhythm, which is different from other types of Syrto only in music and especially in the musical meter. Of course, this not a rule, because some dancers or choreographers may use movements which are not used in other types of Syrto. In any way, the basic step of the Mandra dance comes from the Second Men's Kardzilamas.

Number of Mandra Dance

The number of Mandra dancers is especially important for its performance. While another or regular Syrto, traditionally, is performed from one central dancer,

veya başlangıç sirtosu olarak oynanmaz.

George Averofa göre (1978, p. 150) Mandra tam bir Kıbrıs Dansıdır. Yunan halkdanslarından 7/8 ritimlik Kalamatyanos ile aynı ritme sahip olmasına karşın onunla hiçbir ilişkisi yoktur.

Mandra dansı ilk olarak iki kişilik gösterilerin sonunda oynanan bir danstı. Oyun oynayan kişilerin seçip oynadıkları oyunların en sonunda oynadıkları oyundu. Mandra oynanan oyunların sonuncusuydu ve hem müzikçilere hem de izleyicilere, ikilinin oynadıkları oyunları bitirdiklerine ve serbest kaldıklarına (Poloyastos) dair bir mesaj veriyordu. Mandra oyununun oynanması sahnede olan ikilinin performanslarının biteceğini hareket içeren ve müzikli bir şekilde işaret eden bir mesajdı.

Mandra müziğinin müzikçiler tarafından çalınması ise tüm kutlama veya etkinliğin bittiğini, müzikçilerin o andan sonra hiçbir şey çalmayacaklarını ve onlardan herhangi birşey çalmalarının istenemeyeceği seyircilere allahısmaşarladık mesajı veren bir olaydı. Halkın programı sonlandırmak istemeleri halinde müzikçilere “usta bize serbesti çal” diye seslenirlerdi.

Mandra müziğinin yukarıdaki paragrafta belirtildiği gibi bir programın bittiğinin belirtilmesi amacıyla çalınması olarak sıklıkla görülmesi de o özel olarak iki oyuncunun programlarının bittiğini gösteren bir olaydı. Kutlamanın bittiğinin belirtilmesi “poloyastos” – serbest kalma- Geleneksel Kıbrıs orkestrasının iki ustası olan George Averof ve babası Mastre Alexis (Alexis Usta) tarafından “Onurlu Averof” isimli parçanın çalınmasıydı (bkz. Averof, pp. 248-249).

MANDRA OYUNUNUN OYNANMA NEDENİ

Mandra oyunu aşağıda belirtilen nedenlerden dolayı oynanır.

Daha önceden bireysel olarak oynadıkları bir oyunu (sirta) iki kişi beraber oynama olanağı verdiği için

İzleyicilere / seyircilere ikilinin performanslarının sonuna geldiği mesajını iletmek için

Müzikçilerden oynayan oyunculara, dans alanının başka oyunculara da bırakılma zamanının geldiği mesajını iletmek için. Bu, programın devamının sağlanması, yeni oyuncuların alana çıkması, akrabaların da oyuna katılmaları ve müzikçilere “na plumissun” –gümüşleme-

Mandra is performed by two dancers in a framework of equality.

The number of two dancers in Mandra, is traditionally, required. In any case, there is no artistic or social reason for presenting the dance by one dancer only, when this need could be satisfied by the performance of a regular Syrtos, most likely the 2/4 rhythm.

One exception which is considered appropriate, is the performance of Mandra by one man, when he would like to emphasize that the particular performance is his last dance in a personalized program of dances.

Mandra Presentation in a Cypriot Dance Program

Even though Mandra is considered a kind of Syrtos (in a Kardzilamas position dancer placement), it is never or almost never danced as first or main Syrtos, like, for example, Politikos, Skaliotikos, and Azizies.

Mandra, according, to George Averof (1978, p. 150) is a pure Cypriot dance. Even though its rhythm is identical with the panhellenic rhythm of 7/8 it has no relationship with the Greek dance of Kalamatianos.

In its initial form, Mandra was, usually, danced, at the end of a two men performance. When these men selected a group of dances to perform, Mandra used to be the last dance expected to perform together. That is, Mandra served as the last activity of the dancers «Poloyastos», in reference to the couple which was already on the dancing floor, and this could send a message to both the musicians as well as the spectators. The performance of Mandra was a movement and musical message that the whole program of the two specific dancers is ending.

The performance of Mandra from the musicians was an indication that the whole celebration/ activity is ending and that no more playing could be requested from the musicians who had to, in this way, say goodbye to the audience. In case people wanted the end of the music and dance program could ask the musicians to play “poloyastos”, by saying «pexe mas dzie ton poloyasto mastre/ παίξε μας τζια τον Πολογιαστό μάστρε».

Even though, the performance of Mandra in the form of a last program dance was a possibility, usually, it was not the standard possibility, since the primary message of Mandra has been to signify the end of the performance of two men and not the end of the entire program.

---

yapılması açısından gerekli idi.

Müzikçilerden bir sonraki oyunculara oyuna hazır olun mesajı iletmek için.

MANDRANIN MÜZİĞİ

Mandra adı bilinmeyen Kıbrıslı Rum bir kemancının eseri olarak düşünülse de bu henüz ispat edilmemiş bir olgudur. Eserin ne zaman bestelendiği bilinmese de 1929'dan öncesi olduğu kesindir. Bunun nedeni bunu çalan müzisyenlerden biri olan Limasol bölgesinden lauttacı Byron Georgiu'dur. (Byron Georgiou tarafından anlatılan, 6 Şubat 2005). Onun bir diğer anlattığı olay ise kemanın Kıbrıs Müziği icrasına 1930'da girdiğidir.

MANDRA MÜZİĞİNİN HIZI

Mandra genellikle allegretto temposunda çalınmaktadır. George Averof her 8. nota için allegretto 256' yi önermektedir. (Averof 2001, p. 119). Fakat Marios Orthodoxoxu her sekizinci nota için allegretto 252' yi önermektedir. (bkz. Orthodoxoxu, 2002, p 250).

Stelios Papadhopolos, kitabında Kıbrıs Dansları için herhangi bir tempo önermemektedir. (bkz. Papadhopolos, pp. 44, 45).

2006 sonuna kadar, Kıbrıslı Rumlar mandra oyununun müziğini tüm oyun için aynı ritimde çalmakta idiler.

KIBRISLI TÜRKLERDE MANDRA OYUNU

Kıbrıslı Türkler ile Kıbrıslı Rumların çaldığı Mandra müziği melodi ve müziksel tema açısından hemen hemen birbirini andırmakta veya çok az farklılıklar içermektedir. Ritim veya hız açısından incelediğimizde farklılıklar olduğunu görmekteyiz. Spesifik olarak internette http://www.ece.utexas.edu/~arifler/html/music_from_cyprus.html

(2006'da kaydedilmiştir), Mandra müziği yavaş bölüm ve hızlı bölüm olarak iki bölüme ayrılmıştır. Yavaş bölüm Kıbrıslı Rumlar'ın yukarıda anlatıldığı gibi çalınma hızından daha yavaştır. Hızlı kısmı ise Kıbrıslı Rumların çaldığı hızdan daha hızlıdır.

En azından Kıbrıslı Rumların çaldığı ile Kıbrıslı Türklerin çaldığı Mandra müziğinin hızlı kısmının melodi olarak aynı olduğunu not etmeliyiz.

Functionally, the ending of the whole celebration was signified by the particular piece serving as "poloyastos" for the two musicians of the traditional cypriot orchestra. For example, George Averof as well as his father Mastre Alexis performed the musical piece «Proud Averof» (see Averof, pp. 248-249).

Need of Performing the Mandra Dance

The need for performing Madras comes from the following uses of the dance:

Chance for the two dancers to perform together a dance, which they performed, earlier, individually - Syrtos.

Sending a message to the spectators/ the audience that the program of the two men is approaching to its end.

Message from the musicians to the dancers that it is time to provide the dance floor to other people. That was necessary so that the program could go ahead and new people could dance, which means the musicians could expect them as well as their relatives to pay (na plumisun) them.

Message from the musicians to the next dancers to be ready to come forward for their program.

MANDRA MUSIC

Mandra seems to be a purely musical composition of an unknown Greek Cypriot violinist, but this has not been proved so far. The exact time of this composition is, up to now, unknown, but it surely is before 1929, because this dance was performed by a couple of musicians, one of which was Byron Georgiou from Lemessos as lutist (loutaris) (testimony Byron Georgiou, 6 February 2005), and, possibly, after 1830, when the violin was introduced in Cypriot music performances..

Mandra Speed

The Mandra dance is, basically, performed in allegretto tempo. George Averof suggests allegretto 256' for every eighth note (Averof 2001, p. 119), but Marios

Orthodoxoxu suggests allegretto 252' for every eighth note (see Orthodoxoxu, 2002, p. 250).

Stelios Papadhopolos suggests no tempo in his book on the music of the Cyprus dances (see Papadhopolos, pp. 44, 45).

---

104 Halkbilimi

MANDRA MÜZİĞİNİ ÖLÇÜMÜ

Mandra müziğinin Kıbrıslı Rumlar ve Kıbrıslı Türklerin çaldığı şekilde müziksel açıdan incelendiğinde çerçevesinin 7/8 ölçüğünde olduğunu görüyoruz.

Kıbrıslı Türkler yavaş ve hızlı olarak iki bölümde çalsa bile bunun her iki bölümde de 7/8 ölçüğünde olduğunu görüyoruz.

ANTONAKIS YASSEMIDHIS

Aşağıda Antonakis Yassemidhis tarafından yazılan notaları veriyoruz. Bunun daha başka versiyonları Averof (1978, 2001) tarafından verilmiştir.

NOTALAR

Handwritten musical score for Mandra in 7/8 time, titled "MANDRA" by Antonakis Yassemidhis. The score consists of ten staves of music. The first staff has the title "MANDRA" and the time signature "7/8". The last staff is signed "Antonakis Yassemidhis 2001" and includes the word "rall." and "FIN".

With the completion of the year 2006, the tempo of performing Mandra, at least for the Greek Cypriots, was steady throughout the dance.

Form of a Turkish Cypriot Mandra Performance

The performance of Mandra, from a musical standpoint, from Turkish Cypriots, resembles in many aspects, or is identical, with the Greek Cypriot performances, in reference, at least, to the melody and the musical theme. However, from a rhythmical and speed standpoint, there are differences. Specifically, on the basis of the performance presented on the internet through the website http://www.ece.utexas.edu/~arifler/html/music_from_cyprus.html

[accessed 2006], Mandra is divided into two parts—the slow part and the fast part.

The slow part, as presented in the above mentioned performance, is slower than the speed the dance is performed by Greek Cypriots. The fast part of the dance, as presented in the above mentioned performance, is the second part of the dance and it is faster than the speed of the dance as performed by Greek Cypriots.

It should be noted that the second part of the dance, as performed by the Turkish Cypriots, is identical with, at least, the melody of the dance as performed by Greek Cypriots.

Mandra Musical Meter

The rhythm of Mandra, from a musical viewpoint, is framed within the 7/8 meter by all Cypriots.

Even though Turkish Cypriots may use two speeds for the Mandra performance, slow and then fast, in both case the 7/8 tempo is prevailing throughout the dance.

The Antonakis Yassemidhis Manuscript

Below the Mandra manuscript of Antonakis Yassemidhis (2001) is presented. Additional versions of the music of Mandra are presented by Averof (1978, 2001).

Vocal Mandra Part

Mandra dance is, basically, an instrumental dance, i.e. dancers perform on the music performed by musical instruments, without any vocal part or song. However, ac-

MANDRA MÜZİĞİNİN SÖZLÜ BÖLÜMÜ

Mandra oyunu genel olarak oyuncuların müzik eşliğinde oynadıkları sözsüz bir oyundur. Yine de Byron Georgiou'nun ifadesine göre (6 Şubat 2005) Mandraya sözlü bir bölüm katılabilir. Byron Georgiou'nun duyup kullanılabileceğini belirttiği sözler aşağıdaki gibidir.

Vraxe voske ti mandra sou, ya na vris tin amanda sou,
Anlamı “Çoban, mandranın etrafını çevrele ki gözün arkada kalmasin”.

Byron Georgiou (doğum 8 Haziran 1918, Prastio Kellakiu, Limasol) yukarıdaki cümleyi şöyle genişletmiştir.

Vraxe voske ti mandra sou, ya na vris tin amanda sou
Kame tzie to stiadhı sou na valis to kupathı sou.
Na valis dzie to stylo sou, na dhıssıs dzie to shılo sou
Ya na sou ton pressehusın, ya na min ton klepsussın.

In Greek,
Bráxe voské ti mántra sou, gia va breis tin amánta sou
Káme tziı to steıáđı sou va bálεις to koupáđı sou.
Na bálεις tziı to stýllo sou va díσειıs tziı to ssiúllı sou.
Gıa va sou to prosechousın, gia va mıh to kléψousın.

Türkçe çevirisi,
Çoban, mandranın etrafını çevrele ki gözün arkada kalmasin
Davarını tutmak için ağılını da inşa et
Davarını bir arada tutmak ve onu hırsızlardan korumak için
Değneğini hazırla (1), köpeğini dizginle

MANDRA DANSINDAKİ (VOSKOS) ÇOBAN ŞARKISI

Byron Georgiou'ya ek olarak (6 Şubat 2005) Mandra koreografisine “ÇOBAN” isimli halk şarkısı eklenmiştir.

MANDRA DANSINDA HAREKETLER

Mandra dansının adımları 2. erkek karşılaşmasının adımları ile aynıdır. Buradaki temel ilkede görülebilen herhangi bir fark 21. yüzyılın getirisi olan koreografik düzenlemelerden dolayı olan adım değişiklikleridir.

Hareketlerin kalitesi daha önceki bir dansta gösterildiğinden burada yapılan hareketler onun bir yorumu niteliğindedir.

MANDRANIN TEK KİŞİ TARAFINDAN OYNANMASI

Mandra oyunu gelebneksel olarak tek kişi tarafından

cording to the Byron Georgiou testimony (6 February 2005), Mandra may acquire a vocal part. The lyrics, which could be used as Byron Georgiou heard them, are the following:

Vraxe voske ti mandra sou, ya na vris tin amanda sou,
meaning “fence your mandra shepherd so that you don't have to worry about it any more”.

Byron Georgiou (born 8 June 1918, Prastio Kellakiu, Lemessos) has extended the above lyrics into the following verse:

Vraxe voske ti mandra sou, ya na vris tin amanda sou
Kame tzie to stiadhı sso na valis to kupathı sou.
Na valis dzie to stylo sou, na dhıssıs dzie to shılo sou
Ya na sou ton pressehusın, ya na min ton klepsussın.

In Greek,
Bráxe voské ti mántra sou, gia va breis tin amánta sou
Káme tziı to steıáđı sou va bálεις to koupáđı sou.
Na bálεις tziı to stýllo sou va díσειıs tziı to ssiúllı sou.
Gıa va sou to prosechousın, gia va mıh to kléψousın.

Translated,
Fence your mandra shepherd so that you don't have to worry about it any more

Build your sheep-shed, too, in order to keep your flock,
Put your pole, and curb your dog,
So that they keep it [the flock], and, thus keep it away from thieves.

The Shepherd (Voskos) Song in the Mandra Dance

In addition to the Byron Georgiou (6 February 2005) Mandra song, choreography has introduced, in a way, the folk song Voskos (shepherd) as well.

MOVEMENT IN MANDRA

The Mandra movement is identical to that of the Second Men's Kardzilamas Dance. Differentiation of this principle of movement could only be the product of choreographic treatment of twenty first century development.

Since the quality of movement was exposed in an earlier dance, the emphasis or priority of movement in the Mandra dance is the interpretation of the purpose of the dance.

---

katiyetle oynanmamaktadır. Bu tek kişilik bir oyun değildir. Bir tek kişinin Mandra oyununu solo olarak oynaması onun Sirtodaki becerisini 7/8 ölçeği içerisinde göstermek istemesindedir.

MANDRA OYUNU İÇERİSİNDE DANSÇILARIN POZİSYONU

Mandra Dansına özgü karakteristik pozisyonlar vardır. Bu pozisyonlar aşağıdaki gibidir.

- Yüz yüze dans etme.
- Oturma pozisyonu.
- Dönme.
- Sıçrama.
- Ayağa vurma.

MANDRA OYUNUNDA DAİRE

Mandra prensip olarak yüz yüze oynanan bir danstır. Geleneksel tarzın dışında koreografik düzen içerisinde oynanırken oyunda daire oluşturulabilir.

KABUL EDİLEBİLEN MANDARA DANSI FİGÜRLERİ

Geleneği göz önünde tutarak Mandra oyununda kabul edilebilecek figürler aşağıdaki gibidir.

- Adım atma.
- Sıçrama.
- Dönme.
- Oturma.
- Elleri bir birine vurma.
- Değnek tutma.
- Elleri vücudun arkasında kavuşturma.

MANDRA OYUNUNA KATILAMAYACAK

FIGÜRLER

Mandra oyunundan çıkarılması gereken veya bu oyuna ender katılabilecek hareketler aşağıdaki gibidir.

Kaçanın dairesel hareketleri.

Dansta amaçsızca hiç bir anlamı olmayan şekilde elleri yukarıda tutma.

MANDRA OYUNUNDA ELLERİN POZİSYONU ve HAREKETLERİ

Mandra oyunundaki temel el hareketleri şunlardır. A) 2. bale pozisyonuna yakınlık B) Bir el önde diğeri arkada C) Elleri bir birine veya bacağa (bazen de vücuda)

Mandra Performed by One man

Mandra performance by one man is not used, even though this can be, altogether, excluded. A Mandra performance by one man could take place when a dancer would like to demonstrate his Syrtos skills though the 7/8 rhythmical pattern.

Positions of the Dancers During the Mandra Dance

There are characteristic positions in the Mandra dance. These positions may include the following:

- Face to face dance.
- Seat position.
- Turn.
- Jump.
- Leg hit.

Circle in the Mandra Dance

As a matter of principle, Mandra is a face to face dance. Mandra in a circle form is the product of choreography, rather, than the result of a traditional approach to this Dance.

Acceptable Mandra Movements

Movements, which are acceptable or could become acceptable in a Mandra performance, considering tradition, are the following:

- Step.
- Jump.
- Turn.
- Seat.
- Hand hit.
- Holding of “verka” (stick).
- Hands back in the middle of the body.

Movements Excluded from a Mandra Performance

Some of the movements which need to be excluded or rarely included in a

Mandra performance are the following:

Circle movements of the pelvis.

Unrefined hand hanging as if the hands have no mis-

---

vurma.

Mandradaki karakteristik el hareketleri elleri vücudun üsdüne koyma, ritim tutulması (parmak şaklatma), elleri dairesel dödürme, ve vuruş hareketleri.

MANDRA OYUNUNDA BAŞIN POZİSYONU ve HAREKETLERİ

Mandra oyunundaki baş hareketleri diğer tüm Kıbrıs oyunlarındaki baş hareketleri ile aynıdır.

Mandra oyunundaki karakteristik hareketler başın sağa ve sola dönüşleri, ve ucu kancalı çoban sopasının - ciboi- (1) omuzların üzerine konulması için başın eğilmesi.

MANDRA OYUNUN OYNANMA ZAMANI

Mandra düğün kutlamalarında veya özel dans ve müzik programlarında oynanmaktadır.

MANDRA DANSINA GİRİŞ

Mandra oyununa giriş tıpkı diğer Kıbrıs Oyunlarına girildiği şekildedir. Bunun yanında Çoban sopasını tutarak da oyuna girildiği olur.

MANDRA OYUNUNDA ÇIKARILAN SESLER

Mandra oyununda oyuncular tarafından “opa”, “ela”, “sss” gibi sesler çıkarılır.

MANDRA OYUNUNUN GELİŞİMİ İÇİN İLKELER

Mandra tam anlamıyla, bütünüyle bir Kıbrıs Dansıdır. Geleneksel bir Kıbrıs oyunu olduğu için onun da öncelikle geleneksel bir şekilde sergilenmesi gerekmektedir. Gelenekler genişletilirken Mandra oyunu da geliştirilebilir.

Kıbrıslı Türkler ve Rumlar onu ayrı ayrı veya beraberce oynamaya devam etmelidirler.

Mandra ikiden fazla oyuncu ile de oynanabilmelidir.

Mandra oyunu kız ,erkek karışık bir şekilde oynanabilmeli.

Oyun Kıbrıs'taki 1950 öncesi çoban yaşamını tasvir eden elementler içermelidir.

<http://www.akrites.org.cy>.....

sion in the Dance.

Hand Positions and Movements in the Mandra Dance

Basic hand movements in the Mandra dance include a) a close to second ballet position, b) one hand at the front and the other at the back, c) hitting of the hands with each other or the leg (and sometimes the main body).

Characteristic hand movements in Mandra include the placement of the hands over the body, the hitting of the rhythm, rotation, and strokes.

Head Position and Movements in the Mandra Dance

The basic head position in Mandra is identical to that of the head in all men's

Cypriot dances.

Characteristic head movements in Mandra include the right turn, the left turn, and the appropriate bend to complete the placement of a shepherd's sheep-hook over the shoulders of the dancer.

Place of Mandra Performance

Mandra could be performed during the wedding celebrations as well as during specific dance and music programs.

Introduction to the Mandra Dance

The introduction to the dance is similar to the introduction of other Cypriot dances or with the holding of a shepherd's stick (verka).

Exclamations in the Mandra Dance

Exclamatory phrases by the dancers in Mandra are allowed and these can be “opa”, “ela”, “sss”.

Directions of Mandra Development

Mandra is a pure Cypriot dance of all Cypriots. Since Mandra is a traditional dance, a traditional performance is what is recommended first. However, since tradition could be expanded, Mandra developments may include the following:

Turkish and Greek Cypriots could continue perform-

MANDRA KOREOGRAFİSİ

Mandra aynı zamanda gurup halinde oynanan koreografili birdandır.

MANDRA OYUNUNDA “MANDRİ” (MANDRA) KOREOGRAFİSİ

Mandra Oyununun koreografisinin koyun keçinin konduğu mandra ile hiçbir ilgisi yoktur. İki olayda olan paralellik mandra isminin bir bitişi anlatmasıdır. Otlayan keçi ve koyunlar açısından onların otlamayı bitirip mandraya dönmeleri oynayan oyuncular açısından ise oyunu bitirip oyun alanından ayrılmasıdır.

Mandranın sözcüğünün **homonim** olarak kullanılması mandra oyununun sözlük anlamıyla bağlantılı olarak kullanılmasını getirmiştir. Bu nedenle bu oyunun birçok koreografik düzenlemesi bir çobanın yaşamındaki hayvanları mandraya tıkma olayı ile ilgili olarak düzenlenmiştir. Bu nedenle mandra oyununda birçok dansçı bu eylemle ilgili olan birtakım aksesuarlar kullanmışlardır. (ör: ciboi)

KOREOGRAFİK OLARAK DÜZENLENMİŞ MANDRA OYUNUNDA KOSTÜMLER

ing separately as well as together.

Mandra could be performed by more than two dancers.

Mandra could be performed by both women and men dancing together.

The movement may adopt elements of a shepherd’s life in Cyprus before 1950.

[http://www.akrites.org.cy/cms/index.php?option=com_content&task=view&id=15&Itemid=1999]

MANDRA CHOREOGRAPHY

Mandra is, also, a choreographed dance, usually, as a group dance.

The “Mandri” (Sheep - fold) in Mandra Choreography

The archetypal form of the Mandra dance has almost nothing to do with mandra (μάντρα) or mandri in its literal meaning of sheep - fold. The only relation referred to the use of mandra is its parallel meaning in completing one basic task in both cases. In the case of animals they have to leave pasture and in the case of dancers leave the dance floor.

Mandra oyununun düzenlenmesinde oyuna ve kıyafetlere çobanlıkla ilgili özellikler katılmaya çalışılmıştır. Bu anlamda böylesi bir düzenlemede kostümler ya çoban kıyafetleri ya da onun normal yaşantısında giydiği kıyafetlere denk düşen kıyafetler olması şarttır.

Kıbrıs Halk Dansları gösterilerinde genel olarak vraka (2), çizme ve Kıbrıslı Rumlarla Türklerin düğünlerde, bayramlarda veya Pazar günleri giydikleri işlemeli yelek giyilir. Bir diğer deyişle geleneksel düğün ve kutlamalarda giyilen kıyafetler giyilir. Ama bu kıyafetler özellikle de bir çobanın işinin ve hayatının anlatıldığı bir gösteri ile denk düşmemektedir. Örneklesek, bugünkü halk dansları gösterilerinde bir damatın giydiği ceketin kalite ve niteliği ile bir çobanın giydiği ceketin niteliği ve kalitesi arasında hiçbir denklik yoktur.

MANDRA OYUNU –İKİ KİŞİNİN OYNAMA PLANI-

GİRİŞ

ÇEMBER

Erkek dansçılar sahne üstünde geride çember oluşturular

İLERİ – GERİ

DÖNÜŞ

3.ERKEK KARŞILAMASININ KARAKTERİSTİK ADIMLARI

BÜKÜLME HAREKETİ

SAĞ ELLE SOL AYAĞA SİLKME FİGÜRÜ

SOLA DÖNÜŞ

ÇEMBER OLUŞTURMA

KADIN VE ERKEKLER İÇİN DÜZENLENMİŞ ŞEKLİYLE MANDRA OYUNU

Enstrümental müzik başlamazdan önce “voskos” (çoban) şarkısı söylenebilir.

However, the use of the word mandra in a homonymic activity, lead to the association of the Mandra dance with the literal meaning of the word. Thus, several attempts of Mandra choreography connected movement and music with the sheep – fold in a shepherd’s life. For this reason, Mandra dancers may use objects related to the sheep- fold and/ or the occupation of a shepherd (e.g. sheep - hook).

Costumes for Presenting Choreographed Mandra

Usually, choreographic attempts make use of a shepherd’s traits. Thus, when choreography introduces bucolic life, the costumes of the dancers must be proportionate to those of a shepherd or according to the regular clothes of a shepherd.

Generally in Cypriot dancing, the costumes of the dancers include vraka (large breeches), boots, and yileko/ yeleko (waistcoat) as those were worn by Cypriots on a Sunday or during weddings. In other words, dancers use traditional celebration costumes. However, this form of costume might not be the most useful for choreographic interpretations of Cypriot dance (and / or life), where the focus is on the life and work of a shepherd. For example, a groom’s waist – coat, which is nowadays used by a regular performer of Cypriot dances, has no relationship with the quality of the waist- coat or the costume of a shepherd in his occupation.

MANDRA DANCE – MOVEMENT PLAN FOR TWO MEN

INTRODUCTION

CIRCLE

Men dancers circle on stage and end backstage.

FORWARD - BACK

TURN

CHARACTERISTIC MOVEMENT OF THIRD MEN’S KARDZILAMA DANCE

PLIE

SIDE LEG STROKE WITH RIGHT HAND

LEFT TURN

GİRİŞ

Erkek oyuncular sahneye omuzlarında bir deyneklerle girerler.

ÇEMBER

Erkekler sahnede çember yapıp sahne gerisine çekilirler.

ERKEK BÖLÜMÜ

Erkekler deyneksiz olarak sahne önüne çıkarlar, sirto karışımı figürlerini yapıp geriye gelirler ve deyneklerini alırlar.

KADIN BÖLÜMÜ

Kadınlar sahnenin değişik yerlerine dağılırlar ve sirto karışımı figürlerini yaparlar.

YÜRÜME

Yürüme tipi figürlerle erkekler ve kadınlar birbirlerine yaklaşarak çift oluştururlar. Kadın içinde yemek olduğu varsayılan dağarcığı erkek oyuncuya yani çobana uzatır.

ÇİFTLER

Erkekler ve kadınlar çift olarak dansederler. Erkek bu dans esnasında değneğini tutabilir.

GERİ GİTME

Kadınlar ayrılır
Erkekler ayrılır.

SONUÇ

Mandra tüm Kıbrıslılar tarafından 7/8 ritminde oynanan Kıbrıs'a ait bir dandır Mandra belki de 7/8 ritminde olan tek Sirto tipi dandır.

Mandra geleneksel dans tarzı olan karşılama tarzında, yani iki erkeğin yüz yüze oynaması şeklinde oynanan bir dandır. Daha sonraları ise gurup halinde oynanan bir dans olarak gelişmiştir.

Mandra bir sirto sayılsa da hiçbir zaman başlangıç veya temel sirto olan Politikos (Şehir Sirtosu), Skaliotikos (İskele Sirtosu) veya Azizies (Aziziye Sirtosu) gibi sayılmamaktadır.

Orijinal olarak Mandra iki erkeğin karşılıklı oyna-

CIRCLE

MANDRA – CHOREOGRAPHIC PLAN IN THE FORM A DANCE FOR MEN AND WOMEN

Before the instrumental music starts, the song “voskos” (shepherd) could be performed.

INTRODUCTION

Men dancers enter the stage having a “verka” hung over their shoulders.

CIRCLE

Men circle on stage and they stop backstage.

WOMEN'S ENTRANCE

Women dancers come on stage with a bag (vurka) held over their shoulder.

CIRCLE

Women dancers circle on stage, and they get together back stage.

MEN'S PART

Men dancers, without their “verka”, move front stage and perform syrto type movement combinations and, then, they return back and get their stick (verka).

WOMEN'S PART

Women move to the various parts of the stage, in couples, and perform movement combinations coming from Syrto.

WALKING

With walking type steps men and women approach each other and form couples. Women hold and project the bag (vurka/ «βούρκα») in order to give food to the shepherd (dancer).

COUPLES

Men and women dances act in couples. The man dancer may hold is “verka” (thick stick).

WITHDRAWAL

---

dıkları oyunlarının sonuncusudur. Kıbrıs danslarına kadın ve erkeğin beraber oynamalarının girmesiyle ko-reografik düzenleme içerisinde sunulabilir duruma gelmiştir.

Referanslar

- Arifler, Dogu. Music from Cyprus: Mandra. <http://www.ece.utexas.edu/~arifler/index.html> [accessed 2006].
- Asshotis, Gregoris. Interview. Lefkossia, 14 January 1983.
- Averof, George. Cyprus Dances. Cypriot Studies, vol. 19 (1955), Lefkossia, 1956, pp.145-184.
- Averof, George. Cyprus Popular Dances. Lefkossia: Cypriot Studies Company, 1978.
- Averof, George. The fold songs and the popular dances of Cyprus, second edition. Lefkossia: Cultural Center, Bank of Cyprus, 2001.
- Georgiu, Byron. Telephone interview, 6 February 2005.
- Yassemidhis, Antonakis.[Unpublished manuscripts of Cyprus Dances]. Lefkossia: A. Papandreou.
- Othodhoxu, Marios. Phones ke tropi tis yis mu (*travel to the musical tradition of Cyprus*). Aradhipou, Larnaka, 2002.
- Papandreou, Andreas. Introduction to the dances of Cyprus. Lefkossia, 1988
- Papadhopulos, Stelios. Traditional songs and dances of Cyprus. Lefkossia: Archbishop Makarios the Third Foundation, 1993.
- Solomonidhis, Yannis (Yannudhi). *Cyprus dances (unpublished manuscripts. Lefkossia, 1959?* (found in 1982 by A. Papandreou).

CİBOİ: Kıbrısta çobanların kullandığı insan boyuna yakın, bir ucu çengelli değnek. Çengelli uç çobanın kendisinden uzaklaşan bir koyun veya keçiyi arka ayağından yakalayıp kendisine çekmek, sarp yere tırmanıp / inen bir hayvanı ayağından yakalamak, kendini yılan veya yabancı köpeklere karşı korumak, çangar çizmesine bulaşan çamurları temizlemek, bir ucundan üzerine

Women depart
Men depart.

CONCLUSIONS

Mandra is a purely Cypriot dance and it is performed by all Cypriots in 7/8 rhythm. Mandra is, probably, the only Syrtos type dance for men in 7/8 tempo.

Mandra is performed by two men in a face to face position (Kardzilamas placement), which is the traditional form of the dance, or by a group of men, which is a later development.

Although Mandra could be considered a Syrtos, as well, because the movements applied are identical to those of Syrtos, Mandra is never performed as first or main Syrtos, like Politikos, or Skaliotikos or Azizies.

In its original form, i.e. traditionally, Mandra was performed, usually, at the end of a two men's dance program. With the introduction of Cyprus dances for men and women, Mandra could be used, in addition and in choreographic form, in the performance program of men and women dancing together.

References

- Arifler, Dogu. Music from Cyprus: Mandra. <http://www.ece.utexas.edu/~arifler/index.html> [accessed 2006].
- Asshotis, Gregoris. Interview. Lefkossia, 14 January 1983.
- Averof, George. Cyprus Dances. Cypriot Studies, vol. 19 (1955), Lefkossia, 1956, pp.145-184.
- Averof, George. Cyprus Popular Dances. Lefkossia: Cypriot Studies Company, 1978.
- Averof, George. The fold songs and the popular dances of Cyprus, second edition. Lefkossia: Cultural Center, Bank of Cyprus, 2001.
- Georgiu, Byron. Telephone interview, 6 February 2005.
- Yassemidhis, Antonakis.[Unpublished manuscripts of Cyprus Dances]. Lefkossia: A. Papandreou.
- Othodhoxu, Marios. Phones ke tropi tis yis mu (*travel to the musical tradition of Cyprus*). Aradhipou, Larnaka, 2002.

---

112 Halkbilimi

---

dayanıp ağırlığını ona vererek ayakta uyumak/ dinlenmek için kullandığı vazgeçilmez bir aksesuardı. (E.A.)

VRAGA: Orta ağı yere kadar sarkan Kıbrıslı Rumların giydiği dizlik.

Papandreou, Andreas. Introduction to the dances of Cyprus. Lefkossia, 1988

Papadhopulos, Stelios. Traditional songs and dances of Cyprus. Lefkossia: Archbishop Makarios the Third Foundation, 1993.

Solomonidhis, Yannis (Yannudhi). *Cyprus dances (unpublished manuscripts. Lefkossia, 1959?* (found in 1982 by A. Papandreou).

Kıbrıs'ta Kasap Oyunları ve Mandıra Oyunu **THE KASAP DANCES and MANDIRA DANCE**

Kani Kanol – Ali Hoca

Translated into English by Naim Alper

Ülkemizde seksenli yıllara kadar hiç sözü edilmeyen bir oyun türüdür. HASDER'in araştırmaları sonucunda ortaya çıkartılarak derlenmiş ve bugün artık yaygın olarak, tüm ekipler tarafından oynanmaktadır.

Araştırmalarımız sırasında bize bilgi veren pek çok kaynak kişi, Kıbrıslı Türkler'in geçmişte ve hatta günümüzde dahi, hemen hemen Kıbrıs'ın bütün bölgelerinde bu oyunların müziklerini çaldıklarını ve bazı usta oyuncuların da bu oyunları oynadıklarını söylemektedir. Halkoyunlarının, müziklerle bir bütünlük arzettiğini tüm halbilimciler kabul etmektedir. Bunu da dikkate alarak, çok yaygın olarak biliniyor çalınan "Kasap Havaları"nın, folklorumuzda kasap oyunlarının varlığını ortaya koyduğunu düşünebiliriz.

Bunun yanında, oyun türleri üzerinde yeterli bilgi birikimine sahip her araştırmacının kolayca saptayabileceği birçok kasap oyunu figürü, kaynak usta oyuncular tarafından oyunlar oynanırken, sıkça yapılmaktadır. İşte HASDER'in derleyip ortaya koyduğu Kasap Oyunları, araştırmalarda saptanan bu figürlerin derlenip bir araya getirilmesi ve sahne düzenlenmesi yapılmışla ortaya çıkmıştır.

Parlak bir geçmişi olan ve bugün artık tüm çevreler tarafından kabul gören kasap oyunlarının müzikleri incelendiğinde, genellikle 2/4'lük ölçüde çalınmakta olduğu görülür. Canlı, neşeli ve sert bir karakterdedirler. Diğer bir deyişle oldukça dinamik bir yapıları vardır.

It is a type of dance that had never been talked about till the 1980's in Northern Cyprus. Now, it is danced by all the ensembles having been discovered and choreographed by HASDER's research in the field.

Many sources who were interviewed during our research mentioned that the music to these dances were played by Turkish Cypriots throughout the island, in the past and even at that time and some skilled dancers could even dance to them. All folklorists accept that folk dances and folk music present a unity. In light of this, one can assume the existence of "Kasap Dances" since the "Kasap Tunes" were so widely known and played.

At the same time, researchers who are experts in folk dances can easily pick steps that characterize a type of folk dance in dances performed by dancers in the field. This is how the "Kasap Dances" were arranged for stage and choreographed by HASDER – by incorporating characteristic steps discovered in the field.-

When the music of "Kasap Dances", which have the aforementioned colorful past and which have now found wide acceptance, is analyzed, one sees that they have a 2/4 time meter. They are lively, joyous and severe. In other words, they are very dynamic. While sometimes they may start slow and get increasingly faster, at other times, they are played at a fast tempo from the start. When they start slow and reach a certain tempo, the music either switches to a new section or the same section is repeated at a faster tempo.

The rhythm motif that characterizes the slow section is as follows:

114 Halkbilimi

Kimi zaman ağırdan başlayarak gittikçe hızlanırken, kimi zaman da baştan sona hızlı çalınırlar. Ağırdan başlayarak çalındığı zaman belli bir hıza erişildiğinde ya yeni bir bölüme geçilir veya aynı bölüm daha hızlı olarak çalınır.

Yavaş, ağır bölüme karakter veren ritim motifi şöyledir:

İlk nota aksanlı ve ikinci nota ile birlikte kısa çalınırken, üçüncü nota biraz üstüne basılarak (ancak aksansız) ve dördüncü nota ile birlikte bağlı çalınır.

Hızlı bölümde en belirgin özellik cümle bitişlerinde görülür. Bu sert ve keskin bir bitişdir. Bu bitişlere uygun ayak figürlerini usta oyuncu olarak bilinen kaynak kişilerimizin tümü de yapmaktadır. Ayaklarının taban kısımlarını sert ve hızlı bir biçimde (önce sol, sonra sağ ve yine sol ayak) yere vurarak, ardarda sıraladıkları takım figürlerine son verirler. Hızlı bölümdeki bu bitişlere aşağıdakiler örnek verilebilir:

veya

Gerek ağır ve gerek hızlı bölümlerde, ortak özellikler eşlik ritimlerinin aynı olması ve tekrarlanan sekiz ölçülük cümlelerden oluşmuş olmalarıdır. Söz konusu eşlik ritmi her iki bölümde de 4/8'likten oluşur. İlk sekizlik aksanlı, diğerleri kısa ve daha hafif çalınır.

Örnek:

While the first note is accented and is played short with the second note, the third note is stressed (but without an accent) and played continuously with the fourth note.

In the faster sections, the most conspicuous characteristic is seen at the end of phrases. This is a sharp and sudden punctuation. All skilled dancers incorporate steps that are in accordance with these punctuations. They conclude the group steps by stomping their soles in a fast and hard manner (first the left, then right and then left again). The following examples can be given to the conclusions of the fast sections:

or

The shared characteristics of both the slow and the fast sections are the fact that the accompanying rhythms are the same and the fact that they consist of repeated 8 count phrases. The said accompanying rhythms in both sections are 4/8ths. The first 1/8th is accented while the others are short and lighter. E.g:

We can summarize various opinions on the “Kasap Dances” as follows:

Firstly, let's look at what Cemil Demirsipahi has to say about such dances performed in Turkey:

“They are danced in many parts of Turkey.

Kasap oyunları üzerine ortaya atılan çeşitli görüşleri de özetle şöyle sıralayabiliriz:

Önce Cemil Demirsipahi'nin Türkiye'de oynanan bu oyun türü ile ilgili söylediklerine bir bakalım:

“Türkiye'nin birçok yöresinde oynanmaktadır. Çoğu kez değişik adlandırılır. Kasap oyunları için birçok yörede Hora, Horra gibi sözcükler kullanılır. Bunlar yanlış olmakla beraber kullanılmaktadır. Yalnız bir nedeni vardır. Kasap oyunlarında “Hora” bir ayak oyunudur. Hora, kasap oyunlarının bir figürü olup, ayakların taban kısımlarını yere vurmaktır. Bu hızlı bölümdeki bir ayak oyunudur.”

Oynandığı yöreleri de İstanbul, Edirne, Tekirdağ, Kırklareli ve dolayları olarak gösteriyor Demirsipahi...

Diğer bir araştırmacı Çolakoğlu ise “Karşılama” isimli kitabında;

“Kasap Havası, Balkan ve Türk müziğinin karışımından doğmuş bir çeşit oyun havasıdır. Hora sözcüğü toplumumuzda ezgi, müzik, çalgı ile çalınan sözsüz müzik karşılığında kullanılmaktadır” diyor.

Yine bir diğer folklor uzmanı Şerif Baykurt ise Hora olarak kabul ettiği kasap oyunu için;

“Trakya bölgesinde çok görülen bir oyun tarzıdır. Bu oyun tıpkı bar ve halaylarda olduğu gibi elele veya kol kola tutuşularak oynanır” diyor.

Yine kasap oyunları için şu bilgiler de veriliyor: Kasap oyunlarında çeşitli bölümler vardır. Bunlar melodi, ritim ve hız yönünden farklılıklar gösterirler. Tek bölümlü, iki bölümlü ve üç bölümlü kasap oyunları bulunabilir. Tek bölümlülerde melodi, ritim ve oyun figürleri aynı olup hız gittikçe artarak değişir. İki bölümlülerde iki melodi, iki ritim, iki hız ve iki oyun vardır. Birinci bölüme “Ağır” veya “Giriş” bölümü ismi verilirken, ikinci bölüme “Sirto” adı verilir. Üç bölümlü kasap oyunlarında üç melodi, üç ritim, üç hız ve üç oyun görülür. Birinci bölüme “Ağır” veya “Giriş”, ikinci bölüme “Sirto” ve oyunun doruk noktası sayılan çok canlı üçüncü bölüme

In many cases, they have different names. In many parts of the country, they are known as Hora, Horra or similar names. Although wrong, these names are widely used. The reason for this is that “Hora” is a step in the “Kasap Dances”. Hora is a step in Kasap dances where the soles are stomped on the ground. It is a step that takes place in the fast section.”

Demirsipahi also mentions that the dances are performed in environs around İstanbul, Tekirdağ and Kırklareli.

In his book called “Karşılama”, Çolakoğlu, another researcher says:

“The Kasap Tune is a dance tune that has been synthesized from the Balkan and Turkish musical traditions. The word “hora” is used in the sense of melody, music, and as instrumental music.”

Serif Baykurt, another folklorist who accepts the Kasap dance as Hora says:

“This is a dance that is widely performed in the Thrace region. This is performed either hand-in-hand or shoulder-to-shoulder, just like in bars and halays.”

The following have also been said regarding “Kasap Dances”:

There are various sections in Kasap dances. These show variations in terms of melody, rhythm and tempo. There can be kasap dances with one, two or three sections. In those with a single section, the melody, rhythm and dance steps remain the same but the tempo gets increasingly faster. The two sectioned dances have two melodies, two rhythms and two steps. The first section is known as “Ağır (slow)” or “Giriş (entry)” while the second is named “Sirto”. The three sectioned ones have three melodies, three rhythms and three steps. The first section is known as “Ağır” or “Giris”, the second as “Sirto” while the last lively section that forms the crescendo is known as “Susta (spring)”.

This dance type can presently be found in Turkey, Greece, Bulgaria, the former Yugoslavia and Romania.

---

de “Susta” adı verilir.

Bugün bu oyun türüne Türkiye, Yunanistan, Bulgaristan, Yugoslavya ve Romanya’da rastlanmaktadır. HASDER’in “Kıbrıs Kasabı” veya “Susta” adıyla derleyip oynadığı oyun iki bölümlüdür. Araştırmalar sırasında bu oyunu tek bölümlü olarak çalanlar da (sadece susta bölümünü) bulunmuştur. Ancak HASDER göze ve kulağa daha çok hitap eden iki bölümlüyü derleyip oynamayı uygun görmüştür.

Bu oyunda yer alan figürlere bir göz atacak olursak, Türkiye’de Hora figürü diye isimlendirilen figürün bu tür oyunların en karakteristik figürü olduğunu ve ezgideki cümle sonlarına gelen üç sayılı bölümde yeri döverek yapıldığını görürüz. Kasap oyunlarında en temel figürlerden bir tanesi olan bu figürün, Kıbrıs’ta köylerde yapılan araştırmalar sırasında videoya kaydedilen usta oyuncular tarafından sıkça yapıldığı saptanmıştır.

Yine çapraz adım diye isimlendirdiğimiz figürler de oyuncular tarafından özellikle yana doğru hareket edilirken sıkça kullanılmaktadır. İsmet Zeki Eyüboğlu, Anadolu Uygarlığı isimli kitabında Hora için şunları yazmaktadır:

“Anadolu altkültürünün diğer bir etkisini de günümüzde halk oyunlarında görüyoruz. Halk oyunlarının kökenlerinin araştırılmasında, bu oyunların adlarının da önemli bir kanıt niteliği taşıdığı görülür. Söz gelişi ‘horo’ adlı oyunun kökeni Asya olamaz. Asya Türkçesinde böyle bir söz yoktur. ‘Horon’ sözünün kökeni ‘khor’du; Anadolu’da Bergama yöresinde doğmuştur; Grekçe’ye de geçmiştir. O dilde de ‘khor’ denir. Nitekim ‘horo’ sözünün bir adı da ‘horo’ya da ‘horo’dur. Asya Türkçesinde ‘h’ sessizi ile başlayan söz yoktur. ‘Zeybek’ denen oyun türü de Anadolu kaynaklıdır. Asya Türkçesinde ne böyle bir söz vardır, ne de ‘z’ sessizi ile başlayan bir kavram. ‘Zeybek’ sözünün kökü de ‘zaibakoz’dur. Rumca’ya eski Anadolu dillerinden geçmiştir. Asya’da ne zeybeklerin giydiği giysi, ne oynadıkları oyun, ne de öyle bir gelenek vardır. Batı Anadolu dışında böyle bir oyun bil-

The dance that HASDER has choreographed and named “Cyprus Kasap” or “Susta” is two sectioned. In our research, we also came upon performers who performed it with a single section (the “susta” section). However, HASDER chose to choreograph the two sectioned one because of its greater variety,

If we take a look at the steps in this dance, we see that the most characteristic step which comes at the end of phrases (the last 3 counts) by stomping the ground is the same as the step found in Turkey and know as the “horo step”. We have come across this step frequently in the videos taped during our research in the villages of Cyprus.

Performers also often use the step known as “capraz (cross)”, especially during sideways movement. In his book called “Anatolian Civilization”, İsmet Zeki Eyuboglu writes:

“We find another influence of the Anatolian subculture in today’s folk dances. The names of dances form a kind of evidence in the research for the source and roots of folk dances. For instance, the dance called “horo” cannot have originated in Asia. There is no such word in Asian Turkish. The root of the word “horo” is the word “khor”, which originated in Bergama in Anatolia and found its way into ancient Greek. It is known as “khor” in that language as well. Indeed, “horo” is also known as “horo” or “horo”. In Asian Turkish, there are no words that begin with the consonant ‘h’. The dance known as “Zeybek” is also of Anatolian origin. There is no such word in Asian Turkish, nor are there any words that begin with the consonant ‘z’. The root of the word “Zeybek” is “zaibakoz” and passed into Greek from the ancient Anatolian languages. In Asia, there are no outfits that are worn by “zeybeks”, no similar dances nor such a tradition. This dance was not known outside of western Anatolia. The dance known as “Halay” is also not of Asian origin. Not only is there no words that begin with the consonant ‘h’ in Asian Turkish, there are no dances of similar structure and no similar outfits. The word “halay” was derived in Anatolia from the Latin word “alae” meaning, “series”, “line” or “organized group”. The fact that

inmiyordu. 'Halay' denen oyun da Asya kaynaklı değildir. Asya Türkçesinde 'h' sessizi ile başlayan bir söz olmadığı gibi öyle bir oyun düzeni de, oyunda gi-yilen giysiler de yoktur. 'Halay' sözü Anadolu'da 'dizi', 'sıra', 'düzenli topluluk' anlamına gelen Latince 'alae' alay sözünden türemiştir. Zeybek, horon, halay gibi oyunların Anadolu'da I.Ö beşinci yüzyıla kadar gittiği somut belgelerden, özellikle Yunan tiyatro yazarlarının yapıtlarından, onlarda geçen 'khoros' sözünden anlaşılıyor."

Diğer yandan, geçmişte derlenen ve adına "Bekri" denen oyun konusunda yaptığımız araştırmalarda bu isimde bir oyunu köylerimizde hiçkimsenin bilmediğini öğrendik. Gerek araştırma yaptığımız çalgıcılar ve gerekse usta oyuncular, "Bekri" olarak isimlendirilen oyunun ezgisini duydukları zaman, hiç tereddüt etmeden bu ezginin "Mandıra" isimli bir oyununun ezgisi olduğunu söylediler.

Evdim köyünde Kıbrıs oyunları ile ilgili ilk araştırmaları yapan kişilerin, Evdimli Zurnacı Mustafa Dayı'dan derledikleri bu oyuna taktıkları Bekri ismini tam olarak kimden duyduklarını bilemiyoruz. Kimilerine göre bu ismi Mustafa Dayı'dan duymuşlar, kimilerine göre başka kişilerden bulmuşlar. Aslında bu tür oyun araştırma ve derleme çalışmalarında araştırmacıların, ilk kez buldukları oyunları mutlaka ve mutlaka başka köylerde ve başka kaynak kişilerden teyit etmeleri gerekmektedir. Bu yapılsaydı daha o dönemden, bu oyunun yaygın olarak bilinen adının "Mandıra" olduğu ortaya çıkacaktı.

Bu oyunun ezgisini hatırlayan yaşlılar, bizlere nasıl oynandığını da anlattılar. Videoya kaydettiğimiz bu kişilere göre, Mandıra oyunu düğün, sünnet ve çeşitli eğlencelerde en son bölümde oynanır. Bu oyunda oyuncular büyük bir coşkuyla birbirlerini omuzlarından tutarak çok canlı ve hareketli bir şekilde oynarlarmış. Bu oyunu beş altı kişi ortaya çıkarak ve omuzlardan tutuşarak oynarlarken sıranın başındaki, yani başı çeken oyuncu elinde bir mendil tutarmış. Bu oyuncu oyunun ilerleyen bölümlerinde zaman zaman öne atılarak bazı hüner isteyen kişisel figürler yaparmış. Bu oyuncu figür-

dances such as "zeybek", "horon" and "halay" go as far back as the 5th century BC in Anatolia can be seen from concrete documents, particularly from the use of the word "khoros" in ancient Greek plays."

On the other hand, when we researched a dance called "Bekri" that had been arranged in the past, we found that no one in the villages in which we conducted the research knew of it. However, when they heard the music to the dance, both the musicians and the skilled dancers we interviewed recognized it without a hesitation as being the music to a dance called "Mandıra".

We are not sure from whom the persons who did the initial research of this dance in the village of Evdim heard of the name Bekri. According to some, they heard it from the Zurna (Shawm) player, "Uncle Mustafa", while others have suggested it was other people. In truth, researchers who discover a new music and dance should unequivocally ensure that other sources from other places can reiterate the findings. If this had been done at the time, they would have discovered that the widely accepted name of this music in dance was "Mandıra".

The elders who remembered the music also told us how it was danced. According to testimonials we recorded to video, the dance "Mandıra" was danced in weddings, circumcision ceremonies and other special days at the very end. In this dance, the dancers would dance shoulder-to-shoulder in a very lively and exuberant manner. The person leading line of 5 or six dancers would hold a handkerchief in his hand. At times, the leader would separate to the front and perform steps requiring more skill. Once done, he would join the end of the line and continue in step with the rest of the group. Some have said that this would be repeated by the next head of the line. The dance would be begun and completed in a half circle shape.

In the past years, some ensembles that accepted that this dance was called "Bekri" would imitate a drunkard when dancing it and would even take out bottles that they had stuffed into their sash and pretend to drink them. It is clear that this kind of extensions were done because of the name of the dance. In light of the fact that no written or verbal explanations have been given as to the source of this additional interpretations, we have to assume that these were fashioned after the fact. This example illustrates the fact that individuals and groups who

---

lerini tamamladıktan sonra, sıranın en sonuna geçerek diğerlerinin yaptığı figürlere uyum sağlayarak oynamaya devam edermiş. Bazı kişiler sıranın başında kalan her oyuncunun aynı şekilde kişisel figürler yaparak sıranın sonuna geçtiğini de söylediler. Bu oyunda oyuncular yarım daire halinde oyuna başlar ve bitirmiş.

Geçmiş yıllarda, bu oyunun ismini Bekri olarak kabul ederek oynayan bazı ekipler sarhoş taklidi yapmakta, hatta bazıları kuşakları arasına soktukları içki şişelerini oyunun bir bölümünde çıkartarak, içki içiyormuş gibi davranmaktaydılar. Açıktır ki bu gibi eklemeler oyunun isminden yola çıkılarak sonradan yapılmıştır. Bir an için bu figürlerin herhangi bir araştırma sonucunda ele geçen bulgulardan sonra oyuna katılmış olabileceğini varsaysak bile, bugüne kadar bu konuda hiçbir yazılı ve sözlü açıklama olmadığını dikkate alarak, bunların uydurma eklemeler olduğunu söyleyebiliriz. Bu olay da gösteriyor ki, iyi niyetle folklorumuza katkıda bulunmak düşüncesiyle hareket eden kişi veya kurumlar çok daha fazla dikkatli ve titiz davranmak zorundadırlar.

Mandıra oyununun ezgisini incelediğimiz zaman, bu oyunun 7/8'lik ölçüde olduğunu ve 2/8+2/8+3/8 kalıbıyla çalındığını görürüz. Ancak hızlı çalındığında ezginin bir kasap havası özelliği gösterdiğini rahatlıkla söyleyebiliriz. Cümle sonlarında görülen aksanlı notalar da buna bir göstergedir.

Mandıra oyununun müziği de sekiz ölçülük cümlelerden oluşmaktadır. Mandıra sözcüğü üzerine yaptığımız araştırmalardan elde ettiğimiz sonuçlar da, bu oyunla ilgili öne sürdüğümüz görüşleri doğrular içeriktedir. Örneğin Mandıra sözcüğünün müzik literatüründe 7/8'lik ve 7/16'lık anlamına geldiğini saptadık. Mandıra sözcüğü aynı zamanda üstü örtülü ağıl anlamına da geliyor. Bir başka anlamını ise Anadolu'da yaygın olarak çalınan Köçekçeler'de görüyoruz. Köçekçelerde en sonda ve hızlı bir biçimde çalınan bölüme de Mandıra

sincerely wish to contribute to folklore have to be more careful and particular.

When we analyze the music of Mandıra, we see that it has a 7/8 music rhythm and is played in 2/8 + 2/8 + 3/8. However, when it is played with a fast tempo, we can easily say that it assumes the characteristics of a "Kasap" tune. The existence of the accented notes at the end of phrases is another indication of this:

The music of Mandıra is also composed of phrases of 8 counts. The conclusions we have drawn from the research we conducted into the meaning of the word "Mandıra" also support the above views. For instance, we have found that Mandıra means 7/8ths or 7/16ths in musical literature. It also means a covered pen for animals. Yet another meaning is found in the Kocekce, widely played and danced in Anatolia. The part that is played at a fast tempo at the very end of a Kocekce is called the Mandıra.

It is useful to touch on the following point which needs to be taken up for further research. When the Kocekce were banned in Turkey and moved from their main location of Istanbul to various parts of Anatolia, it is said that some also came to Cyprus. We can say that the widespread performance of Kocekce in Cyprus during this period has left its marks on our folklore. This topic should be taken up as a separate research topic. Perhaps the findings from such an endeavor will provide some clues where and how our folklore has been influenced.

On the other hand, "Mandıra" is handled as a style in Rauf Yekta Bey's book titled "Turkish Music":

"...This word is used for a style of dance music performed on a type of bagpipe by shepherds in European Turkey who are mostly refugees from Bulgaria. The style is as follows:

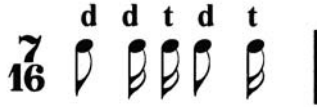

denmektedir.

Ayrı bir çalışma olarak ele alınması gereken bu konuya da çok kısa olarak değinmekte yarar vardır. Bir dönemde Türkiye’de yasaklanan Köçekçelerin esas merkezleri olan İstanbul’dan, Anadolu’nun çeşitli bölgelerine ve bu arada Kıbrıs’a da dağıldığı söylenmektedir. Kıbrıs’ta bir dönemde yaygınlaşan Köçekçe gösterilerinin, folklorumuzda bazı izler bıraktığını söyleyebiliriz. Bu konunun ayrı bir araştırma olarak ele alınarak incelenmesi gerekmektedir. Belki böyle bir araştırma sonucunda elde edilecek bulgular, folklorumuzun nerelerden ve nasıl etkilendiği konusunda bazı önemli ipuçları verecektir.

Diğer yandan Rauf Yekta Bey’in Türk Musikisi adlı kitabında Mandıra bir usül olarak ele alınmakta ve şöyle denmektedir:

“...Bu kelime Avrupa Türkiyesi’ndeki çoğu ‘Bulgar’ olan çobanların bir nevi gayda çalarak icra ettikleri oyun havalarında kullanılan usülünü ifade eder. Mandıra usülü şöyledir:

Bu usülden oyun havaları bestelemeye çalışmış olan Türk musikîşinasları bunu teşkil eden zamanlarını:

şeklinde olduğunu sanarak 2/4 ölçüsünde yazmışlardır. İnceden inceye yaptığımız araştırmalarla, Bulgar oyuncularının kullandıkları hakiki Mandıra usülünün muhakkak surette 7/16 olduğunu tespit edebildik.”

Sözü edilen kitapta yazılanların ardından örnek olarak verilen bir Bulgar oyun havasının notalarını incelediğimiz zaman yine güzel ve ilginç bir sürprizle

When Turkish musicians tried to compose dance music to this style, they mistakenly thought that it was as follows:

and wrote them in 2/4 time. In our detailed research, we were able to determine that the “Mandıra” style dances performed by Bulgarian dancers are definitely 7/16 time.”

When we analyzed the notes of an example Bulgarian dance from the above book, we came across an interesting surprise. This Bulgarian dance music was almost the same as the one that we had named Mandıra. We would like to inform those interested that the notes of the Bulgarian dance was published in page 32 of the periodical magazine “Folklore” dated April 1987, number 87/1 issued by Hasder.

We would also like to point out that we could not find any difference between the Turkish and Greek Cypriot versions of the music of Mandıra. There is only an extra section in the Greek Cypriot version played in a different “makam” (mode).

We also want to mention that, just like sirtos, some musicians composed many pieces in the style of Mandıra towards the end of the 19th century in Turkey.

In light of all the above, we believe that this dance that has been embraced and accepted by our people should be named and performed as Mandıra.

Further, we believe that we can include this music performed in 7/8 or 7/16 in the “Kasap” group of dances. Based on our research in many places, we believe that the dances that can be grouped in the “Kasap” style are:

1. Susta (In our research, we came across the names Servigo, Camigo, Vlajigo)
2. Garutsari (We came across the names Garutsa, Sur arabaci, Arabaci)
3. Mandıra (Initially was performed under the name Bekri but later changed to Mandıra and re-choreographed in the style of a Kasap dance by Hasder).

karşılaştık. Bu Bulgar oyun havası ile bizim Mandıra olarak isimlendirdiğimiz oyun havası hemen hemen aynı. Karşılaştırma yapmak isteyenler için, sözkonusu Bulgar oyun havasının notalarının, Halkbilimi Dergisi'nin 87/1 Nisan, 1987 sayısının 32. sayfasında yayınlandığını belirtmek isteriz.

Bu arada bir önemli noktayı daha belirtmek istiyoruz. Kıbrıslı Rumlar'ın çaldığı Mandıra ile bizim araştırmalarda bulduğumuz Mandıra müziği arasında da fark bulunmamaktadır. Sadece Rumlar'da çalınan müzikte fazladan değişik makamda çalınan bir bölüm yer almaktadır.

Bu bilgilere ek olarak bir de, Türkiye'de 19. yüzyılın sonlarına doğru bazı bestecilerin tıpkı sirtolar besteledikleri gibi, Mandıra usulünde çeşitli eserler bestelemiş olduklarını da belirtmek istiyoruz.

Bu veriler ışığında halkımızın benimseyip, kabullendiği bu oyuna, usulünün isminden yola çıkarak, ve araştırmalarımızda başka bir isim de bulamadığımızdan Mandıra ismini vermemiz gerekir diye düşünüyoruz.

Ayrıca 7/8 ve 7/16'lık ölçülerde çalınabilen bu oyunu, yine yukarıda verdiğimiz bilgiler ışığında kasap oyunları türüne dahil edebileceğimizi düşünüyoruz. Pek çok yerleşim yerinde yapmış olduğumuz araştırmalar sonucunda elde ettiğimiz bilgiler ışığında kasap oyunu sınıfına koyabileceğimiz oyunları şöyle sıralayabiliriz:

- 1- Susta Oyunu (Araştırmalarımızda Servigo, Çamigo, Vljajigo gibi isimlerle karşımıza çıktı.)
- 2- Garutsari oyunu (Yine araştırmalarımızda Garutsa, Sür Arabacı, Arabacı gibi isimlerle karşımıza çıktı.)
- 3- Mandıra oyunu (Bir süre Bekri olarak isimlendirilen ve farklı bir sahne düzenlemesiyle sunulan ancak daha sonra HASDER tarafından bir kasap oyunu türünde yeniden düzenlendi.)

Öykü...Öykü...Öykü...Öykü...Öykü...Öykü...Öykü...

DENİZ

Erol REFİKOĞLU*

ÖYKÜLERDE TARİHE ve FOLKLORA TANIKLIK

2006 yılı içerisinde Radyo Mayıs'ta , tiyatro sanatçısı Sn Eroll Refikoğlu tarafından hazırlanıp sunulan "Bir Öykü, Bir Şiir, Bir Şarkı" programında sanatçının kendisinin yazıp radyoda sunduğu aşağıdaki öyküyü Halkbilimi Dergisi'nde yayımlama kararı aldık.

Halkbilimi dergisi hem popüler folklor hem de akademik çalışmaları içerisinde barındıran bir yayın. Bu anlamda böylesi bir öykünün yayınlamasında herhangi bir sakınca olmadığını düşündük. Bunun yanında herhangi bir öykü değil ama folklorik dönem olarak adlandırdığımız belirli bir dönemin feodal üretim tarzından modern üretim tarzına geçiş aşamasındaki üretim, sosyal ve insani ilişkilerin anlatıldığı bir öykünün Halkbilimi Dergimize katkı yapacağını düşünmekteyiz.

Neler bulduk bu öyküde. Öncelikle çiftçilikle uğraşan fiziki coğrafi bölge olarak dağ eteklerinde yaşayan bir gurup insanın, yabancıları oldukları deniz ile ilgili bilinç ve dini inanışlarla efsanelerin birlikteliği bir çocuğun gözünden ve bilincinden aktarılmakta. Geçim kaynağı olarak var olan toprak veya icra edilen meslek insanı doyurmayınca ekmeklerini kazanmak için gençlerimizin 2. dünya savaşı sırasında İngiliz sömürge idaresine asker olarak yazılmaları.

Feodal / ilkel üretim tarzından makineleşmeye geçmenin izlerini görüyoruz aynı zamanda öyküde. Öykü, yazarın çocukluğunun tekabül ettiği bir geçiş dönemi. Var olan harman makinesi biçer döver değil. Buğday ile samanı ayırıp samanları bala haline getirmiyor. Tarla odun sabanla sürülüyor. Arpa buğday olgunlaşınca oraklarla biçiliyor. Biçilen hasıl söz konusu harman makinesinde sadece kırılıyor. Samanla buğday veya arpa aynı yere atılıyor, bunları birbirinden ayırma işi köylüler

tarafından yabalarla yapıyorlar.

Ayakta gabar çıkması. Şu anda unutulmuş bir cilt hastalığı. Genelde yalınayak gezmekten, veya sağlıklı ayakkabılar giymekten dolayı ayak altında derinin su toplaması. Çocuklar az mı çekerdi bu dertten? Fakir ve en az beş - altı çocuklu ailede var olan ayakkabılar özellikle yazın günlük olarak kullanılmaz, temizlenir, ortadan kaldırılır. Çocuklar oynarken kimi zaman yalınayak kimi zaman de "sandal" giyerler. Toz toprak içinde koşarken ayak altı derisi su toplar, kendi başına veya dürtülmekten dolayı patlar, yara olurdu. Azmı çekerdi çocuklar bu dertten.

Kılık kıyafette de gelenekselliğin yıkıldığı bir dönem. Yazarın annesinin "ben dizlikli ile evlenmem" sözü üzerine çıkarıp atmış dizliği babası. Her olayda olduğu gibi geleneklerin çatladığı bir dönem söz konusu.

Öyküde toplumsal, sosyal, ekonomik, bireysel, büyüklükler / küçükler arasındaki ilişkiler gibi anlatılacak birçok değerli bilgi var. Hepsisi de içtenlikle güzel bir şekilde anlatılmış. Meraklı bir öğretmenin çocuklarımıza hiç sıklıkla içinden geldiğimiz üretim ilişkilerini ve toplumsal yaşayışımızı nakledebileceği bir bilgi yumağı.

Zevk alarak okuyacağımızı umarız.

Halkbilimi.

DENİZ

Yarın denize gideceğiz, bütün köy, Kamiloğlu gelecek Fota' dan, otobüsüne atladığımız gibi Lapta, deniz...

Cok büyük... Bizim pınardaki havuz kadar değil, yok daha büyük. İçinde koca koca gemiler. Bizim evde duvarda resmi asılı Yavuz Zırhlısı kadar, suları yara yara giderler Yavuz Zırhlısı gibi. Yalnız, çok uzaktan geçerler, hem toplan da yok Yavuz Zırhlısı gibi. Sonra balıklar, her çeşit: Balinalar, köpek balıkları, deniz kızları, ah-tapotlar, kocaman kolları ile, Yavuz kadar büyük gemileri bile sarıp batırabilirler. Sonra yunus balıkları, insanı 'hüüp' diye yutabilirler. Yunus Peygamber'i bile yutmadılar mı? Tabii, O peygamber olduğu için ölmedi yunusun karnında da sonradan karnını yarıp çıkardı balıkçılar. Yıldırım abim İngiliz askeri oldu ya, işte O zaman gemi ile Mısır' a girerken görmüş. Çok süratli yüzerlermiş, gemi ile yarışmışlar da, O çok hızlı giden İngiliz askerlerinin gemisini bile geçmişler. Onun için fazla derine gitmemek lazım. Kenarda, sahilde yüzmeli. Neme lazım, ansızın hızla gelip kapar, yutar eder. Onun için kenarda yüzmeli...

"Hade bakalım. Bugün samanı çeker bitirirsek, yarın sizi denize götürüceğim. Biraz daha çabuk sürün eşeği, akşam olmadan bitirelim."

Öğleye varmadan bitti demetler. Son harman bizimkisi idi. Harman makinasının, traktörün uğultusu! havada Uçuşan, insanları bembeyaz eden saman durdu. Traktörcü az geri alıp, traktörle harman makinası arasındaki gergin kolanı gevşetti, çıkardı, sardı, dürdü, makinayı traktörün arkasına bağladı, çekti gitti...

Amcam, Yıldırım abim, babam, şimdi harman yerinde buğdayla karışık samanı, meltem serininde yabalarla rüzgara doğru savurup birbirinden ayırıyorlar. Buğdaydan ayrılan samanlar meltemle uçuşup, az ilerde gittikçe büyüyen bir yığın oluşturuyor. Samandan ayrılan buğday, kırmızıya çalan altın sarısı: şirket katibi, çuvalı iki yanından tutup açmış, babam ölçüp boşaltıyor çuvala: "Bir kile, iki kile, beş, on, yirmi kile..."

Annem, ablalarım, ellerinde çalı süpürgeleri, Uçuşan samanları topluyorlar. Her geri döndüğümde bir, iki çuval dolusu saman...

Bugün bu iş bitecek. Yarın, denize götüreceğim bizi babam...

Tabanımda her yıl çıkan gabarın* zonklayan acısı. Herkes durmadan çalışıyor, toz içinde.

Akşam olmadan bu iş bitmeli. Yarın denize gideceğiz...

Koca çuval önümde, düşmemesi için bacaklarımla dengelemeye çalışıyorum...

Yürü kır eşek yürü. Abim neredeyse boşalttı, dönüyor. Yürü kır eşek, ama sakın koşmaya kalkma. Çuval, benden on misli büyük. Samanlığa varmadan düşürmeyelim. Ayağımda gabarın zonklaması... Yürü kır eşek, yine aferini abim alacak...

Arif dayılar üç gün oldu harmanı bitireli. Oğlu Hasan yol kenarındaki bahçelerini suluyor, havuzdan gelen suyla. İkinci oldu ama hala cıngıl bir sıcak. Hasan yalın ayak, arkların serin suyunda. Bir hıyar kopardı, 'kürt' diye ısırdı. Hıyarın taze kokusu burnumda, susadım birden, cıngıl bir güne, ayağımda zonklama, hıyarın havaya yayılan kokusu...

Yürü kır eşek, işte abim caminin yanından geçti, geliyor. Yine aferini O alacak. Ayağımda zonklayan gabarın acısı...

Osman dayı, "Başka şey düşün. Eğer aklını gabara takarsan daha çok sızlar." Demişti geçen akşam davar dönüşü. Çok acıyordu, hiç kimseye anlatamamıştım da ona sızlanmıştım:

"Osman dayı, bak gabarıma." "Bakayım gabarığın." Demişti de ellerini kısa paltolonlu bacağımdan pipime doğru kaydırmıştı şaka yollu...

Çok sinirlenip kaçmıştım yanından tek ayağımın üstünde seke seke. O bir kahkahadan sonra, "Düşünme, takma kafanı kendiliğinden patlar, geçer." Demişti...

"İşte seni geçtim. Taa sen boşaltıp gelene kadar, ben yine geleceğim." Yokuş, çuvalı da çok sıkı mı doldurdular ne? Beni geriye itiyor. Çuval benden on misli büyük. Yapma kır eşek, sineklenmenin sırası mı? Yapma şimdi çuvalı düşürecekim. Samanlık şurda işte. Nerdeyse geldik. Yapma kır eşek, bırak silkelenip durmayı. Ayağımda gabarın sancısı, çuval bir tarafa kaykıldı, düştü düşüyor. Yapma kır eşek... Çuval yerde, ben çuvalın

üstünde ohh!.. Yumuşacık. Ayağımda gabarın sancısı?.. Yok! Patlamış, akmış. Bir rahatlık: Birden bütün acısı uçup, gitti. Avlusunda çalı indiren Gondo'nun oğlu Kemâl'in kahkahası...

"Ne oldu Erol ağa, saman ağır mı geldi? Hayde bin bakalım eşeğe, bin de önüne atayım. Hoobba, hadi götür, boşalt bakalım..."

"Aferin Erol ağa, şimdi erken döndün, Mehmet' i geçtin."

Ayağım bir rahat, şimdi sandalet ayakkabılarımı bile giyebiliyorum. Bu ufacık çuvallar vız gelir. Doldur abla doldur, iyice sıkıştır, bir an önce bitirelim samanı, yarın denize gideceğiz...

Akşam olacak nerdeyse, son çuvallar, annem eve döndü, yarının hazırlığında.

"Amca sen artık teslim et katibe de gel." Dedi Yıldırım abim Amcamla beraber eve yollandılar. Saman tozu, ter içinde, yorgun...

Babam keyifli. Üç aya kalmaz alır buğdayının parasını, şirketten borçlandıkları içinden düşüldükten sonra...

Kireçli tarlanın buğdayı... Tek tarlasının, altmış dönüm, başağı tokuç** gibi. Nerdeyse adam boyu. Odun sabanı ile sürer, taa yamaçlara varıncaya kadar. Türküler, şarkılar söyleyerek. Yaz, biçim zamanı geldi miydi, kavurucu sıcak altında olgunlaşmış kara başaklı buğday tarlasına oraklarla daldık "Bismillah " diyerek dibine kadar kesmeli galemi*** samanı çoğaltmak için. Hayvanlara saman lazım. Bir eksilirse kış günü ne yaparız? Şarkılar, türküler. Erkekler elleri oraklı, kadınlar demet bağlamada. Soğanlı bulgur pilavı, "karpuz buz gibi" 'geri, geri, geri.' derdi babam karpuzu keserken. Sonra göbeğinden bir parça keserek ağzına atardı. Sırtındaki demetlerin altında kaybolmuş eşekler, harman yeri. Demetlerin - arasında gecenin neminden ıslanmış yorganın altında, yıldızların, gökyüzünün derinliğini düşündüğümüz geceler.. "işte bu saman yolu, şu çoban yıldızı, terazi..."

İki çuval daha bütün O günlerin yorgunluğunun sonu. Yarın denize gideceğiz.

"Adalardan bir yar gelir bizlere, aman Allah gözlere

bak gözlere."

Babamın neşesi yerinde.

Ben biliyorum. Bu türkü ile çalmış gönlünü anamın. Bacağında ak dizliği, sabanının elinden tutmuş da Aer-mola yolundan kız kardeşleri, annesi ile gelen annemin kocaman gözlerini görmüş kara çarşafın altından...

"Yok" Demiş anam. "Ben dizlikli ile evlenmem." Diye tutturmuş... Babam da O günden sonra dizliği çıkarıp atmış bacağında da Gırnı İmamı'nın oğluna bir takım elbise diktirmiş, kılıç gibi ütülü...

"İpek de eşarp düşmüş narın dizlere

Hoş yaratmış Allah, pek şirinsin billah."

İki sepet dolusu yiyecek; karpuzlar, dolmalar, silkme patates, haşlanmış yumurtalar, zeytin, hellim...

Köy otobüsü, tıklım tıklım köylüler. Otobüs homur homur, Akbelenk, Gırnı, dokuzuncu mil, asfalt, boğaz, yemyeşil çam ağaçları, kıvrım kıvrım yokuşlar, otobüs daha bir öfkeli, döne döne inişler.

"İşte dağın şu köşesini dönünce dikkat et karşında denizi göreceksin. İşte işte deniz."

Anlayamadım. Gökyüzünün maviliği devam etmiş, taa yakınlar kadar gelmiş. Havada bir sis.

Deniz neresi, gökyüzü nereden başlar?

Kıvrım kıvrım iniş, ağaçlar, ormanlar. Ağaçlar arasında asfalt. Otobüs daha bir keyifli, daha süratli. Şimdi nispeten düzlük bir yolda, ağaçlar arasında gidiyoruz. Ağaçların seyreltiği yerde, taa yakınlar kadar gelmiş gökyüzü. Deniz diyorlar adına!..

Lapta. "İşte geldik." dedi babam, ama daha gidiyoruz. Hem hala su görmedim. Gördüğüm hep gökyüzü, ağaçlar, asfalt.

Otobüs, durdu diğer bir sürü otobüsün yanına. Sepetler, bohçalar, çarşaf, çoluk çocuk, kadın erkek, bir telaş, bir heyecan. Hurma dalları ile gölgelendirilmiş bir çardak altı, insan dolu masalar, kebab kokuları, du-manlar... Elimizde sepetler, çardağın altına geçtik. Bir iki adım daha, işte deniz!.. Kocaman bir su, çok büyük, ucu bucağı yok. Aşağıda kıyıda, çoluk çocuk, kadın erkek

çığılık çığığğa, ne çok su. Yok ben buna girmem, bu çok, köydeki havuz gibi değil, bu çok su içinde balıklar var. Yunus Peygamber'i yutan balıklar. Havuzun yanındaki çınar ağacı kadar büyük ahtapotlar. Gerçi şimdi görünmüyorlar. Çünkü hepsi dipte, suyun altında. Ben suya girince!..

“Fazla açılmak yok ha. Kenar kenar, sonra boğulursunuz. Hadi bakalım hanım, ser çarşafı da başlayalım. Yıldırım aç bakalım konyağı.”

Bu çok su, ben korkarım. En iyisi şurada kumlarda otururum, yalnız ayaklarımı biraz suya sokarım. Belki dizlerime kadar bile girerim. Daha içeri girmem. Ne olur, ne olmaz!..

“Yıldırım şerefe.”, “Hade Amca şerefe.”

“Adalardan bir yar gelir bizlere,

“Aman Allah gözlere bak gözlere...”

* Gabar: Bir çeşit çıban, yağ yanığı gibi, cerahat dolu.

** Tokuş: Kadınların küllü suya bastıkları, döve döve ağarttıkları tokmak

***Galem: Buğdayın saman olan sapı.

Araştırma...Araştırma...Araştırma...Araştırma...

İhtiyarlık Üzerine Rumca Bir Ağıt (A Greek Lament on Oldness)

Mahmut İslamoğlu -Şevket Öznur

Summary

In Greek Folk Literature Laments are very important as they give the community's social life and history. So, when Laments are read history of Cyprus can be seen. It is the poet's duty to show the way to the people and to take lessons from the past. In fact, the poet is a dervish as in tales. Poets try to educate the illiterate people, villagers and farmers by the help of Laments which include social doctrines. From this point of view, Hristofor Balasis's poem(oldness) is very important.

Özet

Rum Halk Edebiyatı'nda ağıtlar toplumun sosyal yaşamını ve tarihini vermesi açısından çok önemlidir. Bu bağlamda ağıtlar okunduğu zaman halk ozanları aracılığıyla Kıbrıs'ın tarihi gözlerimizin önüne gelir. İnsanlara doğruyu göstermek, geçmişten ders çıkarmak, onlara yol göstermek ozanın görevidir. Aslında ozan masallarda olduğu gibi bir bilgedir, bir dervıştır. Eğitimi olmayan cahil insanları, köylüleri, çiftçileri, hayvancıları; toplumsal öğretiler içeren ağıtlarıyla eğitmeye çalışır. Bu bağlamda Hristofor Balaisis'in yazmış olduğu "İhtiyarlık" şiir çok önemlidir. İnsanın

çocukluktan-yaşlılığa bir profilini çizen bu güzelim ağıtta şair gençlere seslenerek; yaşlılarla dalga geçmeleri gerektiğini çünkü ileride onların da, yaşlanacağını söyler. Yani "Gülme komşuna, gelir başına" sözünü onlara anımsatıyor.

Bu ağıt aslında bizim toplumumuzun bugünkü durumunu gözler önüne seriyor; insanlara değer vermeme, geçmiş kültürü önemsememe, yaşlılara hürmet etmeme, sadece tarla satıp, para ve araba almak, içi boş bir bavul gibi, etrafta dolanmak, sadece gösteriş için yaşamak, günübirlik düşünmek bizim toplumumuzun bir hastalığı oldu.

Şiirin Yazarı Hristoforos Balaisis(1872-1949)

1872 yılında Ovgoros'da doğdu(Mağusa'ya bağlı bir köy) 24 Temmuz 1949'da öldü. Kıbrıs'ın önemli halk ozanlarından. Şiirin özüne daha çok önem verir. Kalliba ve kafiyeye önem vermez. Devrine göre önemli bir ozandır. Dili çok güzeldir. Şiirin içeriği onun için daha önemliydi. Ovgoros'un sesini duyuran bir kişidir. 8+8+7'li bir sistemi şiire getirir. İki oğlu ve beş de kızı var.

İHTİYARLIK

Hayatın ilk tatlı yılları çocukluk çağıdır.
İhtiyarlık büyük acıların yaşandığı yıllardır.
Çocuklukta yaşam tatlı bir halde geçer,
Geçtiği yerlerden güzel kokular saçar.
Fakat yaşlanıldığı zaman
Acılarla dolu her an.
Be çocuklar! Ayrıptır, bırakın dedenizi.
Onunla niye alay edip eğlenirsiniz?
Aklımızdan çıkmasın, bir gün sizler de
Yaşlanıp o hale gelirsiniz.
Çevresinde toplanıp gürültü yapmayın.
Şimdi onun sağır, kör, dişsiz, kambur oluşuna,
Ağzının açık, burnunun sümüklü, gözünün çapaklı
Salyalı haline bakmayın.
Bir zamanlar nasıl olduğunu
Öğrenmek istiyorsanız başkalarına sorun,
Unutmayın ki yaşı yüzelliği devirdi,
Zamanında bu da şimdiki gibi değildi,
Köyümüzde ondan daha üstünü yoktu.
Ayaklarının kaval kemiklerine bakın.
O gerdanına, ellerine, kollarına dikkat edin,
Ayaklarını, baldırlarını seyredin.
Yaba gibi olan avuçlarını, kollarını görün,
Upuzun parmaklarına dikkat edin.
Onun yirmibeş yaşlarında sizler gibi
Bir genç olduğunu düşünün.
Görünüşe bakılırsa gerçek bir aslandı,
Gençliğinde, sorunuz kaç kişileri yendi,
Düşmanları filler gibi korkudan titrerlerdi.
Bizler için çok çalışıp zahmet çeken hep oydu,
Karakteri bozukları topraklarımızdan kovdu,
Kötülerin elinden çocuklarını kurtardı,
Yaradılışında, kanında dürüstlük vardı.
Kötülükten kaçınırdı, kötü sözden uzaktı,
Soyuna ve sopuna temiz bir isim bıraktı.
Bir buçuk asırlıktır ve hâlâ ayakta.
Sizler şimdi ayakları dibinde oturarak
Söylediklerini can kulağıyla dinlemelisiniz,
Ve de tavsiyelerine değer vermelisiniz.
Hâlâ onu seyreder ve hem de gülersiniz,
Bastığı toprakları bence öpmelisiniz.

Yaşlı kişi her zaman yardım ve hürmet bekler.
Hayatın inişli, çıkışlı yollarında çok şeyler görmüştür.
Her kim ki yaşlıya saygı gösterip bakar,
İnanın kardeşlerim kendi kendine yapar,
Tanrının bankasına para yatırmış olur,
Bu davranışlarıyla da kendi geleceğini korur.
Yaşlının acı anlarını kim tatlıya çevirir,
Teselli edici sözler söyler ve
Onu üzmezse, hayatının sonunda
O da teselli bulur.

SON

Η ΓΕΡΟΝΤΟΣΥΝΗ

Η πρώτη γλύκα της ζωής είναι η παιδικισύνη,
αλλά η μιάλη πίκρη της έν' η γεροντοσύνη.
Της παιδικισύνης η ζωή που μες στην γλύκαν τρέσει,
μυρίζει όποθεν περνά,

5. ύστερα όμως που γερνά,
πικρότερην δεν έδει.

Ε! κοπελλούδικια! αντροπήν, αφήστε τον παππούν σας,
είντα τον περιπαίζετε; θαρκέστ' έσει τον νουν σας;
Είντα του τριυρκάσετε τζαι κάμνετε χοχίν;

10. ρωτάτε άλλους να σας πουν για το δικόν του
σόνιν.

Πως έν' κουφός, πως έν' στραός, ζηδόντας τζαι κα-
μπύρης,
μύξης τζαι γαρυλλώματος τώρα τζι ασσημομούρης,
πως έν' το στόμαν τ' ανοιχτόν, πως δεν κρατίζει
σάλια,

σκεφτείτε τζι έν' ανάμιση στην ράσην του η τάλια.

15. Εν ήτουν έτσι σαν τώρα τούτος εις τον τζαιρόν
του,

μες στο χωρκόν μας εν είσεν άλλον καλλύττερόν του.
Δικλάτε δετέ, πάρουμου, τες κάννες των ποδικιών του,
τζείντο καρυολαίμιν του, τα πράτσα των σερκών του·
θωρείτε τον ποδόστυλλον, τζι είντα χοντρές κουτάλες;

20. είντα δαχτύλια μακριά, σαν νάην ήταν πάλες!
Σκεφτείτε που 'τουν σαν εσάς κοπέλλιν κοσπεντάριν,
ήτουν, κατά που φαίνεται, αληθινόν λιοντάριν.

Πάνω στην παιδικισύνην του ρωτάτε πόσους έφαν,
οι σκούντροι του έτρεμαν τον σαν νηστικόν ελέφαν.

25. Εδούλεψεν για λλόου μας, τούτος έκαμεν κό-
πους,

έδκιωξεν ζούρες τζαι θερκά που τους δικούς μας τό-
πους

τζι, εγλίτωσεν πολλές ψυσές που τους κακούς αθθρώ-
πους.

Την νιότην τζαι το γαίμαν του είσεν καθαρολόιν
τους βρόμους επογύριζεν τζαι που το κακολόιν

30. τζι εφηκεν ασασκατευτην την ράτσαν τζαι το
σόνιν,

ανάμιση εκατοστής τζαι στέκεται στο πόιν!

Εσείς πρέπει να κάθεστε τώρα μες στες ποδικιές του,

ν' ακούετε τα λόγια του τζαι τες παραντζελιές του.

Τα χώματα του που πατά πρέπει να τα φιλάτε,

35. οι ακόμα κάμνετε σείριν τζαι γελάτε.

Ο γέρος θέλει πάντοτες βοήθειαν τζαι σέβας,
γιατ' είδεν τζι άκουσεν πολλά, στο ψήλος τζαι κατέβας.

Τον γέρον όποιος τον τιμά τζι όποιος τον βαϊλίζει,
όσα δώκει για λλόου του σαν που να τα τοκίζει

40. σούλλα στην πάγκαν του Θεού τζαι μέλλον ασφα-
λίζει.

Του γέρου τες πικρές στιγμές όποιος τες γλυκανίσκει

με λόγια της παρηορκάς τζαι δεν τον πικρανίσκει,

τζαι τζείνος εις τα ύστερα παρηορκάν ευρίσκει.

Kadın Saçlarında Gamzeler

Altay Sayıl*

Siyah beyaz fotoğrafta, alaca ve basma desenli kuşaştan yapılmış elbiseler içinde, 1959 yılında Gönyeli Köyü'nde yaşayan anne ve iki kızı görülmektedir. Geçmiş yıllarda kız ve kadınların saç uzatması ve fotoğraf-

taki gibi gamze, (özel bir saç örgü tipi) yapması çok beğenilirdi. Saça gamze yapılmasına Türkiye'de örgü denmektedir. Şimdilerde Kıbrıs'ta da örgü kelimesi çoğunlukla kullanılmakta. Lefkoşa'da yaşayan el sanat-

gamzeler-1

gamzeler-2

gamzeler-3

ları ustalarından ve terzi Kudret Anlar'ın Kıbrıs'ta gamze kelimesinin doğuşu için anlattıkları şöyle; "Gamze (örgü) yapılacak uzun saçlar üç parçaya bölünüp, aynı sıra ile dönüşümlü olarak birbirlerinin üzerlerine atılması ve ortadaki birleşme yerinde çene ve yanaktaki gibi çukurluğa (gamze) benzeyen şekil oluşturulması nedeniyle, bu terim yerleşmiştir. Saçta örgü terimi bazı türkü ve şarkılara da ilham olmuştur. Örneğin;

"Saçın uzun öreyim, geç karşıma göreyim,
Senin gibi zalime nasıl gönül vereyim.

Yar ey – Yar ey.

Saçın uzun tararım, ben dengimi ararım,

Ben dengimi bulmazsam, kaderime yanarım
Yar ey – Yar ey."

Örgü, geçmişte çok popüler idi ve çok beğenilirdi. Fotoğraftaki anne Emine Palaz ile büyük kızı Fatma'nın gamzelerinin yapım şeklinin adı "yürüyen gamze"dir. Soldaki küçük kız Nurten'in saçları kısa kesilmiştir.

Anneler kızlarının saçlarını özenle ördükten sonra da örgünün dağılmaması için saçlar toka lastiği ile tutturuldu. Çocukların ayaklarındaki normal ayakkabı, çoraplar ve mantınler (kurdeleler) beyaz seçilmiştir. Annenin boğazında o yılların ve günümüzün takı modası olan boncuk görülüyor. Saç bağları fotoğraftaki gibi iki parça örgü yapılırsa, genelde önde omuzlardan aşağıya düşürülürdü. Tek parça yapılan örgüler çoğunlukla arkaya uzatılırdı. Saçların örülmesi, yüzü açık ve tertipli gösterirdi. Örgüler, bazen baş üzerine getirilerek saç maşası (firkete) ile saça tutturulur ve böylece bir topuz oluşturuldu.

Eskiden, erkek ve kızların, sosyal yaşamda iç içe olmadığı dönemlerde; bazı gençler, tanıştığı kızın saçından bir tutam keserek kendisine vermesini isterdi. Hele sevdiği kızın bir tutam saçını saklamak çok önemliydi. Bu davranış gençlerin birbirlerine bağlılığını ve sevgiyi gösteriyordu.

Gönyeli Köyü'nde Kilim Yapımı

Altay SAYIL*

1959 yılındaki fotoğrafta dekor olarak yolluk kilim kullanılmıştır. O yıllarda kadınlar aile bütçesine katkıda bulunmak ve boş vakitlerini değerlendirmek için evlerinde tezgahlarda yolluk kilim, çarşaf, peşkir vs. dokurdu. Genelde köylü kadınların boş vakti yoktu. Gündüz tarlada, davar (koyun, keçi sürüsü) gütmeye, ağılda çalışmada, zamanında hellim yapmada, tarhana kesmede sürekli meşgul olurlardı. Akşamları da evlerinde çeşitli el işleri yapmaktaydılar.

Fakat, 1950 yılı öncesinde henüz birçok köyde elektrik enerjisi olmadığından, aydınlatma aracı olarak petrole çalışan fanozlu lâmbalar ve fenerler

kullanılmaktaydı. Lambası olmayanlar özel günlerinde aydınlatma aracını ödünç veya kiralayarak alırdı. Kadınlar, o koşullar altında, fotoğraflarda görülen yolluk, kilim (bazıları fotoğraftaki kilime halı demektedir) dokumaktaydı. Dokuma tezgahlarında yolluk ve kilim için ayrı tarak ve çarşaf ile peşkir dokunması için ayrı tezgah tarağı kullanılırdı. Yolluk ve kilim yapımında kullanılan, dokuma malzemesi, eski çarşaf ve çeşitli kumaşların, makasla 2-3 cm genişliğinde uzun şeritler halinde kesilmesi ile elde edilirdi.

Geceleri evde oturan kadınlar makasla kestikleri şeritleri birbirine bağlayarak büyük yumaklar haline getirir ve ulanan şeritler kilim yapılacak kadar olunca evinde

*Araştırmacı-Yazar, Dr. Fazıl Küçük Müzesi Müdürü.

tezgahı varsa kendisi dokur; tezgahı yoksa, tezgahları olan başka kadınlara götürür ve dokuttururdu. Yolluk ve kilimlerde, yumakları siparişi veren götürürse, dokuyucuya yalnız emeğinin karşılığı verilirdi ki bu köylüler arasında genellikle ürün olurdu. Evlerde dokunan ihtiyaç fazlası yolluk kilimler Cuma günleri, Lefkoşa'da kurulan İplik Pazarı'na (Cuma pazarı-Kadınlar Pazarı) satış için götürülürdü. Dokuyucu kadın, satmak için dokuduğu kilimleri, satış işini üstlenen kadınlar vasıtasıyla, Lefkoşa'ya gönderirdi. Lefkoşa'da, çarşaf, kilim, peşkir gibi dokumalar, nakış işi ve işlemleri ayrıca yemeni, iplik, çorap, düğme, zip ve parça kumaşların satıldığı Pazar Turunçlu camii yanında, kurulmaktaydı.

Fotoğrafta, yerde ve duvarda, dekor olarak konan, yolluk kilimler görülmektedir. Yapılan alan araştırmasında edinilen bilgide, Gönyeli Köyü ve yakın çevre-

indeki komşu köylerdeki (Ağırdağ, Kömürcü, Kanlıköy, Cihangir) ve diğer bölgelerdeki kadınlar da 1940-50'lere kadar tezgah dokumaktaydı. Hatta bazı evlerdeki kız sayısına göre 3-4 tane dokuma tezgâh olabilir. Yolluk kilimlerin genişliği bir arşın (60cm) ve uzunluğu 2 metre olabilir. Yolluk dokumalar evlerde yerlere, kanepe ve koltuk üzerlerine ve ayrıca uzunlamasına yan yana konup

iki yolluğun, ortadan iğne iplikle dikilip birleştirilmesiyle uzunlamasına yatak üzerlerinde örtü olarak kullanılırdı. Yolluklar günümüzde, evlerde, yolluk ve dekor olarak, restoran ve büyük otellerde dekor olarak kullanılmaktadır.

Gönyeli Köyü'nde, genellikle yolluk kilim dokuyan köylülerden isimlerini saptayabildiklerimiz şunlar: Zehra Ali Amca, Kıymet Hanım, Fatma Arabacı, Kara Dayı'nın eşi Masalcı Kıymet Abla. (Nostaljik fotoğraflar: Fatma Arabacı, Gönyeli.)

Kaynak Kişiler:

1- Nahide İzmirli, Ev Hanımı, 1958 Kömürcü Köyü doğumlu yaşamaktadır.

2- Mustafa Gökçeoğlu, 1942 Gönyeli doğumlu, Emekli Öğretmen, Halkbilimci. Gönyeli Köyünde yaşamaktadır.

3- Süheyla Çıraklı, Ev Hanımı, 1930 Cihangir (Abohor) doğumlu, şimdi Lefkoşa sakini.

4- Oğuz Yorgancıoğlu, Baf-1942 doğumlu. Araştırmacı-Yazar-Halkbilimci, Emekli Lise Müdürü, şimdi Mağusa'da yaşamaktadır.

Kıbrıs'a Özgü Macunlarımız

Turhan Zihni*

Fotoğraflar: Altay Sayıl

Nerede o hepimizin severek yediği, evimize gelenlere ikrâmda bulunduğumuz macunlar. Şimdilerde çok geç de olsa ticaretini yapan, macunların bir kaç çeşidini tekrar eski nesillerin damak tadına ve yeni nesillerin görüp, öğrenmesini ve yemesini sağlayanlar vardır. Maalesef artık geç kalınmıştır. Eğer evlerimizde mevsimine göre macun çeşitlerini yapıp çocuklarımıza yedirmiyor ve yapılışlarını öğretmiyorsak nasıl bu macun sevgimizi aşılacağız? Güzelim macunlar, güzelim ikrâmlar unutulmuş durumdadır. Yaşlı nesil

de vefat edince bunlardan kimsenin haberi olmayacak.

Sırası gelmiş iken 'izaz-ikram'ın anlamını bilgilerine getireyim. İzaz-ikram: Bir insanın veya ailenin evine, işyerine gelenlere onlara karşı şeref, saygı ve cömertlik göstermek, gönüllerini almak için içilecek, yenecek şeylerin ağırlanmasıdır.

Kıbrıs'ta yaygın olan macun çeşitlerimiz

Ceviz Macunu: Çok sevilen ve ikrâmlarda önde gelen çeşididir. Ceviz ağaçları suları bol,

dağlık bölge ve vadilerde yetişir. Adanın her tarafında, bazı ailelerin avlu ve bahçelerinde de yetiştirilir. Kıbrıs'ta iki cinsi vardır. Yuvarlak ve küçük, oral cevizler. Macun iri ve yuvarlak olanlarından yapılır. Cevizler, soyulur, acılıklarını gidermek için her gün suyu değiştirilir. Son suya cevizlere sertlik ve parlaklık verilmesi için bir küçük bez içerisinde kireç konur. Cevizler iyice yıkanır. İçlerine kavrulmuş badem, karanfil konur. Karanfil, şurubuna da konmaktadır. Miktar ve ölçüye göre konan şeker ve su ile kaynatılır. *(Not: Her macunun tam yapılışını tam bilmediğimden kısaca bilgi vermeye çalışacağım. Buradaki bilgiler macunların yapılış tarifleri değildir.)* Çocukluğumda iyice hatırlıyorum; babam,

---

Leymosun'un dağlık, cevizi bol yetişen köyle-
rinde görev yaparken, bilhassa Rum kadınları
soydukları cevizlerin kabuklarını saklar, eşlerine
diktirdikleri dizdirdikleri boyamak için kazanda
kaynatılan suya ceviz kabuklarını koyarlar, su
iyice kaynayınca kabuklardan koyu siyah bir renk
çıkır. Dizlikler kaynayan suya konur ve boyan-
ırdı. Genellikle dizlikler, kapot ve humayun gibi
kumaşlardan dikilirdi. Türkler beyaz, açık mavi
kumaşlardan yapılanlar yanında siyah dizlik de
giyerlerdi.

Kayısı Macunu: Kayısı ağaçları Kuzey Kıb-
rıs'ta bulunmuyor. Mevsimi geldiğinde beyazımsı
zerdaliler kayısı diye satılıyor. Türkiye'den ithal
edilen iri zerdaliler de kayısı değildir. Hakiki ka-
yısı bembeyaz, üzerinde benek benek pembe
renkler vardır. Zarı ince ve içi çok suludur. Pazara
sürüldüğünde fazla dayanmaz erir. Rum kes-
minde en çok kayısı ağaçları Deftera köyünde bu-
lunuyor. Öğrendiğime göre bu köyde de kayısı
ağaçları azalmaktadır. Ağaçlar sökülerek, bahçe-
ler başka maksatlar için kullanılıyor. Kayısı mev-
simi geldiğinde aileler kayısıyı kasalarla satın
alırlar, fazla olgunları ve küçükleri yerler, iri ve
sağlamları macun yaparlar. Kayısılar bir bir ve
dikkatlice çekirdeklerden ayrılır. Bunlar bir müd-
det kireçli suda tutulur. Sonra yıkanarak malze-
mesi oranına göre şeker ve su konarak pişirilir.
Daima diri kalmalarına özen gösterilir. Kayısı ma-
cunu da macun kabında tek olarak ikrâm edilir.
Zerdaliden macun yapılmaz, reçel yapılır. Taze
olarak da yenir. Zerdali meyvesi ağaçları geçmiş
yıllarda kuzeyde çoktu. Bilhassa Esentepe (Ay-
kuruş) köyü ve civarında. Mevsimi geldiğinde
bizde üretilenler erken tüketilip, Türkiye'den çok
ithal ediliyor. Zerdaliden pestil de yapılır. Aykuruş
bir Rum köyü idi. Burada pestil yapan tesisler

vardı. Fazla satılmayan ürün tesislere satılırdı.
Pestil, zerdalilerin işlemler yapılarak, tepsilerde
karton kalınlığında parçalar halinde kurutulmuş
elde edilir. Pişirilmeden yenildiği gibi suda erile-
terek, içerisine öğütölmüş badem, ceviz veya fin-
dık konarak hoşafı da yapılır.

Kiraz Macunu: Macunların en güzellerin-
dendir. Macunu yapılan özel bir cinsi vardır. Biz
buna Fransız kirazı diyoruz. Pembe ile beyaz renk
karışımı ve diğer kiraz cinslerinden daha iridir.
Başka kirazlardan macun yapılmaz mı? Yapılır
ama kiraz macunu sayılmaz. Kıbrıs'ta kiraz Tro-
dos bölgesinde yetişir. Bizde maalesef kiraz bah-
çelerimiz de yoktur. Türkiye'den ithal edilir.
Kiraz macunu yapılacağında eski yıllarda çekir-
dekleri hanımların saçlarını tutturmak için kul-
landığı firketelerle (kanca) temizlenirdi. Sonraki
yıllarda özel aletler yapılmıştı. Burada da şunu
belirteyim. Macun tariflerini sayın okuyuculara
gerekli bilgiyi veremeyeceğimden kısaca anlata-
cak ve meyvelerinden macun yaptığımız cinsle-
rinden bahsedeceğim. Çünkü her macunun
yapılışı hakkındaki bilgim tamam değildir. Kira-
zın reçeli yapılır ve kurutulmuş satılır.

Turunç Macunu: Turunç ağacının çiçeğinden
ve meyvesinden macun yapılır. Çiçeklerin petal-
leri toplanır, yıkanır, kokulu bir macunu yapılır.
Turunç meyveleri yeşil ve cevizden biraz daha
iriyken toplanır, dışı iyice soyulur, içleri biraz te-
mizlenir ve macun yapılır. Olgunlaşmış turunç-
lardan da yapılır, dış kabukları hafifçe soyulur ve
dört cm enliliğinde parçalar kesilir. Bu dış ka-
buklardan istenirse reçel de yapılır.

Badem Macunu: Badem macunu çok sevilen
bir macundur. Kuru badem içlerinin kabukları so-

---

yulur, güneşte iyice kurutulur. Çok ince bir şekilde öğütülür. Şeker ve mezdeki (damlasakız) ile gereken su katılarak ateşte pişirilir. Ateşten alınan macun (ikrâm edilecek macun), özel macun kaplarına veya komposto kaplarına konulur. Macun kapları bir kişiliktir, komposto tabağından ise istenen miktarda alınarak macunluklara konur. Kıbrıs'ın bir çok yerinde yapılır. Fakat badem macununun en iyisi Baf'ta yapılır ve "Baf"ın Badem Macunu" diye söylenir. Ailelerin sevdiklerine kompostoluklar dolusu badem macunu armağanı çok makbule geçmektedir.

Karpuz Macunu: Karpuz kabuklarının dış yeşil kısımları tamamıyla iyice temizlenir. Kabuğun içinde bulunan yenen kısmı kalmamalıdır. Parçalara bölünür ve bu parçalar arzu edilirse şekillendirilir. Bir müddet kireçli suda tutulur. Kireç macuna sertlik ve dirilik verir. Miktarına göre

konan şeker ve su ile pişirilir. Karpuz macunu kalın kabuklu karpuzlardan yapılır.

Elma Macunu: Elma macunu yapılabilen bir cins vardır. Bunlar cevizden daha iridir ve olgunlaşmadan yeşil renkte iken yapılır. Kabukları dikkatlice temizlenir, parçalanmadan içindeki çekirdekler çıkarılır. Orantılı şeker ve su ile pişirilir, elmalar bütün ve diri kalmalı. Marketlerde sıvı olarak satılan sıvı, çeşit renkte vanilyalar vardır. Arzu edilirse herhangi bir renkten ilâve edilir. Macun, kokulu ve renkli olur.

Patlıcan Macunu: Patlıcan macunu, özel bir patlıcandan yapılır. Bunlar küçük oval veya yuvarlak, yumurtadan biraz küçük beyaz patlıcanlardır. Bu cins patlıcanların çok küçüklerinden yaparlar. Patlıcan macununa da koku vermesi için sıvı vanilya konur. Vanilia marketlerde küçük şişelerde çeşitli renklerde bulunur. Arzu edilirse normal yemek yapılan mor patlıcanların çok küçüklerinden (yemek yapılamayacak kadar küçük) de macun yapılır. Bu da güzel olur. Hele içerisine vanilya ve badem konursa...

Gül Macunu: Gül macunu kokulu, pembe renkte ve gül suyu çıkarılan güllerden yapılmaktadır. Çok hoş kokulu ve pembe renkli bir macundur. Güller açtığı zaman meraklı olan hanımlar gülleri toplar ve petallerini ayırır. Top-

---

ladığı güller fazla ise macununu yapar, az ise temiz bir yere sererek kurutulur ve çoğaltıldığı zaman macununu yapar. Eskiden bu cins güller Kıbrıs'ta çok bulunurdu. Zamanla ve bakımsızlıktan türü azalmıştır. Halk şimdi diğer cinslerin, çeşitli renklerini bahçelerinde yetiştiriyor. Yine eski yıllarda pek çok aileler evlerinde kokulu güllerin petallerini imbıklatarak gül suyu çıkarırlardı. Fazla çıkaranlar sevdiklerine hediye olarak verir ve ayrıca satanlar da olurdu. Gül macunu cam macunluklarda ve özel macun kaşıklarıyla ikrâm edilir.

Hurma Macunu: Hurma Macununun vatani Lefke'dir. Eskiden Lefke'de çok hurma ağaçları vardı ve macunu yapılan bir cinsi vardır. Lefke'den başka yerlerde de yapılır, fakat Lefke'nin hurma macununa doyum olmuyor. Hurmalar iri

ve uzunca hafifçe temizlenir ve içlerinin çekirdeği çıkarılıp, kavrulmuş badem konur. Macun zamanı, Lefke'de en değerli ikrâmdır.

İncir Macunu: İncir macunu genellikle beyaz incirlerden yapıldığı gibi, siyah incirlerden de yapılır. İncirler olguna yakın ama fazla pişmiş olmamalı. Kabukları dikkatlice temizlenir. Fazla pişirilmemesi gerekir aksi halde ezilirler. Bu macun tane ile macunluklarda ikrâm edilir ve özel macun çatalı ile yenir.

Ayva Macunu: Ayvalar soyulur, parçalara bölünür, içleri temizlenir. Ayva macunu da ikrâm edilirken parçalanmaması için pişirilmesine dikkat edilir. Tane ile ikrâm edilir. Ayva macununun diğer bir yapılışı da özel rendede ince uzun parçalar halinde rendelenmesi ile yapılır. Ayva ma-

cununun bu cinsi macunluklara istenilen miktarda konur ve özel kaşığı ile ikrâm edilir.

Bergamut Macunu: Bergamut macunu karpuz gibi parçalara bölünür, dış kabuğu soyularak ve içleri temizlenerek yapılır. Lefke’de en çok yapılan macunlardan biri idi. Şimdilerde de Lefke ve başka yerlerde de yapılmaktadır. Kokusu çok hoştur. Bergamut özü bazı çay cinslerinin içerisine de konarak çaya koku verilir. Örneğin İngiltere’de imal edilen, Ridgeways ve Twining markalı çayların bazılarında bulunuyor. Kız memesini ve greyfurt kabuklarından da macun yapan aileler vardır.

Kabak Macunu: Macunu yapılan özel bir cins kabaktır. Türkiye’de çok yetiştirilmektedir. Gayet iri, futbol topu gibi yuvarlak olurlar. Türkiye’de marketlerde ve pazarlarda mevsimi gelince çok satılmaktadır. Bizde de bu cins kabak son yıllarda yetiştirilmekte ve macun yapılmaktadır. Karpuz gibi parçalara bölünür, dış kabukları ve içleri temizlenir, istenilen parçalara bölünür. Türkiye’de macunu yapılmıyor, bir çeşit tatlısı yine parçalar halinde yapılır.

Reçeller:

Pek çok meyvelerin şekerli suda iyice pişirilerek, eritmeleri ile reçeller yapılır. İngiliz sömürge idaresinden kalan bir dil alışkanlığı ile bazen reçel yerine ‘marmelât’ da denir. Karpuz, kabak, hurma ve bergamut meyvelerinden reçel yapılmaz.

Halk arasında en çok sevilen reçellerden biri de alıç reçelidir. Mevsimi geldiğinde birçok aileler ve bilhassa köylerde alıç macunu yapılmaktadır. 1940-1950 yılları içerisinde Karaoğlanoğlu (Ayorgi) köyünde Rumların alıç reçeli yapan bir

tesisi vardı. Burada yapılan reçel toprak kavanozlar içerisinde satılırdı. Bilhassa kış mevsiminde satışı çok oluyordu. Yine geçmiş yıllarda alıç mevsimi geldiğinde köylüler, ova dağ ve tepeleri dolaşarak alıç toplar, macun yaparlardı. Bazen bu faaliyete kasabalardan da halk katılırdı. Geçmişte alıç çarşıda satılmazdı. Toplayanlar bol bol toplar, tanıdık ve sevdiklerine de verirlerdi.

Geçmiş yıllarda parasal olarak satış değeri olmayan alıçlar, yaşadığımız bu zamanda mevsimi gelince pazar ve marketlerde, deyim yerinde ise, altın fiyatına satılmaktadır.

Belirtmekte yararı vardır. Macun ile komposto veya macun ile reçel karıştırılmasın. Komposto yapılacak meyveler soyulur ve şekeri az su içerisinde kısa bir müddet için pişirilir. Reçel yapılacak olan meyveler meyve ölçüsüne göre şekeri konur ve meyveler eritilmeye kadar pişirilir. Macun yine ölçüsüne göre şeker katılarak pişirilir, şurubu akidelenip meyveler diriliğini kaybetmeden yapılır, meyveler tane tane kalır.

Nenelerimiz ve annelerimiz macun kavanozlarını raflarda, tel dolaplarda saklar, bozulmazlardı. İki, hatta üç sene dayanırdı. Reçel, anlatmaya çalıştığım gibi meyveler mutlaka tamamıyla ezilmelidir. İçerisinde parçalar halinde kalırsa güzel bir reçel değildir.

BÖLÜM – B

MACUNLARIN İZAZ-İKRAMI:

Geçmiş yıllarda evimize gelen misafirlere önce kahve verilir, ailelerle sohbet edilir ve sonra misafirin istemine göre evde bulunan macundan ikram edilirdi. Kahve susuz, macun su ile verilirdi. Ev sahibi vereceğini hazırlar getirirdi. Şimdilerde olduğu gibi “Ne arzu ediyorsunuz” diye sorulup evde olan meyve suları sayılmazdı. Evde olan macunların bir çeşidinden ikram edilirdi.

Daha önce değindiğim gibi her macun için özel kaplar vardı. Komposto tabaklarının çok küçükleri. Bunlar da düz olanlardı. Bugün bu macun kaplarından evlerinde bulunan aileler çok azalmış olup kullanılmayıp hatıra olarak saklanmaktadır. Rumlar hala bunları macun ikramında kullanıyor ve satışı da yapılıyor.

Macun ikrâmında kullanılan özel çatal ve kaşıklar vardı. Bunlar kuyumcuarda gümüş madeninden yapılırdı. Kuyumcular kaşık ve çatalları hazır olarak sattıkları gibi sipariş üzerine de yaparlardı. Macun çatalları iki dişli küçük, kaşıkların ağızları şimdiki çay kaşıkları kadar veya biraz küçük olurdu. Çatal ve kaşıklar, altılı veya on iki tanelik olurdu. Bunlar yine gümüşten yapılmış özel sepetlerde tutulurdu. Sepetler gümüş ipliğinden adeta nakış örülür gibi yapılırdı. Sepetlerin çevresinde çatal ve kaşıkların takılması için kanca, sepeti tutmak için sapı ve bulunduğu yerde düzgün durması için ayakları vardı. Kaşık ve çatalın sapı yani tutacak yeri gümüş ipliğinden örülerek yapılır ve orta yerleri bir çiçek şeklini alırdı. Sepetin örülmesi de desenli olurdu. Bütün bu işler kuyumcunun göz nuru ve el emeği ile yapılırdı. Çatalın sapının her iki ucunda da tutacak yerinden ağızına kadar gümüşle örülürdü. Bu işlem kaşıklarda da vardı. 1940'lı yılların sonuna gelinceye kadar, sömürge devrinde, kullandığımız madeni paralar %100 gümüş idi. Bu nedenle pek çok aileler ister fakir, ister zengin olan ev hanımları eşlerinin verdiği bu gümüş paralardan biriktirirdi. İleride evlenecek olan kızlarına çehiz olarak gümüş macun çatalı, kaşığı ve sepetlerini yaptırılırdı. Arzu edenler kuyumculardan da alırlardı.

Macunlarımıza sahip çıkmamız, yaşatmamız ve evimize gelen misafirlere bilhassa yabancı ülkeler insanlarına ikram etmeliyiz. Türkiye'den

Kıbrıs'a gelip tesadüfen bir yerde veya aile evinde yediği macunu çok beğenip, satın alarak beraberinde götürüyor. Öğretmenlik yıllarımda, sömürge idaresi zamanında okuluma gelen İngiliz idarecilere mutlaka o mevsimin macunundan ikram ederdim. Beğenerek ve başka çeşidinden de isteyenler olmuştu. Zamanın Maarif Müdürü Dr. Slayit'e bir gelişinde patlıcan macunu ikram etmiştim. Ne olduğunu sordu ve patlıcanın, bu hale gelişine hayret etmişti. Hatta, benden tarifini almıştı.

Macun yapmanın mevsimi yoktur, her mevsimde de macunu yapabileceğimiz meyveler vardır. Evlerimizde macun yapmalı, yapılışını çocuklarımıza, bilmeyenlere öğretilim. Macun misafirlere bulunduğu gibi, evde yaşayanlar için de bir enerji kaynağıdır. Her çeşidi kahvaltıda da kullanılabilir.

21 Şubat 2007.

Kıbrıs Ağzında Meyve Karşılıklı Bilmeceler

Doç. Dr. Esra Karabacak*

Bilmeceler bilinmeyi bulma, bireylerin merakını giderme, düşünme yeteneğini geliştirme, eğlenme gereksinimini karşılama amaçlı kalıplaşmış sözlerdir. Diğer kalıplaşmış sözlerden farklı olarak kimi zaman bir veya birkaç cümle, kimi zaman dizeler halinde dirlir.

Sorulanın adını anmadan özelliklerini üstü kapalı olarak söyleyerek, anlatılanın ne olduğunu bulmaya yarayan bir oyundur. Bilmeceler tabiat olayları, insan, hayvan, bitki, eşya, soyut kavram, dinî unsurlar, tekerlemeler, ses taklitleri, renk canlandırmaları, harf, hece ve kelime sayılması, tarihî olaylar ve kişiler, modern düşünce ve aletlerin eski bir anlatım tarzı içine sokulması şeklinde sınıflandırılabilir.

Kaynaklarına baktığımızda iki şekilde karşımıza çıktığı görülür. Birincisi anonim edebiyat ürünü, ikincisi belli şairler ve yazarlar tarafından söylenen ve yazıya geçirilen bireysel eserler olarak.

Bir bölgede oluşan bir bilmeceyi ya aynı dile bağlı aynı veya farklı coğrafi bölgelerde veya farklı ülkelerde değişik biçimlerde bulmak mümkündür. Geçmişte bilmecelerin sosyal yaşamda önemli bir yeri vardı. Çocuklarla büyükler arasındaki eğlenceli ve öğretici bir iletişim biçimi idi. Bilmeceler toplumların dünya görüşleriyle, yaşama felsefesiyle, inançlarıyla, gelenek ve görenekleriyle örtüşmektedir.

Geniş bir coğrafyaya yayılmış olan Türk bilmecelerine

baktığımızda lehçe ve ağızlara göre fonetik, anlam ve kavram farklılıkları görmekteyiz. Kıbrıs ağzıyla söylenen bilmeceler de hem Kıbrıs ağzının özelliklerini taşımakta hem de bu ağzın tarih boyunca etkilendiği kültürlerin izlerini göstermektedir. Kıbrıs bilmecelerine baktığımızda bilmece söylenmesini isteyen kişi *mesel mesel meymetas, gaynanamın götü tas* şeklinde bir tekerleme ile açar. Bilmece söylenmesini istemeyen kişi de *mesel mesel ben bilmem bilirsam da söylemem* şeklinde cevap verirdi. Buradaki *mesel* kelimesi bilmece anlamındadır. Kıbrıs ağzıyla söylenmiş bilmeceler uzunluk kısalık bakımından Türkiye Türkçesinde de olduğu gibi çeşitlilikler gösterirler.

- Tek cümleden oluşabilirler:

Gızı gayeden güzel (Üzüm)

- İki dizeden oluşabilirler:

Açıldı sandığ

Döküldü findığ (Davar dışkısı)

- Üç dizeden oluşabilirler:

Yemyeşil duvarları

İçi gan damlaları

Ortası Arabların diyarı (Garpız)

- Dört dizeden oluşabilirler:

Dal dalda

Dal belde

Ag çaylag

Gara kölge (Portakal)

Bilmecelerde çözüm soyut veya somut kavramlardan oluşur.

-Somut kavram:

Dışı gün gibi

İçi gan gibi (Garpız)

- Soyut kavram:

Musandıra musandıra

Ev içinde mandıra

Ya bu meseli bilirsin

Ya da yüreciğine gandra (Akıl)

Bilmecelerde kimi zaman ölçülü uyaklı kulağa hoş gelen tanımlar farklı coğrafi bölgelerde farklı nesnelere tanımlamaktadır. Mesela, Kıbrıs'ta bayram şekeri ile dondurma farklı bölgelerde aşağıdaki bilmeceyi tamamlar.

Bilmece bildirmece

Dil üstünde kaydırmaca

Oysa Türkiye Türkçesinde *kaymak*, *muhallebi*, *sakız*, *tükürük* şeklinde bir cevapla karşılaşılır. (Başgöz, 326).

Türkiye bilmeceyiyle Kıbrıs bilmecelerinin bazılarındaki fark yalnız kelime olarak karşımıza çıkar. Birbirinin değişik varyantıdır.

Türkiye Türkçesinde

Anası yayvan kadın

Babası büklüm hoca

Oğlu sepetle gezer

Kızı gayette güzel (Bağ) (Elçin, 13)

Kıbrıs ağzında

Anası yayvan kadın (Asma)

Babası bügmen hoca (Kütüg)

Gızı gayedden güzel (Üzüm)

Ovlu sohbedde gezer (Şarab) (Gökçeoğlu, 21)

Bilmecelerdeki kalıplaşmış anlatımlarda zaman zaman konuşma dilinde kullanılmayan kelimeler de bulunmaktadır. Kıbrıs ağzıyla söylenen bilmecelerin kalıplaşmış yapılarına giren kelimeler bölgeler ara-

sındaki kültür akrabalığı nedeniyle Kıbrıs köylerinde yaşayanların Anadolu'nun hangi bölgelerinden gelmiş olduklarını anlamak mümkün olabilir. Ayrıca kendilerine özgü kurguları olan masalların pek çoğu da bilmeceler üzerine kurulmuştur. Özellikle Kıbrıs Türk halk masallarında bilmececi olanlar çoktur. Şaşırtmacaya dayanan sözlü bulmacalar da çoğunlukta-
dır. Yanıltmaca niteliklidirler. Türkiye Türkçesinde ise bu tarz bilmeceler son yıllarda karşımıza çıkmaktadır.

- Kiraz limona ne demiş ?

Sarılık olmuşsun hekime git.

- Üzüm ne bağında yetişmez ?

Ayakkabı bağında.

Mustafa Gökçeoğlu *Bilmeceler* adlı eserinde şairler ve aşıklar tarafından söylenen Arapça bilmece anlamına gelen *lugazın* da Kıbrıs anonim halk edebiyatı içerisinde var olduğunu, *Dervişname* adlı el yazmasının bir köşesinde bulunduğunu bildirmektedir. Yine *Bilmeceler* adlı eserde Arapça gizli ve güç anlaşılır anlamına gelen *muammaların* da bulunduğu bildirilmektedir. (Gökçeoğlu, 42-43). Bu tarz sözler bilmece yapısında olduğu gibi dörtlükler halinde de olabilirler. Kıbrıs Türk halk edebiyatında bu türü sıkça görmek mümkündür.

Meyve isimlerindeki fonetik değişikliklere göz atarsak genellikle ilk ses ve son seste değişimler gözümüze çarpar. İç sesteki değişiklikler nadirdir. Mesela, dut <dud, kayısı< gayısı , karpuz < garpız, kavun < gavın , kestane < gestane , armut < armit gibi.

En basit bilmece bir öznenen ve onu tamamlayan en az bir öğeden oluşmuştur. Kıbrıs ağzında meyve karşılıklı bilmecelerde genellikle tanımlayıcı ögenin sayısı birden fazladır. Ancak bütün bilmecelerde olduğu gibi özne sayısı tektir. Özne sayısı birden çok olduğunda cevap da birden çoktur. Meyve ile ilgili bilmecelerde böyle bir şekil yoktur .

Kurallı fiil cümleleriyle anlatım vardır .
Yiddirdim kapı açıldı
Gırmızı hakik saçıldı. (Nar) (Gökçeoğlu 1999 : 106)
Devrik fiil cümleleriyle anlatım vardır .
Çarşıdan aldım bir tane
Eve geldim bin dane (Nar) (Gökçeoğlu 1999 :106)
İkilemelerin kullanıldığı daha doğrusu ikilemelerle tanımlanan bilmeceleer bulunmaktadır.
Fini fini filcan
İçi dolu mercan (Nar) (Gökçeoğlu 1999 : 106)
Soru cevap cümleleriyle anlatımlar vardır .
İstanbul'dan bir sandıg geldi
Sandıgcılar bilmez nedir ?
Sandığın içinde boncug vardır .
Boncogcular bilmez nedir ?
Boncuğun arasında kehad vardır
Kehadcılar bilmez nedir ?
Bilin bakalım nedir ? (Nar) (Gökçeoğlu 1999 : 107)
Bütünüyle Kıbrıs ağzıyla değerlendirmekle birlikte kendi içinde yerleşim yerlerine göre ağız farklılıkları göstermektedir. Bu durum bilmeceleere de yansımıştır.
İzmir'den sandık gelir
Sandıkçılar bilmez onu ,
İçinde boncuk vardır
Boncukçular bilmez onu
Arasında kağıt vardır
Kağıtçılar bilmez onu . (Öznur ,4)
Kafiyeli anlatımlar vardır .
Bir tabag nar
Edirafi kar
Buyursun hünkar
Dağıtsın hizmedgar. (Ateş) (Gökçeoğlu 1999 : 53)
Aile efradı ile anlatım vardır .
Anası kökmen gadın
Babası kökmen hoca
Ovlu ragbedde
Gızı sepedde (Üzüm) (Gökçeoğlu 1999 : 130)
Sıfat tamlamalarıyla anlatım vardır .

Bir küçücüg fıçıcıg
İçi dolu turşucug (Limon) (Gökçeoğlu 1999 : 72)
Renk ile benzetme yapılır .
Sarı sarı sarkar
Düşecim deyi korkar (Kayısı) (Gökçeoğlu 1999 : 78)
Meyvenin içi ve dışı benzetmelerle tanımlanarak yapılır .
Yemyeşil duvarları
İçi gan damlaları
Ortası Arapların diyarı .(Karpuz)(Yorgancıoğlu , 121)
İsim cümlesiyle anlatılır.
Dışı gün gibi (dir)
İçi gan gibi (dir)(Karpuz) (Gökçeoğlu 1999 : 16)
İsim cümlelerinde genellikle bildirme eki kullanılmamaktadır. Oysa bildirme eki Kıbrıs ağzında çok yaygındır. Mesela, telefon konuşmasında *alo ben Ahmet* yerine *Ahmettir* şeklindeki cevap şekli sıkça kullanılır.
Ayrıca yukarıdaki bilmeceledeki gibi benzetme edatıyla anlatım bulunmaktadır
Karşıdan baktım destan gibi
Etekleri zil çalar
Kendi gülistan gibi (Deniz dalgası) (Başgöz, 11)
Meyvelerde de zaman zaman Allah'ın yaratıcılığı vurgulanır.
Allar yapar yapısını
Demir çalar kapusunu (Karpuz)(Yorgancıoğlu, 121)
Bir insan kıyafeti tanımlanarak anlatım vardır. Şahıslştırma vardır.
Bize bir konug geldi
Yeşil mantolu
Gırmızı entarili
Siyah düymeli (Karpuz) (Gökçeoğlu 1999 : 94)
İçinde, üstünde gibi kelimelerle anlatım vardır.
Sarı sarı içinde
Sarı zarfın içinde
On iki birlig gardaş

- Birbirinin içinde (Portakal) (Gökçeoğlu 1999 : 112) 77)
Ağaç üsünde
Kiligli gaşa (Ceviz) (Gökçeoğlu 1999 : 59)
Meyvelerde kuru kafa benzetmesi yapılır.
Bağdım irafa
Bir guru kafa
Yenmesi dadlı
Maymun suratlı(Hindistan Cevizi) (Gökçeoğlu 1999 : 88)
İrafa addım addım bir kuru kafa
Yenesi hoş geldi masgara (Ceviz) (Gökçeoğlu 1999 : 60)
Yaş benzetmesi yapılır.
Gafdanı karadır
Gömleği sarıdır
On iki yaşında bir garıdır (Kestane) (Gökçeoğlu 1999 : 97)
Tekrarlar kullanılır.
Biz neyidig neyidig
Samur kürglü beyidig
Felek bizi şaşırddı
Küllüglere düşürdü (Kestane) (Gökçeoğlu 1999 : 97)
Zarf fiillerle anlatılır.
Dağdan ener sekereg
Gara üzüm dökereg (Keçi) (Gökçeoğlu 1999 : 13)
Bugün daha sık kullanılan hatta zaman zaman zıppır bilmeceler adı altında geçen tek bir soru cümlesinden ibaret meyve karşılıklı bilmeceler de bulunmaktadır.
Üzüm ne bağında yetişmez.? (Ayakkabı bağında) (Gökçeoğlu 1999 : 54)
Araplara benzetme yapılır.
Yemyeşil duvarları
İçi gan damlaları
Ortası Arapların diyarı (Karpuz) (Yorgancıoğlu, 121)
Meyvelerin iç ve dış renkleri vurgulanır.
Çarşıdan aldım yemyeşil
Eve geldim gibgırmızı (Karpuz) (Gökçeoğlu 1999 : 77)
Yemek benzetmesi yapılır.
Dışı gazan karası
İçi un helvası (Kestane) (Gökçeoğlu 1999 : 97)
Kıbrıs ağzında bilmecelerin daha çok manzum olduklarını görüyoruz. Mensur olanlar daha azdır. Manzum bilmeceler 2 dizeli, 4 veya daha çok dizeli olabilirler. Bazen de iki dizeli bilmeceler yan yana yazılırlar ve düz yazı olarak görünürler. Ancak hece sayıları ve uyakları ile düz yazıdan ayrılabilir.
Sarıdır sarkar, düşmeye korkar (Portakal) (Gökçeoğlu 1999 : 108)
Türkiye Türkçesinde dört dizeli bilmeceler ya mani ya ninni biçimindedir. Uyak düzeni genellikle *aaba* şeklindedir. Ancak Kıbrıs ağzındaki, özellikle meyve ile ilgili bilmecelere bakıldığında bu düzenin yaygın olarak 2 veya 3 dizeli olduğu 4 dizeli olanların daha az olduğunu görüyoruz.
2 dizeli
Dudağıma boya olur
Kulağıma küpe olur (Kiraz) (Gökçeoğlu 1999 : 98)
3 dizeli
O yanı gaya
Bu yanı gaya
İçinde bir peynir maya (Kestane) (Gökçeoğlu 1999 : 98)
4 dizeli
Gaftanı garadır
Gömleği sarıdır
On iki yaşında
Bir garıdır (Kestane) (Gökçeoğlu 1999 : 97)
Ayrıca tek cümlelik bilmeceler çoktur.
Dal üstünde sulu boncug (Kiraz) (Gökçeoğlu 1999 : 98)
Renk isimleri olarak *yeşil, kırmızı, sarı, siyah* ağırlıklı olarak kullanılmıştır.
Bir küçücüg *al* yastıg
İçine biz un basdıg (İğde) (Gökçeoğlu 1999 : 92)
-

Sarıdır sarkar
 Düşmeye korkar (Portakal) (Gökçeoğlu 1999 : 108)
Yeşildir paltosu
Gırmızıdır elbisesi
Garadır düğmeleri (Karpuz) (Gökçeoğlu 1999 : 95)
 Zaman olarak genellikle 1. çokluk ve 3. teklik şahıs görülen geçmiş zaman ve geniş zaman kullanılmıştır.
 Bir küçücük al yasdığ
 İçine biz un bastığ (İğde) (Gökçeoğlu 1999 : 92)
 Böyüg bir beyaz tarla(dır)
 Ekinnesi gana gana(dır) (Ceviz) (Gökçeoğlu 1999 : 60)
 Elime aldım gan gibi
 Ağzıma addım bal gibi (Dut) (Gökçeoğlu 1999 : 70)
 Dudağıma boya olur
 Klulağıma küpe olur (Kiraz) (Gökçeoğlu 1999 : 98)
 Tanımda yaygın olarak iyelik ekinin kullanıldığı görülür. İyelik 1. teklik şahıs ve 3. teklik şahıs eki sık kullanılır.
 İncecik dallı
 Yemesi ballı (Kiraz) (Gökçeoğlu 1999 : 98)
 Elime aldım gan gibi
 Ağzıma addım bal gibi (Dut) (Gökçeoğlu 1999 : 70)
 Sonuç olarak diyebiliriz ki meyve anlamlı Kıbrıs ağzıyla yazılmış bilmecele de yapı bakımından bir öz-neden ve onu tamamlayan en az bir öğeden hatta bir yorumdan meydana gelmektedir. Bu bilmecelelerin yapısını genişleten pek çok öğe vardır. Bunlar gerek anlamı gerekse biçimi etkilemektedir. Meyve anlamları çoğunlukla somut yapılmıştır. Yapı, benzetmeye mecaz ifadeli anlatım kalıpları içerisine yerleştirilmiştir. Pek çoğu manzumdur. Bilmecelelerin yaratılmasında olduğu gibi çeşitlenmelerin ortaya çıkmasında da hazır yapısal anlatımlar önemli rol oy-

namıştır. Kıbrıs ağzında da gördüğümüz gibi ağızlardaki anlatımlarda Türkiye Türkçesindeki biçimlerin rolü büyük olmuştur. Hatta zaman zaman Türkiye Türkçesindeki biçimlerden daha keskin, kuvvetli anlatımlara da rastlamak mümkün olmuştur.

KAYNAKÇA

- Başgöz, İlhan ve Tietze, Andreas, *Türk Halkının Bilmeceleleri*, Ankara, 1999.
 Bulunç, Hasan, "Bilmeceleler", *Halk Bilimi* 10/45(1997 : 59)
 Elçin, Şükrü, *Türk Bilmeceleleri*, Ankara 1982.
 Gökçeoğlu, Mustafa, *Bilmecelelerimiz – Kıbrıs Türk Halkbilimi, Bilmece, Bulmaca, Lugaz, Muamma*, Lefkoşa, 1999.
 _____, *Tezler ve Sözler II*, Lefkoşa, 1991, III, Lefkoşa, 1994.
 _____, *Hikayelerimiz Tekerlemelerimiz*, Lefkoşa, 1998.
 Öznur, Şevket, "Derlemeler 2", *Halkın Sesi*, 16 Temmuz 2001, 4.
 Öz, Erdal, *Alçacıktan Kar Yağar*, İstanbul, 1989.
 Yançev, Mihail, *Mani ve Bilmeceleler*, Ankara 2002.
 Yorgancıoğlu, Oğuz, *Kıbrıs Türk Folkloru* Lefkoşa, 1982.

KISALTMALAR

- Başgözİlhan Başgöz ve Andreas Tietze. *Türk Halkının Bilmeceleleri*.
 Bulunç Hasan Bulunç. "Bilmeceleler", *Halk Bilimi*.
 ElçinŞükrü Elçin. *Türk Bilmeceleleri*.
 Gökçeoğlu 1999Mustafa Gökçeoğlu. *Bilmecelelerimiz – Kıbrıs Türk Halk Bilimi, Bilmece, Bulmaca, Lugaz, Muamma*.
 ÖzErdal Öz. *Alçacıktan Kar Yağar*.
 ÖznurŞevket Öznur, "Derlemeler 2", *Halkın Sesi*.
 YorgancıoğluOğuz Yorgancıoğlu. *Kıbrıs Türk Folkloru*.

Gave Havaları Ve Bağlama

Selçuk GARANTİ*

1960'lı yılların öncelerinde erkekler ayrı, kadınlar ayrı olarak eğlenirdi. Erkekler eğlencelerini genellikle kahvehanelerde yaparlardı. Eğlenirken sırası geldiğinde karşılıklı olarak manilerle müzikli söz düollosuna da girerlerdi. İşte nağmeli bir şekilde karşılıklı olarak yapılan bu söz düollosuna, muhabbetine, ya da dalaşına "Gave Havaları" da dendi.

Gave Havalara; Mani atışması, Atışma, Çatışma, Çatizma, Bağlama da denmiştir. Başka adlandırmalar da yapılmış olunabilir...

Maniler, sadece bilinen bir havayla değil, hece yapısına uygun olan herhangi bir hava ile de atışmalarda kullanılmaktaydı. Bununla ilgili tesbit edebildiğim yedi (7) mani havasını aşağıda sıraladım. Bunlardan; "Salıncag Atışması" ile "Sigaramın Galını" isimli atışma havalarının notaları meraklıların bilgisine sunulur.

Atışma 1: "Gadın Garşılama 1"'in melodisi, "Dolama Dolamayı" diye bilinen hava.

Atışma 2: "Gadifeden Kesesi" şeklinde bilinen hava.

Atışma 3: "Erkek Garşılama 3"'ten sonra çalınıp söylenen hava. "Çatizma" diye de bilinir.

Atışma 4: "Salıncag Atışması", "Garafil Türküsü" veya "Garafilli" diye bilinen hava. Kaynak: Münise Keyfi, Derleyen: Murat Karabulut, Notaya Alan: Selçuk Garanti.

Atışma 5: "Yavuz Geliyor Yavuz" diye bilinen Karadeniz havası.

Atışma 6: "Ya Muallim" diye bilinen hava. Arabiye 1'in içerisinde de bu melodi geçmektedir.

Atışma 7: "Sigaramın Galını" Kaynak: Salih Degene, Derleyen: Murat Karabulut, Notaya Alan: Selçuk Garanti

Dolama dolamayı
Getirin **bağlamayı**
Nerden alışdın guzum
Bu güzel **bağlamayı**
(Bağlama: Birbiri ardına ustalıkla
uydurulan maniler)

*Kaynak: Salih Degene, Melek Degene
Derleyen: Murat Karabulut
Yazan: Selçuk Garanti*

Aşağıdaki sıralamada da görüleceği gibi "Bağlama" kelimesiyle ilgili bilgiyi yeri gelmişken belirtmekte ve bilgi edinmekte fayda vardır diye düşünmekteyim.

Kıbrıs'ta yapılan bazı halk müziği araştırmalarında "Saz" diye bilinen "Bağlama" enstrümanı ısrarla aranmış ve hiçbir bulguya rastlanamamıştır. Hatta Kıbrıs'ta bağlama enstrümanına rastlanamaması ben de dahil olmakla birlikte bazı müzik araştırmacılarını da şaşırtmıştı. Yukarıdaki manide; **bağlama** kelimesinin Kıbrıs Havalarıyla ilgisi görülmektedir.

Çalgı yapımcısı ve tamircisi rahmetli Salahi İşgüzar'dan (1983) almış olduğum bilgiye göre: "Bağlama" Kıbrıs'a ilk defa 1950'li yıllarında, öğrencilik sıralarında Güner Özdil tarafından getirilmişti. Bilahare daha sonraları Salahi İşgüzar da bu çalgının tamirine ve yapımına başlar. Benim ilk bağlamam Salahi İşgüzar yapıymıydı (1979).

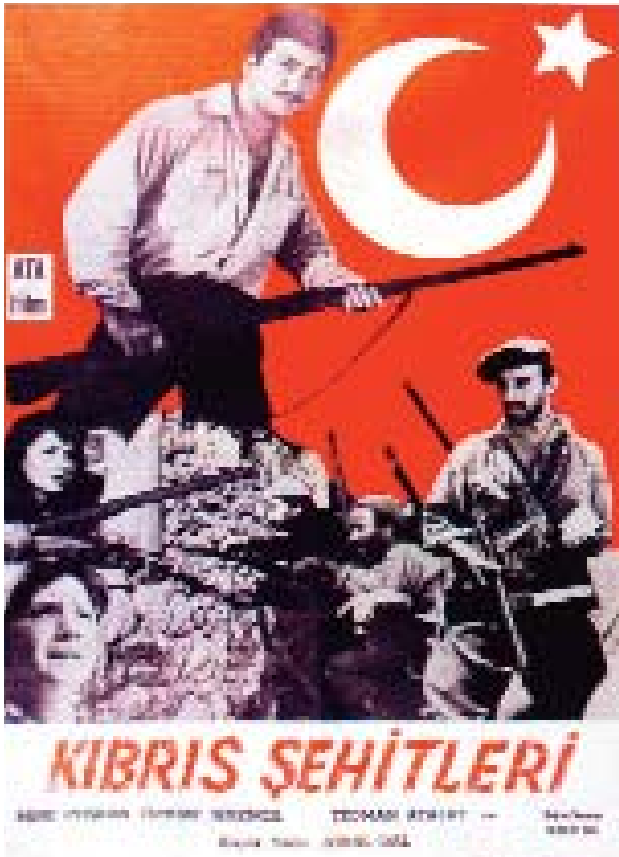

Araştırma...Araştırma...Araştırma...Araştırma...Araştırma...

Türk Sinemasında Kıbrıs Filmleri (1959 – 1974)

Ahmet ERDENGİZ*

Kıbrıs'ın olaylarla dolu son yarım yüzyıllık tarihi Türk sinemasının ilgisini çekmekte gecikmemiştir. Özellikle 1955 yılı sonrasında Kıbrıs Türklerine yöneltilen Rum terörü bir yandan Türk basınının, kamuoyunun ve hükümetlerinin, diğer yandan da Türk film yapımcıları-

nın gündemine oturmakta gecikmeyecektir.

Kıbrıs ile ilgili ilk film 1959 yılında Sezer Sezin ve Kenan Artun'un hem başrollerini hem de yapımcılığını üstlendikleri "Kıbrıs'ın Belâsı Kızıl E.O.K.A.", Nişan Hançer'in (1923-1997) yönetmenliğinde çekilir. Konusu bir Türk taburunun Magosa'da tuzağa düşürülerek katledilmesi ile ilgilidir. Bu film Kıbrıs konulu ilk film olmasının yanısıra başka ilkleri de beraberinde getirir. Bu Sezin-Artun Film Şirketi'nin ilk ve tek filmidir; çünkü film Türk Hükümetince yasaklanan ilk Türk filmi olması hasebiyle gösterilememiş ve yapımcılarını büyük zarara uğratmıştır. Yasaklanma nedeni ise 1959 yılında imzalanan Zürih ve Londra Antlaşmaları ile Türkiye ve Yunanistan arasında oluşan iyi ve dostane havanın bozulmaması idi.

Aynı yıl yönetmen Behlül Dal'ın (1923- ----) Antiş Film adına çektiği film ise gösterime girebildi. Mine Coşkun, Öztürk Serengil, Teoman Atalay ve Dal'ın küçük kızı Zühal Dal'ın rol aldıkları bu film "Kıbrıs Şehitleri" adını taşıyordu. Senaryosu da Dal tarafından yazılan film, Rum terörüne kahramanca direnerek şehit olanların hikâyesini anlatıyordu.

1963 Rum saldırılarının başlamasından önce Kıbrıs'a gelen bir Türk film ekibi yönetmenliğini Ergün O. Nuri'nin (1928- ----) yaptığı "Hancının Kızı"nı çeker. Konusu Kıbrıs ile ilgili olmamakla birlikte adamızda çekilen ilk Türk sinema filmidir. Filmin başrollerinde Eşref Kolçak ve Evrim Fer vardır. Film Evrim Fer'in kurduğu Fer film adına yapılmıştır. 1964 yılında vizyona

giren filmin Anadolu sinemaları için üretilen 16 mm. kopyaları Dar Film tarafından pazarlanır. Filmde çok kısa da olsa bir kaç Kıbrıslı Türk'e de rol verilir.

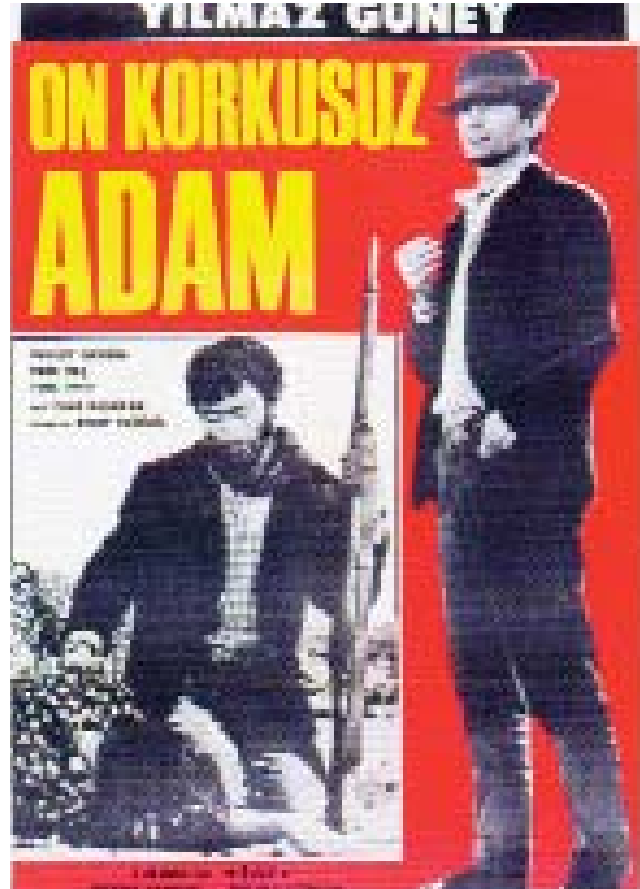
Bu üç filmle Türk sineması Kıbrıs ile olan alakasını kanlı Rum saldırılarının başladığı 1964 yılına kadar keser. 1960 yılında kurulan ortaklık cumhuriyetinin yıkılması ile sonuçlanan kanlı çatışmalar 1964 yılında Artis Film tarafından beyaz perdeye aktarılır. Recep Ekici-gil'in senaryosunu yazdığı filmin yönetmeni Tunç Başaran'dır (1938- ----). "On Korkusuz Adam" isimli filmde Tamer Yiğit, Sevda Ferdağ, Selma Güneri, Yılmaz Güney, Devlet Devrim, Erol Taş ve Tunç Oral rol alırlar. Konusu Antalya'dan Kıbrıs'a gelerek savaşan bir grup direnişçinin öyküsüdür.

Bu filmi, 1965 yılında Efes Film'in yaptığı "Kıbrıs Volkan"ı izler. Yönetmenliğini Ural Ozon'un (1929- ---

-) yaptığı bu film alt başlığından da anlaşılacağı üzere "Şahlanan Mücahitlerin Destanı"nı anlatmakta idi. Başrollerinde Alev Tolga, Muhterem Gencer, Ahmet Ural ve Ayşe Ay vardır.

1966 yılında vizyona giren "Dişi Düşman" ise gerek başrol oyuncularını, gerekse senaryo ve yönetmen kalitesi açısından o yıla kadar yapılan Kıbrıs filmleri arasında en özenilerek yapılandır. Nejat Saydam'ın (1929-2000) Acar Film adına yönettiği bu filmin senaryosu Aydın Arakon ve Nejat Saydam'a aittir. Başrollerde ise Türk sinemasının yeni starları Hülya Koçyiğit, Cüneyt Arkın ve Ajda Pekkan vardır. Türk sinemasının tanınmış simalarından Reha Yurdakul, Hüseyin Baradan, Baki Tamer ve Atif Kaptan da bu filmde rol alırlar.

Aynı yıl beş arkadaşın Kıbrıs'taki çatışmalar sırasında başlarından geçenleri anımsadıkları "Fırtına Beşler"i,

Metro Film adına Aram Gülyüz (193- --) yönetir. Başrollerini Selda Alkor, Tamer Yiğit ve Süleyman Turan'ın paylaştıkları filmin senaristi ise Erdoğan Tünaş'tır. (Bu film bazı değişikliklerle bir kez daha, 1977 yılında, Osman Seden tarafından "Silah Arkadaşları" adıyla yeniden çekilecek ve başrollerini Kadir İnanır, Perihan

Savaş ve Beyk İmamverdi paylaşacaktır).

Bu yılda yapılan bir diğer Kıbrıs filminde Salih Güney, Serap Olguner, Sevinç Pekin ve Hayati Hamzaoğlu başrolleri paylaşırlar. "Fedailer" isimli bu filmi Olgun Film adına Kayahan Arıkan (1929-1980) yazar ve yönetir.

1966 yılının bir diğer Kıbrıs filmi, Remzi Jöntürk'ün (1936-1987) hem senaryosunu yazdığı, hem de Duru Film için yönettiği "Göklerdeki Sevgili"dir. Kıbrıs semalarında uçağı düşen bir

savaş pilotu ve Kıbrıslı Türk sevgilisinin başından geçenlerin anlatıldığı filmin başrollerinde Cüneyt Arkın ve Selda Alkor vardır.

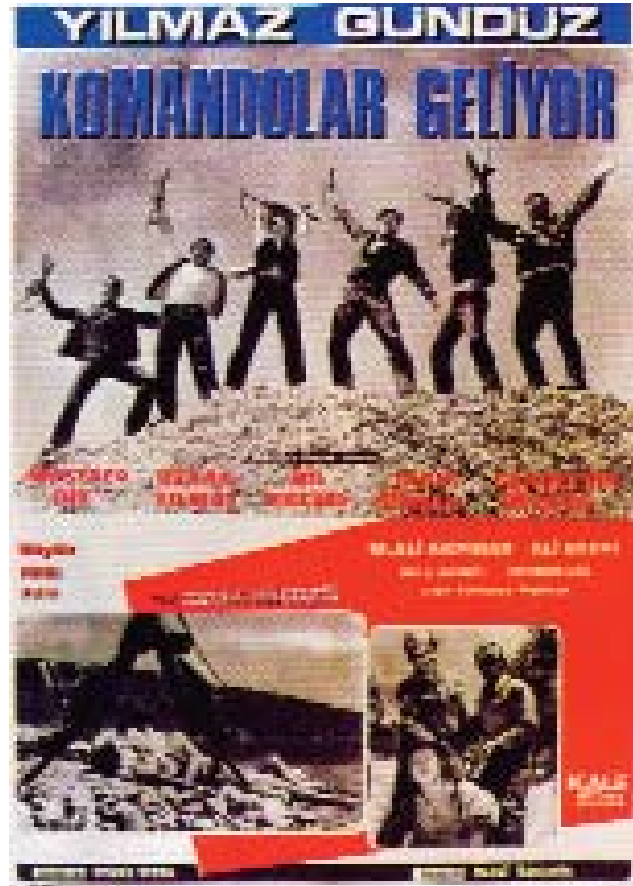
1966 yılında yapılan Kıbrıs filmleri kervanına Saner Film, yönetmenliğini Adnan Saner'in yaptığı "Severek Dövüşenler" filmi ile katılır. Bu filmde Ediz Hun, Sevdâ Ferdağ ve Suzan Avcı rol alırlar.

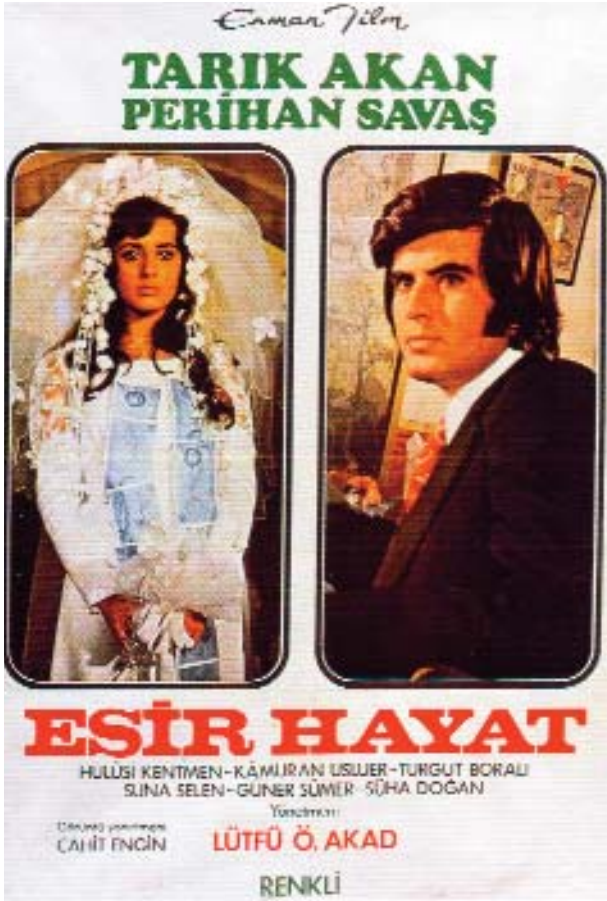
Rumların 1967 yılında Boğaziçi ve Geçitkale köylerine saldırarak pekçok masum Kıbrıslı Türkü öldürmesi üzerine Türk sineması bir kez daha Kıbrıs'a el atar. Rumlar tarafından kaçırılan bir Türk Albayı etrafında gelişen olayların anlatıldığı "Fedayi Komandolar Kıbrıs'ta" ve onun devamı olan "Komandolar Geliyor" Kale Film adına Nejat Okçuğil (1929- ----) tarafından yönetilir. Temel Tezol'un senaristliğini yaptığı her iki filmde de Yılmaz Gündüz ve Nil Kutval başrolleri paylaşırlar.

"Komandolar Geliyor" filmi ile Kıbrıs olaylarının yansıtıldığı birinci milli filmler dönemi 1968 yılında sona erer. 1974 yılında Lütfi Akad'ın (1916- ----) Kıbrıs'ta Erman Film için çektiği "Esir Hayat" ise Kıbrıs olayları ile doğrudan bağlantısı olmayan ilk Kıbrıs filmidir.

Tarık Akan ve Perihan Savaş'ın başrollerini paylaştığı bu filmde Hulusi Kentmen, Turgut Boralı ve Süha Doğan gibi diğer tanınmış aktörler de rol alır. Bir aşk hikayesini anlatan film ayrıca Kıbrıs'ta çekilen ilk renkli Türk filmi olma özelliğine de sahiptir.

Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhakını önlemek üzere uluslararası antlaşmalara dayalı olarak Türkiye'nin 20 Temmuz 1974 tarihinde Kıbrıs'ta gerçekleştirmiş olduğu Barış Harekâtı Kıbrıs ile ilgili ikinci milli film akımını başlatır. 1966 yılında da bir Kıbrıs filmi çeken Remzi

Jöntürk bu kez de Barlık Film adına “Göç (Kıbrıs Ufuklarında)” filmini yönetir. Filmin Fikret Hakan, Tanju Korel, Tugay Toksöz ve Salih Güney’den oluşan bir başrol kadrosu vardır.

Yine aynı yıl Müjdat Saylav (1946- ----) yapımcılığını da üstlendiği Kıbrıslı Fedailer’i filmini yönetir. Barış Harekâtı’nı konu alan bu filmde Salih Güney, Karaca Kaan ve Hayati Hamzaoğlu rol alırlar.

1974 yılı filmlerinden bir diğeri de ünlü tiyatro oyuncusu Yıldız Kenter’in başrolü oynadığı “Kartal Yuvası”dır. Barış Harekâtı’nın hemen öncesinde Rum baskı ve saldırılarının anlatıldığı filmi Çağdaş Film adına Natuk Baytan (1925 - 1986) yönetir. Diğer önemli rollerde Ceyda Karahan, Cemil Şahbaz ve Şükran Güngör vardır.

Türk sinemasının yıldızlarından Cüneyt Arkın ve Fatma Girik’in başrollerini paylaştığı Kıbrıslı ilgili “Önce Vatan” filmini yönetmen Duygu Sağıroğlu (1932- ----) yine aynı yıl, Uğur Film için çekti. Film, Barış Harekâtı ve bu harekât sırasında bir Türk subayı ve Kıbrıslı bir kız arasındaki aşk hikâyesini anlatmaktadır.

İkinci Kıbrıs milli filmleri akımına Er Filmde “Sezercik Küçük Mücahit” ile katıldı. Yapımcı Berker İnanoğlu’nun oğlu Sezer İnanoğlu’nun yanısıra Perihan Savaş ve Orçun Sonat’ın da rol aldığı filmin senaryosu Erdoğan Tünaş’a ait. Ertem Göreç’in (1931- ----) yönettiği filmde “Sezercik’in kahramanlıkları” ve Barış Harekâtı ile gelen kurtuluş anlatılmaktadır.

Aynı yıl çekilen bir diğeri Kıbrıs filmi ise Tamer Yiğit’in başrolünü oynadığı “Şehitler”dir. Rum zulmünü ve

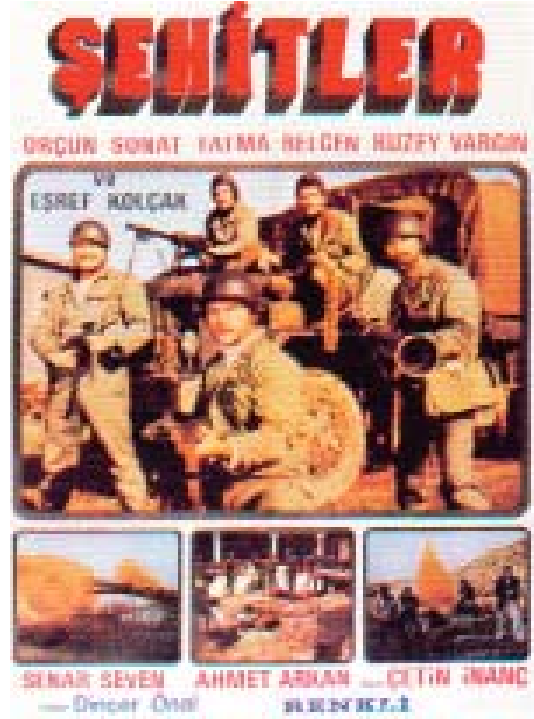

kurtuluşu anlatan filmde ayrıca Eşref Kolçak, Fatma Belgen, Kuzey Vargın ve Orçun Sonat da rol alır. Yönetmenliğini Çetin İnanç'ın (1941- ----) yaptığı filmin yapımcılığını da Gaye Film üstlenmişti.

Barış Harekâtı'nın getirdiği Kıbrıs ile ilgili bir diğer Türk filmi de yönetmen Kayahan Arıkan'ın, Tancan Akın takma adıyla yazıp yönettiği "Türk Aslanları"dır.

1974 yılında son olarak iki Kıbrıs filmi daha üretilir. Bunlardan Seyfi Havaeri'nin (1920- ----) Serpil Film adına yönettiği "Zafer Kartalları"nda Perihan Savaş, Ünsal Emre, Diler Saraç, Ferit Bozkurt ve üç filmle en fazla Kıbrıs filmi yönetme ünvanına sahip olan Remzi Jöntürk'ün Barlık Film adına çektiği "Zindan" da ise Tamer Yiğit, Yıldırım Önal ve Kıbrıs asıllı Feri Cansel rol alırlar.

Ergün O. Nuri'nin 1963 yılında Kıbrıs'ta çektiği ve direkt adamızla ilgili olmayan "Hancının Kızı"nı ve Lütfi Ömer Akad'ın bir aşk öyküsüne dayanan "Esir Hayatı" sayılmadığı takdirde 1964-1974 yılları arasında Kıbrıs sorununu konu alan yirmiden fazla film yapılmıştır. Hemen tümü Kıbrıs gerçeklerini ve Kıbrıs Türk insanını yansıtmaktan uzak, sanat açısından vasat hatta çoğu vasatın altında filmlerdir. Ancak Kıbrıs'ta yaşanan vahşeti Türk kamuoyuna aktarmakta önemli bir tarihi görevi yerine getirmişlerdir.

Tartışma...Tartışma...Tartışma...Tartışma...Tartışma...Tartışma...

KÜLTÜRDE GÖZ ARDI EDİLEN “İNSANIN” SOSYAL KONUMU

Özkan Yıkıcı*

Bir çok akademik alanda olduğu gibi, Halkbiliminde de bazı olguların konuşurulmaması veya göz önünden kaçırılması gerçeğini yaşamaktayız. Özellikle sosyal veya ekonomik kuramlarda, resmi siyasetlerin düşünsel etkisiyle, insana yönelik bazı kuramlar yok sayılmakta veya bilinmesi istenmemektedir. Düşünsel kuramlar zaman zaman öylesine daraltılır ki, olgularda insanın etkisi, sosyal gelişimi kısır fenomenlerle sınırlandırır. Bundan daha ötede ise resmi düşünce tarzı bilimsel bir kuram olarak öne sürülür.

Yukarda özetlemeye çalıştığım yaklaşım bizde her zaman yaşanmaktadır. Tarihten tutun, Halkbilimdeki yaşanmış değerlere dek bazen isteneni empoze etme, bazen var olanı yok etme veya adeta olmayanı var gösterme yöntemi bilinmin üstünde kılıç gibi kullanıldı. En ufak araştırmada hep bu tip eksiklikleri yakaladık. Özellikle insan ilişkilerinden oluşan sosyal değerlerin kalıcılaşma kuramlarında bizde hep bir eksiklik olmuştur. Buna bir de çarpık gelişme de eklenince işler adeta bir bilinmezlik yaratarak hem şimdiki en basit olayı yorumlama eksiklikleri hem de nedenlerinin oluşumunu kavramama düşünsel zaafını yaratmıştır.

Halkbilimi alanında bunu hep yaşadık: Belirli bir düşünce etrafında idari erki elinde tutanlar “Halkbiliminde eskiden yaşanan ve bu günün uygunluk kriterine göre kabul görececek olanların araştırılması gereklidir” gibi zihniyet kafalara yerleştirildi. Kültürel araştırmalarda eski yemekler, danslar, bazı sanatsal faaliyetler gibi daha çok günümüz siyasetine pek dokunmayacak etkenler öne çı-

karıldı. Yapılan bu araştırmalara yukarıda belirttiğimiz düşünce eksenini de eklenince, kültür belirli kıstaslarda hapsedilmiş oldu.

Ülkemizde gerçi bunlar dahi düne kadar oldukça zor yapılan olaylardı: Çünkü resmi düşünce buna dahi sansür koyarak siyasal baskı ile birtakım gerçekleri resmen yok sayıyordu. Şimdilik bu kısıldı: Ancak Halkbilimi hep geçmişini araştıran bulguları bulan gibi sunulsada her nedense günümüzde yaşanan insani bazı basit ilişkileri dahi bilmeme gerçeğini de yaşatmaktadır. Bunun nedeni ise her zaman insanı göz ardı etme ve sosyal gelişmeyle birlikte yorumlama ilkelerini yok saymaktır.

Bu gün hepimizin basit şekilde yaşadığımız günlük olaylar vardır: insanlar arası ilişkilerdeki gelinek nokta, tüketim çılgınlığı ve yabancılaşan insan, bireysellik içinde sosyal eksendeki yok oluşlar adeta hepimizin anlık olan ama durmadan tekrarlanan olaylardır. Çevredeki en basit kurumda, evde veya sokakta nereye geldiği ortaya konulmaktadır. Olması gereken en basit ilişkilerde dahi sorunların kanıksandığı, ama bunun yanında durmadan konuşma, bağırma ve şikâyetçi olma olayları iletişim kaosunun örnekleri olmaktadır.

Aynı apartmanda yaşamalarına karşın en ufak selâmdan dahi yoksun olan insan topluluğu: Çalışılan yerlerdeki hem birlikte olma hem de birbirini çekememe: Sokaklarda adeta çoklukta yabancılaşma gibi yalnız olma gerçeği, her gördüğünü abartarak anlatma, durmadan tüketme, tetiklemeleri ve daha nice olay adeta gündelik yaşamımızın akışkanlıklarına takılıp kalmıştır.

“Ben şunu, bunu kandırdım” veya “ben şöyleyim veya böyleyim” övünmesini bolca duyduğumuz, kolaycıl kazanma, elde etme davranışlarını göstere göstere yaşatma, bile bile yalan olmasına karşın sevinme veya suçlama gibi davranışlarda kullanma alışkanlıkları adeta yaşamın bileşkesi haline gelen hesaplar olmuştur.

Yukarda özetlediğim ve daha nice gündelik yaşayıştan verebileceğimiz örnekleri olan olaylar kültürlenmenin kuralları oldu. Bunlar yaşam tarzı haline gelip gayet doğal kabul edilen değerler oldu. Bir yanda bazı akademisyenler oluşan çevre kirliliğinden trafik sorununa dek kamusal taşımacılık olgusunun hayata geçirilmediğini ileri sürerken ters düşünceye sahipmiş gibi bireysel araba kullanımını tetikleyerek işi çığırından çıkarıyorlar. Sosyal veya kamusal ne kadar değer varsa hepsi yok edilerek bireysellik teşvik ediliyor. Bu yaşam biçimi olarak da karşımıza geliyor.

Kentli olup kent kültürüne ulaşamayan kalabalıklar haline gelindi. Bireyselleşerek yabancılaşan ve tüketen bencil insanlar yumağı oluştu. Şüpesiz bu günümüzün değil, yaşanan sosyal dönüşümler döneminde ortaya çıkan kültürlerin sonucu ulaşılan hayat tarzı düşüncesidir. İnsana konuşturulmayan ve kazandırılan kültürler bileşkesi oluşan sosyal akışlar günümüz değerlerini yarattı. Bunlar aynı zamanda bazı önemli kültürel oluşumlara, sosyal gelişmelere ve düşünsel zeminlere yol açtı.

Ülkemizde kullanılan en keskin otoriter kuramlar dahi, kimlik oluşumuna tam etki yapamazken, olguları sadece kullanılan kavramların adıyla örtme, engelleme ve düşünsel hapsedmelerle kendi otosansürünü oluşturdu.

Bu günün insan ilişkilerini anlamak için önemli bazı kuramları gözden kaçırmamak gerekir. Bu gelişmelerin olumlu veya olumsuzlukları sonuçta kendi ilişkilerini de yarattı: Öylesine yarattı ki kendini dahi sorgulamaktan uzak olmaktadır. Bunları kısaca özetleyecek olursak:

1. Ülkemizin yakın tarihinin oluşumunda ne sınıfsal nede daha geniş sosyal kendi gelişim ilkeleri temel dinamik merkezi olmamıştır. Genelde ister kentleşme isterse nüfus akışları hep belirli sosyal müdahalelerle siyasal patlamalar sonucu oldu. Kentler sanayi devrimi sonucu oluşmadı: Kentler sanayi merkezli yerler değildi: Bazen kırsal göçler olurken, son yakın tarihimizde olan

olaylar nedeniyle oluşan gerçekleştirilen nüfus taşımaları karmaşık bir oluşum yaratmıştır.

2. Çarpık yapılaşma ve gelişti güzel gelip gitmelerle karmakarışık bir kent yapısı oldu. Kültürel olarak kent değil ama kalabalıklar yumağı şehirler ortaya çıktı. Ortak kent kimliği olmadı. Tabi bu nüfus akımına, özellikle dış koşulun etkin olup daha yabancı ve adaya uzak insan kaynağının yeni bir katılım olarak unutulmaması gerekir.

3. Göçler ve çarpık yapılanışlı karmakarışık kent yapısında elbet insan kültürü de olumlu olamaz: Bunları bütünleştirecek ortak kent kültürü de olmayınca yabancılaşmış insan bileşkesi olacaktır. Tabii ki burdan bizi resmi bazı diğer değer oluşumdaki ikinci noktaya taşıma zorunluluğa getirmektedir.

4. Merkezi otoriteleşen değerler gerçeği de önemli rol olarak ele alınmaktadır. Bizde en başta Milliyetçilik olmak üzere çoğu değerler sosyal gelişme veya sınıfsal eksenlerde oluşmadı. Daha çok otoriteleşen merkezi siyasal yelpazede gelişti. İlgili kuramlar hem otoriter yönetsel kural oldu hem de toplum merkez ilişkisini belirledi. Böylelikle merkezi kutsal toplumu sürü olarak gören bir anlayış oluştu.

5. Çok kullanılan ve toplumun her alanında hissettirilen milliyetçiliği ele alalım: Bizde ulusalcılık güçlü burjuva ekseninde veya toplumsal azınlık açılımlı etnik kuramlar gelişmedi. Daha çok esas güçlendiği dönemde iki noktası vardı: Yeraltı teşkilatı ve Türkiye’ye bağlanma olguları öne çıktı. Otoriter ekseninde oluşan her idoloji gibi bizdeki de kutsallıklar, dokunulmazlar ve sınırlar gibi örtüleri otoriteyle bütünleştirerek “Anavatana bağlanma” ekseninde ilerletti. Bu da ister istemez bizdeki ulusalcılığın nerede milli, nerde kirli, nerde korkuyla bitişini bilinmez kıldı.

6. Nitekim gelinen nokta gösterdi ki, ulusal otoriter olgularla yönetsel karakterli kimlik artık tam ifade oluturamadığı için kimliksel sorunları tartışılır kıldı. Hele de değişen nüfus, yapısal akışkanlıklar, bu olumsuzlukları tetikledi.

7. Sorun sadece milliyetçilik değildir: Merkezleştirilen otoriteleştirilen anlayış biçimi sonucu en basit işi-

nizin dahi olmasında şu kıyası hep yaşarız: “Benden veya ondan” Bu tip değirlendirmeler artık kanıksanmış ve insanlara gayet normal gelmektedir. Bunlar kültür değeri haline gelmiş olmasına karşın dürüst kesimler tarafından da sorgulanmaktadır. Bununla kalmayıp özellikle ganimet paylaşım dönemleri dışındaki kamu alanlarının da açılması gerçekleşince belirli kişilerin yüzüne talih bir gecede gülmüştür.

8. Torpil en basit ifade kavramı oldu: “Hain” veya “benden değilsin” söylemi ile de ötekileştirmenin ve dıştalamannın gayet kolay bir yöntemi oldu. Otorite ile oluşan savaşlar sorası ganimet paylaşımı buna eklenince kültürlenmenin nasıl olduğunu daha kolay anlamamıza yardımcı olunabilir.

9. Bizde bu kadarla kalınmıyor merkezileşme: Yönetim sizin milli akademik karyerinizde kesin belirleme kuramını hep oynarken, konulan kendine göre sınırlar kutsallıklarla da kolayca övülme veya suçlanmanızı da yaratmaktadır. Burada önemli bir noktaya deyinmeden geçmemek gerekir. Bizdeki Milliyetçilikte bir yanda otoriteleşme ile yönetsel şekliyle gelişip adadaki iki toplum çatışmasına yönelikken diğer tarafta da Anavatan ile bütünleşmeye karşı zaman zaman büyük tartışmalar olmuştur.

10. Süreç içinde Kıbrıs adasının kültürel kimliğini tümünden ret ederek Anavatancılık anlayışı sonucu, Kıbrısta yaşanan bir çok basit olguyu dahi kabul etmeme, dahası giderek bunu savunanların hain nmertebesine dek taşıdığını hep yaşadık. En basit halk dansı derlemesinde bunu acı anı olarak anımsayın: 1980’li yıllarda yeni Halk dansları derlendiği için piskolojik sladırların yanında her türlü tehditte kullanıldı.

11. Bizdeki “milliyetçiliğin” oldukça önemli kurallardan biri de söyleneni inkâr etmektir. Böylelikle bir çok basit yaşanmış olay dahi yok sayılarak istenen siyasal hedef için zemin hazırlanma olayı yaşatıldı. Bu nedenle Türk kesiminde belirli bir dönem oldukça boş geçildi. Kültürel bir çok araştırma yapılmadı. Konulan siyasal milli hedefe göre insan yetiştirme ona göre kültür oluşturulmaya çalışıldı.

12.

3. Toplumlar arası çatışma etkileri: Yukarda iki önemli olgudan söz ederken, bunların adeta tetikleyicisi olan Toplumlar arası çatışma da şekilendirmede rol aldı. Çarpık gelişmelerle açık kültüre geçiş, kentleşme gibi önemi geçişler olurken, otoriter yönetim merkezli Anavatan hedefli milliyetçilik düşüncesi kültür ve idolojik olgu olunca; insanlar arası değerlerde oldukça sarsıcı etkiler yaratıyordu. Hem bir dönemden diğer döneme geçiyor, hem de oldukça yeni koşulların alt yapıları adeta yok gibiydi. Tam bu aşamada toplumlar arası çatışma olayları da yaşandı. Burada özellikle Türk kesiminde hem geleneksel kültürel değerlere bağlılık yaşam şekilleri olmak zorunda kalıyor, hem de otoriter yönetsel olgularla birlikte karşıt düşman korkusuyla karıştırılıyordu.

4. Geleneksel kültürün etkisiyle ortak dayanışma, paylaşım ve insani yaklaşımlar devam ediyordu. Bu hem hala tam açık döneme geçememe hem de karşıtından oluşan korku dolayısıyla birlikte olma zorlamalarıydı. Tabi buna bir de yaşanan yoksulluklar kısıntılar ve bir birine ihtiyaç olguları da kendini açıkca hissettiriyordu.

5. Ancak öte tarafta özellikle “telşkilât” tipi yer altı örgüt yönetme şekli de adeta insanların bazen bildiklerini bilmeme yanında yönetsel avantajlarla oluşan ilişkilerin olumsuzlukları da ister istemez yanlışları içe kapanarak kapatmayı da yarattı. Bu güvensizlik korku ve bilmeme olgularını tetikledi. Bu olguları fırsat bilip kullananlar olduğu artık bilinen gerçektir.

6. Toplumlar arası çatışmada önemli insan ilişkilerinde piskolojik değerler, tabular ve ortak paylaşma, dayanışma unsurlarını birlikte saydamlaştırdı. Özellikle savaş hali ile yerleştirilmek istenen anlayış sonucu da giderek garip farklılaşmalar oluşuyordu. İnsanların birlikte paylaştıkları ve yaşadıkları ile yönetim tarafından dayatılan resmi idolojik bazı değerler ters oluyordu. Bu özellikle Kıbrıslılık olayını ret etme ve Anadolulaştırma olaylarında hep yaşanıyordu. Tabii, burada Coğrafi otantik değerlerin harmanlaşıp ortak sıçrama noktasına gelmemesi de önemli bir faktördü.

7. Okullarda Anadolu dansları öğretilmeye çalışılırken, düğünlerde yerel danslar oynanıyordu. Özellikle gelişmeye başlayan iletişim aygıtları da bazı istenen resmi

---

görüşlere yönlendirmeyi yapıyordu.

8. Savaş korkusu, ortak dayanışma ve giderek “Türkiye’nin gelip kurtarma beklentisi” ile şekillenmesi sonucu adeta bambaşka ilişkileri oluşturuyordu. Bu arada “teşkilât” yönetim biçimi sonucu da sır, tabulaşma kut-sallıkları ve kendi kendine sansürleme sonucu o dönemde yapılan bazı yapıtların da yok olmasını getirdi. Nitekim kendi bölgemde yaptığım araştırmada bunun birkaç örneğini buldum. Erenköy’e göçmen olan çevre Dilirga köylerinden birkaç kişi, göçmenlik nedeniyle hem çektiklerini, hem de köylerine özlemlerini içeren şarkılar yaptılar. Ancak köy komutanı bunun söylenmesini yasakladı. Buna ek olarak, insanlar karışıklıklar nedeniyle bir birine dayanarak zorlukları aşarken, bu dönemin resimlenmesinde de engel hem yönetsel hem de kendi kendine konuldu. Sonuçta bu dönemde bir tarafta insanların ortak yaşadıkları dayanışmaların söylendiği ancak yönetsel konumda bir çok olgunun konuşulmayıp karanlıkta kalan kendine has durumlar oluştu. Bunun hala etkisi bu dönemde bazı konuların korkularak konuşulmaması, sır kalmasını yaratırken eskilerdeki aktarma ve güven olayındaki travmayı ortaya koymaktadır.

9. Yetmişdört sorası gelişmeler: Kıbrıs döneminde Bindokuzyüzyetmişdört her alanda oldukça çalkantılar sıçramalar yarattı. Hem ayrışma, hem açık kültür dönemi, hem de yeni unsurlarla insanlar arası ilişkilerden tutun sosyal dokuya dek etkileri oldu. Bu dönemde kentleşmelerden tutun göçlere dek önemli sosyal altüstler oldu. Korkunç nüfus akışı ve etkileri oldu. En önemlisi, ganimet adıyla hem ekonomik hem kültürel ve en üstte yeni şekillenmeler oluştu. Bu bir andaki fırtına ise bir yanda geleneksel kültürü yok ederken yerine sosyal kent kültürü değil, ganimet kültürü ve nüfus akışlı bir alt üst oluşumuydu. Bu sıçramada oluşan nüfussal akış ise adaya yabancı, kültürüne yabancı, yeni defakto yeni bakişin insan şekillenmesi oluyordu.

10. 1974 sonrası adadaki kentleşmeden başlayarak, oluşan yaşam birimleri ne normal sınıfsal zemin, ne de sosyal akışkanlıklar ne de sanayi devrimi sonrası oluşuyordu. Doğru dürüst plânlanmamış yerleşimlerle hatta kentin adını dahi bilmekten uzak karmakarışık topluluklar birliktelikler oluşturuyordu. Buna bir de ganimet

kapma ve yağma kuralı da eklenince, çarpık, kaosu bir yapılaşma oluşuyordu. Bu kentlerdeki insan ortak paydalarını değerlerini belirliyordu.

11. Ganimet olgusu ve yeninden yerleşim gelişmesi, yep yeni kültürün de tetikleyicisi oldu. Eskiden, kapalı ve geleneksel değerlerle yaşayan toplum sanki yapılan sıçrama ile bambaşka dünyaya açılıyordu. Yeni toprak ekleninde bir araya gelme, adanın büyük zenginliklerini paylaşma gelişmeleri, sonuçta otantik kültürel paydalar yerine gaminetçi, kaosu bir yöne kaydı.

12. Bu sıçrayış mülkiyet yapısını, kentsel dokuyu yeniden ilişki şekillenmesini ve siyasal merkezi otoritenin kurumsallaşmasıyla birlikte oluştu. Zaaflar ve oluşan dağıtım biçimi kent gelişmesinin alt yapısız ve kültürsüz olması, bambaşka bir ilişki ağı oluşturdu. Yaratılan gelişme, kopan dağılan geneleksel bağların yerine bencil, ve kapışarici insanlık norumları oluşturuydu. Bunu bir de siyasetin iki önemli unsuru tetikledi: Korkulan sosyal muhalefet ve aydın olgusu sonucu, bireyselliği, siyasal yakına göre paylaşımı ve en önemlisi üretim alanlarını kapatarak merkeze bağlı ödüllendirme olgusunu yarattılar.

13. Bu gelişmelerde iki önemli değeri ortaya çıkardı: Kolay yoldan kazanmak için merkezi siyasete yaklaşma ve üretimle dengesiz gelişen tüketim eylemlerinin oldukça artması. Her iki unsur, sonuçta kendi eksik, yanlış değerlerini, insanların bir arada olup bir biriyle yabancılaşması ve var olan ortak dayanışma duygularının kırılmasını sağladı.

14. Ganimetçi kültürün sonunda oluşan gelişmeler hem devletçi hem kolaycıl kazanma hem de tüketim eylemlerini güçlendirdi. Zengin elitden tutun, kentler, eğitim ve medyasal iletimle birlikte siyaset kuramı da buna göre gelişti.

15. Daha sonra buna bavul ticareti veya eskilerin deyimini ile kaçakçılık esnafı, ardından Asil nadir olayı, ticari sektör gözıyla üniversiteler hep bu anlayışla sistemi kurumsallaştırmada kullanıldı. Her dönem kaçak denilen değer sistemi besleyen değer oldu. Böylelikle yanlış olan kuram yaşam felsefesi oldu.

16. Aynı şekilde taşınan yabancı nüfusla da demogra-

---

fik yapıyı etkileyerek kültürel dalgalanma yarattı. Özellikle Türkiye’den gelen nüfus akımının, yerel nüfusu etkileyip değiştirecek boyuta gelmesi yeni bir birim oluşumuna neden oluyordu. Bir de gelen nüfusun yerleşim yanlışlıklarından tutun siyasal kullanım ve merkezlere bağımlı olması yeni karmaşalar yaratıyordu. Bunlar zaman zaman su yüzüne çıksa da siyasal otorite anlayışı sonucu olay öylesine kabullenildi. Ancak çok basit kültürel bazı sonuçları yaratılmaktaydı.

17. 1974 sonrası adaya taşınan nüfus geçmişle bağlantısı olmadığı için ortak bir kültür mirası olmuyordu. Böylelikle otantik bütünleşme sonucu oluşacak ulusal kültür gelişmesi ve harmanlanması olamazdı. Aynı zamanda geçmişe yaklaşımda da önemli eksiklik yaratılıyordu.

18. Oluşan merkezin otoriter gücü dağıtılacak mülkiyete dek etkin olurken dilendiği zaman bir gecede zengin yaratırken, ortak kimlik yaratamadı. Örneğin, Türkiye’den gelen nüfusun dahi geldikleri yörelerin ismiyle örgütlendiklerini, dernekler kurduklarını görüyoruz. Dahası en son Hataylılarda olduğu gibi iki ayrı dernekleşme dahi olmuştur.

19. Her yerde bu karmaşalar yaşanmaktadır. Özellikle kentler içi veya bölgesel farklar hep oluşmaktadır. Bu karmaşa ise giderek insanlar arası ilişkilerde özellikle sosyal sivil oluşumda olumsuz etki yapmaktadır.

20. Bu olumsuzluklara sektör kavramı kullanılarak üniversite adıyla öğrenci akışı veya çalışma alanında kayıtsız işçi çalıştırma, dahası insan kaçakçılığı boyutları yaşamın her alanında görülmektedir. Oluşan onca çeşitli insan aktörlerine karşı alt yapı hiçbir zaman hesaplanmamıştır.

21. Kısaca Ganimet dönemi ile başlanan süreç aynı zamanda nüfus akışları ve göçler ile adeta altüst olma dönemi yaşattı. Bir yandan merkeze yakın olma paylaşımı, öte yanda üretim dışı gelişmelerle tüketim tetiklenmesi sonucu hem bireysellik olayında olumsuzluklar hem de sistemsel bir çok yanlışlar yaratı. Tabi bu dönemde ganimet zenginlenmesinden tutun kaçak kavramlı olguların yaşam biçimini aşarak kültürel değer kazanç hanesine yazılmasıyla bunun üzerinde şekilene insan ilişkileri ve onun üstüne kültürel değerler yerleşti. Bu

gün eğer kaçak kavramı her olguda gayet normal kullanılıp kazanç oluyorsa, merkeze yakın olarak birşeyler elde üst elitleşme haline geliyorsa, kamusal kavramı yakına çıkar temin etme ve talan yapma oluyorsa hepsinin kökeninde, 1974 sonrası ganimetçilik kültürünün ve onun üst siyasal uygulamalarının olmasıdır.

22. İletişim aygıtlarının etkisi: Görsel kültüre geçişle özellikle kültürel çarpıklıklar olan toplumlarda veya dönüşümü tamalamayıp sancılar yaşayan yerlerde oldukça etken olan değerlerin izi yaratıldı. Bireysel gelişimde yurttaşlık konumuna kültürel olarak ulaşamamış, iletişim görsel dönencede tutsak alınmıştır. Zaten gelişen teknolojinin sonunda iletişim aygıtları tüketimi tetikleyen, kişilikleri kuşatıp belirleyen roller almaktadır.

23. Ülkemizde bu olgular fazlasıyla etkili oldu. Çünkü genel anlamda kültürel olarak görsel dönem öncesi evreler değerleri oluşturulamadı: Sosyal olarak dönüşümler yapılamadı. Köklü sınıfsal veya kent kültürleri yaşam felsefeleri oluşamadı. Kurumsal anlamda sivil aygıtların varlığı pek yoktu. İnsanlar arası ilişkilerde hala bir yanda merkezi kul ilişkisi, öte tarafta eski otantik dönemin geleneksel değerleri çarpık olsa da vardı. Bu nedenle iletişim araçlarının etkisi kaçınılmaz olarak oldukça fazla olmaktadır.

24. Buna bir de üretim alanında gelişmişlik olmaması ve bunun aksine tüketim olayına açık olunması, düşünsel olarak yaratıcı ve günlük koşullara gelinmeme gerçeği sonucu da oldukça önemli boşluklar vardır. Tüm bunlar yaşam içi sosyal devrimler veya sıçramalar yapma koşulları olmadığı dönemde bu rolü iletişim araçlarından sağlama kaçınılmazdı. Nitekim en başta şu basit olguda kendini gösterdi:

25. Oluşamamış bireysel kimlik sonucu, önce bireye ben kimim sorusundan alarak ben neye benzemeliyim aşamasına sokup konuşmasından tutun benzemek istediği kişiliklere dek önemli düşünce kolayca enjekte edilme zemini kullanıldı. Özellikle bizdeki iletişim araçlarının yayın etkisi de buna açıktı. Öyle ki görülen etkilenen materyaller davranıştan konuşmaya, düşünceden tüketime kendini gösterdi. Kişileri benzemeye düşünce oluşturmaya tetikledi. Var olan çoğu eksiklikleri iletişim araçları doldurdu. Reklamlar, resimler, diziler, haberler,

daha nice argümanlar kendini daha kolay beyinlere ilettiler.

26. Kullanılan dil, benzemek istenen simge, tüketilen malzemeler, düşünce şekli, yaşam anlayışına var olan boşluklarda kolayca yer bulma şansı yaratıldı. Özellikle bizde gelecek düşüncesi kısırlıkları, hayat, düşünce eksiklikleri, sosyal fakirlikler ve daha nice gelinememiş yaşam şekli hepsi iletişim alanında bulundu. Hele de cinsellik gibi tabu olan olayların renklerle resimlerle çekicilikle sunumu sonucu da önemli kimliksel tetiklemeyle benzemelere yöneltti.

27. Kullanılan argo dil, gösterilen basit, bazan hatalı ilişki düşüncelerinin etkisel sonuçları her yerde görülmeğe başlandı. Bunlar boş ortamda kolayca yerleşti. Beğeniden en basit ilişki bakışına dek normal her yerde etkisini gösterdi. Olmak benzemek hedefleştirildi.

28. Okuma kültürünün zayıf, sosyal ilişkilerin kısır, kentlerdeki kültürel alt yapıların olmadığı, insan ilişkilerinde yaratıcılıkların az olduğu ve tüketim eylemi olan bizim mekanlarda bu iletişim araçların tetiklediği insan değerleri oldukça fazla olmaktadır. Benzeme hedefi, konuşma malzemesi, deşarj olma, avunma kendi dünyasal düşleri, kurgulama boşluklarında iletişim araçları oldukça önemli yer doldurdular. Hatta son zamanlarda tüketim ve fazla ayrımlar nedeniyle evlerde TV'yi dahi ayrı ayrı seyretme olayı ile daha kopuşlar da yaratarak aile içindeki ortak paydaları kırdı.

29. Kısaca iletişim araçlarındaki gelişme ile görsel kültüre gelen etkileşme sonucu, bizde olan sosyal ve kültürel eksiklikleri doldurdu, Sosyal gelişmeyi ise durdurdu.

30. 6 Uluslar arası etkiler: Adamızın genelde dış endeksli gelişmelere açık hedef olması sonucu, oluşan evrensel değişimler veya kurumsallaşmalar kendini hissettirdi. Özellikle iç dinamik eksiklikler, içsel, durmadan hareketli gelişmeler ve en önemlisi sosyal sıçrama dönemlerinde geri kalınması sonucu dış etkiler oldukça fazla olmuştur. Üretimden kopuş ve dışa hayranlık olgusu da adanın öteki zaafı oldu. Bunu Türk toplumu olarak son dönemlerde daha bir ağır yaşadık. Anavatansal idoloji, parasal tutkuların şekillenme biçimi ve içsel yeni döneme yönelik ne kurumsal ne de kültürel dönüşüm olmaması sonucu, açık kültür döneminde resmen "Açık

Pazar" gibi olduk. Çünkü ne altyapısal oluşum ne de sosyal yeni düşünce şekli oluştu. Tabii ekonomik ayak ta eksik olmaktadır. Sonuçta tüm yükardaki bölümlerdeki zaafılar da alt alta konunca; oluşan zemindeki tüm boşlukların uluslar arası yansısıyla çarpık doldurulması oluştu.

31. Bu oluşum kültüründe alt yapı eksikliği sonucu da oldukça yanlışlı olgular güçlendi. Tüketim çılgınlıklarından, satın alma şekillerine, değerler manzumesinden insan bakışına dek hep birbirine alâkasız olgularla bir bü tünselik oluştu. Bunda nüfussal değişim ve kaçak yaşam unsurlu alanın da yaşamdaki yerini göz ardı etmemek gerekir. İçteki sosyal gelişim, eksiklikler, gelen uluslararası normlarla darmadağın bir şekilde dolduruldu.

32. Dinlenen müzik, kişisel beğeni, eğitim anlayışı, moda, satın alma eğilimleri, tüketim araçları, model kıyası ve daha nice yaşam biçiminde uluslar arası etkinin yerel bakış açısını etkilediği görünmektedir. Otoriter milliyetçi yönetme şekli ve üretimden kopan ekonomik anlayışın boşluğunda bambaşka insan modeli ilişki ağı oluştu ve yerleşti.

33. Gelişen teknoloji, serbesleşen sermaye akışı ve oluşan uluslar arası üst kurumsal ilişki sonuçları bizi de sardı. Bol tüketen, bol bol örneklem objelerle kişiliklerin biçimlenmesi ve hayat görüşlerini direkt etkileyen yayınlardan giyime dek olgular bizdeki kültürü de etkiledi. Başkalaşım kişiselleşip oyuncaktan görsel seyire dek kendini hissettiren normaleştiren değer oldu. Çarpıklık sonuçta bol tüketen, bireysel yabancılaşma ve daha nice bir birine uymayan olgular bir arada sentezleşip yapıyı kurumsallaştırıp kültürledi.

34. Yukarıda özetlediğim kuramlara daha fazla alt olgular eklemek kolaydır. Örnek olarak paraya bakışın vardığı olumsuzlukları konuşabiliriz. Çünkü öylesine bir para değeri algılandı ki; ne kirli, ne temiz, ne nizami ne gayri nizami sermaye ayrımı dahi yapılmıyor. Dahası kaçak, kirli rüşvet,, yolsuzluk gibi ölçekler dahi para kuramını etkilemeyip, sadece para ve bunu nasıl kazanırsanız kazanın mübahdır değeri kökleşti. Tabii, kolaycıl kazanma yöntemleri sonucu da para üretim ilişkisi değeri de koptu.

35. Yerleşen lotarya kurumları sonucu oluşan yanlış

ilişkiler de vardır. Kumarhaneler, şans oyunları, bir çok yerde yasal, birçok yerde de yasa dışı olduğu belli ama kaynağı belli olmayan kaçak imgesiyle yapılan işler de güç haline gelince ister istemez onlar da kendi değerlerini oluşturdu. Aynı şekilde gece kulüplerinden tutun değişik alanlarda kazandıran ama kirli ilişkilerinde insan faktörünü kullanan anlayışların da etkin olması sonucu da, inasana bakıştaki olumsuzlukları oluşturdu.

36. Para ölçeğinin her yerde temel kılınmasıyla çöken kamusal anlayışlar veya sosyal değerlerin yok edilme süreçleri sonucu da bir çok değer adeta parayla alınan basitliklere indirgendi. Öylesine indirgendi ki, parayla almanın da kalite yerine ödeme olgusu öne çıktı. Böylelikle kalite para endeksi ters dönüp, satın alınarak basitleşme olundu. Bu gün kafalarda diplomadan tutun sağlığa dek oldukça sosyal kurallar değerler dahi basitleşerek parasal hizmete sokuldu. Hatta kalite için para kazanma veya verme olayı öne çıkarılıp konuşulmaz olundu.

37. Görüldüğü gibi sokakta, apartmanda veya çalışılan yerde görülen ikili ama giderek yabancılaşma ve kalabalık çelişkisi altından çok olgu çıkıyor. Nedeni, oluşan sistem içindeki yetiştirmeden başlayarak yüzleşme biçiminde yol alıyor. Yaşam insanı bu şekle sokuyor. Bu şekilde düşünmesi sağlanıyor. Sokakta veya başka yerde konuşan ifade şekline bakarak adeta yorum yapmak kolaydır.

38. İnsanın yaşarken kendini yansıtan değerleri vardır. Bir anda bu yere gelmez. Bireysel gelişim yurttaşlık değeriyle oluşmaz, “bencil ve başkası olacağım” kuramı işlerse, ortak paylaşımı unuttur, tüketim insanı olur ve merkeze karşı kendini kul olacak hem de kolay alma aracı görürse, yaşamda beraber yapma oluşturma değerine yabancı olur. Dahası bu yanlışları kendisine göre normal ve kendini ifade şekli olarak da başarılı görür. Zaten tüm bunlar en üstteki başarılı kriter şekli de olmaktadır. Bazı yerlere gelmede, merkezin katı kuralı olması, değerlendirme ölçekleri bu tip insan şekline açılımı resmen yaşatıyor.

39. Yukarıda özeti verilen insan etkenli koşulların, sonuçta çarpık ve gelişmiş güzel olması sonucu da elbet yansımaları ona göre olacaktır. Çok doğal olaylar ve değerler

dahi tabusal veya otoriter resmiyetler nedeniyle adeta tehlikeli veya yok sayılma aşamasında durdu. Hem genel hem de bireysel oldukça yanlış ama kanıtlanan oluşumlar değerler oluştu. En başta adanın coğrafi ismi dahi sorun olmaya kullandırılmama eylimi direktmesi oldu ve olmaya devam edilmektedir. Kıbrıslı simgesi dahi kullanılmak sürecinde düşünülme tehlikesi vardır. Öyle ki; etnik Türk kelimesi üstün ifade olarak söylenme şansı varken, Kıbrıslı veya Kıbrıslılık simgesiyle söylenmesi öylesine dışlandı ki bazen ırkçılıklar, bazen de etnik kimliği ret resmi idolojik terslikle yüzleşme tehlikesini yerleştirdi. Bu nedenle bir dönem ada ismi dahi her şeyi ret etme fantazisi şu günlerde yine Kıbrıslılık simgesi adeta taşımadığı ırkçılık gibi davranış düşüncesiyle adanın coğrafi isminin en doğal kullanım ifadesi dahi oldukça çarpıtılmaktadır.

40. Aynı şekilde inkâr ve resmi siyasal düşünce nedeniyle gerek kültürel gerekse geçmişten geleceğe ada bakış açısını oldukça olumsuz daraltıp adeta hapsetmektedir. Buna bir de yeni nüfusun adeta hem ada geçmişine yabancı hem de resmi siyasal eksenli yaklaşım zorlanması sonucu bam başka olgular da sırtılmaktadır. Verdiğimiz örnek dahi gelişmeyen sosyal yapı ve oluşamayan sınıfsal eksen gibi eksikliklerle de sosyal dayanışma değerlerinin etkilenmesi gayet normaldir.

Bireysel bakımdan da önemli sonuçlar oluştu. En başta bireyselleşen toplumda ne liberal kişilik ne de yurttaşlık normları düşüncesi oluşmaması sonucu başka kurallar gelişti. Tüketim, ama sadece harcamalı tüketici dışındaki eksiklikle oluşan yaşam anlayışı, yabancılaşan ve kimlikli “ben ne olacağım?” yerine “ben neye benzeyeceğim” kolaycıl kuralları öğrenerek adeta banbaşa bireyci olma süreci yaratıldı. Bu anlayış, bazen ikili olma kuralı bazen de yaklaşarak kullanma yöntemlerini hep yaşamda öğrenerek geçirilmektedir.

Kısaca oluşan dengesizlikler ve çarpık gelişimler, sonuçta insana da yansıdı. Oluşturulan kurumsal anlayışlar, konulan yaşam değerleri hepsi insanda kendini yansıtmaktadır. Ortak paydıcılık olgularının sosyal hak, ortak yaşam paylaşımında yükselmemesi sonucu korkunç bireycilikleri tetikledi. Oluşan çoğu olgular, üretim ilişkisi veya başka yaratıcı etkenler yerine daha çok merkeze yakınla mülkiyetten üst elite dek kolay kazancı yaratması

---

da bu çarpıklıklarda rolü artırdı. Bu gün yaşadığımız açık toplum kitlesel şehirleşme döneminde hep alt yapı ve kültürel eksiklikleri gözlemek kolaydır. Kültürel alt yapısı oluşmayan bu yaşamda da sorunların olması da normaldir. İnsanlar bunu yaşayarak kanıksar ve bu yolla kazanmaya yükselmeye ilişki kurmaya yönelir.

Kısaca adadaki yaşanan sosyal gelişmeler sonuçta insan düzeyinde kendini gösterdi. Unutmamak gerekir kültür değeri veya ekonomik üretim olayı hepsi insanın yaşayışı sonucunda oluşmaktadır. Biz bunu uzun uzun düşünme yerine, sokakta konuşmalardan başlayarak yaşamdaki gözlemi yaparak, kullanılan argüman şekilleri, amaçları kavrayarak günümüzü kolayca yorumlamak mümkündür. Bunu da nedensel olarak da yaşanan gelişmelerin sonucunun meyvesi olduğunu kavramakla da iyi analiz yapmak gerekir. Sonuçta da “neden olmuyor?” sorusunu da insanla bağdaştırıp noktalamak şarttır. Bizde her nedense insan olgusunu unutturma alışkanlıklaştırılan yöntem oldu. Sakın ola insansız kültürü veya sanatı insansız sanal bir şekilde ele alma noktasına gelmiyelim? Çünkü sonuçta yanlışlarda insan ilişkilerindeki kötü yansıma görülmektedir.

Araştırma...Araştırma...Araştırma...Araştırma...Araştırma...

Turkish Cypriots Eating & Drinking Habits

Mustafa ŞAH*

Meze:

Mezes are little “hors d’oeuvres” which are very important in TC Cuisine. Mezes are considered to be traditional dishes and are the most important part of a meal.

Each restaurateur can create his own recipes as meze. The recipes come from mother to daughter. Mezes are very tasty and enjoyed by everybody including the tourists and visitors.

Cold mezes or appetizers are:

Cacık	(Cucumber with yogurt)
Kabak Kızartma	(Fried courgettes)
Patlıcan Kızartma	(Fried aubergines)
Pilaki	(Boiled bean salad)
Biber dolması	(Stuffed green peppers)
Limonlu havuç ve salatalık	Raw carrot & cucumber in lemon juice
Dolma	Vine leaves stuffed with rice, tomatoes and onion in chilly sauce
Humus	Chick pea spread
Yoğurt	Yogurt
Siyah Zeytin	Black olives
Çakıdes	Crushed green olives
Beyaz peynir	White cheese made from sheep’s milk
Hellim ve domates	Halloumi and tomato
Bıldırcın yumurtası	Hard-boiled egg of quail
Tahın salatası	Tahini dip
Beyaz peynir püresi	White cheese puree
Patlıcan salatası	Aubergine salad
Kappar Turşusu	Pickled capers
Söğüş	Natural salad
Karışık salata	Mixed salad
Samarella	Samarella
Soğuk et	Cold meat
Soğuk balık	Cold fish
Nor	Goat’s milk curd
Kuru bakla	Dry broad bean
Pancar turşusu	Pickled beetroot
Patates salatası (zeytin yağı)	Potatoes salad (with olive oil)

**(MHCIMA –skal) Head-Master of Hotel, Tourism & Catering Training Centre, Kyrenia, President of Skal International, Kyrenia*

---

162 Halkbilimi

Mezes are all placed on the table.

Hot delicacies:

As the cold mezes are consumed , they are replaced by a smaller dish of hot delicacies.

These are:

Izgara hellim	Grilled halloumi
Hellim kızartma	Fried halloumi
Şeftali kebab	Sheftali (lamb sausage)
Köfte	Meat rissoles
Kalamar	Baby squid
Hellim böreği	Small pasties stuffed with cheese
Kıyma böreği	Small pasties stuffed with minced meat
Ispanak böreği	Small pasties stuffed with spinach
Sigara böreği	Cheese in puff-paste rolls
Bulgur köftesi	Koupes
Pidede ızgara hellim	Grilled halloumi in flat bread
Mantar sote	Mushroom sauté
Pidede ızgara pastırma	Pastırma in flat bread
Mantı	Meat pie
Pirohu	Ravioli with cheese or Cyprus lasagna
Zeytin kebabı	Skewered black olive

Soups:

The most favourite soups are:

Mercimek çorbası	Lentil soup
Tarhana çorbası	Soup with crushed wheat dried in yogurt
Domates çorbası	Tomato cream soup
Yayla çorbası	Rice & yogurt soup
Pırasa çorbası	Leak soup
Sebze çorbası	Vegetable soup
Kremalı tavuk çorbası	Cream of chicken soup

Main Courses:

Kebabs are very popular among the Turkish Cypriots. There are different types of kebabs. Generally, cubes of lamb, chicken or liver are skewered with tomatoes, peppers, onions, grilled over charcoal and served with pide (envelope of pitta bread).

Kebabs are always accompanied by a salad (Shepherd's salad). In the restaurants, kebabs are served on a bed of rice too.

Some sorts of kebabs and other main courses are:

Kuzu şiş	Lamb shish
Piliç şiş	Chicken shish
Şişte ciğer kebabı	Liver shish
Kuzu tava	Casserole lamb dish
Musakka	A dish with minced lamb, aubergine, potatoes, courgettes and sauce béchamel
Pirhohu	Very similar to ravioli (paste+cheese+mint)
Küp kebabı	Chunks of lamb which are generally wrapped in foil paper, together with potatoes, tomatoes and onions and baked in a brick oven about three hours. In the old days they used to bake küp kebab underground where they had a clay oven. On our feast days TC like to taste küp kebab.
Şeftali kebabı	Sheftali kebab
Kuzu pırzola	Lamb chops
Köfte	Meat balls
Karışık kebab	Mixed kebab
Fırında etli patates	Meat-potato in oven
Kuzu rosto	Roast lamb
Bumbar	Lamb intestine stuffed with minced meat, rice, onion, parsley
İmam bayıldı	Imambayıldı
Etlı dolma	Vine leaves stuffed with rice, tomato, onion, minced meat, parsley in chilly sauce
Tavşan bastı	Rabbit stew with onions

Fish:

TC like to enjoy eating fish which are fresh. They do not like frozen items, especially fish. After 1974, TC changed their eating habits from red meat to white meat. That's why they prefer either chicken or fish.

Some varieties of fish which are preferred by TC:

Lahos or lagos	Grouper
Mineri	Blue fish
Barbun	Red mullet
Sorgo	White bream
Fagri	Sea bream
Mineri	Amberjack
Levrek	Sea bass
Palamut	Tuna
Kefal	Grey mullet
Çipura	

All sorts of fishes are accompanied by French fries and a salad.

Fruits & Sweets:

TC are also fond of sweets.

Here are some of them:

Lokma	Lokma
Helva (irmik helvası)	Halva
Sütlaç	Rice pudding
Tel Kadayif	Kadayif
Baklava	Baklava
Dondurma	İce cream
Taze mevsim meyvesi	Seasonal fresh fruits
Lokum	Turkish delights
Sadrazam lokumu	TC delight
Samsı	TC Baklava
Sini katmeri	Flour, oil, butter, almond, cinnamon
Gullurikya	Gullurikya
Şammali	Shammali
Kayık pasta	Small cake made of almonds & nuts
İçi dolu (lokum)	Oval shape of kayık pasta
Ekmek kadayifi	Bread kadayif
Çitlemitli bitta	
Revani	Semolina sweet
İncir hoşaf	Fig compote / stewed fig

Preserved fruits (MACUNLAR) :

Ceviz macunu	Green walnut
Turunç macunu	Seville / bitter orange
Kayısı macunu	Apricot
Badem macunu	Almond
İncir macunu	Fig
Patlıcan macunu	Eggplant
Karpuz macunu	Watermelon
Ayva macunu	Quince
Hurma macunu	Date

Turkish Coffee:

TC enjoy their Turkish coffee at least 3 times a day. After meals, it is a must to drink a Turkish Coffee. That is the reason why, coffee shops are a part of TC life and are visited only by men who meet with others to talk, to gossip, play cards and tavli (backgammon). Turkish coffee is a strong coffee and when you order your

coffee, you will be definitely asked if you like it;

- şekerli (sweet)
- orta şekerli (medium sweet)
- orta (medium)
- sade (without sugar)

Turkish coffee is always accompanied by a glass of water.

Kabak macunu

Marrow

Çay (Tea):

Tea is served without milk and usually in a little glass.

Drinks:**Soft drinks:**

Taze portakal suyu	Fresh orange juice
Taze greyfruit suyu	Fresh grapefruit juice
Ayran	Ayran
Sumada	Soumada
Salep	Salep

Alcoholic drinks:

Raki	(local drinks) Raki (it is the national drink) – favourite aperitif
Brandy sour	Brandy sour – favourite aperitif
Yerli bira	Local beer
Local wines:	Aphrodite, kantara, malia
İthal şaraplar	Imported wines from Turkey
İthal biralar	Imported beers from Turkey

On the occasion of celebrations:

Pilavuna	Flaunes(easter cheese cake)
Kabak böreği	Small pasties stuffed with pumpkins
Hellimli	Oven baked cheese paste
Zeytinli	Oven baked olive paste
Boğaç	Oven baked white cheese- halloumi paste
Lahmacun	(Fındık lahmacun) Mini lahmacun
Pide	(hellimli / pastırmalı / etli veya kıymalı / peynirli) Halloumi / Pasturma / Meat or Minced meat / Cheese on bed of flat bread baked in oven
Bulgur köftesi	Koupes

---

166 Halkbilimi

Traditional Wedding Meal (HERSE- Ressi):

In Paphos area, TC used to celebrate their wedding feasts with herse.

It was very traditional dish in the area that they used to say without herse, no one could believe the charm of wedding. “ Wedding feast without herse was like a winter without rain”.

Hellim (Halloumi):

Hellim is the most famous and delicious cheese which is consumed all the time.

It is also served with cucumber, tomato, melon and of course grilled and fried.

We cannot imagine a tarhana soup and macaroni with chicken cooked in the broth without hellim.

Molohiya:

Molohiya is a green leafy vegetable which grows in Cyprus and on the banks of the Nile. It is cooked with chicken or lamb.

Kolokas:

Kolokas is a root vegetable and has the texture of potato but a sweeter taste. It is cooked with chicken or lamb.

Lemon:

Lemon is a very favourite flavouring item in a cuisine where Cypriot house-wife works all day along.

A molohiya dish needs lots of lemon juice. A lentil soup cannot be imagined without lemon juice.

TC restaurateurs serve usually fixed menu which is;

- meze
- kebabs (lamb or chicken) or mixed kebab or fish
- followed by fruit or sweet or both and finally coffee.

Coffee is usually on house.

TC Restaurateurs and their staff are hospitable, friendly and anxious to serve the customers.

During the whole Summer period, eating and drinking takes place outdoors.

TC dishes are good value of old tradition.

Ramadan (Fasting meals):

- Iftar (evening meal)
- Sahur (breakfast)

Iftar (evening meal) is just time that fast is broken with an olive or cheese or date.

There are too many dishes for iftar. Some of them are:

- Lentil soup
- Fried eggs with minced meat
- Stew vegetable dishes
- Chicken potatoes in oven
- Lamb chops
- Chick peas
- Pirhohu
- Pilavuna
- Bitta bread
- Gullaç
- Puddings
- Kullurikya
- Cake
- Semolina cake
- Kadayif

Sahur meal:

- Dates
- Porridge
- Bitta bread
- Soup
- Fruit

Iftar is a good occasion for family and friends to eat and celebrate together. Because everyone eats at the same time.

The fasting people eat delicious feasts, traditional foods.

Bayram Meals:

Şeker bayramı:

During Şeker bayram, TC make tel-kadayif and offer their guests. It is also a habit to offer candies. When the family members come together by lunch time, they eat either hırsız kebabı (kleftigo) or chicken – potatoes baked in oven.

Kurban bayramı:

Religious and rich people are supposed to scarify an animal and distribute the flesh to the poor people. On the other hand, they offer fried meats to the guests. In some case, pilavuna is also offered.

Lunch meal is also important during kurban bayramı. Family members enjoy the meat dishes.

New Year's eve:

In the old days, TC used to cook chicken and macaroni cooked in broth.

Kıbrıs'ta Türkçe Basılmış İlk Kitaplar

Ahmet AN*

Yeni Kıbrıs dergisinin Ocak 1987 tarihli sayısında yayımlanan “**Kıbrıs'ta Türk Yayıncılığının Başlangıcı ve Kıbrıs Türk Bibliyografyası (1878-1939)**” başlıklı çalışmamız, daha sonra geliştirilerek kitaplaştırılmış ve 1997 yılında “Kıbrıs'ta Türkçe Basılmış Kitaplar Listesi (1878-1997)” başlığı altında yayımlanmıştı. Oradaki sunuş yazısında, yararlandığım kaynağın, 1935 yılında Larnaka'da Rumca olarak basılan **N.G.Kyriazi**'nin “Kıbrıs Bibliyografyası” adlı çalışması olduğunu belirtmiştim.

CYPRUS GAZETTE'TEKİ BASILMIŞ KİTAPLAR LİSTESİ

Aradan geçen süre içinde yeni kaynaklara ulaşma olancağını elde ettim. Kıbrıs Devlet Arşivi'nde bulunan “**Cyprus Gazette**”leri tararken, İngiliz Sömürge Dönemi'nin ilk yıllarında çıkan bir yasa ile, Kıbrıs'ta basılmaya başlanan kitapların nüshalarının korunma ve kayıt amaçlarıyla resmi makamlara verilmesine ilişkin duyuruyu gördüm. (The Cyprus Gazette, 13 Ocak 1888, No.308, Law No.II of 1887) Bir başka nüshada ise, 1887 yılına ait II numaralı Yasa'nın 6 paragrafındaki hükme göre yayımlanmış olan ve “Kıbrıs'ta Basılmış ve Kaydedilmiş Kitaplarla ilgili Andırı uyarınca, 31 Aralık 1889 tarihine kadar yayımlanmış olan 8 Rumca kitabın adı verilmekteydi. (The Cyprus Gazette, 10 Ocak 1890)

Daha sonraki yıllara ait nüshalarda ise, herhangi bir Türkçe kitaba rastlanmamaktadır. Cyprus Gazette'in 6 Şubat 1891 tarihli 334. sayısında, 9 ile 13 sıra numarası verilen Rumca kitaplar, 22 Ocak 1892 tarihli 361. sayı-

sında 14 ile 19 sıra numaralı Rumca eserler yer almaktadır. Bunlar arasında, Leymosun'un Kalohorio köyünden Neofitos Hacı Theodoru'nun Rumca olarak yayımladığı “Kara Mehmet'in Türküsü” adlı eseri dikkati çekmektedir.

KIBRIS'TA İLK TÜRKÇE KİTAP 1892 TARİHLİ

Cyprus Gazette'de yayımlanan, resmi kaydı yapılmış ve Kıbrıs'ta basılmış olan kitaplar listesinde rastladığımız ilk Türkçe kitap, 17 Şubat **1893** tarihli ve 398 numaralı nüshada verilen 20 ile 50 sıra numaraları arasındaki son kitaptır. 50. sıradan kaydı yapılan bu eser, İngilizce çevirisiyle “A chatting by night”adıyla verilen “Müsameretname” adlı kitaptır. Basılış tarihi 31 Aralık 1892 olarak verilen ve kitabın ilk bölümü olduğu anlaşılan 40 sayfalık bu eser, Lefkoşa'daki Osmanlı Kiraathanesi tarafından kendilerine ait Basımevinde 300 adet olarak basılmış olup, satış fiyatı 4½ Kıbrıs kuruşu idi. Kitabın ikinci bölümü ise, 1 Mart 1893'de 48 sayfa ve yine 300 adet olarak basılmış. Bu da, **1894** yılına ait Cyprus Gazette cildinde, 51 ile 71 arasında kaydı yapılmış tek Türkçe kitap olarak veriliyor. (1)

Cyprus Gazette'in **1895** yılına ait cildinde 72 ile 87 arasındaki numaralara kaydı yapılan kitaplar arasında sadece bir Türkçe kitap yer alıyor. O da, 86 numara ile kaydedilen (Kaytazzade) Mehmet Nazım imzalı “Yadigar-ı Muhabbet” (A Token of Love) adlı kitabın 32 sayfalık ilk bölümüdür. Basım yılı: 1312 (1894-95) olarak verilmiş. Lefkoşa'daki Kıbrıs Matbaasında, Kiraathane-i Osmani tarafından, Kasım 1894'de 500 adet olarak

bastırılmış. Fiyatı ise 12 kuruş. (2)

1896 yılına ait Cyprus Gazette'lerde yer alan 88 ile 110 arasında kaydedilmiş kitaplar arasında iki tane Türkçe kitap var. İlki "Yadigar-ı Muhabbet" in ikinci bölümü. Kasım-Şubat 1895 arasında basılmış olan ikinci bölüm, eserin 33 ile 121. sayfaları arasında kapsamaktadır. 500 adet basılmıştır.

İkinci kitabın yazarı "Ziver", başlığı da "Kıbrıs Tarihi" olarak verilmektedir. Tüccarbaşı Hacı Derviş tarafından, Lefkoşa'daki Zaman Matbaasında, 1312 yılında (21 Ocak ve 1 Şubat 1895 tarihlerinde) iki kısım halinde (ilk kısım 88 sayfa) bastırılmış olup, her bir kısmın fiyatı 60 para'dır. (3)

1897 yılına ait Cyprus Gazette cildinde, 111 ile 133 arasında kayıtlı kitaplar arasında Türkçe olarak yer alan ilk kitap, 122. sıradan verilen, Kıbrıslı Hafız Cemaleddin tarafından hazırlanmış olan "İngiliz İdaresindeki Kıbrıs Şakileri" başlıklı ve Lefkoşa'daki Zaman Matbaasında, 21 Haziran 1896 (1313)' tarihinde 600 adet olarak basılmış olan 16 sayfalık eser var. Her birinin satış fiyatı 3 kuruş olarak belirlenmiş.

Bu listede sıra numarası olmadan, 132 ile 133 numaralar arasında verilen bir diğer Türkçe basılmış eser, "Yadigar-ı Muhabbet" in 129 ile 207. sayfalarını oluşturan 3. bölümüdür. Mart 1896'da basılmış. 133. sırada ise "Ahmet Tevfik" imzalı, "Hicran-ı Ebedi (Üç perdelik dram)" başlıklı kitap var.

Basım yeri: Zaman Matbaası, Basım tarihi: 1311 (8 Temmuz 1312), 42 sayfa, 500 adet, 4½ kuruş. (2)

Bundan sonraki kitapları ise içinde kaydedildikleri yıllıkların tarihlerine göre sıralayarak şöyle verebiliriz:

- **Cyprus Gazette 1898**: No.134-149 arası kaydedilen arasında tek bir Türkçe kitap var: Yazarı: Ibn-er Raşit Osman Fehmi Efendi, Sağlık Rehberi (A guide to Health), Yayımlayan: Hacı Derviş Paşa, Lefkoşa, Zaman Matbaası, 1315 (25 Ekim 1897), 48 sayfa, 500 adet, 3 kuruş

- **Cyprus Gazette 1899**: 1898 yılı içinde (No.150-173 arası) hiçbir Türkçe kitap basılıp, kaydedilmemiş. .

- **Cyprus Gazette** (No.649, 5 Ocak **1900**)'de yer alan kaydedilmiş kitapları gösteren listede (174-194 arası) herhangi bir Türkçe kitap yok.

- **Cyprus Gazette** (No.700, 7 Haziran **1901**)'de yer

alan listede (195-216 arası) kayıtlı herhangi bir Türkçe kitap yok.

- **Cyprus Gazette** (14 Şubat **1902**)'de yer alan listede (217-231) kayıtlı herhangi bir Türkçe kitap yok.

- **Cyprus Gazette 1903**: 232 ile 262 kayıt numaralı kitaplar arasında, bir Kıbrıslı Türk olan Mukayyit Yardımcısı ve Kıbrıs Yüksek Mahkemesi Hakimlerinin Memuru Mehmet İzzet ile İngiliz .....hakim C.R.Tyser tarafından İngilizce olarak birlikte hazırlanan "Index to Contents of the Destour" adlı kitap var. Kıbrıs Lefkoşa'daki Hükümet Matbaasında 1 Aralık 1902 tarihinde, 43 sayfa halinde, 200 adet olarak basılmış.

- **Cyprus Gazette 1904**: 263 ile 286 arasında yine hukuk konulu ve yazarları Kıbrıslı Türk olan İngilizce bir kitap var: İslam Miras Hukuku. Muhasebecizade M.Fahri Bey'in hazırladığı ve Müsevvid H.Mehmet Efendi tarafından onaylanmış olan 22 sayfalık bu çalışma, 24 Ocak 1903'de Lefkoşa'daki Foni dis Kipru Matbaasında 600 adet olarak basılmış, fiyatı ise 4½ kuruş.

- **Cyprus Gazette 1905**: 287 ile 313 arası kayıt numaralı kitaplar arasında bir ders kitabı var. İngilizce ve Türkçe olarak hazırlanmış kitabın İngilizce adı şöyle: An Elementary Arithmetic, prepared under the direction of the Government for use in the Turkish Schools in Cyprus. Written and collected by J.V.Thompson, BA. Cantab., English and Mathematical master at the Idadi School, Nicosia, Cyprus. Translated by Ahmet Raik Efendi, Ass. Master at the Idadi School, Part I. Kitabın Türkçe adı ise şu şekildedir: Mebadi-i İlm-i Hesab, Cild-i Evvel, Kıbrıs Mekatib-i İslamiyesi'nde tedris edilmek üzere, hükümetin emriyle tertib edilmiştir. Yazan ve derleyen: J.V.Tomson, Mütercimi: Ahmed Raik Efendi, Mekteb-i İdadi Muavini, Lefkoşa'da Hükümet Matbaası'nda tab olunmuştur. Kitabın ilk bölümü 68 sayfa halinde, 4 bin adet olarak, 1 Ocak 1904'de, Hükümet Matbaasında basılmıştır.

- **Cyprus Gazette 1906**: 314 ile 332 numaralar arasında kaydedilmiş kitaplar arasında sadece bir tane Türkçe kitabın kaydı var. O da, yukarıda sözü edilen Aritmetik ders kitabının ikinci bölümüdür. 101 sayfa olarak, 31 Mayıs 1905'de, bin adet basılmış.

- **Cyprus Gazette 1907**: 333 ile 356 arası kayıt nu-

---

maralarına sahip kitaplar arasında şu Türkçe kitaplar var:

1) Beliğ Paşa Başkanlığında, 14 Ocak 1906 tarihinde Lefkoşa'da oluşturulan "Kıbrıs Cemiyet-i İlmîyesi'nin Nizamnamesi", Ahmet Tevfik Efendi tarafından Mir'at-ı Zaman Matbaasında, 25 Mart 1906 tarihinde 8 sayfa ve 100 adet olarak bastırılmıştır.

2) "Hastalıklar Hakkında malumat-ı Umumiye ve Doktor Hafız Cemal Afiyethanesi" adlı 34 sayfalık kitabın yazarı, Kıbrıslı Dr. Hafız Cemal. 10 Şubat 1906 tarihinde, Mir'at-ı Zaman Matbaasında, 34 sayfa halinde, 1500 adet basılmış ve satış fiyatı 4½ kuruş.

3) Kıbrıslı Dr. Hafız Cemal, Ev Hamamları ve Kömür Çarpması Hakkında Hıfzüs-sıhha, 1906, Mir'at-ı Zaman Matbaası, 16 sayfa, 500 adet, 1 kuruş.

4) Dr. Hafız Cemal, Küçük Çocukları Nasıl Beslemeli?, Foni dis Kipru Matbaası, 22 Ağustos 1906, 18 sayfa, 500 adet, 1½ kuruş.

- **Cyprus Gazette 1908:** 357 ile 389 arası kayıt numaralı kitaplar içinde yer alan Türkçe kitaplar şunlardır:

1) Muhtasar Kıbrıs Coğrafyası, Cami ve Mütercimi, Kıbrıs Maarif Dairesi Ketebesinden İbrahim Hakkı. Lefkoşa'da G.Nikopulos Matbaasında, 7 Aralık 1906'da, 72 sayfa ve bin adet olarak basıldı. Fiyatı: 4½ kuruş.

2) Ali Rıza İbni Emin, Pendname-i Şeyh Sadi, İlm-i Ahlak'tan Hulasa, Lefkoşa'da G.Nikopulos Matbaasında, 28 Mayıs 1907'de 26 sayfa ve bin adet olarak basılmıştır. Fiyatı 1 şilin.

3) Dr. Hafız Cemal, Validelere Ber-güzar: Küçük Çocuklar için Hıfzısıhha, Mir'at-ı Zaman Matbaasında, 16 sayfa olarak, bin adet basılmıştır. Üzerinde basım yılı olmadığı belirtiliyor. Fiyatı: 1½ kuruş.

4) Dr. Hafız Cemal, Kıbrıs Cemiyet-i Hayriye-i İslamiyesi'ne Mahsus Talimatname, Mir'at-ı Zaman Matbaasında, 1906 yılında, 8 sayfa olarak basılmış ve parasız dağıtılmıştır.

5) Dr. Hafız Cemal, Malumat-ı Sıhhiye, Mir'at-ı Zaman Matbaasında, 1906 yılı içinde, 16 sayfa olarak basılmıştır. Fiyatı: 1 kuruş

6) Dr. Hafız Cemal, Sevgili İslamlarım, Artık Uyanalım (Vatanperver Hikaye), Mir'at-ı Zaman Matbaasında, 1906 yılı içinde, 16 sayfa olarak basılmıştır. Fiyatı: 1½ kuruş

7) Dr. Hafız Cemal, Osmanlı Lisan Mektebi, Kuru-

cusunun Konuşması, İslam Matbaası, 1907, 8 sayfa, satış fiyatı yazılı değil.

- **Cyprus Gazette 1909:** 390 ile 438 kayıt numaraları arasında yer alan Türkçe kitaplarla ilgili bilgiler şöyledir:

1) Ahmet Tevfik, Mir'at-ı Zaman Matbaası sahibi, Bir Manzara-yı Dilkuşa, Bir aşk hikayesi, Lefkoşa'daki Mir'at-ı Zaman Matbaasında, 1 Muharrem 1326 (3 Şubat 1908) tarihinde, 20 sayfa ve 200 adet olarak basılmıştır. Fiyatı: 5 kuruş.

2) Dr. Hafız Cemal, Hamidiye Leyli ve Nehari Mektebi ve Sanayi Mektebi, Dr. Hafız Cemal Afiyethanesi, İslam Kütüphanesi'nin 9. kitabı, 1907 yılı içinde, Lefkoşa'daki İslam Matbaası'nda, 8 sayfa ve 200 adet olarak basılmış ve parasız dağıtılmıştır.

3) Dr. Hafız Cemal, Yeni ve Mükemmel Usul-i Ziraat, I. Bölüm, Lefkoşa Hamidiye Eğitim ve Teknik Okulu İslam Kütüphanesi'nin 11. Kitabı, Hamidiye Eğitim ve Teknik Okulu'nun 1. ve 2. hazırlık sınıflarının programına dahildir. Lefkoşa'da Hamidiye Eğitim ve Teknik Okulu'ndaki İslam Matbaasında, 1 Ocak 1908 tarihinde, 12 sayfa ve bin adet olarak basılmıştır. Fiyatı 1 kuruş.

4) Dr. Hafız Cemal, Yeni ve Mükemmel Usul-i Ziraat, II. Bölüm, Lefkoşa Hamidiye Eğitim ve Teknik Okulu İslam Kütüphanesi'nin 12. Kitabı, Lefkoşa'da Hamidiye Eğitim ve Teknik Okulu'ndaki İslam Matbaasında, 1908 yılı içinde, 13 sayfa ve bin adet olarak basılmıştır. Fiyatı 1 kuruş.

5) Dr. Hafız Cemal, Çocuklara Mahsus Hıfzüs-sıhha, I. Bölüm, Lefkoşa Hamidiye Eğitim ve Teknik Okulu İslam Kütüphanesi'nin 13. Kitabı, Lefkoşa'da Hamidiye Eğitim ve Teknik Okulu'ndaki İslam Matbaasında, 10 Şubat 1908'de, 12 sayfa ve bin adet olarak basılmıştır. Fiyatı 1½ kuruş.

6) İlkokullar için Ahlak, İlkokullarda kullanılması, (İngiltere'deki Kamu Talimatları Bakanlığı) "Ministry of Public Instruction" tarafından onaylanmış olup, adı geçen Bakanlığın 229 numaralı yetki belgesiyle 7 Haziran 1315 (=1900) tarihinde basılmış olan "Morals" kitabından Türkçeye çevrilmiştir. Yazarı kaydedilmemiş. Mehmet Arif Matbaasında, 1908 yılında, Kıbrıs'ta ilk basımı yapılan kitap, 15 sayfadır ve bin adet basılmıştır.

---

7) Mustafa Sadreddin, Ada'nın Evkaf Dairesi, Adadaki Müslüman Vakıf mallarının yönetim şeklini anlatan ve Sünuhat gazetesinde yayımlanmış olan makalelerin bir derlemesi. Şeri (Yasaların) onayı olmadan yapılan işler, Lefkoşa'da Mehmet Arif Matbaasında, 1908 yılında, 101 sayfa ve bin adet olarak basılmıştır. Fiyatı yok.

8) Dr. Hafız Cemal, Genç ve Erişkin Müslümanların Osmanlı Lisan Mektebinde Türkçe, Arapça, İngilizce, Fransızca ve Rumca'yı öğrenmeleri için yapılan teşvik konuşması, Lefkoşa'daki Dr. Hafız Cemal Afiyethanesi, Osmanlı Lisan Okulu İslam Kütüphanesi'nin 10. Kitabı, Lefkoşa'da Hamidiye Eğitim ve Teknik Okulu'ndaki İslam Matbaasında, 1907 tarihinde, 8 sayfa ve bin adet olarak basılmıştır.

9) Tercüme eden: Müdirzade Ahmet Nuri, Lefkoşa'daki Hamidiye Eğitim ve Teknik Okulu ve Osmanlı Lisan Mektebi'nde Rumca öğretmeni, Gülünç ve İbret Alınacak Hikayeler, Lefkoşa Hamidiye Eğitim ve Teknik Okulu İslam Kütüphanesi'nin 19. Kitabı. Dr. Hafız Cemal tarafından, Lefkoşa'da Hamidiye Eğitim ve Teknik Okulu'ndaki İslam Matbaasında, 22 Nisan 1908'de, 18 sayfa ve bin adet olarak bastırılmıştır. Fiyatı 1 kuruş.

- **Cyprus Gazette 1910**: 439 ile 475 numaraları arasında kaydedilmiş olan kitaplar arasında yer alan Türkçe kitaplar şunlardır:

1) Kaytazzade Mehmed Nazım, Safa yahud Netice-i İptila, 4 perdelik tiyatro oyunu, (Osmanlı'daki) Son rejimin kötülüklerini anlatır. 1908 yılında, Mir'at-ı Zaman Matbaasında bastırılanlar: Ahmet Tevfik ve Kaytazzade Mehmed Nazım. 93 sayfa, 200 adet, 1 şilin. (4)

2) Seyrür-re veya Verem Hastalığı (Başhakim Charles Robert Tyser'in "Phthisis or the disease of consumption" adlı eserinden Türkçeye çevirenin adı verilmemiş.). İlk basımı 600 adet olarak, Lefkoşa'daki Mehmet Arif Matbaasında, 12 sayfa olarak yapılmış olup, satış fiyatı yazılmamıştır.

3) Kıbrıs Kavanin ve Nizamı (1878-1906), Türkçeye çeviren: A. Utidjian, (The State Laws of Cyprus 1878-1906, Compiled in accordance with the provisions of the Reprint of Statutes Law, 1905, by Sir Joseph Turner Hutchinson and Stanley Fisher, the Commissioners under the said Law.) 29 Nisan 1909 tarihinde, Lef-

koşa'daki Hükümet Matbaasında yapılan ilk basımı 100 adet, 44 sayfa, Fiyatı: 1 şilin.

4) Dr. F.C. Heidenstam, CMG, Chief Medical Officer, A Primer of Hygeine or the Laws of Health by the Chief Medical Officer to the Government of Cyprus. Prescribed by the Moslem Board of Education for use in the Public Elementary Schools of Cyprus, (Temel Sağlık Kuralları konusunda ve Hükümet doktoru tarafından yazılmış olan bu eserin Türkçe kopyasını görmek mümkün olmadığından tam adını veremiyoruz. 9 Ocak 1909 tarihinde Hükümet Matbaasında ilk olarak 250 adet basılarak, parasız dağıtılmıştır.)

- **Cyprus Gazette 1911**: 476 ile 498 kayıt numaraları arasında sadece bir tek Türkçe kitap yer alıyor. Onun da içeriği, "Peygamberin doğumunu öven ve şerefliendiren şiirler" olarak anlatılmaktadır. Kitabın yazarı Ahmet Kamil, adı da "New Sacred Nativity" (Yeni Mübarek Mevlut) olarak verilmektedir.

- **Cyprus Gazette 1912**: 499 ile 525 kayıt numaraları arasında, 513. sırada bir Türkçe kitap var: Yazarı Osman Cemal Müsevvidzade. Başlığı: "Vigilance" (Harid Fedai'nin bize verdiği son bilgiye göre, orijinal Türkçe başlık "Intibah" (Uyanış)'tır.) Kitabın alt başlığı ve konusu İngilizce olarak şöyle verilmiş: "All wrong comes from acquaintances, but not from strangers. Criticism on the indifference of the responsible leading Moslems in Cyprus to Moslem interests." 12 Eylül 1911 tarihinde G.Nikopulos Matbaasında, 46 sayfa ve ilk basımı 350 adet olarak basılarak, parasız olarak dağıtılmıştır. (5)

İLK KEZ SAPTADIĞIMIZ BAZI KİTAPLAR

Cyprus Gazette'in daha sonraki yıllıklarının taranması sırasında, yukarıda sözünü ettiğimiz "Kıbrıs'ta Türkçe Basılmış Kitaplar Listesi (1878-1997)" adlı çalışmamızda yer almayan bazı kitapları da saptamış bulunuyoruz. Bunlardan en ilginç, **Cyprus Gazette'in 1940 yılı**nda rastladığımız, "Julide Akın" tarafından yazıldığı belirtilen "Son Damla" başlıklı ve aşk konulu bir kitaptır. Kitabın Lefkoşa'da 12 Kasım 1938 tarihinde, M. Akif'in Basımevinde, ilk basımda 500 adet ve 34 sayfa olarak gerçekleştirildiği belirtiliyor. Boyutu 5½ x 8½ ola-

rak veriliyor. Satış fiyatı da 2 pence (kuruş).

Aynı yılda yer alan bir başka Türkçe kitap şudur: A. Tahir tarafından yazılan “Atatürk: Merhumun Matem Destanı” başlıklı şiir. Lefkoşa’da M.A. Vasıf tarafından bastırılan 4 sayfalık bu broşürün boyutu 4½ x 6 olarak veriliyor. 1500 adet basılarak, ½ kuruşa satılmış.

İngilizce, Rumca ve Türkçe olarak basılan “Kıbrıs Ormancılık Derneği” tarafından Th.Kyriakides Matbaasında basılan 74 sayfalık kitabın adı “Forest Treasures” (Orman Hazineslerimiz) olarak verilmiş. 1 Aralık 1939 tarihinde bin adet olarak bastırılmış.

Cyprus Gazette 1938 yıllığında da bir şiirin baskısı gerçekleştirilmiş: “Vreçalı Avkat Süleyman Şefketin Türkü - 4.12.1936’da ölmüştür. Yazarı: Mustafa Hulusi”. Süleyman Şevket’in Bafı bir avukat olduğu, Hacı Kûfi Mehmet’in manevi evladı ve Mehmet Kemal’in oğlu olduğu ayrıca kaydedilmektedir.

Baf’taki K.D. Hambiauri Basımevinde 20 Temmuz 1937’de 500 adet olarak basılan bir sayfalık şiirin boyutu 3½ x 6 inç olarak verilmekte olup, bu şiirin Rumcasının da basıldığı kaydedilmektedir.

Notlar:

1. Kıbrıs’ta yayımlanmış bu ilk Türkçe kitapla ilgili tanıtma yazısı için bkz. Harid Fedai, “Müsameretname (1892)”, Türk Bankası Kültür-Sanat Dergisi, Sayı:4, Aralık 1986

2. Bu kitabı tanıtıcı yazı için bkz. Harid Fedai, “Kıbrıs Türk Yazınında İlklerden Bir Roman: Yadigar-ı Muhabbet”, “HAS-DER Halkbilim Sempozyumları” kitabı içinde, s.337-344, İstanbul 1986, KKTC Turizm ve Kültür Bakanlığı Yayınları, No.3

3. Bu kitabı tanıtıcı yazı için bkz. Harid Fedai, “İlklerden Bir Kitap: Ziver Bey’in Kıbrıs Tarihi”, Yeni Kıbrıs dergisi, Eylül 1989 ve “Ziver Bey’in Kimliği”, Türk Bankası Kültür-Sanat Dergisi, Sayı:11, Kasım 1992

4. Bu kitabı tanıtıcı yazı için bkz. Harid Fedai, Safa yahut Netice-i Iptila, Türk Bankası Kültür-Sanat Dergisi, Sayı:9, Eylül 1991

5. Eldeki tek nüshanın kapağı olmadığı için “Tarihimize ışık tutan yeni bir kaynak: Adsız Kitap” başlığı altında tanıtımı, Harid Fedai tarafından ilk defa Yeni Kıbrıs dergisinin Ocak 1989 tarihli sayısında yapılmış, 1997 yı-

lında da “Adsız Kitap” başlığı ile Türkçe ve İngilizce metin olarak KKTC Milli Eğitim, Kültür, Gençlik ve Spor bakanlığı’nın Kültür Dizisi’nin 35. kitabı olarak bastırılmıştır. .

Eko/Agro- Turizm ve Halkbilimi

Zekai ALTAN -HCİMA

Kaleburnulu kadınlarımızın ürettiği Agro Turizm Kooperatifi El Sanatları ürünleri.

İlk çağlarda tüccarlarla başlayıp Marco Polo'ların gerçekleştirdiği dünya gezileri dünya kültürlerinin birbirini görmesinde en etkin araçlardan biri oldu ve olmaya devam ediyor. Devrimlerle üretim biçimlerinin değişmesi, toplumlara daha fazla hizmet ve mal bulma olanağı sunarken, insanların ve kültürlerin bir yerden bir başka yere taşınması ilk çağlardan bu yana inanılmaz derecede hızlandı. Ve şekil değiştirdi. Önceleri bireysel olarak yapılan geziler zamanla sözünü ettiğimiz üretim devrimlerinden sonra ve özellikle de taşıma araçlarının gelişmesiyle 19.Yüzyıla doğru kitlesel bir hareket kazandı. Seyahat endüstrisinde Thomas Cook, Cooperative Holiday Association, Natur Freunde ile başladığı ve

kabul edilen kitle halinde seyahat zamanla hükümetlerin ve kurumların devreye girmesiyle daha organize bir hal aldı. Diğer yandan ilk zamanlarda varlıklı insanların gerçekleştirebildiği seyahatler toplumların üretim yapılarının, araçlarının ve ilişkilerinin gelişmesiyle düşük gelirli insanların da katılabildiği bir faaliyet haline geldi.1840'lı yıllarda Cook'un başlattığı seyahat acenteliği, seyahatin ve turizmin kurumsal anlamda ilk ciddi adımı olarak kabul ediliyor. Cook'u izleyen kişi ve kurumlardan bu yana seyahat ve turizm, ülkelerin ödemeler dengesinden istihdamına, sosyal refahından toplumlararası uzlaşmanın sağlanmasına kadar

bütün iktisadi ve sosyal değışkene imzasını attı. Turizm hareketi II. Dünya savaşından sonra ivme kazanmaya başlar. Ve özellikle savaş sonrası insanların başka ülkeleri gezme görme merakı ile ilk adımlarını atar. Bireyden kitle hareketine dönüşen ve bu alanda ilgi odağı olan birçok Avrupa ülkeleri turizm sektörü sayesinde ekonomilerinde ciddi bir büyüme elde ederler. Turizm sektörünü yaratan başlıca faktörlerin başında da merak, dinlence amaçlı tatil, kum, deniz, güneş esprisi ile tatiller, kültürel turlar, öğrenci hareketi, kongre ve konferanslar ile zaman içerisinde özel ilgiye dayalı turizm hareketleri baş gösterir. Dünyada gelişen turizm hareketi mass yani kitle anlamına gelen topluca veya gruplar ha-

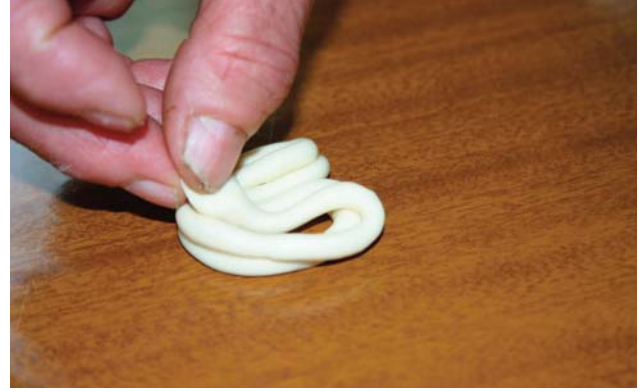
betmezde pişmiş derçullukya - gullurukya-

linde seyahatlerin bir sonucu da büyük hatta sırasında devasa denilecek kadar büyük konaklama tesislerinin inşasına ve artmasına neden oldu. Bu tesisler ile birlikte sunulan temel turistik hizmetler de alış veriş, eğlence ve tarihi miras turlarının yanı sıra casino turizmi oluşmakta. Tanıtım ve reklamların da bu doğrultuda olduğunu söyleyebiliriz. Bilinçsiz bir turizm anlayışı içerisinde yürütülen turizm hareketlerinde modernizm ön planda olup bilinçsiz tüketimler ile doğal hayatın tehdit edilmesine kadar dezavantajları da beraberinde getirdi. Turistik ürün olarak sunulması gerekenler daha çok bir tüketim ihtiyacı olarak kullanıldı. Çevre duyarsızlığı içerisinde katledilen orman arazilerine otellerin yapılması ve turistlere alternatif tur programları olarak da yine kentlerde veya şehirlerde tatil yapmaları sağlandı. Yakın bir tarihe kadar devam eden ve klasikleşmiş olan kitle turizminin (alış-veriş, eğlence gibi) yerini zaman içerisinde bilinçlenen turistler tarafından özel ilgi turizmine (flora turları, sualtı dalma, paraglaydin, kaplumbağa yumurtlama ve kuş gözlemi gibi) bir yönelme baş gösterdi. Bu alanda elle-rindeki olanakları iyi değerlendiren ve pazarlayan ülkeler de bu alandaki paylarını almaya başladılar. Özel ilgi turizmi yanında dünyada rantı her geçen gün daha da büyümeye başlayan diğer bir turizm modeli de eko/agro turizm modeli olarak karşımıza çıkıyor. Eko ve agro sözcükleri anlam açısından benzer olmasa da fonksiyonel olarak doğa ile ilgilidir.

Geçtiğimiz yıllarda anlamlı ve eğitsel deneyimlerin yaşanabileceği gezilere olan talep büyük bir artış göster-

diği için tur organizatörleri ve seyahat acenteleri turizm sektöründe farklı kategoriler sunmaya başladı: Macera turizmi, kültür/din turizmi, gastronomi turizmi, eşcinsel turizmi gibi. Eko-turizm en geniş ve en çok istek gören alternatif turizm şekli olma yolunda. Henüz tanımını yapılamayan eko/agro-turizmi karakterize eden ortak noktalar da şöyle sıralanabilir:

-Doğaya karşı sorumluluk; yaban hayat, habitatlar ve

derçulugya şekillendirilirken

eko-sistemler bozulmamalı

-Sürdürülebilir bir yaklaşım sunmalı; doğal varlıkları ve yörenin kültürel yapısını, insanların yaşam tarzlarını etkilememeli

-Ziyaretçiyi doğa ve doğa koruma konularında besleyebilmeli

-Yöredeki doğa koruma çabalarına katkıda bulunmalı.

Bir eko/agro-turizm projesi her ne kadar doğru değerler üzerine kurulmuş olsa da, ekonomik başarısı sağlanmadığı takdirde sürdürülmesi mümkün değil. Başarıya ulaşamayan eko-turizm inisiyatifleriye yörede yaşayan insanları, gerçekleştiremeyen beklentileri yüzünden hayal kırıklığına uğratabilir ve güvenlerini sarsabilir.

Eko veya Agro Turizmde Halk Kültürü

Eko-turizmi yaratan veya eko-turizm hareketine neden olan faktörlerin başında tüketmeden keşfetmek adına yapılan ekolojik çalışmalardır. Veya ekolojik denge olarak da algılanabilir. Ve doğa ile doğrudan ilgilidir.

El makarnasının hazırlanması

Daha çok doğanın korunması ve onu keşfetmek. Ve keşfederken de tüketmeden yaşanmasını sağlamak. Bu olguyu da fark ettiren ve ortaya çıkaran doğa severlerdir. Çevrecilerdir. Bu nedenle de eko-turizm fikrini ilk ortaya atan veya bu olgunun doğmasına neden olanlar da doğa severler veya çevrecilerdir. Bunlar da işte bu eko-turizm hareketinin kilit kesimidirler. Eko-turizmin de "eko'su" bunlardan sorulur.

Agro turizm. Eko veya agro, ayrı ayrı veya birlikte. Eko turizm denildiği gibi agro turizm veya eko/agro-turizm de söylenebilmektedir. Eko-turizmi tamamlayan ve eko-turizmin sürdürülebilir kılınmasını sağlayan en önemli unsur da tarıma dayalı halk kültürüdür. Agriculturden gelme. Ve bu unsurların elemanları da bölge halklarıdır. Ekolojik açıdan hassas bölgelerde yaşayan

Hazırlanmış el makarnası

insanlar bu alanlar için hem en büyük tehdidi hem de en önemli ümidi temsil eder. Çoğu zaman bir bölgenin kültürel özellikleri çevrenin özellikleri ile uyum içinde oluştuğu için, eko-turizmin önemli bir hedefi de yerel örf ve adetlerin, alanın geleneksel kullanımının ve etkileşiminin devam etmesini sağlamaktır. Bunun için eko-turizm projelerine yerel halkın planlama aşamasından itibaren katılımı çok önemlidir. Bu güvenin ve işbirliğinin oluşabilmesi sabır ve zaman gerektirir. Bir eko-turizm projesinin başarısı sonuçta bölge halkını nasıl etkilediği veya etkilemediğine dayanır. Bölgenin çevresel (doğal zenginlik) ve kültürel özelliklerinin yanında örf adet ve geleneklerle örtüşmesi gerekir. Bu özellikleri fark edecek ve hazmedecek olan bölge halkıdır. Farklı kültürlerin farklı coğrafyalarda yürütecekleri eko/agro-turizm hare-

Garavolli kebab

ketleri ne kadar başarılı ve sürdürülebilir olabilir. Veya o ülkeyi ne kadar tanıtır temsil edebilir. Eko-turizm, ekolojik açıdan doğru kabul edilebilir ancak geleneksel yaşam açısından aynı şeyi söyleyemeyiz. Kaldı ki ekoturizmi halk kültürü gelenekleri dışında düşünmek veya değerlendirmek doğru bir yaklaşım olmaz. Çünkü eko –

Kaleburnu kahvaltısı

turizmi tamamlayan ve var eden halk kültürüdür. Halk kültürü de örf-adet-gelenek-yemek ve otantik yaşam biçimidir. Bu da tarıma dayalı toplumların ve bölgelerin kendine özgü karakteridir. Dünyada hızlı bir gelişme gösteren eko/agro turizmi yapan ülkelerden bazıları ise, Yunanistan, İtalya, Girit, İspanya, İsveç, Norveç, Hollanda, Polonya, Kosta Rika, Guatemala, Malezya, Singapur, Estonya, Litvanya ve ABD gibi ülkeler gelmektedir. Türkiye’de de yeni gelişmeye başlayan eko/agro turizm modeli çok yeni olmasına rağmen agro turizm adı ile önemli adımlar atmaktadırlar. Ege bölgesinde Karaburun’da örgütlenen kadınların kurduğu “Karaburun Kadınları Agro Turizm Kooperatifi”ni ve Girit’te yapılan agro turizmi örnek gösterebiliriz.

Karaburun’da başlatılan agro turizm hareketinde de doğa başta olmak üzere halk kültürü değerlendirilmektedir. Özellikle otantik giysilerden otantik yiyecek ve içeceklerle ve geleneksel yaşama kadar ürünler sunulmaktadır. Girit’te de aynı olguyu görmek mümkün. Halkın kendi içerisinde örgütlenmesi ile başlatılan agro turizm modelinde yerel yiyecekler ve yerel yaşam tarzı ön planda tutulmaktadır. Özellikle kültür mirasının ko-

runmasına yönelik gösterilen hassasiyet gözle görülür bir durumdadır. Gerek Girit’te gerekse Karaburun’da olsun. Eko/agro-turizm hareketlerini başka bir ülkenin mutfağı veya gelenek göreneklerini ön plana çıkararak uygulama yapılmamaktadır. Özellikle Karaburun’da bir Ege mutfağı olan ve Türk-Yunan birlikte aynı damak tadını alanların ortak peyniri olan Kopanisti peyniri agro-turizmde önemli bir ürün. Ortak bir otantik yiyecek. Ve yine Karaburun’da karabaş otu çiçeği reçelinin bölgeye özgü bir bitkiden olması, fırında bizim peksemet dediğimiz Karaburun’da pesmet olarak yapıлып yenen yiyeceği de yine agro-turizmde önemli bir ürün. Karanfillerden yapılan gelin kolyesi ve el işleri gibi el sanatlarının bölge tanıtımında yer alması başlıca örneklerdir. Girit’te de geleneksel köy yaşantısının eski gelenek ve göreneklere uygulanarak yaşatılmasına örnek olarak da şarap, eski usul zeytinyağı çıkartma ve zivaniya’yı (grappa) örnek gösterebiliriz. Kültür mirasının bir turistik ürün olduğunun bilincinde olanlar bu olguya tam anlamı ile sahip çıkmaktadırlar. Turizm sektöründe önemli bir yere sahip olan Halkbilim günümüzde daha da çok bir önem kazanıyor. Bugün Kuzey Kıbrıs’ta yakın bir tarihte başlayan eko turizm hareketinde Kıbrıs halkbiliminin öne çıktığını gözlemleyebiliriz. Özellikle Karpaz Yarımadasında başlatılan ev pansiyonculuğuna paralel eko turizmde pilot bölge seçilen Büyükkonuk köyünde de başlatılmıştır. Eko-turizmi tehdit eden faktörlerin yanında geleneksel Kıbrıs halk kültürünü veya diğer bir anlatımla Kıbrıs halkbilimini farklı kültürlerin sunumları ile yanlış yorumlamalara yol açacak tehditlerin olduğunu da belirt-

Şeftali kebap

meliyim. Dikkat edilmesi gereken bir durumdur. Farklı kültürlerin ayrışımı sağlanmadan turizme özellikle eko/agro-turizmde bir turistik ürün olarak kullanılması Kıbrıs kültürünün yanlış bir biçimde tanıtılmasına ve yorumlanmasına neden olmaktadır. Karpaz Yarımadasında başlatılan ev pansiyonculuğu çalışmaları ve eko turizm çalışmalarında önemli bir yere sahip olan Kıbrıs halkbi-

Mezelerimiz

liminin tam anlamı ile kullanılması kaçınılmazdır. Bugün demografik yapı itibarı ile yapılabilecek karşılaştırmalarda bu ayrımı görebilmek mümkündür. Kıbrıs kültürüne ilave olarak Türkiye'den gelen göçmenlerin beraberlerinde getirmiş oldukları kültürlerini Kıbrıs'taki turistik faaliyetlerde bir turistik ürün veya tanıtım aracı olarak kullanılması çok doğal olarak Kıbrıs kültürünün geride kalmasını ve Kıbrıs kültür-halkbilimini tehdit eden bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle ev pansiyonculuğunun bu bölgede yaygın olarak düşünülüp planlanması ile göçmen kültürü aracılığı ile Anadolu kültürünün Kıbrıs adına ön plana çıkmasını sağlayacaktır. Bugün köy ekmeği, çöreği, şınno bittası, el makarnası ve gullurugyası (derçullugya) gibi otantik Kıbrıs mutfağı yemeklerinin yanında ada çayı, sabsişa ve frumbi gibi sıcak içeceklerin bu bölgelerde çok yaygın olarak bir kültür olarak bilinmediğini söyleyebiliriz. Bilinse bile kullanımı ve sürdürülebilirliği söz konusu olmamaktadır. Bu Otantik yiyecek ve içeceklerin

yerine tandır ekmeği, acılı ezmeler, kısırlar, dürümler, lahmacunlar ve demli çayların sunulması halinde ki sunulması olasılığı da çok doğal olarak ve insanın kendi kültürü açısından mümkün olacağından Kıbrıs'ta Anadolu mutfak kültür ve geleneklerinin ön planda olması ile tanıtımda Kıbrıs kültürü olarak bilinmesini ve algılanması olacaktır. Kıbrıs kültür-halkbilimine özgü çalı süpürge yapımı, gavcardan tavli, sazdan sele, sepet yapımı gibi el sanatı ve örücülüklerin de kullanılmadığını var saydığımızda ortaya çıkacak olan sonucu tahmin edebiliriz. Kıbrıs kültür-halkbilimi, gelenek, görenek, örf ve adetlerinin yaşayan ve sürdürülebilir olması için bu alanda yapılan ve yapılacak ciddi araştırmaların yanında sürdürülebilir olması için hayata geçirilmesi sağlanmalıdır. Aksi takdirde Kıbrıs kültürü olarak Anadolu kültürü tanıtımı yapılacaktır. Varsıl bir geçmişe sahip Anadolu kültüründen doğan etkilenişimlerin de kabullenilmesi ve sahiplenilmesi kadar doğal bir hareket de olamaz. Her ne kadar da kültürel açıdan bir varsıllık sağlanmış olduğu düşünülse bile bunun çok net bir biçimde birbirinden ayırmak gerekir. Ve bu yönde uygulanacak kültür-halkbilim politikalarının ve özellikle eko/agro-turizme yönelik bir turistik ürün olması gereken Kıbrıs halkbilimi yiyecek-içeceği ile birlikte gelenek ve göreneklerin ön planda tutulması gerekmektedir. Aksi takdirde Kıbrıs halkbilimi Anadolu halkbilimi olarak bilinecektir. 2003 yılında Dipkarpaz köyünde gerçekleştirmiş olduğum Dipkarpaz mutfağı yemek festivalindeki 600 çeşit yemek ev hanımlarına yaptırılarak yemek sergisi veya festivali gerçekleştirildi. Bu çalışma içerisinde çok az sayıda bir grup ailenin Kıbrıs mutfağına özgü ekme, çörek, molehiya ve kolokas yaptığını gözlemledim. Bunları Dipkarpaz köyünde yaşayan Rum komşularından öğrendiğini saptadım. Ancak Anadolu mutfağına özgü yiyecek-içecek ile geleneklerin hiçbir değişime uğramadan devam ettiği ve hatta Anadolu'nun 8 farklı bölgesinden gelenlerin mutfaklarının kendi içlerinde de etkilenmediğini söyleyebilirim. Hatta bu Anadolu'nun farklı bölgelerinden gelenlerin mutfaklarından hiç etkilenmediğini söylemek de olası. Dipkarpaz'daki bu çalışmayı sürdürürken bana yardımcı olan dostum Dipkarpaz muhtarı Emin Güngör'ün çalışma ve araştırmalar sırasında elde etme fırsatı bulduğu değerlendirmede yaptığı yorum bile ol-

dukça ilginç. “Aynı köyde komşuluk yapıp farklı yemekler yiyoruz” yorumu ve farkındalığı da Kıbrıs’ta Kıbrıs mutfağından başka mutfakların ön planda olmasını göstermektedir. Peki bu durumda söz konusu olacak olan ev pansiyonculuğuna paralel eko/agro-turizmde uygulanacak Anadolu mutfağı ve kültürü ile Kıbrıs mutfağı ve gelenekleri turistler tarafından nasıl algılanacaktır. Kaldı ki turizm olgusu kültürler arası ilişkileri kuran ve geliştiren bir güce sahiptir. Kıbrıs halkbiliminde çeşitli anlam ve içerikleri ile bir öyküyü bir efsaneyi anlatan isimlerin dahi Türkçeleştirilmesi de Kıbrıs kültürünün yanlış yorumlanmasına ve tanıtılmasına neden olan diğer bir faktördür. Bu anlamda bir değerlendirme yapacak olursak bir ayırım değil ama halkbilimi açısından bilimsel olarak bir ayırışma yapmak gerekmektedir. Bu da Kıbrıs’ta göçmenler aracılığı ile Anadolu mutfağı ile gelenek göreneklerinin olduğu yönündedir. Eko/agro-turizmde kullanılacak olan ürünlerin Kıbrıs kültürüne özgü halkbilimsel öğelerin uygulanarak yaşatılması ile mümkün olur. Ve farklı kültürler olguları çok net ve bilimsel olarak ortaya koyarak anlatmak, tanımlamak, yorumlamak ve uygulamak gerekir.

Eko/Agro-Turizmde Otantik Kıbrıs Mutfağı Mezeleri

Mezeler her zaman için bir zarafet, incelik ve konukseverlik göstergesidirler. Onların masaya iki iki, üç üç, küçük tabacıkların içerisinde servis edilmesi görülmeye değerdir. Birbirinden farklı renk ve biçimsel olarak görünüşleri de sunulan mezelerin taçlarına doyulmaz. Mezelerin küçük tabacıklar içerisinde getirilirken onların kendi aralarında yarışmasına hangisinin daha güzel, lezzetli, tadına doyulmaz olduğunu gösterircesine resmi geçidine şahit olursunuz. Ada mutfağında önemli bir yeri olan mezeler aynı zamanda Ada halkının konukseverliğini, sıcakkanlılığını ve hoş sohbet insanlar olduğumuzu göstermektedir.

Önceleri güçlü bir tarım ekonomisine ve gelişmiş bir hayvancılığa sahip olan Ada halkı ürettiği ürününü sürekli yemek sofrasında pişirip yiyebilmekteydi. Ancak günümüz teknolojik ve sos-kültürel, sosyo-ekonomik koşulların değişime uğraması mutfağımızın da olumsuz

yönde etkilenmesine neden olmuştur. Örneğin bağcılığın yaygın olduğu bölgelerde üzümün yiyerek olarak “köfter, sucuk, paluze ve içecek olarak da zivaniya, şarap, üzüm suyu ve sirke üretilip ekonomik katkılar da sağlanmaktaydı. Mezeler genellikle içkinin yanında Kıbrıs halk dilinde “gonyağın” yanında yenilir.

MEZELERDEKİ ANA ÖZELLİKLER

Mezeler tek başlarına yapıp yenmezler. Genellikle içkinin yanında yenmektedirler. Kıbrıs’ta mezesiz içilen içkiye “kuru kuru” veya “sek” denilmektedir,

Mezelerde turşular önemli bir yer tutmaktadır. Turşu türü mezeler yaygın olarak yenmektedir. Evlerde kurulan turşulara ilaveten marketlerdeki hazır turşular da eklenmiştir,

Mezelerin yapılışında sirke, ekşi (limon) zeytinyağı ve tuz çokça kullanılmaktadır,

Özellikle zivaniya gibi sert (alkol derecesi yüksek) içkilerle tatlımsı yiyecekler meze olarak yenmektedir. Köfter, sucuk, badem ve incir gibi. İçi bademli incir v.s.)

Mezeler taze ve az olarak yapıp yenmektedir,

Mezeli içki içildikten sonra çorba içme alışkanlığı öncelerden beri vardır,

Av hayvanlarından hazırlanan mezeler sirkede turşu olarak kurularak ızgara kebab olarak da hazırlanıp yenmektedir,

Genelde sirkeye kurulan turşulara karşılık yalnızca çakızdez, golimbadez ve zeytin tuzlu suya kurularak yenmektedir,

KIBRIS MUTFAĞINDA BULUNAN BAZI MEZELER

Kuru mezeler,

Tuzlu ve tuzsuz leblebi, Çitlembit, , Badem içi, Bademli kuru incir, , Cevizli kuru incir, Sucuk, Karışık kuru yemiş, Fıstık içi, Kabuklu Fıstık, Basedembo (kavrulmuş kabak çekirdeği), Kuru üzüm, Kavrulmuş bakla, Köfter

Meze Olarak Yenen ve Kullanılan “Turşular”

Turşuların hazırlanmasına “turşu kurmak denilmektedir”. Turşular evlerde taze olarak kurulup hazırlanmaktadır. Supermarketlerde hazır turşu satışına yakın bir tarihte başlanmıştır. Adamızda yapılan turşular hayvansal ve bitkisel olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Kıbrıs’ın bir bağ ülkesi olması nedeni ile de turşular sirkeye kurulumaktadır. Kıbrıs’ta kurulan turşular cam kavanozlarda ve içi sırlı testilerde muhafaza edilmektedir.

Hayvansal Turşular (Av hayvanları-kümes hayvanlar ve deniz ürünleri)

Cikla turşusu, Keklik turşusu, Tavşan , Ahtabot , Sıpya (mürekkep balığı(mürekkep balığı) turşusu, Amberibulya (pulya-bağ kuşu) turşusu, Salyangoz (garavolli), Yaban tavuğu turşusu, Üveyik, Fassa, Bildircin, Bildircin yumurtası turşusu, Tavuk yumurtası

2.2 Bitkisel Turşular (sebze ve yabancı bitkiler)

Gabbar turşusu, Gutruyi, Çitlembit, Mantar , Girdama, Gazayağı, Ağrelli, Hostez, Golimbadez, Slatalık (hıyar), Patlıcan, Biber, Bikla , Kereviz, Havuç, Çiçek lahanası

Enginar

Haşlama Yöntemi ile Yapılan Mezeler

Bulli (tavuk gaynanmış), Büryan gaynanmış, Salyangoz (garavolli), Güvercin, Palaz, Kabak haşlama, Gaynanmış patates naneli zeytinyağlı, Gaynanmış havuç, Beyin, Kellecik, Pancar haşlaması, Gaynanmış bildircin yumurtası

Kızartma ve kavurma yöntemi ile yapılan meze-ler mezeler

Sütlük, Uykuluk, Saura mezesi, Ahtabot kavurma, Kuşbaşı et, Mantar, Bakla kavurması, Ciğer (kuzu), Ahtabot, Bullez

Izgara ve kebab yöntemi ile yapılan mezeler

Fırın kebabı, Kelle fırında, Hırsız kebabı (kleftigo), Şiş kebabı, Şeftali kebabı, Salyangoz, Güvercin, Ahtabot pastırması (samarellası) ızgarası, Hellimli keklik, Hellim ızgara, Pastırma kebabı, Kokoreç

Kurutulmuş olarak yenen mezeler

Ahtabot pastırması, Samarella, But pastırması (Kayseri Pastırması)

Soğuk ve söğüş olarak yenen mezeler

Başsız balık (rosi balık kellesi), Renga, Tahın, Tahınlı balık, Peksemetli tahın, Cacık (talatur), Yoğurt, Gulumbra (Söğüş), Marul, kerreviz ve kereviz kökü (söğüş), Domates-turp, Nor, Yoğurtlu marul salatası, Turunçlu pancar ve yoğurt, Petmezli nor, Petmezli cevizli nor, Hummus, Dil rosto, Enginar ve enginar sapı, Ancuez, Petmezli susam, Pancarlı sarmısaklı yoğurt, Patates kaynanmış üzeri naneli.

Kuzey Kıbrıs'ta Halk Dansları Çalışmalarının Evrimi ve HASDER

Engin ANIL

Bu bildiri, 2005 yılında yitirdiğimiz iki toplumlu halkdansları grubunun başkanlığını yapan Kıpros Kiprianu anısına Lidra Palas'taki Fulbright merkezinde düzenlenen "1. Halkbilimi Sempozyumu"nda sunulmuştur.

İki toplumlu halk dansları topluluğunun önderlik ettiği bu sempozyuma hoş geldiniz. Organizatörleri bu çabaları için candan kutlarken, bu topluluğun oluşmasında büyük çabaları olan ve şu anda aramızdan ayrılmış olan Kypros'un anısı önünde saygıyla eğilirim. Onu fazla yakından tanımadım. Ama tanıdığım kadarıyla "o" adı gibi buram buram Kıbrıs kokan, özverili, gerçek bir yurtseverdi. Onun adını ve anısını yaşatma çabasında olanlara, Hasder olarak, elimizden geldiğince destek vermek boynumuzun borcudur.

Bugün sizlere Kıbrıs Türkleri arasında Halkbilim çalışmalarının kısa bir özetini yapmaya çalışacağım. Kıbrıs'ın Kuzeyinde halkbilimi (folklor) araştırmaları tarihçe olarak fazla geriye gitmemektedir. Feodal ekonomik süreçten kapitalist üretim sürecine geçerken "folklorik dönem olarak adlandırabileceğimiz dönem süresince üretilen maddi ve manevi değerlerin tümünün oluşturduğu değerlerin "folklorik değerler" olduğunu biliyoruz. Bir "ulusal kimlik" oluşturma sürecine denk gelen bu dönemim Kıbrıs'ta "iki farklı anavatan" sempati duyan Kıbrıs'ın Türkçe ve Rumca konuşan halklarının bu anavatanlardan gelen çeşitli etkileşim ve dalgalarla bu dönemleri değişik zamanlarda yaşamışlardır. Bu anlamda Halkbilimi çalışmalarının Kıbrıslı Rum'larda 1800'lü yılların sonları 1900'lü yılların başlarında, Kıbrıslı Türklerde ise bu tip çalışmaların ancak 1940'lü yıllarda baş-

ladığını söyleyebiliriz.

Kıbrıslı Türkler tarafından bu konuda yazılmış ilk eser olma özelliğinde olan kitap İsmet Konur tarafında yazılmış olan "Kıbrıs Türkleri" isimli kitaptır. Bu kitap 1938 yılında İstanbul'da Remzi Kitabevi tarafından basılmış bir kitaptı.

Kimdi İsmet Konur? İsmet Konur Türkiye'ye göç edip yerleşen bir Kıbrıslı Türktü. Denizliye yerleşmiş ve orada Tarih öğretmenliği yapan biri idi. Söz gazetesinin 18 Ekim 1938 sayılı nüshasında bu kitabın Kıbrıs'a getirilmesinin İngiliz Koloni idaresi tarafından yasaklandığını okuyoruz. (1)

Şüphesiz ki İngiliz hükümeti o yıllarda Kıbrıslı Türklerde bir ulusal kimlik gelişmesinin önüne geçmeye çalışıyordu. Böylesi bir bilinç geliştiği takdirde İngiliz sömürgeciliğine karşı Kıbrıslı Rumlara ek olarak, Kıbrıslı Türklerin de bir anti sömürgeci / ulusal bir mücadeleye girişmesini göze alamıyordu. Bunun yanında yine İsmet Konur'un 1946 yılında Adana'da Kıbrıs Tarihi ve Kıbrıs'taki Türk Eserleri adlı bir başka kitap daha bastırıldığını öğreniyoruz.

Kıbrıslı Türklerde 1900'lü yıllardan sonra Kıbrıslı Türkler arasında hala daha Osmanlılık, bilinci yer almış, ve Türklük veya Kıbrıslılık bilinci gelişmemişti. Bu durumun ancak 1930'lü 1940'lü yıllarda başladığını ve ulusal bir kimlik ve kültür oluşturma çabalarının genelde Türklük / Türkçülük ekseninde geliştiğini söylemek yanlış olmaz inancındayım. Bunun nedenleri şüphesiz ki 2 toplumun 400 yılı aşkın süreç içerisinde çoğu zaman durağan, bazen çalkantılı olan ortak yaşamları yanında ortak hedeflerde mücadele zemini oluşmamış olması ve anavatanlardan gelen Milliyetçilik akımlarının bu top-

lumları etkilemesiydi. Bu süreç içerisinde ise belirli örgütlenmelerde Kıbrıslı Türkler ve Rumlar birlikte olmuş olsalar da bu fazla iz bırakan bir hareket olmamıştı. İki toplum arasındaki ilk büyük ortak hedef belki de 1948 yılındaki Lefke'deki maden grevi idi. Bu grevde Türk ve Rum işçiler Amerikalılar ve İngilizler tarafından işletilen CMC maden işletmeciliğine karşı ortak mücadele bayrağını yükseltmişlerdi. İnancım şudur ki ortak hedefler doğrultusunda iki toplum bireyleri biraraya geldikçe Kıbrıs'ta ne barış ne de ortak bir kültür egemen kılınacaktır.

Üst yapıda ve aydın çevrede böylesi ayrılıklar keskin bir şekilde sürerken köylerde, avam diyebileceğimiz halk tabakaları arasında ise ortak bir yaşantıyı paylaşan iki toplumdan insanlar vardı. Bu insanlar üretim süreci içerisinde birlikte üretirler, imece usulü yardımlaşır, beraber eğlenirler, birbirlerinin düşüncelerine giderler, yağmur yağmadığı zaman aynı anda ama farklı farklı yerlerde değişik uygulamaları gündeme getirdikleri yağmur duasına çıkarlardı. Yani bir anlamda coğrafi ve ekonomik şekillenmeler bu insanların birlikte hareket etmeleri için gerekli ortamı yaratıyordu.

1974 öncesinde Kıbrıs Türklerinin kültür ve tarihi hakkında birhayli kitap dergi ve yazı yayımlanmış ve basılmıştır. Benim buradaki amacım ise daha çok 1974 sonrasında bu konuda yapılan çalışmalar ve toplumumuzda büyük tartışmalara yol açan, ve toplumun kültürel düşüncü biçimini bir dönem etkileyen ve hatta belirleyen Hasder'in çalışmalarını sizlere anlatmaktır.

1974 öncesinde, Kıbrıs Türkleri arasında Halkbilimi ile ilgili konularda derli toplu çalışmaların fazlalığından söz edemeyiz. 1940'lı 1950'li yıllarda okullarda "Milli Oyunlar" adı altında Türkiye'den gelen öğretmenler tarafından öğretilen Türkiye'nin çeşitli yörelerine ait halk danslarının öğretildiği yazılı belgelerde bulunmaktadır (2)

Kıbrıs Türklerinin oynadıkları halk dansları ile ilgili ilk basılı eserin Türkiye'den buraya 1950-1960 yılları arasında görevli beden eğitimi öğretmeni olarak gönderilen Sn. Mümtaz Conker tarafından derlenip yazıldığını ve 1960 yılında "Kıbrıs Türk Milli Oyunlarından Örnekler" adı altında basıldığı biliyoruz..

Kıbrıs Halk Danslarının Kıbrıslı Türkler tarafından ilk derlenip sahnelenmesi ise 1973 yılında gerçekleşmiştir. Dönemin Maarif Dairesi nin görevlendirdiği Mehmet Kansu başkanlığında, Mustafa Serdengeçti önderliğinde, Aytaç Çağın, ve Erbil Münür'den oluşan ekip Limasol Kazasına bağlı Evdim köyünde ilk derleme çalışmasını yaptılar. Bu çalışma sonunda ise Bekri (Mandra), Azize, Çiftetelli, Orak, Kozan, Dolama, Erkek Zeybeği adlı oyunlar derlenmiştir Bu süreçte oyunlar derlenirken teknik yetersizlikler ve bilgi birikimi eksikliği nedeniyle dans adımlarını bir birine bağlamak için Türkiye'nin çeşitli yörelerine ait halk dansları adımlarından yararlanılır.

1973'te yapılan derleme çalışmalarından sonra 1977 yılında kurulan Hasder ve o dönemlerde faaliyette bulunan Maarif Dairesine (daha sonraları Milli Eğitim Bakanlığı) ekipleri repertuarlarını bu danslara ek olarak büyük miktarda da Türkiye'nin çeşitli yörelerine ait danslarla oluşturuyordu. Bu durum 1981 yılına kadar devam eder. Bu arada Hasder'de halk dansları çalışmalarına katılan gençlerin bir miktarının yurt dışında okumaya gitmesi bir kısmının da askerlik sorunu nedeniyle Hasder çalışmalarına 1980 yılında ara vermek zorunda kalır.

1981 yılında Halk Sanatları Derneği'nin yönetiminde yapılan değişikliklerle yeniden toparlanan Dernek elemanları yeni bir anlayışı ülkeye ve halk dansları gündemine taşırlar. Derneğe yeni katılan gençler aldıkları eğitim ve özellikle yurt dışında buldukları süreç içerisinde elde ettikleri birikimler ve toplumsal gerçekçi bakış açılarıyla çalışmalara başlarlar. İlk etapta o dönemde arkadaş çevrelerinden ödünç aldıkları, bazen kiraladıkları video kameraları, kaset çalarlar, kayıt cihazları ile hemen hemen her hafta bir değişik köye veya yerleşim yerine giderek sadece Halk Dansları değil ama halkbiliminin (folklorun) değişik alanlarında derlemeler ve araştırmalar yapmaya başlarlar. Derleme çalışmaları aksamasız devam ederken bir yandan da daha önceden derlenmiş olan yukarıda bahsettiğimiz halk oyunlarını elden geçirirler. İçerilerindeki Türkiye Halk Danslarından alınıp eklenmiş olan figürleri çıkartılır ve yerlerine Kıbrıs Halk Danslarına ait figürler (adımlar) konur. İkinci bir adım olarak da, köylerde usta oyuncuların oynadıkları oyunların kay-

dedilen figürlerinden hareketle yeni oyunlar derlenir. Derlenen oyunları şöyle sıralayabiliriz. Sarhoş Zeybeği, Abdal Zeybeği, Birinci, İkinci, Üçüncü ve Dördüncü Karşılamlar, Susta, Aziziye Sirtosu, Konyalı, Mandra, Garutsari, Bardak Oyunu, Kartal, Bıçak, Mendil Oyunu ve Fistukya.

Buna ek olarak Hasderliler yaptıkları etkinliklerle ülke gündemini oluşturmaya başladılar. Yaptıkları araştırmalar neticesinde topladıkları bilgileri sentezlerini de yaparak 1986 yılından itibaren “Halkbilimi” dergisine taşıdılar. Halkbilimi dergisi Kuzey Kıbrıs’ta hala daha yayımlanmakta olan halkbilimi alanındaki tek süreli yayın olma özelliğini sürdürmektedir. Bunun yanında 1983 yılında “Arayış” adlı bir de sergi açarlar. Bu sergide köyler dolaşarak eskiden üretim sürecinde ve günlük yaşayış içerisinde kullanılan ve bulunabilen büyük miktardaki etnografik ve folklorik malzeme toparlanıp sergilenmişti. Yine aynı yıl ilk “Halkbilimi Paneli” gerçekleştirilir. Aslında gerek bu sergide gerekse de tüm etkinliklerde hedeflenen ve sorgulanan bir kimlik sorunu vardı. Sorumuz da basitti. Biz kimdik? Nereden gelip nereye gidiyorduk? Yapılan araştırmalar ve bulduğumuz sonuçlar şunu gösteriyordu. Bizler büyük atalarımızın Orta Asya’dan göçüp geldikleri Anadolu’da değişik ırk ve kökenden oluşan topluluklarla harmanlandıktan sonra Kıbrıs’a gelip yerleşen ve buradaki yerli halklarla kültür alış verişinden şekillenen Kıbrıslı Türklerdik.

Hasder’in bu süreçte gerçekleştirdiği etkinlikler getirdiği dinamik folklor anlayışı statik folklor anlayışına sahip, özellikle de o dönemde var olan ırkçı / turancı çevreleri rahatsız etmişti. Onlara göre bu tip çalışmalar yapan Hasderliler “Rumcu hatta komonist idiler”. Buna karşın Hasder yaptığı etkinliklerle halkımız ve aydınlar arasında büyük beğeni, takdir ve saygınlıkla karşılanmıştı. Çünkü tüm yapılanlar aslında halka ait olanın derlenip toparlanması ve ve kitlelere sunulması idi. Bize göre Kıbrıslı Türklerin kullandığı her şey, yarattığı her değer, kökenine bakılmaksızın bizimdi. Korunup yaşatılması gerekmektedir.

Hasderin halkbilimi konusunda sahip olduğu dünya görüşü ve halk dansları anlayışı şu an toplumun her kesimine yayılmış durumdadır. Değişik halk dansları ekip-

leri Hasder’in derlediği oyunlar yanında kendileri de bazı değişik dansları derleyip repertuarlarına katmışlardır.

Dileğim tıpkı iki toplumlu halk dansları ekibi veya korosu gibi Kıbrıslı Rum’ların ve Türk’lerin daha çok bir araya gelip ortak vatan için kültürel ve sosyal ortak çalışmalar yapmalarınıdır.

(1) An, Ahmet; www.yenikibris.org/kitap/a_an/identity/htm

(2) Kanol, Kani; Halkbilimi Dergisi, Sayı 52. Sayfa 183

HASDER'den Haberler

Tarık Güven EMİROĞLU*

Enstitünün Gazi Mağusa şubesi gibi hizmet verecek olan HASDER Kültür Sanat Evi, el sanatları eğitim ve satış yeri Mağusa surlar içinde Hülya Ezel'in evinde çalışmaya başladı.

Ağustos 2005'te el sanatları kurslarının başladığı merkez, satışlarına Ocak 2006'da başladı. Bu merkez ile Kıbrıs çapında yayılma çabalarımız başlamış oldu.

Soma Akriton isimli Rum tarafında örgütlü olan derneğin davetlisi olarak İrlanda'dan gelen gençler, temmuz 2006'da derneğimize bir ziyaret gerçekleştirmişlerdir. İrlandalı gençlere vakfımız gençleri Kıbrıs Konusundaki görüşlerini aktarmıştır.

Mart 2006'da gerçekleştirilen Kültür Sanat Kurultayı'ndaki alt kurullarda, vakfımızı Elsanatları alanında Gasan Çağlıoğlu, Halkdanslarında Akın Eylen, Halk Müziğinde Hasan Abohorlu, Halk Bilimi'nde Engin Anıl temsil etmiştir.

Ocak 2006'da Cyprus NGO Network adı altında HASDER, Yeşil Barış Hareketi, Kemal Saraçoğlu Lösemili Çocuklar Kansere Savaş Vakfı, Kıbrıs Türk Diyabet Derneği, Evrensel Hasta Hakları Derneği, Karpaz Dostları Derneği, ve Yöneticilik Merkezi katılımı ile bir örgüt kuruldu. Örgütün amacı Kuzey ve Güney Kıbrıs'ta sivil toplum örgütleri ile ilgili bir iletişim ağı kurulmasıdır. Daha sonra Kobi Center ile NGO olan HASDER bir mukavele imzalayarak yaptığımız projelere finansman bulunması konusunda bize yardımcı olacaklar.

Halk Sanatları Vakfı Geleneksel Çocuk ve Masal Şöleni'nin Onaltıncısı bu yıl önceki yıllardan daha nitelikli olarak Nisan ve Mayıs Aylarında gerçekleşti. 8 Nisan günü AKM'de gerçekleştirilen masal yarışmasının ön

elemesine 100'ün üzerinde çocuk jkatılmıştır. 11 Nisan gecesi Lefkoşa bölgesi anaokullarının katılımı ile Çocuk Etkinlikleri Gecesi düzenlenmiştir. Bu etkinlikte 200 üzerinde çocuk ailelerine birbirinden güzel gösteriler sunmuşlardır. 15 Nisan günü Lefkoşa'daki Sarayönü'nde yüzlerce çocuk resim etkinliğine katılarak metrelerce uzunluktaki bezler üzerine hayal dünyalarını aktarmışlardır. 16 Nisan'da masal yarışmasının finali yapılmıştır. Çok renkli geçen etkinlikte çocuk korumuz da görev yapmıştır. Bu yılki yarışmayı 1. kategoride Cemre Melek ile Tutku Doğan, 2. Kategoride ise Dolunay Doğahan kazanmıştır. 26 Mayıs tarihinde YDÜ işbirliği ile Masal Sempozyumu gerçekleştirilmiştir. Sempozyuma konuşmacı olarak Esra Karabacak, Bekir Kara, Ahmet Güneylü ve Oğuz Yorgancıoğlu katılmışlardır. Tüm etkinliklerin finansörlüğünü Meriç Süt Ürünleri yapmıştır.

19 Şubat tarihinde Dance For Peace derneğinin kurucularından Kypros Kyprianu anısına iki toplumlu bir konferans düzenlenmiştir. "Kıbrıs'ta Gelenek-Görenekler, Halk Dansları, Kıyafetler ve müzikler" konularında yapılan konferansta, Vakfımızı Engin Anıl ve Özkan Yıkkıcı temsil etmiştir. Konferans Lidra Palas'taki Fullbright merkezinde yapıldı.

4. Uluslararası Lefkoşa Halk Dansları Festivali 14-19 Ağustos tarihleri arasında yapıldı. Lefkoşa Türk Belediyesi Himaye ve Finansörlüğünde HASDER ana organizatörlüğünde yapılmıştır. Festivale Fransa'dan "Nice La Belle", Polonya'dan "Polish Academic Folk Association", Türkiye'den "Artemit", Romanya'dan "Deva ve Slovenya'dan "Folklore Group Iskrameca" isimliörgütlerin yanında Kıbrıs'tan HASDER, Folk Der, ve Gençlik Merkezi katılmıştır. Lefkoşa'nın çeşitli parklarında bölge halkına gösteriler sunan gruplar, halktan

büyük beğeni ve ilgi görmüştür.

Hasder Arşiv ve Kütüphanesi'nin bulunduğu Arabahmetbölgesindeki binada EMAA örgütü ile HASDER'in ortaklığında Turkuaz Sanat Evi Temmuz 2006'da kuruldu. Kültür Dairesi tarafından onaylanan projeye göre seramik kursları verilmeye başlanmıştır.

Şubat ayı içerisinde toplanan Halk Dansları Federasyonu toplantısına HASDER'in yanısıra Yeksed, Gasad, Folkder, Oksad, Gençlik Merkezi, Gönyeli Belediyesi, Değirmenlik Belediyesi, Mağusa Kültür Sanat Derneği katılmıştır. Toplantıda Federasyon çatısı altındaki örgütlerin üyelerine Lisans Çıkarılması kararı alınmıştır. Geleneksel Piyango'musun çekilişi 19 Mayıs tarihinde gerçekleşmiştir. 1000 adet basılan bilete üye ve sempozyanlar büyük ilgi göstermişlerdir.

Karpaz Dostları Derneği'nin Avtepe köyünde düzenlenen "Medoş Laleleri'ni Koruyalım" etkinliği 19 Mart tarihinde yapıldı. Slayt gösterilerinin yanında HASDER Halkdansları Ekibi de bir gösteri sunmuştur. Etkinliğe ayrıca Başbakan Fredi Sabit Soyer, Birleşik Demokratlar (EDİ) başkanı Papapetru ile Milli Eğitim ve Kültür Bakanı Canan Öztoprak da katılmıştır.

23 Nisan Etkinlikleri münasebetiyle Bursa'da düzenlenen festivale Çocuk Kulübümüz Halkdansları Ekibi katılmıştır. 19-25 Nisan tarihleri arasındaki festivalde ekibimiz büyük beğeni toplamıştır.

26-30 Mart tarihleri arasında Kıbrıs Türk Sanayi Odası organizesi ile Brüksel'de bir sergi düzenlenmiştir. Sergiye Halk Sanatları Enstitüsü ile birlikte El Sanatları Enstitüsü ve MEKB Mesleki Teknik Dairesi Köy Kadın Kursları katılmıştır.

HASDER Çocuk Kulübü Çocuk Şoleni 28 Haziran tarihinde Vakıf Lokalinde yapıldı. HASDER Gençlik Kulübü üyelerinin yanısıra etkinliğe Fazıl Plümer Anaokulu, Lefkoşa Vakıf Anaokulu, Şehit Ertuğrul İlkokulu katıldı. Çocuk kulübü korusu ile başlayan programda sırası ile tüm ekipler sahne performanslarını sergilediler.

Yeşil Barış Hareketi'yle birlikte organize edilen ve 7 Mayıs'ta gerçekleşen İpek Böceği Festivali'nde Halk Sanatları Enstitüsü bir stand açmıştır. Etkinlikte ayrıca Halk Dansları Orta ekibi de halk oyunlarını sergilemiştir.

Güney Kıbrıs'ta gerçekleştirilen Uluslararası Kıbrıs Fuarı 24 Mayıs – 4 Haziran tarihleri arasında gerçekleşmiştir. Halk Sanatları Enstitümüzün de katıldığı fuar, Güney Kıbrıs'taki pazara girmemiz açısından faydalı olmuştur.

Mayıs 2006 tarihinde SOS Çocuk Köyü ile ortak yürütülen "Çocuk Terkini Önleme ve Çocuk Terki Riski Taşıyan Aileleri Destekleme Projesi" kapsamında ihtiyaçlı 12 anneye sele sesta işleme eğitimi ve 20 çocuğa halk dansları, Halk şarkıları ve elişleri eğitimi vakfımız tarafından ücretsiz olarak verilmiştir.

12-17 Temmuz tarihleri arasında Estonya'nın Voru Kasabasında düzenlenen Uluslararası Folklor Festivali'ne Vakfımızın Halkdansları Büyükler Ekibi katılmıştır. Letonya üzerinden Estonya'nın Voru kasabasına ulaşan ekibimiz, Voru dışında çevre kasabalarda da halkdanslarımızdan örbekler sunmuştur. Bu festivale katılım için MEKB'den 8000 YTL destek alınarak ayrıca elemanların katkılarıyla bu festivale gidilmiştir.

26 Haziran tarihlerinde Ekonomi ve Turizm Bakanı Derviş Kemal Deniz'e Vakıf Yönetim Kurulu bir nezaket ziyaretinde bulunarak sorunlarımız aktarılmıştır ve Enstitümüze katkı yapması konusunda görüş birliğine varılmıştır.

29 Haziran 4 Temmuz tarihleri arasında Aankara'da yapılan Glocal Genel Kurulu'na Kuzey Lefkoşa'dan Vakfımız üyesi Nisan Gürsel ile Ezgi Gürkan katılmışlardır. Davet, UNDP tarafından yapılmıştır.

Genç liderler Workshop'u bu yıl 5-11 Eylül tarihleri arasında Estonya'da yapıldı. Gençlik Kulübümüz üyesi 2 genç arkadaşımız vakfımızı temsil etmiştir.

Halk Dansları Müzik CD'si 1 yıllık bir çalışmanın ardından Hasan Abohorlu tarafından arşivimize kazandırılmıştır. 24 parçalık çalışmada Kadın Karşılamları, Dramatize Oyunlar, Kasap Oyunları ve Zeybekler kategorileri bulunmaktadır. Hasan Abohorlu'ya çalışmalarında Çağatay Darbaz eşlik etmiştir.

Geleneksel İzmir Fuarı'nda bu yıl Halk Sanatları Enstitüsü olarak 12 metre karelik bir stand ile katılmıştır. Enstitümüz ürünleri fuar aracılığıyla Türkiye pazarında tanıtılmıştır.

12 Eylül tarihinde LTB Başkanı Cemal Bulutoğullarına bir nezaket ziyareti yapılmıştır. İhtiyaçlarımızı belirten bir dilekçeyi kendisine yazılı olarak sunulmuştur. İsteklerimize ilk aşamada olumlu yanıt vermiştir.

24. Halkbilimi Sempozyumu 5 Aralık 2006 tarihinde Atatürk Kültür Merkezinde yapıldı. Sempozyumda Ahmet Erdengiz, Nazım Beratlı, Neriman Cahit, ve Tuncer Bağışkan birer bildiri sundular. Ana konunun "Cinsellik" olduğu oturumda konuşmacılar Osmanlı'dan günümüze kadının toplumdaki cinsel kimliğini ve tarih öncesi Kıbrıs'taki kadının yerini bildirimlerinde sundular.

AB Komisyonu Gençlik Projeleri temsilcisi 26 Eylül tarihinde yönetim kurulu ile bir kısım gencimizi ziyaret ederek bir görüşme yapmıştır. AB projelerinde Kuzey Kıbrıs'taki sivil toplum örgütlerinin sıkıntıları paylaşıldı.

1 Kasım tarihinde Cumhurbaşkanlığı'nda sivil toplum örgütlerine yönelik Kıbrıs Konusu'nda bir bilgilendirme toplantısı düzenlenmiştir.

Çocuk Kulübü üyeleri 28 Ekim'de Halk Sanatları Enstitüsü ile Arşive bir ziyaret düzenlemişlerdir.

4 Kasım tarihinde Eski Akıl Hastanesinin Arkeoloji müzesi olarak tadilatından vazgeçilip çevre bakanlığı olarak tahsis edilmesini EMAA, HASDER, KAYAD ve Management Centre protesto etmek için bakanlık önünde bir eylem yapmıştır.

Geleneksel Yılbaşı Yemeğimiz bu yıl Gavur Ali Bronz Age Restaurant'ta 22 Aralık gecesi düzenlenmiştir. Yetişkinlere yönelik yemekte üye ve sempatizanlar bütün bir yılın yorgunluğunu üzerlerinden atmışlardır. 23 Aralık günü ve gecesi de gençlere ve çocuklara yönelik vakıf lokalinde eğlenceler düzenlenmiştir. Üyelerimiz DJ Ali eşliğinde gönüllerince eğlenmişlerdir.

Geleneksel olarak her yıl Ankara'da düzenlenen ve bu yıl da 1-10 Aralık tarihleri arasında yapılan Türksoy Fuarında Enstitümüz ürünleri de diğer Türki Cumhuriyetlerin ürünleri ile birlikte sergilenmiştir.

24 Kasım – 23 Aralık tarihleri arasında Limasol'da Christmas Village Fuarı düzenlenmiştir. Fuardaki standlarda Enstitümüz ürünleri de sergilenerek satışı sağlanmıştır.

Aralık ayı içerisinde HASDER Çocuk aylık bülteni yayın hayatına başlamıştır. Hasan Abohorlu tarafından yayınlanan bültende çocuk kulübünü tanıtıcı yazıların yanında çocuklara yönelik eğlenceler de yer almaktadır.

Aralık 2006'da HASDER yayınları arasında Kâni Kanol'un "Kıbrıs Halkdanslarının Yakın Geçmiş" kitabı yayınlanmıştır.
